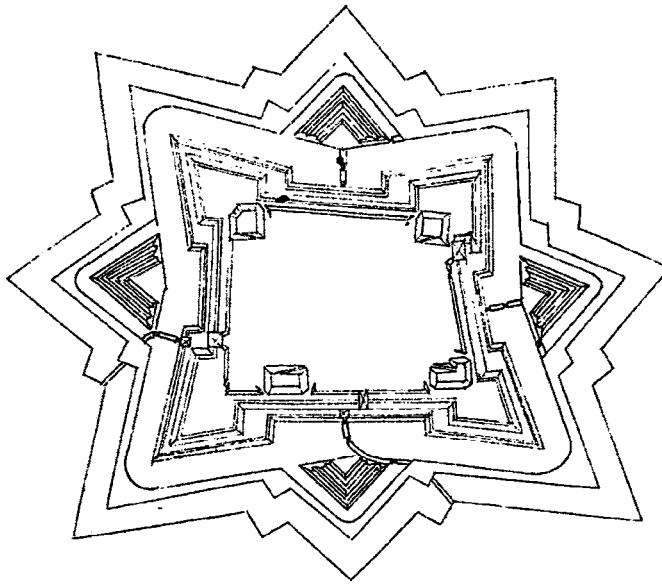

PODRAVINA

Časopis za multidisciplinarna istraživanja
Scientific Multidisciplinary Research Journal

Izlazi dva puta godišnje
A Semi-annual Issue
www.podravina.org

Broj 43	Volumen XXII.	kolovoz 2023.	Cijena 19,91 EUR (150 kn)	ISSN 1333-5286	UDK 908 (497.5-3 Podravina)
No. 43	Vol. XXII	August 2023	Price 19,91 EUR (150 kn)	ISSN 1333-5286	UDC 908 (497.5-3 Podravina)

Uredničko vijeće

Editorial board

Prof. dr. sc. Nikola BENČIĆ, dopisni član HAZU (Željezo/Eisenstadt), prof. dr. sc. Josip FARIČIĆ (Zadar), dr. sc. Boris GOLEC (Ljubljana), doc. dr. sc. Ivan GRGUREVIĆ (Zagreb), Zoran HOMEN (Križevci), dr. sc. Vladimir HUŽIAN (Varaždin), prof. dr. sc. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Vladimir KOLESARIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Zvonko KOVAČ (Zagreb), mr. sc. Julio KURUC (Koprivnica), [dr. sc. Mijo LONČARIĆ](#) (Zagreb), prof. dr. sc. Marin MILKOVIĆ (Varaždin/Koprivnica), dr. sc. Ivan OBADIĆ (Zagreb/Varaždin), dr. sc. Valentina PAPIĆ BOGADI (Križevci), Vesna PERŠIĆ KOVAČ (Koprivnica), mr. sc. Dražen PODRAVEC (Virje), izv. prof. dr. sc. Ante RONČEVIĆ (Varaždin), dr. sc. Tajana SEKELJ IVANČAN (Zagreb), dr. sc. Mirela SLUKAN ALTIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Vladimir STRUGAR (Bjelovar), akademik Željko TOMIČIĆ (Zagreb), prof. dr. sc. Mario TOMIŠA (Koprivnica), prof. dr. sc. Antun TUCAK, dopisni član HAZU (Osijek), dr. sc. Szabolcs VARGA (Pečuh), prof. dr. sc. Jaroslav VENCELEK (Ostrava), mr. sc. Dinko VRGOČ (Koprivnica), izv. prof. dr. sc. Damir VUSIĆ (Varaždin), dr. sc. Dejan ZADRAVEC (Ptuj)

Uredništvo

Editorial Staff

Nikola CIK (Đurđevac), dr. sc. Robert ČIMIN (Koprivnica), [akademik Dragutin FELETAR](#) (Koprivnica/Zagreb), prof. dr. sc. Andrej HOZJAN (Maribor), doc. dr. sc. Mario KOLAR (Koprivnica/Rijeka), izv. prof. dr. sc. Željko KRUŠELJ (Koprivnica), prof. dr. sc. Lučka LORBER (Maribor), mr. sc. Mladen MATICA (Koprivnica), prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ (Koprivnica/Zagreb), dr. sc. Géza PÁLFFY (Budimpešta), dr. sc. Vladimir ŠADEK (Koprivnica), Marijan ŠPOLJAR (Koprivnica)

Urednici

Editors-in-chief

[Akademik Dragutin FELETAR](#)

Prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ, član suradnik HAZU
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr

Za nakladnike

Journal directors

Petra SOMEK
Marin MILKOVIĆ
Lidija VRANAR

Tehnička urednica

Technical editor

Petra SOMEK, prof.
e-mail: petra@meridijani.com

Tajnik uredništva

Staff secretary

Doc. dr. sc. Petar FELETAR
e-mail: petar@meridijani.com

Lektura

Lecture

Lidija MENGES, prof.

Prijevodni sažetaka

Summary translation

Ivana GRADEČAK, prof

Prijelom

Layout

Saša BOGADI

Nakladnik

Publisher

MERIDIJANI, 10430 Samobor,
Obrtnička 17, p.p. 132,
tel. 01/33-62-367, faks: 01/36-30-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici

Co-publishers

SVEUČILIŠTE SJEVER
Koprivnica, Trg dr. Žarka Dolinara 1
POVIJESNO DRUŠTVO
Koprivnica

Dodatne adrese uredništva

Additional mailing address

Izdavačka kuća Meridijani
10 430 Samobor, Obrtnička 26
+385-1-3362-367, +385-98-275-688
petra@meridijani.com
Prof. dr. sc. Hrvoje PETRIĆ, član suradnik HAZU
48000 Koprivnica, Vinka Vošickog 5
+385-48-671-989, +385-98-622-548
hrvoje.petric@ffzg.hr

Uz potporu

With support

GRAD KOPRIVNICA
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

Na naslovnici

Front cover

In memoriam – Akademik Dragutin Feletar u tiskari s
otisnutim brojem časopisa Podravina 2019. godine
(Foto: Petar Feletar)

UDK klasifikacija

UDC classification

Dr. sc. Ivica ZVONAR

Tisak

Print by

BOGADIGRAFIKA, Koprivnica,
300 primjeraka, kolovoz 2023.

www.podravina.org

ISSN 1333-5286 (tisak)

ISSN 1848-8854 (online)

PODRAVINA se referira u sekundarnim časopisima

1. SCOPUS, Bibliographic databases
2. ABSTRACTS JOURNAL, All-russian institute of scientific and technical information, Moscow
3. HISTORICAL ABSTRACTS AND AMERICA, History & Life, EBSCO, Santa Barbara, California, USA
4. THE HISTORY JOURNALS GUIDE, Deutschland
5. Članci su uvršteni u bazu HRČAK, Zagreb, te na www.podravina.org

U Popisu znanstvenih časopisa Ministarstva znanosti i obrazovanja "Podravina" je klasificirana oznakom A-1 (Narodne novine 72/2019.)

K A Z A L O

IN MEMORIAM: AKADEMIK DRAGUTIN FELETAR (1941. – 2023.) - POKRETAČ, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK ZNANSTVENOG ČASOPISA PODRAVINA, SVESTRANI GEOGRAF I PROSVJETITELJ (HRVOJE PETRIĆ)	5
IN MEMORIAM: MOJE SJEĆANJE NA AKADEMIKA DRAGUTINA FELETARA (MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ)	17
IN MEMORIAM MENTORJU: AKADEMIK PROFESOR DR. SC. DRAGUTIN FELETAR (LUČKA LORBER)	25
IN MEMORIAM: SJEĆANJE NA PROFESORA DRAGUTINA FELETARA (RANKO PAVLEŠ)	31
IN MEMORIAM: FELETAR NAM JE DOKAZAO DA SE DO USPJEHA DOLAZI ISKLJUČIVO MUKOTRPNIM RADOM, TALENTOM I UPORNOŠĆU (ŽELJKO KRUŠELJ)	34
IN MEMORIAM: VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT! (INTERVJU)	38
 Ranko PAVLEŠ	
PREKODRAVLJE U SREDNJEM VIJEKU	
<i>PREKODRAVLJE REGION IN THE MIDDLE AGES</i>	50
 Jozsef PADÁNYI, Gábor HAUSNER	
FIREARMS WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS	
<i>VATRENO ORUŽJE S GRBOM OBITELJI ZRINSKI</i>	62
 Máté SZABÓ	
THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL GAME MANAGEMENT AND HUNTING TOURISM ALONG THE RIVER OF DRAVA	76
 Hrvoje PETRIĆ	
PRILOG POZNAVANJU ZBIVANJA NA PODRUČJU OPĆINA VIRJE I ŠEMOVCI U VRIJEME DRUGOGA SVJETSKOG RATA (1941. – 1945.)	
<i>A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE EVENTS IN THE AREA OF THE MUNICIPALITIES OF VIRJE AND ŠEMOVCI DURING THE SECOND WORLD WAR</i>	87
 Monika BALIJA	
SUVREMENI MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU KOPRIVNICE I SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE	
<i>CONTEMPORARY MIGRATION PROCESSES BETWEEN KOPRIVNICA AND FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY</i>	108
 Jelena LONČAR	
RAZLIKE U REGIONALNOJ POLITIČKO-GEOGRAFSKOJ PERCEPCIJI NA PRIMJERU MEĐIMURJA I PODRAVINE	
<i>DIFFERENCES IN REGIONAL POLITICAL-GEOGRAPHIC PERCEPTION ON THE EXAMPLE OF MEĐIMURJE AND PODRAVINA REGIONS</i>	120
 Marta HAMZIĆ	
POVEZANOST DEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA I OBILJEŽJA TIPOVA I UZORAKA KRAJOLIKA VARAŽDINSKOG KRAJA – PRIMJENA KORELACIJSKE ANALIZE	
<i>THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND CHARACTERISTICS OF TYPES AND PATTERNS OF THE VARAŽDIN REGION LANDSCAPE - APPLICATION OF CORRELATION ANALYSIS</i>	136
 Monika BLAŽON, Damira KEČEK, Antonija MANDIĆ	
ANALIZA UTJECAJA INTRAPERSONALNE KOMUNIKACIJE NA EMOCIJE STUDENATA SVEUČILIŠTA SJEVER PUTEM UPITNIKA EMOCIONALNE REGULACIJE I KONTROLE (ERIK)	
<i>ANALYSIS OF THE INTRAPERSONAL COMMUNICATION INFLUENCE ON UNIVERSITY NORTH STUDENTS' EMOTIONS THROUGH EMOTIONAL REGULATIONS AND CONTROLS QUESTIONNAIRE (ERIK)</i>	149
 PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA	
<i>REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES</i>	
PETAR PUHMAJER: BAROKNE PALAČE U VARAŽDINU (P. SOMEK)	160
SAŠA SENJAN: NAUČI PISATI NEPISMENE (P. SOMEK)	161
ZNANSTVENI KOLOKVIJ »ŽIDOVI U PODRAVINI« (P. SOMEK)	161
SINIŠA GOLUB I PETRA SOMEK, UR.: ZAŠTO(TA) ZAŠTITA PRIRODE? (P. SOMEK)	162
ŽELJKO KRUŠELJ: PODOBNOST, REPRESIJA, OSKUDICA, UZLET, BUNT (P. SOMEK)	163
IVICA ĐUROK, MIRKO ČURIĆ: ĐURO FRANKOVIĆ, MONOGRAFIJA, PEČUH (Z. IŠTVAN)	164

RANKO PAVLEŠ: KAKO SMO RASLI MOJ KVART I JA (M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ)	167
ROMANA MATANOVAC VUČKOVIĆ, PETAR MIŠEVIĆ, IVANA KANCELJAK, MATIJA KIKELJ, DOMINIK MIŠEVIĆ: UPRAVLJANJE INTELEKTUALNIM VLASNIŠTVOM U ORGANIZACIJI (P. FELETAR)	168
ANDRIJA BOGNAR: DEMOGRAFSKI RAZVOJ MAĐARA NA PODRUČJU DANAŠNJE HRVATSKE OD NAJRANIJIH VREMENA DO DANAS (P. FELETAR)	169
MIHAELA MESARIĆ, ZORAN TURK: BELI I ČRNI RUDARI (P. FELETAR)	170
UPUTE SURADNICIMA / A WORD TO ARTICLES' CONTRIBUTORS	171

U ČETRDESET TREĆEM BROJU PODRAVINE SURAĐUJU:

1. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Zagreb
2. Željko KRUŠELJ, Sveučilište Sjever, Koprivnica
3. Lučka LORBER, Maribor
4. Ranko PAVLEŠ, Starigrad-Koprivnica
5. Jozsef PADÁNYI, National University of Public Service, Budapest
6. Gábor HAUSNER, National University of Public Service, Budapest
7. Máté SZABÓ, University of Pécs, Faculty of Economics, Doctoral School of Regional Policy and Economics
8. Hrvoje PETRIĆ, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
9. Monika BALIJA, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija
10. Jelena LONČAR, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek
11. Marta HAMZIĆ, Ericsson Nikola Tesla d.d.
12. Monika BLAŽON, Sveučilište Sjever, Koprivnica
13. Damira KEČEK, Sveučilište Sjever, Koprivnica
14. Antonija MANDIĆ, Sveučilište Sjever, Koprivnica
15. Petra SOMEK, Meridijani – izdavačka kuća, Samobor
16. Zvonimir IŠTVAN, Hrvatske šume d.d., Koprivnica
17. Petar FELETAR, Fakultet prometnih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

IN MEMORIAM AKADEMIK DRAGUTIN FELETAR (1941. – 2023.) - POKRETAČ, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK ZNANSTVENOG ČASOPISA PODRAVINA, SVESTRANI GEOGRAF I PROSVJETITELJ¹

Dana 21. lipnja 2023. u Koprivnici je umro akademik Dragutin Feletar, glavni i odgovorni urednik časopisa za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja *Podravina*, istaknuti hrvatski geograf te neponovljivi i nenadoknadivi prosvjetitelj širokih pogleda. Teško je o Dragutinu Feletaru, svestranom čovjeku i znanstveniku, dati potpunu informaciju na nekoliko stranica znanstvenog časopisa kojem je bio na čelu više od dva desetljeća. U 43 broja uredio je više od 9000 stranica teksta u sklopu kojih je objavljeno više od 450 znanstvenih članaka te oko 600 prikaza knjiga, kataloga, izložba i znanstvenih skupova. Njegov život počeo je u agrarnom društvu, svjedočio je industrijalizaciji, proučavao i podučavao je, a u mirovini doživio postindustrijsko doba, o čemu je također pisao i promišljao.

Iako je u fakultetskim predavanjima pokrивao i hrvatske i globalne teme, ipak mu je u najdubljoj intimi, ali i praksi zavičaj predstavljao glavni program i metodu. Upravo u tome možemo tražiti izvorista i motive za pokretanje multidisciplinarnog znanstvenog časopisa *Podravina*. Izjava iz jednog intervjua to potvrđuje: »Tu smo došli na jednu od važnih mojih životnih misija. Još od doba Hrvatskog proljeća bio sam uvjeren da se hrvatska povijest (pa

Slika 1. Akademik Dragutin Feletar (1941. – 2023.)
(Foto: Petar Feletar)

¹ Za pisanje ovoga članka koristio sam podatke iz Ljetopisa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 110-126, Zagreb 2007. – 2023.; novina, vlastitih bilješki te knjige skupine autora (Zvonko Kovač, Mario Kolar, Nevio Šetić, Ružica Vuk itd.): Dragutin Feletar – prinosi za biobibliografiju. Zbornik u povodu 70-godišnjice života, Meridijani, Koprivnica-Samobor 2012., koja sadrži njegovu autobiografiju i bibliografiju radova objavljenih do 2011. godine. Služio sam se i svojim tekstovima: Prof. dr. sc. Dragutin Feletar, Čovjek koji je promijenio kulturnu i znanstvenu sliku Podravine (povodom dodijeljenih mu nagrada), *Scientia Podraviana*, 17, 2003., 6-7; Prof. dr. sc. Dragutin Feletar – neumorni znanstvenik, *Scientia Podraviana*, br. 19, Koprivnica 2005., 2-4; Prof. dr. sc. Dragutin Feletar – uz 65. obljetnicu (1941. – 2006.), *Podravina*, vol. 5, br. 10., Koprivnica 2006., 158-163; 70-godišnjica života prof. dr. sc. Dragutina Feletara, *Geografski horizont*, god. 57, br. 2, Zagreb 2011., 84-86; Akademik Dragutin Feletar (uz 75 godina života), *Podravina*, vol. 15, br. 29, 2016., 209-233; Akademik Dragutin Feletar postao počasni građanin Koprivnice, *Scientia Podraviana*, br. 34, 2020., 24-25; Biobibliografija akademika Dragutina Feletara (2011. – 2021.), u povodu 80 godina, *Podravina. Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, 40, Koprivnica 2021., 189-199; O doprinosima akademika Dragutina Feletara povijesti (u povodu 80 godina života), *Scientia Podraviana*, br. 35, 2021., 32-34; O prinosima Dragutina Feletara gospodarskoj povijesti (u povodu 80. godišnjice života), *Ekonomika i ekohistorija*, 17, 2021., 192-201; Feletar je za sobom ostavio jasan trag ne samo u Podravini i Međimurju, nego u cijeloj državi, *Podravski list*, 26. lipnja 2023., 20-21; In memoriam. Dragutin Feletar (10. srpnja 1941. – 21. lipnja 2023.), *Svestrani geograf*, zaslužni matičar, *Vijenac*, br. 765, Zagreb 29. lipnja 2023.; Na spomen našega velikana – akademika Dragutina Feletara (1941. – 2023.), *Dobravske novine*, br. 60, Donja Dubrava 13. 7. 2023., str. 22; Prof. Dragutin Feletar aus Koprivnica (HR) namhafter Geograph und Verleger, verstobern. In memoriam – Dragutin Feletar (1941. – 2023.), *Panonski list*, 7b/2023., 1-4; In memoriam. Akademik Dragutin Feletar (10. srpnja 1941. – 21. lipnja 2023.), *Meridijani*, br. 227, Samobor 2023., 65-72; Akademik Dragutin Feletar (1941. – 2023.), Istaknuti hrvatski geograf, pisac i prosvjetitelj, *Kolo*, 2, 2023., 233-240.

donekle i zemljopis) pisala pogrešnim smjerom: prvo je sastavljena sinteza. Sigurno Šišić, Klaić i drugi tada drugačije i nisu mogli. Jer, da bi se napisala valjana i donekle istinita sinteza, potrebni su sastavni dijelovi. To znači da je neophodno pisati povijesno-geografske studije manjih dijelova Hrvatske, odnosno manjih naselja i subregija. Zato sam se divio studijama gradova i manjih regija jednoga Lopašića, Kempfa, Langa, pa i Horvata. U razvijenim europskim zemljama je do Prvoga svjetskog rata bilo već objavljeno na stotine 'lokalnih' povijesti. Mi i u tom pogledu kasnimo, ali u posljednjih četvrt stoljeća pošlo se dobrim putom: tiskan je veći broj knjiga o općinama i naseljima. Tom sam trendu i osobno nešto pridonio. Lokalnim istraživanjima ostvaruje se više pozitivnih efekata. Prikupi se i znatan dio građe i podataka kojih nema u arhivima, muzejima, knjižnicama i drugim ustanovama. Dobar dio te građe bi propao da se nije istraživalo za lokalnu monografiju. Nadalje, za takve knjige treba itekako brusiti metodologiju. Valja poznavati i europske pristupe, kako bi se iz građe o malom području mogla sačiniti relevantna povijesna priča. Mislim da tu treba tražiti začetke ekohistorije, geoekologije, povijesne demogeografije i sličnih disciplina koje su danas moderne u svijetu. Konačno, dobro poznavanje lokalnih povijesti (koje su zapravo univerzalne) omogućuje pisanje prave (i donekle istinite) sinteze nacionalne (hrvatske) povijesti. Raduje me što upravo Podravina, odnosno istraživači našega kraja, prednjače u Hrvatskoj u ovoj suvremenoj historiografskoj orijentaciji. Takva istraživanja bi valjalo maksimalno podržati i proširiti.»

Potrebu za stručnim časopisom Podravci su osjetili u prvoj polovici 20. stoljeća. Nije slučajno da je, nakon objavljivanja nekoliko brojeva *Zbornika Muzeja grada Koprivnice* (1946. – 1953.) s novim gospodarskim poletom, upravo na Feletarovu inicijativu 1975. godine došlo do pokretanja *Podravskog zbornika* te je do danas izašlo 48 brojeva. U Koprivnici je 1978. godine pokrenut i *Muzejski vjesnik*, a 1989. list povijesnog (povremeno i geografskog) društva Koprivnice *Scientia Podraviana* (objavljeno 36 brojeva). Svakako je najkvalitetniji pomak bio 1981. godine kada je pokrenut uspješni znanstveni časopis *Podravka*, koji je izlazio desetak godina. Dolaskom novog stoljeća Dragutin Feletar odlučio je napraviti novi pomak. Gotovo spontano smo ušli u pokretanje znanstvenog časopisa *Podravina*, pri čemu je Feletar preuzeo ulogu odgovornog urednika. Kako sam tada radio u Nakladnoj kući »Dr. Feletar« dodijelio mi je odgovornost (izvršnog) urednika, čime sam dobio priliku sudjelovati u osmišljavanju ovog znanstvenog časopisa. Zajedno smo 7. svibnja 2001. napravili elaborat o pokretanju novog časopisa, a on je predložio početnu verziju sastava uredništva. U elaboratu je istaknuto kako u suvremenim procesima globalizacije upravo znanje, više nego ikad ranije, postaje osnovni i presudni pokre-

Slika 2. Urednici časopisa Podravina u tiskari Bogadigrafika 2019. godine
(Foto: Petar Feletar)

Slika 3. Akademik Feletar vodi sastanak uredništva časopisa Podravina u Koprivnici u studenome 2019. godine
(Foto: Petar Feletar)

tač te voditelj razvoja. Spomenuto je kako u ekonomski naprednim zemljama, tako i u Hrvatskoj mora započeti proces decentralizacije visokog obrazovanja, kao i uključivanja svih regija u znanstvena istraživanja. Zbog razine koncentracije školovanih ljudi i dosadašnjih iskustava u istraživačkom znanstvenom radu, Koprivničko-križevačka županija, a posebice grad Koprivnica dosegli su stupanj koji je »zahtijevao kvalitativni pomak na višu razinu«. Feletar je smatrao kako se pomak znanstvenog djelovanja može ostvariti stvaranjem uvjeta za uspješniju suradnju sa stručnjacima iz Zagreba i drugih hrvatskih središta, ali i iz susjednih zemalja i iz svijeta te da se mora ubrzati transfer znanstvenih informacija i tako se uključiti u svjetske znanstvene tokove. Bio je uvjeren da se stručna i znanstvena nastojanja Koprivnice moraju djelotvornije otvoriti svijetu, što ujedno znači da će ljudi Podravine učinkovitije i brže koristiti svjetska dostignuća. Govorio je kako smo u Podravini došli na razinu kada više ne možemo i ne smijemo čekati na priključak svjetskoj znanosti. Ako želimo da se naš grad i kraj, naša poduzeća i naš društveni te kulturni život približe standardima normalnog života razvijenih zemalja, moramo ovladati znanjima. Smatrao je da u stvaranju klime, ali i osiguranju mostova suradnje i transfera ideja, informacija i znanja, vrlo pozitivnu ulogu može odigrati izdavanje novog znanstvenog časopisa. Prema bilješkama koje sam sačuvao, nekoliko dana iza 7. svibnja zajednički smo definirali prijedlog sadržaja prvog broja u kojem je trebalo biti sedam znanstvenih radova i isto toliko prikaza.

Na prvom sastanku uredničkog vijeća održanom 4. srpnja 2001. u Koprivnici podržana je osnovna koncepcija znanstvenog časopisa *Podravina* na način kako ju je predložio Dragutin Feletar te su usvojene konture sadržaja prvog broja, od kojih se kasnije tek neznatno odstupilo. Na sastanku je dogovoreno da će časopis izlaziti dva puta godišnje, kao i da će članovi uredničkog vijeća pomoći da članci budu što kvalitetniji. Zaključeno je da se časopis učini dostupnim na webu, da dio članaka bude objavljivan na stranim jezicima, što će omogućiti ulazak časopisa u citatne baze. Sve što je na sastanku zaključeno u prvim je brojevima provedeno. Rad na poboljšanju sadržaja je sustavno nastavljen pa je on relativno brzo uvršten u nekoliko važnih citatnih baza, između ostalih i u prestižnu bazu Scopus.

Iako je u elaboratu o pokretanju navedeno da prvi broj časopisa treba biti predstavljen javnosti za Dana grada Koprivnice, 4. studenoga 2001., uredničko vijeće je odredilo da se predstavljanje pomakne

Slika 4. Na Zrinskom trgu u Koprivnici, nakon sastanka uredništva časopisa Podravina 2019. godine

za 6. prosinca, tj. na blagdan Sv. Nikole, zaštitnika grada Koprivnice, no i od toga se odustalo. Kako bi se lakše održao dogovoreni ritam izlaženja dva broja godišnje, na kraju je objavljivanje prvog broja realizirano početkom veljače 2002. godine. Na početku izlaženja Feletar je zaželio »krhkom brodu«, koji se zove znanstveni časopis *Podravina*, »sretnu plovidbu«. No na početku »plovidbe«, naš »krhki brod« je odmah naišao na »uzburkano more«. Od nekoliko primjera koji na to ukazuju spomenut ću samo kako je na okruglom stolu »o kulturnoj proizvodnji i ponudi u gradu Koprivnici« održanom 27. lipnja 2002. predloženo da bi se *Podravski zbornik* i *Podravina* mogli spojiti u jedan časopis. Predlagač je vjerojatno razmišljao o uštedi, ali nije jasno kako bi se integracija jednog znanstvenog časopisa i godišnjaka koji uglavnom objavljuje popularne ili stručne radove u praksi realizirala. Ako bi nakon spajanja ostao samo *Podravski zbornik*, to bi značilo prestanak izlaženja u dotadašnjem obliku i odustajanje od popularnih tekstova, uz njegovu transformaciju u pretežito znanstveno-stručni časopis. Time bi *Podravina* prestala izlaziti najvjerojatnije nakon prvog ili drugog broja te zapravo bila zaustavljena u prvim koracima. Ako bi po integraciji ostao samo časopis *Podravina*, bila bi velika šteta jer bi se bitno smanjio broj tema i ograničio broj autora koje je okupljao *Podravski zbornik*. Možda je od pomoći bila Mira Kolar-Dimitrijević koja je u kolovozu 2002. koprivničkim lokalnim novinama izjavila da treba održati *Podravski zbornik*, *Podravinu* i glasilo povijesnog društva *Scientia Podraviana*, kao tri odvojene i javnosti potrebne periodičke tiskovine, ističući kako svaka od njih ima svoju društvenu ulogu.

Svjestan brojnih teškoća na početku izlaženja, Dragutin Feletar je pažljivo organizirao javna predstavljanja prvog broja znanstvenog časopisa *Podravina* i s njih slao pomno osmišljene poruke. To je bilo važno jer su lokalni mediji novom časopisu isprva posvetili vrlo malo pozornosti, što je s obzirom na njihov profil razumljivo. Prvo predstavljanje bilo je pred velikim brojem ljudi u velikoj dvorani koprivničke Podravke 20. ožujka 2002. godine. Uz Dragutina Feletara i mene govorili su predstavnici Podravke, koprivničko-križevački župan Josip Friščić, Lučka Lorber s Geografskog odsjeka u Mariboru, direktorica izdavačke kuće Hrvatski zemljopis – Naklada »Dr. Feletar« Petra Somek, pročelnik Geografskog odsjeka PMF-a Dane Pejnović, dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu Neven Budak i profesor zagrebačkog Ekonomskog fakulteta Goroslav Keller. Prvi broj časopisa *Podravina* nakon toga predstavljen je u još nekoliko navrata: u gradskoj vijećnici u Ludbregu 18. travnja 2002., u Osnovnoj školi Drnje 25. travnja, u Podravskom domu u Zagrebu (Ilica 75) 5. lipnja, na Sajmu knjiga »pod šatorom« na Zrinskom trgu u Koprivnici 26. listopada itd. Drugi broj, objavljen u studenome 2002. promoviran

Slika 5. Na znanstvenom skupu o Nikoli Zrinskom u Čakovcu 2016. godine

je 21. prosinca 2002. u Pučkom otvorenom učilištu (tzv. zgradi Veleučilišta) na koprivničkom Trgu bana Josipa Jelačića, a osim urednika Dragutina Feletara i Hrvoja Petrića govorili su direktorica izdavačke kuće Meridijani Petra Somek, jedan od autora i Podravkin manager Goran Markulin te gradonačelnik Koprivnice Zvonimir Mršić. Tom je prigodom lokalni medij zapisao: »Ovaj časopis za multidisciplinarna istraživanja od velikog je značaja za Podravinu i Koprivnicu koja odnedavno ima i Veleučilište gdje (časopis) Podravina pokretana golemom duhovnom i intelektualnom snagom također vidi svoje mjesto. Dobro je stoga da su to i drugi prepoznali pa se kao sunakladnici potpisuju Koprivničko-križevačka županija. Grad Koprivnica, Podravka Koprivnica, Podravska banka Koprivnica te INA Naftaplin Đurđevac-Molve. Svi oni Podravinu opravdano gledaju kao jedan od bitnih čimbenika u razvoju nove intelektualne snage koja nam je potrebna kako bi uhvatili korak s naprednim svijetom. A da je tome tako, pokazalo se već kod izlaska prvog broja čija je naklada gotovo u cijelosti distribuirana i rasprodana, a u znanstveno-stručnu razmjenu institutima i zavodima širom svijeta poslano je oko 150 primjeraka. Zasad se Podravina referira u ABSTRACTS JOURNAL iz Moskve te u HISTORICAL ABSTRACTS; ABC CLIO Library Santa Barbara iz Californije.« Idućih godina je »krhki brod« zaplovio prema mirnijim vodama koje su postale još mirnijima kada je vrijednost časopisa prepoznalo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, koje je niz godina pomagalo njegovo objavljivanje.

Mnogo je toga u vezi sa znanstvenim časopisom *Podravina* Dragutin Feletar promišljao vizionarski. U situaciji kada je u Koprivnici djelovao samo dislocirani studij ekonomije, mislio je kako je važno nastaviti decentralizacijom visokog obrazovanja i znanstvenog rada općenito te je kao dio toga procesa vidio pokretanje znanstvenog časopisa *Podravina* smatrajući da bi ovaj časopis trebao obavljati nekoliko važnih funkcija: od poticanja stručnjake na istraživanje, na nove ideje i inovacije, okupljanja znanstvenika oko časopisa do otvaranja stalnije suradnje i transfera znanja s drugim hrvatskim središtima (osobito Zagrebom), ali i s europskim i svjetskim znanstvenim centrima. Držao je također kako bi časopis mogao biti inicijator znanstvenih kolokvija i simpozija s temama zanimljivim za Koprivnicu i

Slika 6. Sa zmajskom braćom i sestrom pred starom školom u Virju 2016. godine

Podravinu, čime bi pridonio transferu znanja i poticanje razvoja. S vremenom se to sve počelo ostvarivati.

U početku se Feletar nadao kako multidisciplinarni časopis *Podravina* možda može biti i inicijator osnivanja koprivničkog Instituta za znanstvena istraživanja s težištem na društvenim i humanističkim znanostima tako da se oko časopisa okupi početna jezgra suradnika. Praktičnu realizaciju te ideje u idućim je godinama pokušavao osnivanjem Zavoda za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koji bi imao sjedište u Koprivnici. Nažalost, ta inicijativa nije uspjela kao što nije realizirano ni da se u Koprivnici osnuje Podružnica Hrvatskog instituta za povijest. Koprivnica je u međuvremenu postala sveučilišni grad pa se od 2015. kao suizdavač časopisa priključilo Sveučilište Sjever (od broja 28), uz Povijesno društvo Koprivnica koje je iste godine, ali neznatno ranije, također ušlo među suizdavače (od broja 27). To je donijelo nove suradnike i napravilo tematsko osvježenje.

Dragutin Feletar rođen je 10. srpnja 1941. godine u Velikom Otoku, u tadašnjoj općini Đelekovec, a današnjoj općini Legrad, sada u Koprivničko-križevačkoj županiji. Roditelji su se u Veliki Otok doselili iz Donje Dubrave, u današnjoj Međimurskoj županiji, gdje su se i vratili odmah nakon Drugoga svjetskog rata. Osnovnu školu polazio je u Donjoj Dubravi (1948. – 1952.) i Kotoribi (1952. – 1956.), a gimnaziju u Varaždinu (1956. – 1960.). Od 1960. do 1965. studirao je na Geografskom odjelu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (diplomirao je kod akademika Josipa Roglića na temi »Industrija Međimurja«). Na Geografskom odjelu PMF-a od 1971. do 1973. polazi poslijediplomski studij, a kao magistarski rad priznata mu je tada objavljena obimna geografsko-povijesna monografija »Podravina«. Doktorsku disertaciju na temu »Industrija u ekonomsko-geografskoj strukturi Podravine« obranio je 1982. pod mentorstvom profesora Velimira Rogića. Od 1965. do početka 1983. Dragutin Feletar proveo je uglavnom u novinarstvu te prosvjeti i kulturi. Već kao gimnazijalac pokrenuo je izviđačke odrede u Donjoj Dubravi, Kotoribi i Donjem Vidovcu te pokrenuo šapirografirane novine *Međimurski izviđač* (1958. – 1959.). Od tada vrlo aktivno surađuje u lokalnim novinama, osobito u čakovečkom tjedniku *Međimurje*, kasnije i u *Vjesniku* i na Radio-Zagrebu. Kao apsolvent jednu školsku godinu (1964. – 1965.) radi kao učitelj geografije i povijesti u Osnovnoj školi u Donjoj Dubravi, gdje vodi i učeničke grupe mladih novinara, geografa i meteorologa te objavljuje šapirografirane novine *Dubravčan*. Kao već afirmirani novinar zapošljava se 1966. u tjedniku *Međimurje* u Čakovcu, gdje radi do početka 1970. godine. Tu je objavio nekoliko tisuća članaka, od kojih su osobito zapažene bile repor-

Slika 7. Prigodom dobivanja nagrade Vjekoslav Klaić s ostalim nagrađenima u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 2016. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

taže o ekonomskim temama, ali i feljtoni iz povijesti i o geografskim značajkama Međimurja. Čakovečki ogranak Matice hrvatske izdao je prvu njegovu knjigu »Iz povijesti Međimurja« 1968. godine, koja obuhvaća niz povijesnih feljtona. Iste je godine bio među osnivačima Radio Čakovca i njegov prvi urednik. Godine 1969. među osnivačima je i izdavanja *Međimurskog kalendara* te 1970. i Kulturno-prosvjetnog društva Zrinski u Čakovcu. To je društvo nastavilo izdavati *Kajkavski kalendar* (1970., 1971., 1972.) te uz kulturnu djelatnost pokrenulo i bogatu biblioteku kajkavske poezije i knjiga geografsko-povijesnog sadržaja. U toj je biblioteci tiskano i prvo Feletarovo znanstveno djelo – monografija »Legrad« (1971.) te zbirka pjesama »Moje Međimurje« i vrlo popularno djelo »Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske« (koautor Tomislav Đurić, doživjelo je pet izdanja). Krajem 1960-ih i početkom 1970-ih Feletar, uz suradnju u hrvatskim nacionalnim medijima, aktivno surađuje i u koprivničkom *Glasu Podravine*, gdje je bio i profesionalni urednik od kraja 1969. do sredine 1970. godine. Potom radi kao urednik tvorničkog lista *GK Međimurje* u Čakovcu (1970.) te prelazi za profesionalnog tajnika u Kulturno-prosvjetno društvo (KPD) Zrinski koje je osnovao. Uz aktivnu folklornu družinu, pjevački zbor i drugih sekcija, KPD Zrinski bio je vrlo aktivan i u ukupnoj kulturnoj politici u Čakovcu i Međimurju. Među ostalim bio je i organizator »Karavane putovima Zrinskih i Frankopana« 1971. te niza skupova i priredbi, uglavnom vezanih uz povijest Zrinskih. Kada je KPD Zrinski uslijed kraha Hrvatskog proljeća morao prekinuti s radom početkom 1972., Feletar kratko odlazi na radno mjesto voditelja Izdavačkog odjela Tiskarsko-izdavački zavod Zrinski u Čakovcu te u toj tiskari radi do 1. veljače 1973. godine.

Dragutin Feletar je radnu karijeru potom nastavio u koprivničkom poduzeću Podravka, gdje radi do 1. veljače 1983. godine. Tamo je najprije radio kao novinar i urednik u tvorničkom listu *Podravka*, a potom kao direktor Podravkinog Centra za kulturne djelatnosti. Zahvaljujući djelovanju Dragutina Feletara Podravka u to vrijeme slovi kao važna kulturna točka u Hrvatskoj. Uz to nastavlja se razvijati u stručnom i znanstvenom pogledu, objavivši veći broj knjiga i radova u znanstvenim časopisima, a sudjeluje i na nekoliko (međunarodnih) znanstvenih skupova (Haag, Zagreb, Göttingen, Bognor Ridges, Ljubljana). Tada piše i nekoliko svojih najznačajnijih knjiga, poput monografije »Podravina« (1973.),

Slika 8. Akademik Feletar potpisuje svoju zbirku pjesama »Zebrani versi« nakon predstavljanja u Koprivnici 2018. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

»Glazbeni život Koprivnice« (1977.), »Podravka« (1980.), »Studije i radovi o Podravini« (1982.), »Stare građevine istočne Hrvatske« (1983.) itd. Osobito je aktivan u istraživanju gospodarske povijesti sjeverozapadne Hrvatske te je, uz obimnu monografiju Podravke, u tom razdoblju objavio i knjige o čakovečkom tiskarstvu, tekstilnoj industriji Čakovca, drvnoj industriji Međimurja, tekstilnoj industriji Zaboka, koprivničkom tiskarstvu, sisačkoj Segestici, prehrambenoj industriji Hoča kraj Maribora i Umaga, drvnoj i obućarskoj industriji Koprivnice, varaždinskom i koprivničkom bankarstvu, bravarstvu u Zagrebu, šumarstvu i drvnoj industriji u Podravini i Novskoj itd. Uz to, osnovao je i kulturno-umjetničko društvo Podravka, s jednim od najboljih pjevačkih zborova u Hrvatskoj te likovnom, književnom i drugim sekcijama, kao i izdavačkom djelatnošću. Osmislio je i bio među osnivačima jednog od prvih industrijskih muzeja u Hrvatskoj – Muzeja prehrane Podravka u Koprivnici (1982.). U tome razdoblju života Feletar je vrlo zaslužan i za razvoj kulturnog života Koprivnice i Podravine, baveći se prosvjetiteljskim aktivnostima (predstavljanja, stručno-znanstveni skupovi, predavanja, kulturne manifestacije, tribine, izložbe i sl.). U sklopu Muzeja grada Koprivnice 1975. pokrenuo je izdavanje godišnjaka *Podravski zbornik* te do 1980. bio urednik tog izdanja koje je preokrenulo dinamiku stručnih i znanstvenih istraživanja u Koprivnici i Podravini pa i šire. Pokrenuo je 1977. i izdavanje publikacija u sklopu biblioteke *Podravskog zbornika*, u kojoj je do danas izašlo više od pedeset knjiga.

Početkom 1983. primljen je kao nastavnik na Geografski odjel PMF-a, gdje je iste godine postao asistent pa docent. Za izvanrednog profesora izabran je 1988., znanstvenog savjetnika 1991., redovitog profesora 1993. te za redovitog profesora u trajnom zvanju 1999. godine. Kao sveučilišni profesor razvio je nekoliko kolegija, među kojima je primarna bila Industrijska geografija. Treba istaknuti kako je Dragutin Feletar bio među početnicima razvoja industrijske geografije ne samo u Hrvatskoj, nego i na susjednim prostorima. Kao industrijskoga geografa zanimala ga je veza između proizvodnje i prostora, što je uvijek nastojao promatrati u »dugom trajanju«. Široko otvoren za primanje novih smjerova u geografiji, unosio je u edukacijski prostor novosti iz zapadnoeuropskih geografskih škola, posebno

münchenske škole. U osamdesetim godinama 20. stoljeća, kada je u našim prostorima industrija bila još glavna gospodarska djelatnost, Feletar je već sa svojim radom slijedio novu geografsku paradigmu koja je vidljiva u njegovim radovima. Tada se uglavnom bavio definiranjem novih lokacijskih faktora koji bitno utječu na razvoj nove industrije i koju geografska struka u to vrijeme nije prepoznala kao bitnu za funkcionalne promjene u prostoru postindustrijskog doba. Tako je povezao elemente fizičke i industrijske geografije u kompleksnu cjelinu razumijevanja prostornih promjena. Sustavno se bavio analizom industrije kao najvažnije privredne djelatnosti i razradom njezine strukture, odnosom među industrijskim granama i odnosom industrije prema drugim gospodarskim granama te osobito analizom industrije kao važnog čimbenika transformacije geografskog prostora. Pri tome je uvodio kvantitativne i grafičke metode u industrijsku geografiju, ali usmjeravao se i prema geoekološkom pristupu proučavanju sekundarnog sektora. Uz to je sustavno pridonosio unapređenju historijske geografije obradom niza mjesta i općina, osobito u sjevernoj Hrvatskoj, postavivši specifičnu metodologiju.

Osim industrijskom geografijom, bavio se i drugim granama socijalne geografije čvrsto vjerujući da je procese i funkcije u kompleksnom geografskom prostoru nemoguće sagledati i objasniti bez komparacije i utvrđivanja međusobnih uzročno-posljedičnih veza svih čimbenika koji utječu na transformaciju. Njegova tumačenja društvene tranzicije, prijelaza na tržišnu ekonomiju i s time povezanog prestrukturiranja gospodarstava, generacijama njegovih studenata otvorila su novu perspektivu razumijevanja aktualnih zbivanja u Hrvatskoj, njenom okruženju, ali i globalno, uostalom mnoge njegove procjene društveno-ekonomskih promjena iz osamdesetih godinama 20. stoljeća pokazale su se točnima tijekom sljedećih desetljeća.

Svoje znanje prenosio je na nekoliko zagrebačkih fakulteta, a održao je i pozivna predavanja na sveučilištima u Mariboru, Ljubljani, Puli, Beogradu, Skoplju, Sarajevu, Prištini, Pečuhu, Budimpešti, Münchenu, Göttingenu, Zadru, Osijeku, Rijeci, Ostravi i Lodzu. Bio je mentor velikom broju diplomata, magistranata i doktoranata. Na PMF-u je obnašao i brojne rukovodeće funkcije: bio je predstojnik Zavoda za geografiju i prostorno uređenje (1990. – 1998.), predstojnik Zavoda za regionalnu geografiju i metodiku (1999. – 2002.), pročelnik Geografskog odsjeka (1998. – 1999.), voditelj Poslijediplomskog studija na Geografskom odjelu (1999. – 2000.), prodekan za financije PMF-a (2002. – 2004.) i dekan PMF (2004. – 2006.). Uz to je bio i tajnik i predsjednik Saveza geografskih društava Hrvatske (1984. – 1987.). Bio je i urednik znanstvenog časopisa *Geografski glasnik* (1986. – 1989.), *Geografski horizont* (1986. – 1989.), *Geographica Iugoslavica* (1989. – 1990.), *Geographical Papers* (1986. – 1988.) i drugih.

Bio je iznimno aktivan u razvijanju hrvatske geografije, kulturne i gospodarske povijesti te visokog obrazovanja. Bio je predsjednik Upravnog odbora SIZ-a (kasnije Fonda) osnovnih škola Hrvatske početkom 1990-ih, a kasnije i član Senata Sveučilišta u Zagrebu i kolegija rektora te član Prosvjetnog savjeta Ministarstva prosvjete Hrvatske, član Matičnog povjerenstva za geoznanosti Sveučilišta u Zagrebu (1992. – 1998.) itd. Bio je zaslužan i za razvoj geografije na Sveučilištu u Mariboru te za osnivanje Geografskog odjela Sveučilišta u Zadru. Razvoju geografije pridonio je i kao član uredništva desetak geografskih i ekoloških časopisa s hrvatskih sveučilišta te iz Slovenije i Bosne i Hercegovine. Godine 2005. bio je urednik koautor monografije o zagrebačkom Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Vodio je i bio član timova u desetak znanstvenih projekata s područja geografije, demografije i prometa te teritorijalnog ustroja Hrvatske, a člancima je nudio rješenja za niz društvenih problema.

Godine 1993. u Koprivnici je osnovao (obiteljsku) izdavačku kuću – danas Meridijani sa sjedištem u Samoboru. U sklopu Meridijana uredio je više od 200 knjiga i udžbenika. Od 1994. do 2022. bio je glavni i odgovorni urednik časopisa *Hrvatski zemljopis* (danas *Meridijani*) te je uredio 221 broj toga časopisa za popularizaciju geografije, povijesti i ekologije, a u sklopu djelatnosti izdavačke kuće Meridijani bio je među pokretačima triju znanstvenih časopisa: *Podravina*, *Ekonomika i ekohistorija* i *Donjomedimurski zbornik*.

Cijeli radni vijek bavio se prosvjetiteljstvom i popularizacijom znanosti, pogotovo geografije, povijesti, demografije, povijesti umjetnosti i etnologije. S tih je područja objavio na stotine popularnih članaka u tiskovinama, na radiju i televiziji, svake godine održavao je javna predavanja, sudjelovao na predstavljajima knjiga, na seminarima i radionicama itd. U gradu gdje je živio osnovao je Povijesno

društvo Koprivnica (1984.), Geografsko društvo u Koprivnici (1985.) i Ekološko društvo u Koprivnici (predsjednik od 1989. do 1992.).

Kao Zmaj Velikootočki posebno je bio vezan uz Družbu »Braća Hrvatskoga Zmaja«, čijoj je obnovi sustavno pridonosio te je od početaka obnove bio suorganizator niza događanja, predavač, podupiratelj, ali i član Nadzornog odbora. Godinama je radio na osnivanju Zmajskog stola u Čakovcu, kojemu je bio prvi pročelnik od ustoličenja 1999. godine. Osim toga, pomagao je pri osnivanju Zmajskih stolova u Varaždi-

nu i Križevcima. Pod njegovim pročelništvom Zmajski stol u Čakovcu razvio je bogatu aktivnost, od koje ističem samo organiziranje i financiranje podizanja spomenika na mjestu gdje se od 1661. do 1664. nalazila utvrda Novi Zrin uz rijeku Muru, nedaleko od Donje Dubrave 2001. godine. Njegov je rad bio prepoznat pa je 2004. dobio Zmajsku medalju. Kao jedan od najuglednijih članova izabran je 2006. za VIII. velikog meštra Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«. Na toj je odgovornoj dužnosti ostao do 2011. godine. Između 2006. i 2011. u Kuli nad Kamenitim vratima održana su 192 događanja, ne računajući zasjedanja Meštarskog zbora, u Starom gradu Ozlju, za čiju se obnovu posebno brinuo, bilo je 48 događanja, a u zmajskim stolovima oko 380 raznih događanja i brojna sijela. Dodajmo da su u tome razdoblju osnovani zmajski stolovi u Pazinu, Požegi, Virovitici, Bjelovaru i Sisku. U vrijeme kada je bio veliki meštar Družba je nastavila s intenzivnom djelatnošću podizanja 20 spomenika (između ostalih kralju Zvonimiru u Kninu, rondel velikana - Strossmayer, Ružičke, Prelog u Osijeku, Nikoli VII. Zrinskom u Donjoj Dubravi, Boži Milanoviću u Kiringi, Franji Tuđmanu u nekoliko mjesta itd.) i 27 spomen-ploča, organizirala 18 znanstvenih skupova, objavila 35 publikacija, a obnovljeno je izdavanje *Zmajskih vijesti*. Red Zlatnoga Zmaja dodijeljen mu je 20. studenoga 2010., a uručen 12. ožujka 2011. godine.

Uz osnivanje multidisciplinarnog znanstvenog časopisa *Podravina* (2002.), također je bio pokretač i/ili urednik nekoliko časopisa za popularizaciju znanosti ili periodičkih publikacija – *Podravski zbornik* (1975.), *Muzejski vjesnik* (1978.), *Geografski horizont* (1986.), *Rugjer* (1996.), *Meridijani* (1993.), *Hrvatske obljetnice - Zmajski stol u Varaždinu* (2000.), *Zmajske vijesti* (2007.), *Virje na razmeđu stoljeća* (2011.) i drugih.

Za znanstveni, stručni i društveni rad akademik Feletar dobio je brojna priznanja, primjerice Odlikovanje predsjednika Republike Hrvatske Red Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića (2002.), Nagrada za životno djelo Koprivničko-križevačke županije (2002.), Nagrada za životno djelo Grada Koprivnice (2005.), Spomen-medalja Sveučilišta u Zagrebu (2006.), Nagrada za znanost Sveučilišta u Zadru (2006.), Nagrada Zrinski Međimurske županije (2018.). Proglašen je za počasnog građanina Općine Legrad (2018.), Općine Donja Dubrava (2018.), Grada Koprivnice (2020.) i Koprivničko-križevačke županije (2021.). Dobitnik je Godišnje državne nagrade za popularizaciju znanosti (2004.), priznanja Europski vitez kulture u Budimpešti (2011.), Nagrade »Vjekoslav Klaić« za popularizaciju povijesti (2016.) i drugih.

Slika 9. Prizor s predavanja na znanstvenom skupu u Goli, prosinac 2022. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

Slika 10. S radnog sastanka u Donjoj Dubravi 12. svibnja 2023. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

Desetljećima je surađivao s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti. Bio je suurednik i koautor obimnog »Virovitičkog zbornika« u izdanju Akademije (1986.), potom od 1989. do 1993. voditelj timova za izradu idejnih projekata brzih cesta Sveta Helena-Vrbovec-Koprivnica-Gola, Vrbovec-Bjelovar-Virovitica i prometnog čvora Vrbovec u sklopu Znanstvenog savjeta za promet HAZU. Za člana suradnika Akademije izabran je 2006., a za redovitog člana (akademika) 2016. godine. Od 2019. bio je voditelj Odsjeka za etnologiju (i urednik časopisa *Zbornik za narodni život i običaje*), a od 2021. do smrti vodio je Zavod za znanstvenoistraživački rad HAZU u Bjelovaru (i bio urednik tamošnjeg časopisa *RAD*) te od 2018. godine glavni urednik časopisa *RAD Razreda za društvene znanosti*. Također je bio i član Znanstvenog vijeća križevačkog Zavoda HAZU te član Odbora za nagrade i Odbora za utvrđivanje postojanja djela koje nije u skladu s ugledom i dostojanstvom člana HAZU.

Dragutin Feletar napisao je mnogo: kao autor i koautor objavio je oko 90 znanstvenih i stručnih knjiga te 37 udžbenika iz geografije za osnovne i srednje škole. U domaćoj i inozemnoj znanstvenoj periodici objavio je 297 radova te još oko 350 stručnih i značajnijih popularnih članaka te na tisuće novinskih članaka. Razvio je plodnu suradnju sa znanstvenicima iz 20-ak zemalja, a održao je izlaganja na 216 znanstvenih i stručnih skupova (u većem broju skupova bio je predsjednik i član organizacijsko-znanstvenih odbora). Uz to je napisao i 164 predgovora u knjigama ili katalozima te bio recenzent velikom broju znanstvenih radova i knjiga. Da je osobnost širokih horizonata i velike stvaralačke energije koja se dokazala u književnom radu, uz izuzetno pozitivne književne kritike, govori i podatak da je pisac vrlo zapažene knjige putopisa, četiri zbirke hrvatskih kajkavskih pjesama te jedne pjesničko-književne mape.

Poznato mi je da je imao planova za pisanje još niza članaka i nekoliko knjiga, a jedna od njih trebala je biti obimna dvotomna monografija Podravine. Da je na tome ozbiljno radio svjedoči njegova izjava u jednom od intervjuja: »Sanjam o završetku ovoga projekta, odnosno o izdavanju kompleksne zemljopisno-povijesne monografije Podravine, barem u dva podeblja toma. Na tome već godinama zdušno radim. Iako su se prilike za izdavanje knjiga bitno promijenile i pogoršale, nadam se da će me Bog poživjeti da završim ovaj projekt.« Nakon završetka monografije o Podravini želio je napisati identičnu sintezu za Međimurje. To bi se najvjerojatnije ostvarilo da je poživio još neko vrijeme, tim više što je, unatoč visokim godinama, djelovao kao da ima neiscrpu energiju i optimizam. K tome treba dodati njegovo golemo znanje i iskustvo, ali i talent za pretvaranja brojnih ideja u djela, od kojih su mnoga trajne vrijednosti.

Osim u časopisu *Podravina*, sveukupan stvaralački ambijent koji je godinama kreirao isprva u Međimurju i Podravini, a kasnije putem časopisa *Hrvatski zemljopis (Meridijani)*, imao je važnu ulogu u odlukama mnogih mladih ljudi pri izboru studija. Mnogima je od njih bio mentor pri pisanju diplomskih (i drugih) radova te u pravom smislu te riječi učitelj. Strast za djelatnostima kojima se bavio prenio je i na svoju djecu – kćer Petru, koja se usmjerila na nakladništvo i povijest umjetnosti, te na sina Petra, koji je kao geograf i društveni djelatnik nastavio temeljnu očevu struku i aktivističku djelatnost. Dragutin Feletar utjecao je i na brojne druge suradnike, prijatelje, studente, kolege, a često svojim javnim istupima i na širu javnost. Pomagao je u afirmaciji mnogima, a meni osobito, na čemu mu najbolje mogu zahvaliti radom. Razmišljao je vrlo široko, multidisciplinarno. Nedvojbeno je uz znanje, rad i upornost bio i vrlo talentiran. Nije mu mogao proći dan bez promišljeno napisane barem jedne stranice teksta na električnom pisačem stroju, a unatoč visokoj životnoj dobi, gotovo do zadnjeg je trena golem trud ulagao u uređivanje časopisa *Podravina*. Pokretao je sve oko sebe brzinom koju je ponekad bilo teško pratiti. U svemu što je radio djelovao je iznimno dinamično, bez »praznog hoda«, premalo se odmarajući pa ne čudi što neki smatraju kako je Feletar na neki način uspio proživjeti nekoliko života u jednom. Uz to je znao okupljati i podržati mnoge te se stoga nije teško složiti s onima koji razmišljaju da je akademik Feletar zapravo bio svojevrсна institucija, a važan dio tog razmišljanja je zacijelo i aktivnost vezana uz uređivanje i objavljivanje 43 broja znanstvenog časopisa *Podravina*. U svakom slučaju, njegovo znanstveno, stručno, književno i sveukupno javno djelovanje iziskuje buduću podrobniju i objektivnu analizu.

Plovidba »krhkog broda« koji se zove znanstveni časopis *Podravina* pod sigurnom je »kapetanskom«, ali ujedno i »kormilarskom« rukom Dragutina Feletara tijekom više od dva desetljeća zaista bila sretna, iako povremeno vrlo nemirna. »Krhki brod« uspio se provući između Scile i Haribde te je časopis *Podravina* aktivno okupljalište znanstvenika i stručnjaka, posebice mlađih, ali i mjesto suradnje te transfera znanja. Privučena je suradnja iz šest država - prvenstveno povjesničara, geografa, arheologa, demografa, ekonomista te stručnjaka iz još nekih disciplina. Okupljanje znanstvenika i njihovo pojačano zanimanje za Podravinu od Dolomita do Dunava - najveći je uspjeh časopisa *Podravina*. Stoga nakon 43 broja sa zadovoljstvom možemo napomenuti da su misija i vizija ovoga časopisa, na način kako ih je na početku zacrtao Dragutin Feletar, u potpunosti ostvarene i da je »krhki brod« uplovio u luku iz koje će uskoro nastaviti svoju plovidbu, na način kako je to zacrtao njegov prvi »kapetan«.

Hrvoje PETRIĆ

IN MEMORIAM MOJE SJEĆANJE NA AKADEMIKA DRAGUTINA FELETARA

Cijeli moj povijesni opus vezan uz Podravinu ima duboke veze s Dragutinom Feletarom. Pola stoljeća bavim se poviješću Podravine, pri čemu tvrdim da moj interes za povijesne teme iz Podravine bez Dragutina Feletara ne bi bio tako dugotrajan i plodonosan, a niti tako različit. U razgovoru s njim shvatio sam da je Podravina i njena povijest najuže vezana uz mene, tj. uz kraj od Ferdinandovca, Đurđevca i Virja do Koprivnice, gdje nalazimo Peršiće (moju obitelj po majci) koji su došli iz Like i autohtone Kolare (obitelj po ocu), ali i mnoge prijatelje mojih predaka. Feletarovim indirektnim poticajem ja sam svoju povijesnu pažnju centrirala na Podravinu, iako je to ponekad bilo u koliziju s mojim službenim poslom i temama u sklopu znanstvenih projekata. Činjenica je kako su se u mnogo čemu Feletarovi i moji interesi često preklapali, a što je vidljivo iz knjige *Bibliographia Podraviana* koju je Dragutin Feletar zajedno s Hrvojem Petrićem objavio u Koprivnici 2001. godine. Ta je knjiga olakšala rad ne samo meni, nego i velikom broju drugih istraživača koji su potaknuti Feletarovim radovima, ali i njegovim uvodima te predgovorima shvatili vrijeme koje im omogućava slobodnije istraživanje, a preko njegove izdavačke aktivnosti i objavljivanje povijesnih, geografskih, demografskih i ostalih radova. Nadam se da će se ovaj izdavački val nastaviti zahvaljujući budućem angažmanu ne samo njegove djece, nego i velikog te dobro organiziranog tima suradnika koji je Feletar uspio okupiti.

Mnoge Feletarove ideje i poticaji su ostvareni, ali neke i dalje ostaju zadatak njegovih sljedbenika i novih mlađih istraživača koji pripadaju podravskom kulturnom krugu. Njegova i Petrićeva ideja o izdavanju knjiga u seriji *Grada za povijest Koprivnice* nije dovršena, a i serija *Biblioteka Historia Croatica* čeka svoje autore i poslije stotog sveska. Dakako da nitko ne može ostvariti ovako velik opus bez suradnika i bez financijske pomoći zavičajne sredine, a Feletar se u tome dobro snalazio pridonoseći svojom popularnošću dobrobiti cijele Podravine. Tako je Koprivnica postala značajno mjesto za održavanje gotovo svakogodišnjih znanstvenih i stručnih skupova i sastanaka u suradnji s Povijesnim društvom Koprivnice, ali i drugim znanstvenim i kulturnim organizacijama. Nekadašnja predsjednica Povijesnog društva Koprivnica Ružica Špoljar, a sada i njena nasljednica Lidija Vranar imale su i imaju u tome veliku zaslugu uz pomoć brojnih suradnika, gotovo uvijek u sinergijskim učincima zajedno sa savjetima, energijom, sposobnostima i znanjem Dragutina Feletara.

Akademik Feletar mi nije nikada zaboravio spomenuti financijsku i moralnu podršku Grada Koprivnice, ali i Koprivničko-križevačke županije njegovim izdanjima. Pokretanje časopisa *Hrvatski zemljopis* preimenovanog kasnije lucidno u *Meridijani* osigurali su Feletaru i njegovoj izdavačkoj organizaciji sustav bez kojeg ne bi bilo moguće objavljivati taj hvale vrijedan prekrasan, ali i vrlo koristan časopis preko kojega se mogu dobiti potpune informacije i uvid u razne aspekte kulturnog djelovanja u Hrvatskoj.

Bez njegove pomoći i angažmana ne bi počeo izlaziti ni znanstveni časopis *Ekonomska i ekohistorija*. U prva četiri broja potpisana sam kao urednica toga časopisa, uz inicijatora Hrvoja Petrića, koji u to vrijeme još nije bio doktorirao pa nije formalno mogao samostalno biti urednikom. Nastojali smo zajedno dati podršku mlađim suradnicima kako bi časopis prokrčio put na nacionalnom planu. Nakon mojeg povlačenja s uredničkog mjesta afirmacija časopisa napravljena je i na međunarodnom planu, pri čemu mislim da je Petriću maksimalnu podršku i savjete cijelo vrijeme davao Dragutin Feletar.

Uvijek prisutan na povijesnim i kulturnim događanjima Feletar je nevjerojatnom energijom pozitivno utjecao na područje geografije i povijesti, osobito demografije, izvršivši analizu kretanja stanovništva od 1857. do zadnjeg popisa i otvorivši mnoga važna pitanja. Takvim radom Feletar si je stvorio velik broj prijatelja i suradnika. Feletarova izdanja znatno su potaknula i moj interes za istraživanja i u ovim poznim godinama života te se jako veselim svakom novom broju časopisa i knjige. To je most koji me povezuje sa životom.

Dragutin Feletar je uspješno savladavao sve poteškoće koje su mu se javljale na putu i uvijek je iz raznih akcija izlazio veći i jači, sa sve jačim utjecajem na javna zbivanja u Hrvatskoj, ne oklijevajući ni od intervencija u političkom životu. Često je donosio vrlo rizične odluke koje su ga mogle učiniti većim, ali i upropastiti. Znao se uvijek povući u pravo vrijeme. Kao primjer takvog riskiranja ukazuje odluka

da tiska knjigu *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* 1994. godine. Kada je Školska knjiga odu- stala od tiskanja, on je uložio gole- me napore i žrtvovao zdravlje kako bi objavio luksuznu monografiju u kojoj je napisima raznih autora pa i mojima dokazana hrvatska vlasnost tog dijela hrvatskog Podunavlja, koje je mirnim putem reintegrirano u Hrvatsku Republiku bez krvi, ali dakako s mnogo znoja i napora koji- ma su pridonosili naponi Feletara i njegove ekipe. U pisanju te mono- grafija surađivali sam s mnogima, od kojih posebice ističem Filipa Potrebicu. S njime sam imala mnogo dodirnih interesa i bila recenzent mnogih njegovih radova o gospo- darstvu Slavonije i Srijema.

Akademik Dragutin Feletar bio je po užoj struci geograf, ali po širini svojeg interesa enciklopedist. Niti jedna tema ili znanstveno područje nisu mu bili strani pa sam sa zado- voljstvom prihvatila njegov ulazak u Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti. Time je došlo do dodat- nog jačanje Feletarova utjecaja na području Bjelovara i Križevaca, čime je obuhvaćena cijela sjevero- zapadna Hrvatska od Mure i Drave odnosno od Ivančice do Virovitice. No osim toga širenja utjecaja, Feletar je svoj interes zasnivao na mnogim strukama na širokom teritoriju, kako prostorno tako i vre- menski, pa je na mnogim područjima ostavio neizbrisiv trag koji će teško netko moći nadmašiti, ali koji će svakako biti dobar poticaj novim mladim istraživačima u budućnosti.

Iako je živio u vrlo dinamičnom političkom vremenu, kada su velike promjene zahvatile Hrvatsku nakon osamostaljenja i nakon toga ulaska u Europsku uniju, on je uspio spretno staviti interes za povi- jesna istraživanja iznad politike, u čemu je bio kvalitetan veliki meštar Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja« potaknuvši nastavak obnove dvorca u Ozlju koji je još između dva svjetska rata poklonjen tom društvu radi obnove i promoviranja. Na isti odnosno sličan način dr. Feletar je vratio u živo sjećanje naroda i djelovanje obitelji Zrinskih i Frankopana kroz spomenike i skupštine ne zanemarujući ni ulogu plemstva u očuvanju hrvatske povijesti, čime se približio aktivnosti kulturno-povijesnog društva Kaj- kavsko spravišće, koje je činilo nešto slično preko radova povjesničara umjetnosti objavljujući radove o starim crkvama koje su nam najistinitije potvrđivale našu burnu prošlost pa je tako otvoren dotad zatvoren dio povijesti o životu plemstva i crkve u Hrvatskoj.

Feletarovi uvodnici i predgovori su vrlo poticajni i možda bih ih trebalo tiskati kao posebnu knjigu jer odražavaju promjene u vremenu, ali činjenica je da su uvijek rezultirali nastajanjem novih tema. Zahvaljujući Feletaru danas Podravina s Međimurjem spada među predvodnike agilnosti u hrvatskoj historiografiji s naglašenom namjerom izlaska iz usko političkih tema. Njegovi uvodnici su dokumen- tirani, ali i optimistički i preporučuju razvoj te obnovu umjesto ratova i kriza pa ih možemo nazivati i

Slika 1. Akademik Dragutin Feletar čestita Miri Kolar na nagradi »Ivan Lučić« za životno djelo u NSK u Zagrebu 2017. godine (Foto: Petar Feletar)

Slika 2. Mira Kolar i Dragutin Feletar otvorili su spomen-ploču književnici i političarki Mari Matočec u Đurđevcu, u prosincu 2017. godine (Foto: Petar Feletar)

progresivnim medijima za razvijanje životnosti našeg naroda. Njegovi savjeti su konkretni i zasnivaju se na analizi života naroda određenog područja pa bismo te sugestije morali uzimati vrlo ozbiljno.

Mislim da upravo u tome leži tajna naše dugotrajne suradnje. Kao unuka mlinarskog poduzetnika Matije Peršića iz Virja, čija je žena bila Austrijanka Antonija Albrecht iz Graza, sa zadovoljstvom sam dočekala lijepo opremljeno Feletarovo izdanje monografije *Podravina, Prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske*. Knjiga je izašla u Koprivnici 1973. u povodu 30. godišnjice prvog oslobođenja Koprivnice 7. studenoga 1943., a u njoj je objavljena i slika virovskog paromlina mog djeda. Feletar se nije ustručavao objaviti fotografiju tog mlina koji se ponosno smjestio kraj željezničke stanice u Virju. Kako bi došao do slike mlina, Feletar je pokušao na vrata moje majke Jelisave Peršić i ona mu je dala ono što je tražio privučena njegovim osobnim šarmom i umjerenim pristupom bivšoj vlasnici konfisciranog mlina. Bila sam prisutna tom susretu, a od tog vremena suradnja između Feletara i mene nije nikada prekinuta, premda na početku nije bila preotvorena.

Feletar je postao moj dobar duh, a ja sam – kada je monografija izašla – napisala prvi pozitivan prikaz tog izdanja u Časopisu za suvremenu povijest Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu gdje sam tada radila kao asistentica. Sjećam se da se urednički odbor časopisa dvoumio treba li objaviti taj prikaz s obzirom na to da je Feletar tada bio samo Podravkin novinar koji je morao napustiti Čakovec radi događanja vezanih uz Hrvatsko proljeće, ali ipak su donijeli pozitivnu odluku i tako sam upravo ja napisala prvi pozitivan prikaz Feletarova rada na republičkoj razini. Mislim da mi to Feletar nije nikada zaboravio. Predosjećala sam da će ta knjiga biti početak brojnih drugih radova.

Radeći u Institutu za historiju radničkog pokreta dvadeset četiri godine, bila sam u mogućnosti konzultirati tamo čuvanu arhivsku dokumentaciju radničkog pokreta, na osnovi koje se mogla rekonstruirati povijest radničkog i partizanskog pokreta Hrvatske pa i boravak Josipa Broza kojeg su bile zatvorile lokalne vlasti. Nije isključeno da je zbog iskustava iz međuratnog razdoblja odlagao svoj posjet Koprivnici do 1971. godine. Iako sam imala obavezu rada na temi o položaju radništva Hrvatske u međuratnom razdoblju, ipak sam imala slobodu pisati i za Institut za radnički pokret Slavonije u Slavonskom Brodu

te za Vinkovce koji su mi objavili prvu knjigu koja je i danas osnova za povijest Vinkovaca u međuratnom razdoblju.

Feletarova monografija o Podravini shvaćenoj kao kraju uz Dravu od Varaždina do Virovitice i danas mi je stalno nadohvat ruke. U njoj je Feletar oživio prikaz razvoja industrije i uopće poduzetništva u Podravini, zanemarujući dotadašnje shvaćanje komunističke historiografije da sve počinje s Komunističkom partijom Hrvatske te kako je sve ono prije kapitalističko, loše i zanemarivo. Feletar je širom otvorio vrata pretkomunističkom razdoblju idući čak daleko u prošlost te su oživila i istraživanja ranog srednjeg vijeka. Mislim da ih je podržavao s jednakom upornošću kao i povijest recentnog vremena. Nitko od tadašnjih komunista nije imao snage napasti Feletarov pristup povijesti od čega su imali korist i povjesničari umjetnosti i znanstvenici drugih disciplina. Kunovečka buna 1903., Rudolf Horvat, Stjepan Radić i mnogi drugi događaji i ličnosti dobili su relevantno mjesto prema svojem značenju. Dakako, ta je promjena provedena polako, sustavno i nije joj se nitko suprotstavljao. No mislim da je Feletar imao mjeru širenja povijesnih tema i znao je dokle može ići.

Dragutin Feletar zaposlio se 1973. kao novinar u prehrambenoj industriji Podravka u Koprivnici imajući već iza sebe bogato radno, ali i životno iskustvo stečeno u Čakovcu gdje je bio proglašen nacionalistom iako je njegova aktivnost obogaćivala povijesne i geografske spoznaje. Zaposlivši se u Podravci kao novinar on nije oklijevao već je počeo istraživati gospodarski razvoj sjeverne Hrvatske uz konzultiranje naše zajedničke mentorice i vrlo korisne savjetodavke Miroslave Despot. I danas je »Podravina« vrlo korisna knjiga za upoznavanje prošlosti.

Feletarov pristup povijesnim istraživanjima slijedio je model pisanja kulturne povjesničarke Miroslave Despot koja je pak primijenila metodologiju Josipa Matasovića svrstavajući ekonomsku povijest pod kulturnu povijest, što je omogućilo širi pristup istraživanju povijesti, dakako onoj izvan dotadašnjeg klasnog okvira. Feletarov utjecaj na pokretanje i urednički rad tijekom izdavanja *Podravskog zbornika* 1975. bio je početak kontinuirane suradnje između mene i Podravine. Moji inicijali M. D. pod kojim mi je objavljen prvi članak u *Glasi Podravine* o boravku Josipa Broza i radničkog tribuna Ivana Krndelja zamijenili su od prvog broja *Podravskog zbornika* povijesni radovi različitog sadržaja, za što sam temelje nalazila u arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, koji je nastao izdavanjem građe iz arhiva upravnih i policijskih institucija Hrvatske, gdje sam radila prvo kao arhivist do 1965., a onda sam po želji i na direktan nalog direktora Instituta Franje Tuđmana dodijeljena na istraživanje položaja radnika Hrvatske u međuratnom razdoblju. Ovako široko zacrtani okvir mojih istraživanja pružio i je mogućnost da svake godine priredim jedan rad za Podravski zbornik, postavši time jedina autorica koja nije propustila obradu barem jedne teme za ovaj ugledni koprivnički godišnjak. Uživajući maksimalnu podršku Dragutina Feletara, koji je godinama bio formalni ili neformalni urednik Podravskog zbornika, moji su radovi uvijek prihvaćani gotovo bez kritike, što mi je omogućilo da oživim i teme kojima se nitko ranije nije bavio.

Feletar sam početkom 1970-ih prihvatila kao perspektivnog znanstvenog istraživača ekonomske i druge povijesti vezane uz Podravinu, ali tada nisam ni u snu mogla pretpostaviti kako će on daleko dospjeti i kakvu će aktivnost razviti na nebrojeno mnogo polja i područja. Bio je kao vjetar kojemu je sve dostupno. I drago mi je da sam prva ukazala na vrijednost njegova pristupa povijesti Podravine koja se zasnivala na opisu pojedinih privrednih poduzeća, osobito industrijskih, a industrija je i tema na kojoj je Feletar doktorirao.

Kasnije je, uz pomoć suradnika iz Povijesnog društva Koprivnica, imao mnogo hrabrosti organizirati i skup o povjesničaru dr. Rudolfu Horvatu, rođenom u Koprivnici, kojega je dotadašnja historiografija zanemarivala, da bi poslije spomenutog znanstvenog skupa mnogi pohrlili izdavati Horvatove rukopise, uključujući i Varaždin i Viroviticu, a i ja sam tomu dala izvjestan obol. Inače nisam u Horvatovim radovima našla nikakve radikalne nacionalističke tvrdnje, nego samo traženje da se Hrvati priznaju kao narod koji ima dugu povijest, ali i nesretan položaj na razmeđu Srednje Europe i Mediterana odnosno Istoka i Zapada. U svakom slučaju ovaj znanstveni skup, održan 3. studenoga 1997., izmijenio je gledanje na Rudolfa Horvata kao povjesničara, dok je njegova uloga kao političara još u istraživačkom razmatranju. Rudolf Horvat je, kao i Dragutin Feletar, smatrao da treba napisati pojedinačne monografije gradova i krajeva jer samo to daje osnovu za veliku sintezu hrvatske povijesti i uvida u

teritorijalnu podijeljenost Hrvatske kao posljedica gledišta državnika velikih država da smo previše raznoliki da budem jedan narod.

Nepobitna je činjenica da je Feletar poticanjem održavanja znanstvenih skupova u Koprivnici, uz obilnu suradnju Hrvoja Petrića, Ružice Špoljar i drugih, značajno ojačao važnost Koprivnice unutar hrvatske historiografije, potaknuvši i povijesna istraživanja koja su rezultirala posve drugačijim gledanjem na područje Podravine od paleolitika do danas. Povijesno društvo u Koprivnici djelovalo je godinama, u neku ruku, kao Feletarova produžena ruka i predstavljalo je poveznicu mnogih istraživača. Dakako kao Koprivničanki to mi je bilo vrlo drago te sam se i ja uključivala, gdje i kada sam mogla u te znanstvene ili stručne skupove.

Kao novinar u poduzeću Podravka, Feletar je svojim djelovanjem reklamirao tu najvažniju i najveću koprivničku industriju, izvanredno važnu za cijeli kraj te je popularizirao njeno djelovanje i reklamirao njene proizvode potaknuvši i osnivanje Muzeja prehrane, što je svakako ojačalo značaj Podravke u vrijeme kada su druge tvornice sličnog profila zaostajale u razvoju. Feletar je proučavao gravitacijski domet Podravke za šire područje ukazujući i na probleme i prometnu (ne)povezanost između Koprivnice i drugih mjesta, što je rezultiralo pozitivnim rješenjima na području prometa i obrazovanja. Feletar je uvijek povijest gospodarstva smatrao dijelom povijesti, pa i kulture, a galerija podravske naivaca u upravnoj zgradi Podravke ukazivala je na stvaralačku inventivnost na području umjetnosti u Podravini i poticala daljnji razvoj naivne umjetnosti i kulture uopće.

Poduzeće Podravka postalo je mecena podravske kulture dobrim dijelom zahvaljujući pisanju i drugom djelovanju Feletara. Zbog živa duha, neusiljenog ponašanja i dobrog odnosa s ljudima on je ubrzo postao vodeća osoba kulturnih događanja u Podravini, pazeći da ne dođe u sukob s onima koji su gledali na povijest drugačije nego on. Ponovno je uspostavio vezu i s Međimurjem te je za povijesno značenje tog područja objavio nekoliko značajnih naslova. Iako je postao značajna osoba i na nivou Hrvatske, proširujući neumorno tijekom svojeg života povijesni interes na cijelu Hrvatsku pa i šire, izdavanjem povijesnih i geografskih udžbenika za gimnaziju i stručne škole stekao je velik značaj i u domeni povijesno-geografskog obrazovanja mladih generacija, pa je i mene uključio kao povremenog suradnika. Upravo u povezivanju ove dvije znanstvene discipline Feletar je načinio most koji mu je omogućio širi pristup koji znatno mijenja gledanje na opći razvoj društva dajući od 1980-ih važno mjesto ekologiji i drugim do tada zanemarenim aspektima.

Dragutin Feletar bio je veliki radnik i prepun ideja te mu u tome nitko nije mogao konkurirati. Ja sam s velikom pažnjom, gotovo divljenjem pratila Feletarove uratke i akcije. Znao je da treba početi skromno pa je i počeo od proučavanja rukopisa dr. Leandera Brozovića objavivši ih 1978. kao knjigu te je to bio početak jednog velikog projekta kojim se i danas bavi mnogo istraživača, slijedeći otvoreni put ranijih prethodnika. No Dragutin Feletar ga je daleko nadmašio iskoristivši prosperitet Podravine u doba najvećeg uzleta Podravke. Nema gotovo niti jedne privredne grane kojoj Feletar nije dao svoj obol. S Feletarom sam objavila monografiju o tvornici turpija Faber u Zagrebu 1986. pod nazivom *Radna organizacija »Jugorapid« 1855. do 1985. godine*. Nažalost, ta je tvornica kasnije propala kao mnoge tvornice metaloprerađivačke struke. Feletar je uvijek pošteno citirao moje radove i pomogao mi tiskati sve što sam napisala o Podravini i njenim ljudima.

Susretala sam se s Feletarom i preko časopisa KAJ gdje je urednik Draganić uvukao u suradnju mnoge povjesničare pa i dr. Dragutina Pavličevića, dr. Ivana Očaka, dr. Miroslavu Despot, pa i mene. Feletarovo objavljivanje u KAJ-u, privuklo je pažnju historičara sjeverne Hrvatske pa i tadašnjeg direktora Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske dr. Zlatka Čepe. On je naručio kod Feletara izradu poglavlja o poslijeratnom razvitku za monografiju Peščenica, tada posebne zagrebačke općine. Sklopljen je ugovor po kojem je Feletar imao znatno veći honorar od nas ostalih autora. Kada je to upravi odbor Instituta Čepi prigovorio zbog takvog postupka, on je rekao: »Da platit ću mu više nego drugima jer Feletar kao geograf i povjesničar jedini može sintetizirati kompliciranu povijest jednog dijela Zagreba i napisati zanimljiv i dokumentiran tekst na tu temu.« I odbor je usvojio zaključak. Nažalost, taj rad o Peščenici nije nikada otisnut te je do danas ostao u rukopisu, zato što su zagrebačke pojedinačne općine ukinute te je stvorena velika općina tj. grad Zagreb kakav danas poznajemo.

Nakon što je pokrenuo svoju Nakladnu kuću »Dr. Feletar« 1993. upravo je moja knjiga o književnici i političarki Mari Matočec bila prvo izdanje novog poduzeća. Moja velika zahvalnost Feletaru je što je omogućio da hrvatska javnost sazna o književnici Mari Matočec koja je kao žena odigrala veliku ulogu u hrvatskoj povijesti djelujući u okvirima Hrvatske seljačke stranke. Ta me knjiga spasila od otpusta s mjesta redovnog profesora na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje su me neki, ne poznajući me dovoljno, smatrali profesorom koji predaje marksističku teoriju, iako to nije bilo točno. Zahvaljujući toj knjizi moj je interes prebačen na povijest Stjepana Radića o kojemu sam već prije nešto pisala, ali Radićeva stranka nije nikada bila moja glavna tema, jer su se njome bavili prof. dr. Ljubo Boban i njegova supruga dr. Branka Boban. Tu i tamo sam popunjavala praznine koje su nastale prihvaćanjem stava da je sve u Hrvatskoj seljačkoj stranci potjecalo od braće Radić. Oni su se oslanjali na suradnju s najboljim suradnicima, a tih je bilo nekoliko i o njima se do tada nije pisalo.

Ja sam se prihvatila Mare Matočec pa onda Josipa Predavca, Sigismunda Čajkovca, Đure Basaričeka i drugih te i danas smatram da su na političke stavove Stjepana Radića poslije Prvoga svjetskog rata utjecali njegovi suradnici, što smo Hrvoje Petrić i ja dokazali u našoj knjizi o povijesti seljačkog pokrata u Podravini do 1945., a koja ne bi bila objavljena bez zalaganja Dragutina Feletara. Uz to sam i danas izuzetno ponosna na knjigu o Mari Matočec. To je jedina knjiga koju sam uspjela uklopiti u projekt koji je financiralo Ministarstvo znanosti, pri čemu je na moje poznavanje seljačkog pokreta utjecala suradnja s dr. Zdenkom Šimončić-Bobetko koja se bavila istraživanjem agrarne reforme i kolonizacije u Hrvatskoj od 1918. do 1941. godine, a nakon njene prerane smrti preuzela sam obavezu da promoviram skupno rezultate njenih istraživanja. Radićevim pokretom bavilo se dosta povjesničara, ali ja sam pažnju obratila na manje poznatu političko-socijalnu aktivnost braće Radić i njihovih suradnika, od kojih sam neke rezultate objavila u časopisu *Podravina* koji su uređivali Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar.

Feletar mi je objavio u svojoj izdavačkoj kući kao 15. knjigu u seriji posebnih izdanja, a uz financijsku pomoć Virja i Koprivničko-križevačke županije, zapise pod nazivom *Podravski kaleidoskop*. To je bilo 2015., a u toj sam knjizi ispričala svoja sjećanja na moj život u Koprivnici i Virju. Knjiga je naišla na dobar prihvata, a čini mi se da je potaknula i neke druge pisce da posegnu za vlastitim sjeća-

Slika 3. Akademik Dragutin Feletar, Mira Kolar i Hrvoje Petrić u Bjelovaru 2018. godine (Foto: Petar Feletar)

Slika 4. Dragutin Feletar opskrbljuje Miru Kolar literaturom u vrijeme pandemije bolesti COVID-19 (Foto: Hrvoje Petrić)

njima te da ispričaju iskreno što u doživjeli u djetinjstvu i mladosti.

U međuvremenu je dr. Dragutin Feletar ostvario gotovo nedostižnu znanstvenu karijeru na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu prešavši od 1983. do 2007., kada je otišao u mirovinu, sve stupnjeve znanstvenika i profesora, pa i dekana na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u kojem je svojstvu proveo preseljenje dijela fakulteta na novu lokaciju pokraj Instituta »Ruđer Bošković«.

Nedostižan je broj održanih Feletarovih predavanja na drugim fakultetima u zemlji i u inozemstvu koje je marljivo provodio promovirajući dugo industrijsku geografiju i zainteresiravši za svoj pristup povijesno-geografskim istraživanjima velik broj studenata. No nikada nije zanemario svoju ulogu u kulturi Podravine te je većina toga što je izlazilo u Podravini bilo na jedan način potaknuto ili podržano, recenzirano, uređeno, a često i

financirano djelomično ili potpuno uz podršku Feletara.

Posebno me razveselilo kada je objavljena Feletarova knjiga *Splavarstvo na Dravi* u kojoj je na nevjerojatno jednostavan i jasan način prikazao važnost riječnog prometa, ali i drvne industrije na Dravi, što je ujedno i bitan prilog povijesti Drave od obronaka Alpi do ušća u Dunav. I za ovu knjigu sam napisala prikaz u časopisu *Podravina* i jako mi je drago da je taj prikaz Feletar imao priliku vidjeti za života. Posebno mi je na tome zahvalio jer je smatrao da ta knjiga odaje njegov poseban odnos i prema rodnom kraju i prema toj nekad zlatonosnoj rijeci.

S godinama je naša suradnja postala neizravna, ali redovita. Sve što sam napisala i ponudila za časopis *Podravina* bilo je tiskano bez ikakvih rasprava. Podravci su me prihvatili kao svoju povjesničarku, a ja sam vrlo ponosna na to prihvatanje, premda me tjelesna snaga posljednjih godina ograničila u češćim dolascima u Podravinu. Posebno me razveselilo kada mi je Dragutin Feletar darovao novo prijenosno računalo, koje je kupljeno uz posredovanje sina Petra i od njega mi dostavljeno točno dva tjedna prije smrti akademika. Time mi je učinio veliku uslugu omogućivši da nastavim pisanje dokle god ću moći.

Svakako treba istaknuti Feletarovu elastičnost u prilagođivanju novim trendovima, a da pritom ne izgubi vjerodostojnost. On je 1994. pokrenuo časopis za povijest i geografiju *Hrvatski zemljopis*, preimenovavši ga pod utjecajem globalizacije u *Meridijane*, što mu je omogućilo proširenje tema, a danas je to časopis za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanja. Časopis pruža mogućnost autorima raznih disciplina da u njemu sudjeluju svojim zanimljivim novim priložima, a vrijedne spomena su i detaljne informacije o događajima u suvremenom svijetu. Obavještava i o izlasku novih knjiga, što je vrlo korisno. Feletar je i kao Akademik vodio računa o budućnosti svojeg velikog djela. Pobrinuo se da osposobi vrijedne kadrove koji će nastaviti njegovo djelo pa najiskrenije želim da se to i ostvari. Njegova djeca

Petra Somek i Petar Feletar u granicama mogućnosti će nastojati nastaviti gdje je dr. Dragutin Feletar stao, u čemu će im zasigurno pomoći vjerni suradnici koje je akademik ostavio.

Ja nikada neću zaboraviti ovog velikog čovjeka. Recenzent sam mnogih monografija koje je izdavao, na što sam vrlo ponosna jer smatram da bez pojedinačnih monografija mjesta nema ni mogućnosti cjelovite sinteze hrvatske povijesti. Feletar je shvatio da na jedinstvu Hrvatske treba raditi i da treba činiti mnogo, dakle sve da umjesto nesloge bude sloge, a umjesto zastoja napredak. Taj je zadatak akademik Feletar ozbiljno pokrenuo i danas mnoga mjesta u Podravini imaju svoju napisanu povijest, no taj proces svakako treba nastaviti.

Neću se nikada moći odužiti akademiku Dragutinu Feletaru za njegovo dobro mišljenje koje je objavio sa sinom Petrom u Zborniku koji je otisnut u povodu moje 80-godišnjice 2013. godine. To mi je dalo poticaj da nastavim raditi i istraživati i poslije 80. godine života, što sam uspješno provela do 90., ali sada istraživanje i pisanje idu sve teže.

Uostalom, ne mogu sama suditi o svojem doprinosu. To neka vrednuju drugi s obzirom na to da je naš znanstveni život tako uređen da poslije odlaska u mirovinu više nemaš nikakva prava na znanstvenom polju ako nisi akademik ili profesor emeritus. A ja to nisam uspjela dostići pa je moje pisanje samo rezultat interesa i ljubavi za rodni kraj te, osim Podravine i Vinkovaca, gotovo da i ne sudjelujem u pisanju radova o drugim područjima jer godine čine svoje.

Žao mi je što je akademik Feletar umro tako rano. On je gotovo deset godina mlađi od mene i da mu je podaren dulji život, ostvario bi još mnogo dobrih i značajnih djela. No život čovjeka je ograničen i nitko mu ne zna kraj. Stoga radimo dok možemo i prisjećajmo se uvijek sa zahvalnošću onih koji su nam bili prijatelji, suradnici, učitelji i učenici. Svi su oni dali obol obogativši naš život. Hvala i mojem prijatelju, tom nesebičnom čovjeku koji je sam postigao najviše što je mogao i kao zmajevac i kao profesor na fakultetu i kao geograf i kao povjesničar, ali i kao pjesnik i novinar, koji je svojim bivanjem obogaćivao naš život. Dužni smo prisjećati se velikog doprinosa akademika Dragutina Feletara znanstvenim istraživanjima Drave, Podravine i Međimurje, upozoravanjem na demografske gubitke Hrvatske, ali i na mogućnosti razvoja. Sjetimo se kako je stajala povijest Podravine prije nego što se Dragutin Feletar uključio u izdavačku aktivnost, a kakvim bogatstvom raspoložemo danas. Moramo biti ponosni što je Feletar sa svojom ekipom stvorio, a želim da se održi na okupu ekipa koju je formirao i dulje poučavao. Jer Podravci i Međimurci nisu bogati, ali su marljivi i uvijek spremni učiti i znanje primjenjivati u svojem radu, ma kako taj rad bio mučan i dugotrajan.

Tijekom godina se između nas uspostavilo jedno posebno povjerenje i prijateljstvo, bez mnogo riječi. Svake godine uoči novogodišnjih praznika među prvima je stizala čestitka od akademika Feletara i njegova izdavačke kuće, što mi je bilo jako važno u vremenu nakon mog umirovljenja 2003. godine. Feletar me poticalo na rad u mirovini uvijek govoreći da nikada ne treba stati pa me svojim primjerom, i a i mnogim člancima u *Meridijanima* usmjeravao na razmišljanje o velikim promjenama koje su doživjeli naša mlada država i njen narod. Zadnjih nekoliko godina gotovo se nismo susretali jer sam ja morala odustati zbog zdravlja od sudjelovanja na stručnim i znanstvenim skupovima, ali do mene je ipak stizala poštom ili preko prijatelja i suradnika većina knjiga koje su izdali Meridijani. Za mene je dan kada sam dobila novu knjigu uvijek bio kao neki praznik.

Svojom osobnošću i primjerom akademik Dragutin Feletar bio je inicijator i pratitelj najvažnijih povijesno-kulturnih i drugih akcija u Podravini, pa je tako i trećina mojih radova, onih koji su vezani uz Podravinu, nastala na njegov poticaj. Uvijek je govorio da nikada ne treba stati, vodeći dakako računa o vremenu i mogućnostima.

Vrlo mi je žao da je akademik Feletar izgubio posljednju bitku i najvažniju borbu u svojem životu. Mnogo prerano! Gubitak akademika Feletara osjećam kao ogromni gubitak koji je zadesio kulturu i znanost u našoj domovini, a taj je gubitak na području Podravine i Međimurja, pa i cijele Hrvatske nenadoknativ.

Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ

IN MEMORIAM MENTORJU AKADEMIK PROFESOR DR. SC. DRAGUTIN FELETAR (VELIKI OTOK, OBČINA LEGRAD, 1941 – KOPRIVNICA, 2023)

Vsak človek je zase svet,
čuden, svetel in lep
kot zvezda na nebu ...
(Tone Pavček)

Z globoko žalostjo sem prejela vest, da je junija preminul moj mentor akademik profesor dr. sc. Dragutin Feletar. Končala se je najina pot štiridesetletnega sodelovanja. Spoznala sva se v osemdesetih letih 20. stol., študentka iz Slovenije, ki se vpisuje na študijski program Geografija na Prirodoslovno-matematični fakulteti Sveučilišta v Zagrebu (PMF SZG) in ambiciozen mlad profesor, ki je »prestopil« leta 1983 iz gospodarskih vod v akademski svet. Na nek način sva oba odkrivala in spoznavala novo akademsko okolje in znanstveno področje dela, industrijsko geografijo.

Svoje visokošolsko izobraževanje sem začela na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (PEF UM). V drugi polovici 70. let 20. stol. so profesorji nagovarjali svoje vzorne študente naj se odločijo za podiplomski študij. Kar nekaj razlogov je bilo za to. Prav gotovo je prevladovala želja po krepitvi akademskega kadra ob ustanovitvi druge slovenske univerze v Mariboru. Univerza je potrebovala akademsko izobražene kadre, ki bi bili sposobni razvijati znanstveno-raziskovalno delo in tako omogočiti razvoj nepedagoških študijskih programov. Oba akademska cilja sta bila jasno postavljena. Žal je njuno uresničevanje doseglo postavljene cilje šele z bolonjsko reformo (2004) in preoblikovanjem Pedagoške fakultete UM (2007) v tri nove: Filozofska fakulteta UM, Pedagoška fakulteta UM in Matematično-naravoslovna fakulteta UM. Geograf prof. dr. Vladimir Bračič je leta 1975 postal prvi rektor novoustanovljene Univerze v Mariboru. Svoje študente geografije je močno motiviral za nadaljnji študij in akademsko kariero. Njegov vpliv je rodil sadove.

Sama sem si nakopala pri slovenskih kolegh veliko zamere, ker sem se odločila za II. stopenjski študij geografije na Geografskem odsjeku PMF-a Sveučilišča v Zagrebu. Zakaj vpisati študij na zagrebški univerzi? Oddelek za geografijo na PMF je najstarejši geografski oddelek v Jugovzhodni Evropi, ki je v osemdesetih letih 20. stol. predstavljal center odličnosti za študij geografije. Študenti smo prihajali iz vseh jugoslovanskih republik. Profesorji so bili mednarodno uveljavljeni in velike avtoritete na svojem področju. V tistem obdobju je bila številčna skupina slovenskih študentov na študiju geografije v Zagrebu. Vsi smo študij uspešno zaključili ter svojo poklicno delo opravljali predvsem v izobraževalnih institucijah R Slovenije.

V začetku svojega študija (1979) na Geografskem odsjeku PMF-a v Zagrebu so moje zanimanje za znanstveno-raziskovalno delo vzbudili družbeno-geografski problemi v prostoru. Ker sem prihajala iz Maribora, tradicionalno razvitega industrijskega mesta, je bila odločitev za poglobljen magistrski študij (1985) na področju industrijske geografije naravna usmeritev, tako za mene kot moje profesorje. Še posebej so me pritegnila predavanja pri predmetu *Industrija in prostorsko planiranje*, pri profesorju Feletarju. Iskriv in ambiciozen se je že takrat zavedal vsestranskih posledic procesa industrializacije na okolje in socio-ekonomsko preoblikovanje geografskega prostora. Znanstveno analizo prostora z vidika industrijske geografije pomeni njegova disertacija »Industrija Podravine« (1982)¹. Disertacijo *Industrija u ekonomsko-geografskoj strukturi Podravine* je obranil leta 1982 pod mentorstvom dr. sc. Veljka Rogliča. V svoji nalogi predstavlja industrijo kot dejavnik preoblikovanja geografskega prostora, njen vpliv na fiziognomsko, funkcionalno in celostno spremembo prostora. V začetku leta 1983 se je zaposlil kot asistent na svoji *alma mater*, Geografskem odsjeku PMF-a, kjer je deloval vse do svoje upokojitve

¹ Feletar, D. (1984). *Industrija Podravine : industrija u ekonomsko-geografskoj strukturi Podravine : doktorska disertacija*. Zagreb: Savez geografskih društava Hrvatske.

Slika 1. Zagovor doktorata, PMF, Zagreb, 1999

(2007). Opravljao je zahtevna dela. Bil je dekan PMF-a, član Senata i Rektorskog kolegija Sveučilišta u Zagrebu, predsjednik Zveze geografskih društava Hrvatske in urednik časopisa *Geografski glasnik*. Na Geografskom odsjeku je razvio vrstu kolegijev: Industrijska geografija, Geografske osnove statistike, Uvod u geografiju, Geografija Afrike i Industrija u prostornom planiranju. Bil je tudi gostujući profesor na univerzitetima u Budimpešti, Peči, Lodžu, Ostravi, Göttingenu, Münchnu, Ljubljani, Skopju, Beogradu, Sarajevu in Mariboru. Feletar je bil autoriteta, ki je bil s svojim delom vzor generacijam študentov.

Razvio je tri osnovne nivoje metodološkega proučavanja geografije v geografskem prostoru, ki se med seboj prepletajo. Poudarjal je pomen ugotavljanja naravnih in družbenih dejavnikov, ki so vplivali na rast in razvoj industrije ter njeno prostorsko razporeditev². Posebej je bil pri svojem znanstvenem delu natančen pri definiranju hierarhije lokacijskih dejavnikov in njihovem vrednotenju. Z metodološkim pristopom je bilo potrebno raziskati in pojasniti notranjo strukturo industrije. Sledil je prikaz industrije kot dejavnik preoblikovanja danega geografskega prostora.

Družbeno- ekonomska kriza, ki je povzročila propad mariborskih industrijskih gigantov je imela velike posledice na transformacijo prostora. Zato sem na osnovi raziskovalne teme izbrala naslov magistrske naloge »Vpliv industrije na razvoj Maribora« pod mentorstvom profesorja Feletarja. Redno je prihajal v Maribor, opravljala sva terenske raziskave in strokovne ekskurzije v takrat načrtovana območja novih industrijskih con. Pod njegovim vodstvom sem definirala in izpolnjevala metodologijo dela glede na izbrane lokacijske dejavnike, pomembne za nastanek in razvoj mariborske industrije. Naloga je pomenila zaključek mojega interdisciplinarnega podiplomskega študija *Geografske osnove prostorskega planiranja in urejanja*. Pridobila sem naziv *magister prirodnih znanosti iz področja geografija* (1993).

Ob zaključku magistrskega študija me je povabil na doktorski študij. Na njegovo povabilo se nisem takoj odzvala, saj je bil že magistrski študij zahteven. Leta 1994 sem se zaposlila na Univerzi v Mariboru. Zadolžena sem bila za spremljanje in razvoj znanstveno-raziskovalnega in pedagoškega dela na rektoratu univerze. Zelo hitro sem pri svojem delu spoznala vpliv akademske institucije na lokalno in nacionalno okolje ter njen pomen za mednarodno povezovanje in usmerjanje družbenih sprememb. Dvig stopnje izobrazbe prebivalstva, znanstveno-raziskovalna inovativnost in prenos znanja v gospodarstvo so bile ključne prioritete visokošolskega izobraževanja v devetdesetih letih 20. stol.

² Feletar, D. (1984). Lokacijski kvocijent i regionalni faktor kao pokazatelji prostorne distribucije i trenda razvoja industrije u SR Hrvatskoj. *Acta Geographica Croatica*, 19. (1.), 39-48. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99148>

Slika 2. in 3. Na povabilo prof. dr. Ludvika Toplaka, rektorja Univerze v Mariboru se je prof. dr. Dragutin Feletar udeležil slavnostne otvoritve Rektorata Univerze v Mariboru (2000)

Takrat je tudi nastopilo obdobje družbeno – gospodarske transformacije. Razpad jugoslovanske države, propad stare industrijske proizvodnje, proces deindustrializacije in s tem povezana terciarizacija gospodarstva. Mariborska industrija je kolapsirala, stopnja brezposelnih je bila 28%. Načrtovane nove industrijske cone niso zaživele, lokacijski dejavniki razvoja gospodarstva so se spremenili. Na vse te družbeno-ekonomske spremembe je že takrat opozarjal Feletar na svojih gostujočih predavanjih in obiskih v Mariboru. Njegova razmišljanja so bila »pred časom« v katerem smo živeli in preblizu, da bi sami spremembe jasno videli. V jugoslovanskem okolju se je še vedno skušalo reševati stare delovno intenzivne industrijske panoge, ki so zaposlovale tisoče nekvalificirane delovne sile. V svojih člankih je pisal in opozarjal, da smo stopili v postindustrijsko dobo, ki deluje na drug način kot smo ga poznali do tedaj:

» Prelaskom u postindustrijsko doba hijerarhija lokacijskih faktora s obzirom na svoje značenje i važnost kreće se od (prije) općih prema lokalnim i pojedinačnim faktorima. Integracija znanosti i tehnologije prouzrokovala je strukturalne promjene u industriji i u hijerarhiji lokacijskih faktora. Znanje, kreativnost i iniciativnost stručnjaka postaju dominantni lokacijski faktor koji u uvjetima promijenjene strukture industrijske proizvodnje omogućuju lociranje industrije tamo gdje to dosad nije bilo moguće izvesti a niti zamisliti. To znači da će središta vrhunske

industrije na pragu postindustrijskog doba biti locirana što bliže izvorima znanja odnosno strukovnom kadru najveće kreativnosti»³.

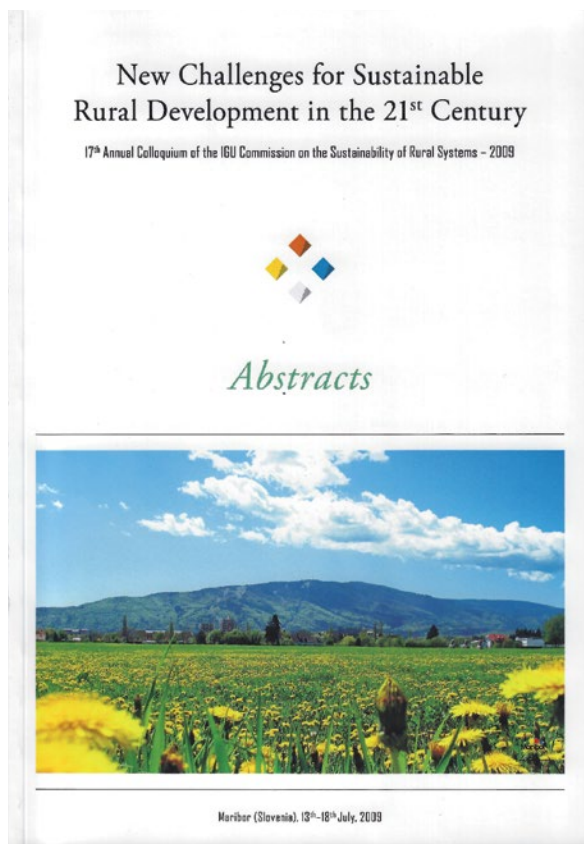
Na njegovo ponovno povabilo, da sodeluje pri doktorskem študiju sem se tokrat pozitivno odzvala in leta 1996 vpisala doktorski študij pod njegovim mentorstvom. Doktorsko disertacijo z naslovom »*Procesi prestrukturiranja industrije Maribora in njihov vpliv na transformacijo prostora*« sem zagovarjala januarja 1999. Teze, ki sem jih v nalogi definirala sem uspešno zagovarjala ter dosegla naziv *doktor prirodnih znanosti, znanstveno polje: geoznanosti, veja geografija*.

Na svojih delovnih mestih sem trideset let zagovarjala in udeleževala pomen znanja za razvoj družbe, nujnost vlaganj sredstev v razvoj univerz in raziskovalnih institucij kot nosilcev družbeno-ekonomskega razvoja; zagotavljanje prenosa znanja v okolje; sodelovanje akademskih institucij z gospodarstvom za zagotavljanje inovativnih, trajnostnih rešitev. V okviru projekta ReTInA – Revitalization of Traditional Industrial Areas (Revitalizacija tradicionalnih industrijskih območij v Jugovzhodni Evropi, 2011) smo s partnerji razvili metodo revitalizacije starih industrijskih območij v Jugovzhodni Evropi. Ves čas je kot mentor spremljal naše delo in v veliko zadoščenje mi je, da je delo odobral, čeprav pri drugih kolegih geografov ni bilo vedno razumljeno. Ko je videl, da potrebujem moralno podporo mi je le to zagotovil z alma mater Sveučilišta v Zagrebu. Zato se ob tej priložnosti zahvaljujem vsem kolegom Geografskega odsjeka na PMF v Zagrebu, ki so me sprejeli za svojo kolegico in mi omogočili aktivno sodelovanje v obliki gostujočih predavanj na postdiplomskem študiju (2002-2004).

Sledila so leta najinega sodelovanja v okviru akademskega dela. Leta 2000 je kot strokovni poročevalec podprl mojo izvolitev v naziv docentka za področje družbene geografije na Univerzi v Mariboru. Vse od leta 2000 do 2017 sem opravljala dela visokošolskega učitelja, od 2010 kot izr. prof. za področje geogra-

Slika 4. in 5. 17. mednarodna konferenca IGU – CSRS, Maribor 2009. (Foto: Petar Feletar)

³ Feletar, D. (1991). Geografske osnove proučavanja odnosa industrije i okoliša. *Acta Geographica Croatica*, 26. (1.), 47-56. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/96397>

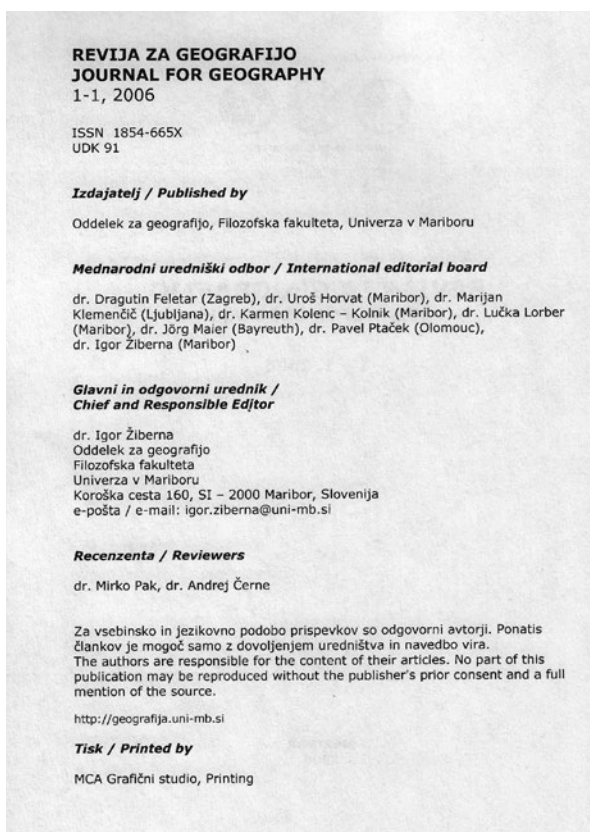
fija na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru.

Feletar je vedno poudarjal, da ni mogoč razvoj znanstvene vede brez raziskovalnega dela in publiciranja rezultatov znanstvenih dosežkov. Leta 2001 je pričel z delom pri ustanovitvi znanstvene revije za interdisciplinarne raziskave *Podravina*. Nova revija pri naša vsebine s pretežno družbeno-humanističnih znanosti in pokriva dogajanje v območju porečja Drave. Revija ima mednarodni značaj⁴ in je odprta za avtorjev s prispevki iz širše regije. Poslanstvo revije je vse do danes združevanje raziskovalcev podravske preteklosti in sedanjosti za hitrejši napredek znanstvenega raziskovanja območja Podravine. Revija *Podravina* je v zadnjih dvajsetih letih postala učinkovito stičišče znanstvenikov in strokovnjakov, odzivajo se tudi mladi doktorandi, kar je še posebej pomembno. Prevladujejo avtorski prispevki iz Podravine in Podravja oz. iz vse Hrvaške, Slovenije, Madžarske in Avstrije⁵. Slovenski geografi smo sledili poslanstvu revije, vzpodbujanje raziskovalnega dela in objavljane znanstvenih člankov vezanih na geografske spremembe v Podravju. V reviji *Podravina* (2003-2020) sem kot avtorica ali v soavtorstvu objavila sedem prispevkov. Članki so dosegli 3100 prevzemov, 8309 obiskov in 13 Scopus citatov.

Dragutin Feletar je podprl ustanovitev prve znanstvene revije, '*Revija za geografijo*' na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Vse od prve izdaje revije leta 2006 je bil član mednarodnega uredniškega odbora.

V okviru publicistične dejavnosti je potrebno posebej poudariti, da je založba časopisa za popularizacijo zemljepisa Meridijani iz Samobora (glavni in odgovorni urednik Dragutin Feletar, direktorica Petra Somek) podarila knjižnici Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, posameznim profesorjem in študentom na desetine izdaj časopisa *Meridijani*, *Podravina* in posamezne knjižne publikacije, ki so izšle pri omenjeni založbi. V 30. letih delovanja so prerasli v pravo malo kulturno institucijo, ki seže s svojo kvaliteto dela tudi v slovenski prostor.

Hrvaška akademska skupnost je prepoznala pomen znanstvenega dela in opusa Dragutina Feletarja. V obrazložitvi sprejema novih članov HAZU – Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti⁶ so izpostavili prispevke Feletarjevega znanstvenega dela k hrvaški ekonomski in industrijski geografiji; prispevke k hrvaški zgodovinski geografiji in zgodovini podjetništva; prispevke k hrvaški (regionalni) zgodovinski geografiji⁷ in ekogeografiji, prispevke k hrvaški kulturni zgodovini in popularizaciji znanosti. Z inter-

Slika 6. Revija za geografijo

⁴ Anić, B. (2017). Bibliografija radova časopisa Podravina 2002. – 2016. *Podravina*, 16 (31), 202-248. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/190716>

⁵ Feletar, D. i Petric, H. (2021). Uz 40. broj časopisa Podravina (2002. – 2021.). *Podravina*, 20 (40), 5-7. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/278951>

⁶ Novi članovi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Preuzeto s <https://info.hazu.hr/upload/File/Mediji14/BIOGRAFIJE-NOVIH-CLANOVA-HAZU.pdf>

⁷ Petrić, H. (2021). O prinosima Dragutina Feletara gospodarskoj povijesti (u povodu 80. godišnjice života). *Ekonomika i ekohistorija*, 17 (1), 192-201. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/273193>

Slika 7. Mednarodna konferenca: *Povijest rijeke Drave – poveznice među regijama*, Koprivnica (2016)
(Foto: Mihaela Mesarić)

disciplinarnim pristopom pri proučevanju vplivov in medsebojne povezanosti razvoja strukture prebivalstva in gospodarskih procesov v geografskem prostoru je razvijal tudi metode dela demogeografije, predvsem na področju medsebojne povezanosti naravnogeografskih in demogeografskih procesov, kar se odraža v njegovih člankih in knjigah proučevanja regionalne geografije in gospodarske zgodovine.

Najina srečanja niso bila več tako pogosta, ko sem zaključila svoje pedagoško delo. Kljub temu sem bila vesela njegovega povabila, da sodelujem pri nastanku ene njegovih zadnjih knjig *Iz povijesti splavarstva na Dravi, Meridijani*, Donja Dubrava, 2019.

Tekom desetletij najinega sodelovanja sva z mentorjem postala prijatelja, čeprav sem v njegovih očeh za vedno ostala vzorna študentka. Njegova osebnost, ustvarjalnost in življenjska moč so vzbujale v meni globoko spoštovanje. Ob najinih srečanjih sem pogosto začutila v sebi dvom ali naredim dovolj ali ne bi tako kot moj mentor lahko naredila še več in pustila za seboj še močnejšo življenjsko sled. Njegova kreativnost me je motivirala, da sem tudi sama prevzemala zahtevne družbene naloge in odgovorne položaje v slovenskem in evropskem visokošolskem prostoru. Na moje dosežke je bil ponosen, v svojih predstavitvah jih je rad izpostavil, za kar se mu še posebej zahvaljujem.

Z možem se z globokim spoštovanjem zahvaljujem družini Dragutina Feletarja za vso podporo, prijazen odnos in zaupanje.

Lučka LORBER

IN MEMORIAM

SJEĆANJE NA PROFESORA DRAGUTINA FELETARA

Bio sam od rane mladosti čitač svega što je bilo objavljeno o koprivničkoj i podravskoj povijesti. Nije toga bilo puno u ono vrijeme, poneka starija knjiga u biblioteci moga oca i rijetki članci u *Glasi Podravine*. Čitanje te vrste štiva neizbježno je dovelo do toga da sam uočavao pojedina imena autora, među kojima se 1970. godine počelo isticati ime Dragutina Feletara koji je pisao o različitim temama iz koprivničke povijesti. Bio sam tek na kraju osnovne škole i sve to pratio bez nekog sustava. Više se s tim bavio moj tata koji je pravio i bilješke čitajući. Kad je 1973. godine izašla profesorova monografija »Podravina«, prava poslastica za ljubitelje povijesti, malo više sam se zainteresirao za povijest pa sam, pročitavši je do u detalje, ulazio i u diskusije s tatom.

Obojica smo pratili i *Podravski zbornik* od njegovih početaka, tim više što je tata u njemu objavljivao svoje radove, a i surađivao s Dragutinom Feletarom. U zborniku iz 1976. godine posebno me razveselio profesorov članak o staroj Rasinji koji će mi kasnije biti osnova za obradu srednjovjekovne rasijske povijesti. »Glazbeni život Koprivnice« i »Iz povijesti koprivničkog tiskarstva«, obje profesorove knjige, navele su me da se počnem sustavnije baviti novijom koprivničkom poviješću u kojoj su me posebno zanimala prezimena. Kasnije ću ipak dati prednost srednjem vijeku. Bilo je to vrijeme mog studiranja koje, doduše, nije imalo veze s poviješću i bilo je vrlo zahtjevno, ali sam ipak nalazio vremena da po zagrebačkim knjižarama i antikvarijatima skupljam povijesne knjige, zemljovide svih vrsta i bilježim natuknice za neka buduća istraživanja koja su mi još bila sasvim maglovita. Godine 1980. vraćam se u Koprivnicu i moje zanimanje za lokalnu povijest raste pa vrlo lijepo surađujem s gradskim muzejom, a količina mojih zapisa se povećava.

Kada je Dragutin Feletar pripremao drugo izdanje »Podravine«, obilazio je teren pa je tako došao i do Gergelyovog mlina u Starigradu, uz koji sam tada živio. Tom prilikom nisam s njim razgovarao jer je on zapisivao informacije koje mu je o mlinu i povijesti obitelji davao moj tast Dragutin Gergely, a ja sam samo slušao. Bilo mi je to neobično iskustvo jer sam uživo vidio čovjeka koji mi je do tada bio apstrakcija, samo ime na naslovnica knjiga i u zaglavlju članaka. Kada je obilato nadopunjeno izdanje »Podravine« izašlo 1988. godine, bio je to veliki rezervoar novih podataka za moju arhivu. Koliko se sjećam, otprilike tada, potaknut i tom knjigom, počeo sam slagati podatke o Koprivnici u nekakav sustav s naglaskom na srednjem vijeku. Radio sam to da si raščistim pojmove i ustanovim kronologiju događanja, a u tom postupku formirao se rukopis koji sam u daljnjem radu složio u smislenu cjelinu o koprivničkom i đurđevačkom vlastelinstvu. Nije mi bilo ni kraj pameti da bi se to moglo oblikovati kao

Slika 1. Dragutin Feletar s ocem Ranka Pavleša (skroz desno)

knjiga i predstaviti javnosti dok mi jedan moj rođak, kada sam mu spomenuo što radim, nije rekao da neka to objavim.

Pretipkao sam rukopis »u čisto« i krenuo tražiti izdavača. U tadašnjoj Koprivnici izbor je bio ograničen, a knjige su se rijetko izdavale. Prvo sam pokušao u gradskom muzeju. Nije išlo. Uputili su me na profesora Feletara pa sam otišao do njega i krajem 1999. godine predao mu rukopis. Nažalost, u ono vrijeme nije bilo mogućnosti za izdavanje, ali tada sam ipak odškrinuo vrata za ulaz u, da ga tako nazovem, svijet profesora Feletara. Naime, kod njega je radio povjesničar Hrvoje Petrić koji prepoznaje vrijednost rada i počinje naša dugogodišnja suradnja. Nastavljam tražiti izdavača pa se početkom 2000. godine obraćam Matici hrvatskoj. Oni uzimaju rukopis u razmatranje i time počinje jedna mučna epizoda koja je trajala sve do sredine 2001. godine. Jedina »korist« od ovih godinu i pol mojeg živciranja bilo je upoznavanje koprivničke kulturne scene, točnije onog njenog pozadinskog dijela koji se tiče novca i karijera. Za mene kao amatera bilo je to ponekad smiješno, a ponekad otužno. Vjerojatno je tako i u drugim sferama ljudskog djelovanja, samo je ovdje novac manji pa je time sve smješnije i otužnije. Odustajem od Matice i odlučujem objaviti knjigu u vlastitoj nakladi. Naravno, to je išlo puno brže i krajem 2001. godine knjiga je konačno izašla.

Slika 2. Dragutin Feletar istraživao je stara zdanja križevačkog kraja, s Rankom Pavlešom ispred crkve Sv. Andrije u Kamešnici 2022. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

Slika 3. Na kolokviju o 750 godina od prvog spominjanja Koprivnice

Slika 4. S Rankom Pavlešom i uglednim agronomima na Kalničkom gorju 2022. godine (Foto: Hrvoja Petrić)

Suradnja s krugom oko profesora Feletara išla je preko Hrvoja Petrića, a sa samim profesorom sam bliskiji odnos uspostavio početkom 2013. godine kad je prihvatio objaviti moju drugu knjigu »Podravina u srednjem vijeku«. Otada češće dolazim k njemu doma, popričamo o najnovijim historiografskim temama, a on me svaki put natovari hrpom novoizdanih knjiga. U godinama 2021. i 2022. naša suradnja se još više produbljuje, posebno oko moje knjige »Križevački, vrbovečki i kalnički kraj u srednjem vijeku«. U lijepoj uspomeni ostalo mi je naše druženje na Kalniku gdje je održana promocija ove knjige. Vozio me tamo i natrag u Koprivnicu, a put mi je prošao za čas u ugodnom i inspirirajućem razgovoru. Druženje u potkalničkim goricama istog dana u društvu s eminentnim stručnjacima raznih struka također je za mene bilo jedno lijepo iskustvo.

Posljednji put sam s profesorom bio 25. travnja 2023. kada je nas nekoliko nakon predavanja Hrvoja Petrića sjelo u Pivnicu i pričalo. Tada mi je predložio da napišem nešto za *Radove HAZU*, čiji je on bio urednik. Odbio sam jer me zanima samo lokalni kulturni krug. Drugu njegovu sugestiju, da napišem nešto o Prekodravlju za časopis *Podravina*, nisam mogao odbiti iako sam do grla bio u sasvim drugačijim temama. Profesor je na tom druženju bio pun planova, a poticao je i nas druge da nastavimo raditi. Zato me šokiralo kad sam nakon dva mjeseca čuo da više nije s nama. Još mi je trebao, a i Koprivnici. Nakon njega više ništa neće biti isto, ni u podravskoj historiografiji ni u našem izdavaštvu.

Tako je završilo jedno poznanstvo koje se razvijalo od suzdržanosti u početku pa gotovo do prijateljstva na kraju. Na moj razvoj kao povjesničara profesor je izvršio velik utjecaj, prvo preko svojih radova, posebno onih iz 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća, a kasnije potporom izdavanju mojih članaka i knjiga. Hvala mu za to.

Ranko PAVLEŠ

IN MEMORIAM FELETAR NAM JE DOKAZAO DA SE DO USPJEHA DOLAZI ISKLUČIVO MUKOTRPNIM RADOM, TALENTOM I UPORNOŠĆU

Otišao je Dragutin Feletar. Iznenada i doista prerano, kako je to uvijek slučaj kod osoba koje su nas zadužile iznimnim rezultatima svoga višedesetljetnog djelovanja. Šira će ga javnost pamtiti kao prvog i jedinog podravskog akademika HAZU, mi koji smo se s njim intenzivno družili kao našeg Drageca - urednika koji nam je bio i prijatelj, obitelj kao brižnog supruga i oca. Pobolijevao je, ali nismo to smatrali nečim nerješivim, pogotovo fatalnim. O tome kako je gledao na svoje kronične probleme s plućima najbolje govori da je posljednji odlazak u koprivničku bolnicu doživljavao kao neočekivani gubitak dragocjenog vremena, gotovo na razini nekakvog poslovnog dezertstva. On tu tjednima besposleno leži, a brojne obveze čekaju, čekaju... Treba pripremiti za tisak novi broj Podravine, urediti nekoliko knjiga, obaviti razne poslove u Akademiji, napisati pokoji tekst, pomoći kćeri Petri oko Meridijana.

Neodoljivo je to podsjećalo, i naslovom i neželjenim raspletom, na globalni filmski hit o agentu 007 »Za smrt nema vremena«. Gorka je to i pomalo ironična metafora, jer je naš Dragec bio oličenje humanizma, nevjerojatnog optimizma i još nevjerojatnije životne energije. Feletar nije u imaginarnoj bondovskoj maniri spašavao cijeli planet, ali se uvijek zalagao za temeljne društvene vrijednosti, vraćanje dostojanstva društveno-humanističkim znanostima i kulturi, kao i održivi ekološki razvoj. Ponajprije se to odnosilo na Podravinu i jednako mu drago Međimurje, gdje mu je i posljednje počivalište.

Pokušajmo biti krajnje objektivni, koliko god je to emocionalno zahtjevno: ostali smo bez neponovljivog čovjeka koji je više od svih nas zajedno desetljećima unatrag obilježavao intelektualnu, još preciznije autorsku i nakladničku domenu Koprivnice i cijele sjeverozapadne Hrvatske. Jednakim se žarom borio za (raz)otkrivanje, analiziranje i afirmaciju regionalne prošlosti, kao i za utiranje puta u samosvjesnu budućnost. Feletaru su povijest i njene geografske i demografske odrednice bile pouzdani orijentir za kvalitetniju današnjicu i sutrašnjicu. Ne treba naglašavati da ga vlasti te svakovrsni autoriteti i moć-

Slika 1. Nakon predstavljanja časopisa Podravina na Sveučilištu Sjever u Koprivnici, 2015. godine

Slika 2. Na predavanju časopisa Podravina na Sveučilištu Sjever u Koprivnici, 2015. godine. Zdesna: Željko Krušelj, Mario Kolar, Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić

nici u takvom promišljanju najčešće nisu znali i mogli, nerijetko ni željeli slijediti. Za njih su znanost, pogotovo humanistika, i ekološke vrijednosti uvijek bili nepotreban trošak i gnjavaža.

Kad je objavljeno da je Feletar preminuo, u prigodnim je biografijama navedeno koliko je knjiga osobno napisao i koliko su ih objavile njegove, kasnije i obiteljske izdavačke kuće. Nije to bilo nimalo jednostavno prikupiti. Riječ je, gledajući iz regionalne perspektive, o brojkama na koje bi bili ponosni i poznati hrvatski nakladnici, tematski usmjereni na nacionalnu i internacionalnu razinu. Mi koji smo s njim stalno surađivali nismo, međutim, iznenađeni. Dovoljan je bio pogled u njegovoj radnoj sobi na police na kojima su bile posložene autorske i koautorske knjige te znanstvena, stručna i zbornička izdanja koja je uređivao, dok su se knjige autora koje je objavljivao doimale neprebrojivim.

Ako se zna da je godišnji odmor za Feletara u pravilu značio »konačno malo više vremena« da bi se u miru bavio pisanjem, uređivanjem i dogovorima s tiskarama, onda ništa ne može iznenađivati. Rad, rad, rad i samo rad, a u trenucima odmora kontakti s prijateljima i već dogovorenim i potencijalnim autorima te suradnicima na raznim projektima. Dan mu je uvijek bio prekratak za ono što si je zacrtao u radnom kalendaru.

Naš Dragec prijateljima i kolegama, a bilo ih je jako puno, naprosto nije mogao reći »ne«. Objavljivao je ono za što se moglo naći barem minimalno tržišno i financijsko opravdanje, ali u znatnoj mjeri i ono što se po prijateljskoj i kolegijalnoj liniji od njega očekivalo. Potonje ponekad nije imalo nikakvu poslovnu računicu, kao da se uređivanje i tiskanje knjige po trudu i materijalnom ulaganju pretjerano ne razlikuje od kupnje kruha i mlijeka. Kako da im nešto odbijem, govorio je, kad je jasno da im to nitko drugi neće objaviti! Smatrao je da i takvi autorski marginalci zaslužuju da iza njih nešto ostane.

To je uvijek demantiralo tvrdnje zlobnika, nespremnih za vlastito poduzetništvo, koji su u kuloarima tvrdili da sve u Feletarovu nakladništvu ima čvrstu računicu. Tome sasvim sigurno nije bilo tako, već je presudnu ulogu imao sentiment i spoznaja da neke teme i istraživanja, posebno kad je riječ bila o regionalnim interesima, naprosto moraju biti obznanjene najširoj javnosti.

Feletar se, što je sudbina svih uspješnih osoba, stalno suočavao i s onima koji ga nisu voljeli i koji su ga na sve moguće načine pokušavali osporavati, u nekim ružnijim situacijama i ponižavati. Takvima je njegova karijera bila svojevrstan trn u peti. Posebno se to odnosilo na bogatu sveučilišnu karijeru i kasniji na rezultatima utemeljeni uzlet među hrvatske akademike, a potonji se na sjeveru Hrvatske, potpuno nezasluženo, broje na prste jedne ruke.

Slika 3. Dragutin Feletar na dan proglašenja počasnim građaninom Koprivnice 2020. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

Slika 4. U Koprivnici na sastanku uredništva časopisa Podravina 2022. godine (Foto: Hrvoje Petrić)

Umjesto da se suoče s vlastitim ograničenjima, zavidnicima je svaki njegov uspjeh i realizirani projekt predstavljao »sol na ranu« potvrđujući njihovu kreativnu, znanstvenu ili poslovnu nemoć. Ljudsko se zlo uvijek hrani potrebom da i drugi budu neuspješni i kronično frustrirani. Ako ja nemam rezultate i ostvarene ambicije, za to su, prema patološkim mentalnim sklopovima, krivi oni koji su »neopravdano« uspješni. Takvima se čini da se rezultati i društveni statusi po načelima nekakve imaginarne podobnosti dijele iza čvrsto zatvorenih vrata, umjesto da budu logična posljedica rada, talenta, snalažljivosti i upornosti. Ponekad su se među njima, što ponajviše govori o mračnoj strani ljudske psihe, nalazili i oni kojima je Feletar osobno pomagao. Naš se Dragec, srećom, znao nositi s time, pogotovo u kaotičnim 1990-im godinama, kad su u prvi plan isplivali i brojni likovi zbog kakvih bi u uređenim društvima osjećali kolektivni stid. Ponekad je baš zbog takvog društvenog taloga neopravdano trpjela i njegova obitelj.

Nije teško zaključiti da je iza Feletara, što mu je i trajna intelektualna ostavština, ostao trasirani put u kojem se lako prepoznaju prave društvene vrijednosti i u kojem se podrazumijeva da se do istinskog uspjeha ne dolazi prečicama, izmotavanjima, intrigama i klanovskim pogurancima. Zato je na našim prostorima i vrlo malo onih koji bi se s Feletarom mogli uspoređivati. U svom je uspješnom i ispunjenom životu takvu letvicu podignuo jako visoko. Previsoko, dapače.

Željko KRUŠELJ

IN MEMORIAM

VERBA VOLANT, SCRIPTA MANENT!

TRANSKRIPT INTERVJUA KOJI JE AKADEMIK DRAGUTIN FELETAR DAO VTV TELEVIZIJI IZ VARAŽDINA 2019. GODINE¹

Voditeljica: Srdačan pozdrav, dragi gledatelji, na početku novih razgovora VTV televizije. Naš današnji gost je najistaknutiji znanstvenik grada Koprivnice, Podravine i Međimurja, jedan od vodećih hrvatskih geografa i kulturnih povjesničara. Veliko mi je zadovoljstvo što mogu pozdraviti akademika Dragutina Feletara. Dobar vam dan.

D. Feletar: Dobar dan.

Voditeljica: Lijep pozdrav i hvala što ste nas ugostili ovdje u vašem koprivničkom domu.

D. Feletar: Hvala vama što ste došli.

Voditeljica: Gospodine Feletar, evo možda za početak da pojasnimo malo vašu vezu Podravina - Međimurje.

D. Feletar: Ja kažem da sam čovjek s Drave, naprosto zato što sam stjecajem okolnosti rođen u Podravini, u Velikom Otoku. To je s ove južne strane Drave na samoj obali, a s druge strane Drave je međimurska Donja Dubrava, odatle su mi roditelji i nakon samo nekoliko godina boravka u Velikom Otoku prešao sam u moju Donju Dubravu i tamo sam proveo najveći dio života.

Moj otac je bio šuster (postolar) i s obzirom na to da je u Donjoj Dubravi bilo više od 70 obrtnika postolara, onda je mislio da će u Velikom Otoku, gdje nije bilo nijednog, bolje poslovati, no to se, nažalost, nije ostvarilo pa se vratio u Donju Dubravu. Ja sam rođen točno na prijelazu iz stare Jugoslavije u Nezavisnu Državu Hrvatsku pa sam početno djetinjstvo proveo u NDH, a onda se preselio u Mađarsku (jer je Međimurje tada bilo mađarsko). Kažem da sam čovjek s Drave zato što ona faktički teče u sredini - između mojeg Velikog Otoka, mojeg Legrada i moje Donje Dubrave.

Voditeljica: Osnovnu školu pohađali ste u Donjoj Dubravi i Kotoribi, Gimnaziju u Varaždinu. Što vas je privuklo geografiji? Kada je počela ta ljubav?

D. Feletar: To je zanimljivo pitanje, jer sam u Donjoj Dubravi završio četiri razreda, a s obzirom na to da u dubravskoj osmogodišnjoj školi nije bilo stranog jezika, onda smo morali ići u onu školu gdje se mogao učiti jezik (oni koji su željeli nastaviti gimnaziju). Tako sam morao četiri godine pješačiti u Kotoribu i već sam tada znao da ću studirati geografiju.

Naime, meni je razrednica bila Božena Loborec (kasnije poznata književnica iz Koprivnice), a ja sam već tada bio predsjednik literarne sekcije. Onda je Božena rekla da napišemo nešto preko ferija i da donesemo što smo napisali. Ja sam napisao tri romana! Nisu vrijedili ne znam što, ali to je bio početak mog pisanja...

Pamtim da smo se pod velikim odmorom obično igrali (nismo znali što drugo) igre: tko zna nabrojiti više gradova na neko slovo (npr. na slovo A). Ja sam naučio napamet cijeli atlas samo da bih pobijedio svoje kolege. Na kraju smo igrali tako da sam ja sam bio s jedne strane i govorio gradove na slovo »A«, a cijeli razred s druge i ponekad sam ih uspio pobijediti. To je bila očita orijentacija prema geografiji, već sam tada rekao: »Ja ću biti geograf!« i stvarno sam to postao i drago mi je zbog toga.

Voditeljica: Znači tako se to onda i nastavilo, studirali ste na Geografskom odsjeku zagrebačkog PMF-a, tamo ste diplomirali, magistrirali i doktorirali.

¹ Razgovor je 2019. vodila Katarina Dubovečak, glavna urednica VTV televizije. Transkript je napravila Ljiljana Biškup, a za tisak dotjerala Petra Somek. Razgovor je ponovno emitiran na VTV televiziji krajem lipnja 2023. godine nakon smrti akademika Dragutina Feletara.

Slika 1. U novinarskim danima, kao prvi urednik sa suradnicima, odmah nakon osnivanja Radio Čakovca

D. Feletar: U Varaždinskoj gimnaziji smo već izdavali jedan list - gimnazijski list (književnik Armin Rijavec je moja generacija) pa sam nastavio pisati i u gimnaziji, a prešavši na Geografski odsjek PMF-a 1960. – 1961. tamo sam pokrenuo jedne novine jer samo bio predsjednik Kluba studenata geografije. Puno smo išli na teren pa smo pokrenuli list koji se zvao *Terenac*. Zašto to kažem, zato što uz studij geografije koji je inače dosta deskriptivna, opisna znanost ide pisanje. Nije loše da novinar (kasnije sam postao novinar) ima geografsko obrazovanje jer ono u sebi sadrži i ekonomiju i politiku, a pogotovo dobro poznavanje geografskog prostora pa je to dosta povoljno za bavljenje novinarstvom.

Voditeljica: To je baš trebalo biti moje sljedeće pitanje. U početku ste bili naš kolega novinar, radili ste u Čakovcu i Koprivnici... Ne znam koliko je poznato, zapravo ste osnovali Radio Čakovec.

D. Feletar: Da, od 1965. godine, kad sam došao iz vojske (služio sam vojni rok u Makedoniji). Naime, u list *Međimurje* već sam slao prve članke i vijesti iz Donje Dubrave, Kotoribe, Vidovca u 8. razredu osnovne škole, a u Gimnaziji sam već bio etablirani suradnik lista *Međimurje*. Onda me urednik Žika Đorđević pozvao odmah (poslao mi je pismo još u vojsku, tada nije bilo e-maila), da računam na to da dođem raditi kod njega. Tako sam se kod njega zaposlio. No još prije vojske, čekajući vojni rok jednu samo godinu radio i kao profesor geografije u Osnovnoj školi u Donjoj Dubravi. Tamo je bilo nekoliko geografskih sekcija, čak smo mjerili i vrijeme, jer smo tada u Donjoj Dubravi imali dobre meteorološke sprave... Eto, onda sam završio u listu *Međimurje*, tamo sam faktički, uz neke prekide, bio sve do 1973. godine kad sam prešao raditi u Podravku, isto kao novinar odnosno i kao ravnatelj Odjela za kulturu Podravke.

Dakle, sedam-osam godina sam intenzivno radio kao novinar u Čakovcu i to je bilo zanimljivo vrijeme, jer je tada list *Međimurje* imao vrlo visoku nakladu (tada još nije bilo ni televizije), a *Međimurci* i inače vole čitati. To je i danas slučaj. Onda je list *Međimurje* osnovao i radiostanicu i ja sam bio zadužen za nju pa sam prve dvije godine bio prvi urednik Radio Čakovca. To su bila sjajna vremena! Tu su djelovali vrsni novinari, prije svega književnik Ernest Fišer, pa Drago Ovčar i još neki doista vrsni novinari. Onda samo pokrenuli i izdavačku djelatnost. Ja sam 1968. godine objavio svoju prvu knjigu iz povijesti *Međimurja* jer sam u listu *Međimurje* svaki tjedan objavljivao feljton »Sličice iz povijesti *Međimurja*«. Te tekstove sam sabrao i napravio svoju prvu knjigu – od nje je prošlo već pola stoljeća.

Onda smo pokrenuli *Međimurski kalendar*, pa *Kajkavski kalendar*, pa smo osnovali Kulturno-prosvjetno društvo Zrinski koje je opet pokrenulo izdavanje ponajprije kajkavske književnosti - to je tada bilo pravo čudo! Jedne godine izdali smo seriju od pet kajkavskih zbirki pjesama, a jedna je i moja bila. Kajkavski je bio potpuno zapostavljen: uz časopis *Kaj*, današnji književni kritičari smatraju da je upravo

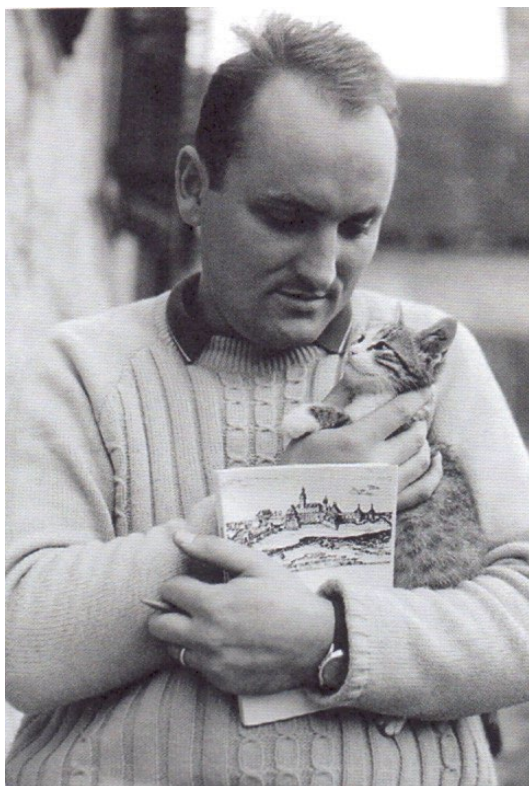
Kulturno-prosvjetno društvo Zrinski najviše pridonijelo revitalizaciji hrvatske kajkavske suvremene književnosti, što mi je osobito drago.

Voditeljica: U kakvom vam je sjećanju ostao taj novinarski rad? Novinarski posao?

D. Feletar: Novinarstvo je jako, jako zanimljiv i vrijedan, ali nimalo lagan posao, jer novinari bi trebali biti posrednici između onoga što se događa i čitatelja, ali bi to posredništvo prije svega trebalo biti istinito, a istodobno i zanimljivo, jer inače se ne bi čitalo. Tako da je teško naći tu sredinu. Veličina novinara je u tome da nađe barem približnu simbiozu istine i zanimljivosti. To je uvijek jako teško.

Voditeljica: Nakon stjecanja doktorata zapošljavate se i na Geografskom odsjeku PMF-a i tamo radite sve do umirovljenja, a na kraju ste zapravo bili i dekan tog fakulteta.

D. Feletar: Da, onda sam, s obzirom na to da sam se intenzivno nastavio baviti geografijom, uz ovaj novinarski i spisateljski rad, došao u Podravku 1973. godine i tada sam negdje napisao magistarski rad te 1982. doktorirao na geografiji. U međuvremenu sam već objavio 10-ak (možda i 15-ak) knjiga, kao i velik broj znanstvenih radova. Bio sam na brojnim simpozijima, dobrim dijelom i u inozemstvu. Sjećam se da me Podravka jednom poslala u Hag. Radili samo na revitalizaciji poljoprivrede u delti Nila, to je bilo u programu FAO. Inače, meni je specijalnost bila ekonomska geografija - društvena ili socijalna geografija. Iako sam volio i prirodnu geografiju, jer jedno bez drugog naprosto ne ide, kako bismo znali objasniti formaciju geografskog prostora - to je osnova geografije, moraju se znati svi elementi koji čine geografski prostor. Prvenstveno mi je

Slika 2. Dragutin Feletar 1968. - s prvom knjigom

Slika 3. Dragutin Feletar govori na promociji knjige kasnih 1980-ih

bila zanimljiva ekonomska geografija. No s obzirom na to da sam došao iz Podravke (velike korporacije) na fakultet, onda sam u sklopu ekonomske geografije specijalizirao takozvanu industrijsku geografiju. Ona ne proučava industriju kao industriju (kao pojavu), nego proučava industriju kao faktor transformacije geografskog područja. Dakle, proučava koliko industrija utječe (i na koje sve načine) na geografski prostor i kako to metodološki osmisлити - kako proučiti taj fenomen. Time sam se primarno bavio i pod tim radovima sam i poznat, to je bila i osnovica zašto su me kasnije primili u Akademiju.

S obzirom na to da sam kao doktor znanosti došao na fakultet, odmah sam postao i docent, a poslije je išlo sve svojim tijekom: do izvanrednog profesora, do redovnog profesora, pa redovnog profesora u trajnom zvanju. S obzirom na to da sam sklon pisanju i društvenom radu (na što me prije svega uputilo novinarstvo), na fakultetu sam bio i dosta društveno-organizacijski angažiran. Bio sam predsjednik Hrvatskog geografskog društva, pa tajnik Hrvatskog geografskog društva, pa glavni urednik časopisa *Geografski glasnik*, što je opet dovelo do toga da sam bio pročelnik Geografskog odsjeka, pa onda prodekan i dekan cijelog PMF-a, što je doista bilo jedno dobro i vrlo korisno iskustvo. No moram reći da je imalo i pomalo negativne posljedice za moj znanstveni rad jer ne možete jednakim intenzitetom raditi na znanstvenim radovima i još biti dekan fakulteta (što je potpuno razumljivo).

Onda sam se i društveno angažirao, prvenstveno u Družbi »Braća Hrvatskoga Zmaja« i drugdje, pa kasnije i u Akademiji.

Voditeljica: Puno ste učinili po pitanju popularizacije znanosti, to je jedan od razloga zašto su vas primili u HAZU.

D. Feletar: Za popularizaciju znanosti sam dobio i državnu nagradu koju daje Hrvatski sabor Odbor za znanost (sjećam se da mi ju je uručio Šeks koji je tada bio predsjednik Sabora). Mislim da znanstvenik nema cjelovito znanstveno i stručno djelovanje ako u svoj rad ne uključi i popularizaciju znanosti, jer mu inače djelovanje nije kompletno. On mora odgajati i mora privući svoje nasljednike, odnosno mora privući druge da se također bave znanošću jer će time i njegovi rezultati (i prinosi) biti znatno veći. Popularizacija znanosti je neophodna i time se treba dosta baviti. To je vrlo ozbiljan posao. Puno ozbiljniji nego što se misli! Neki moji kolege akademici zaziru od toga da surađuju, da rade TV emisije, da pišu popularne članke, novinske članke (ne samo ove znanstvene u periodici, nego prave novinske članke, što je jako važno), a to nije dobro. To bi sigurno za njihov rad imalo veće značenje, brže bi napredovali da šira javnost zna što oni rade i da se mladi uključe u to. U svakom slučaju ta grana kojom se bave brže bi napredovala, kao i ime i sam znanstvenik koji se njome bavi.

Dakle, popularizacija znanosti je doista neophodna, a neophodna je i za razvoj naše zemlje. Ne mogu i ne smiju znanstveni rezultati biti zatvoreni u neku ladici. Primjena znanstvenih dostignuća iznimno je važna, a ona može biti puno bolje provedena ako se komunicira s drugim ljudima i ako se znanost popularizira.

Slika 4. Feletar u svojoj radnoj sobi u Koprivnici 1980-ih

Slika 5. Djed grli unuku Klaru ispred rodne kuće u Velikom Otoku (Foto: Hrvoje Petrić)

Voditeljica: Moram vas pitati kakav je vaš rad u nekim brojkama, što se tiče stručnih znanstvenih knjiga... Tu su udžbenici iz geografije koje ste napisali, članci stručni, znanstveni, tu su razne studije. Postoji li neki njihov broj? Vodi li evidenciju?

D. Feletar: Ne znam. Teško je reći, ustvari sam napisao previše toga. U šali znam reći da sam ja jedan od onih koji su više napisali nego pročitati (naravno da nije tako)... Na fakultetu je bilo puno posla. Uveo sam nekoliko novih kolegija, k meni su vrlo rado dolazili studenti, a bio sam na odsjeku među onima koji su imali najviše mentorstva za diplomske radnje, magistarske, doktorske... Na fakultetu, a pogotovo kad sam otišao u mirovinu, jedino čime se bavim i što radim je pisanje. Zato se nakupilo puno članaka i znanja. Kad sam imao 70 godina, objavljena je bibliografija (to je bilo prije osam godina): ima tu više od 500 bibliografskih jedinica, od toga je 100 knjiga kojima sam najvećim djelom sam autor ili su nastale u koautorstvu s drugima te više od 200 znanstvenih radova, a ostalo su popularni radovi – no brojka je prešla 500 jedinica.

Meni su osobito dragi i važni udžbenici, što je opet povezano s popularizacijom znanosti i prenošenjem znanosti mladima (drugima). Osobno sam sudjelovao u pisanju 27 (možda i do 30) udžbenika iz geografije za osnovne i srednje škole. To smatram vrlo važnim poslom jer udžbenici privlače i odgajaju nove generacije, nove ljude, nove geografe, a do toga mi je osobito stalo. Nove geografe, ali i demografe, jer se u posljednjih 20 godina intenzivno bavim i demografijom, što je danas jedan od osnovnih problema Hrvatske.

Dakle, nabralo se toga. Ima tu i nekih temeljnih knjiga za hrvatsku znanost koje sam napisao ili sam im bio koautor. To su prvenstveno knjige iz industrijske geografije i iz povijesti, pogotovo povijesti sjeverozapadne Hrvatske.

Voditeljica: Teško je sad nešto izdvojiti, tu su brojne monografije, knjige o povijesti suvremenosti (gospodarska povijest), na primjer o tekstilnoj industriji, MTC-u, Čateksu, pisali ste o koprivničkom Komunalcu, Elektri, Podravki... teško je nešto izdvojiti.

D. Feletar: One su točno povezane s mojom specijalnosti, mojim poslom - industrijskom geografijom. Uspio sam jednom suvremenom metodologijom, koju sam dobrim dijelom transferirao iz inozemnih izdanja, pogotovo njemačkih, napisati tridesetak monografija poduzeća, prvenstveno industrijskih jer

Slika 6. Ispred škole u Donjoj Dubravi s pripadnicima Zrinske garde (Foto: Hrvoje Petrić)

mi je industrijska geografija specijalnost. Među njima su mi najdraže one najobilnije i metodološki najbolje postavljene, a to je svakako monografija Podravke (još iz osamdesetih godina), pa onda i MTČ i druge koje ste spomenuli. Obrađivao sam uglavnom međimurska i podravska poduzeća, no napisao sam i povijest tekstilne industrije u Zaboku, dijela metalne industrije u Zagrebu i druge, čak i drvne industrije u Novskoj. Dakle, ipak sam obrađivao i šire područje od sjeverozapadne Hrvatske.

Voditeljica: Organizirali ste prve specijalizirane međunarodne znanstvene skupove upravo o industrijskoj geografiji u Zagrebu i Sarajevu. Organizirali ste i prvi međunarodni znanstveni skup o ekonomskoj geografiji u samostalnoj Hrvatskoj.

D. Feletar: U svojoj struci, a i inače, nikako ne bih mogao napredovati da nisam sudjelovao na brojnim hrvatskim i međunarodnim znanstvenim skupovima. To je normalan znanstveni proces. Bio sam i gost profesor u nekoliko europskih sveučilišta. Imam iznimno mnogo sudjelovanja (do 1970. godine bio sam na oko 180 znanstvenih skupova, a sad je ta brojka vjerojatno prešla dvije stotine), a većina je od toga bila međunarodnoga karaktera. Sudjelovao sam na puno simpozija u Njemačkoj jer govorim njemački, bio sam na specijalizaciji na minhenskom sveučilištu, pa u Poljskoj (tamo je postojao i poseban Odsjek za industrijsku geografiju na sveučilištu u Łódžu), pa onda u Ostravi, u Brnu... Jednom dijelu znanstvenih skupova i sâm sam bio organizator. Prije četrdesetak godina na prvom znanstvenom skupu jugoslavenskih sveučilišta u Sarajevu razmatrali smo samo metodologiju industrijske geografije (s kolegom Vrišarom iz Ljubljane i još nekima koji su bili doista vrhunski industrijski geografi). U Zagrebu sam organizirao barem desetak znanstvenih skupova, među kojima mi je najznačajniji svakako »Hrvatska nova europska država«, koje smo mi geografi (ja sam bio predsjednik odbora) organizirali već 1992. godine, odmah nakon osamostaljenja Hrvatske. Na tom je skupu bilo govora o mogućnostima razvoja Hrvatske kao samostalne države, sudjelovali su brojni geografi iz 20-ak zemalja. To je bio doista dobar simpozij, a jedan od glavnih gostiju bio je i znanstvenik i tadašnji predsjednik Sabora Žarko Domljan. Kasnije sam organizirao još sigurno desetak znanstvenih skupova, jednim dijelom ili dobrim dijelom i s našim poznatim povjesničarem profesorom Hrvojem Petrićem (koji je kod mene magistrirao i studi-

rao), dakako, u Koprivnici, zajedno s povijesnim društvom i drugima te konačno u Zavodu za znanstveno-istraživački rad akademije u Križevcima. Tu smo prije dvije godine imali jedan sjajan simpozij o Đurđevačkim pijescima, a upravo ovih dana izaći će zbornik s tog skupa.

Voditeljica: Osim stručnih i znanstvenih radova, pišete poeziju, putopise, eseje...

D. Feletar: Da, to je moja duhovna rekreacija. No nisam ja neki pjesnik ili pisac. Ja sebe zovem nedjeljnim pjesnikom. Počeo sam objavljivao u časopisu *Kaj* jer pišem kajkavsku poeziju. Sedamdesetih do osamdesetih godina prošlog stoljeća time sam se intenzivnije bavio. To nije ona klasična kajkavska poezija, koja je malo opterećena idilom i nostalgijom, zavičajem, ima i u mojim pjesmama nešto toga, ali moje kajkavske pjesme su intimističke – čak bih rekao da su jako crne, ja ih zovem *črni versi* (crni stihovi). Htio sam pokazati, a tako i osjećam tu poeziju, da se na kajkavskom može pisati i ono što je izvan ljepote samog jezika, poetike samog jezika i poetike zavičaja (što je inače karakteristično za kajkavsku poeziju).

Pisao sam nešto putopisa koje sam objavio u knjizi putopisa *Podravinom i Međimurjem*, koju možda namjeravam ponovno objaviti, neke još i dodati. Četiri, pet zbirke i mapa poezije koje sam izdao (za jednu je ilustracije nacrtao Ivan Generalić) sabrao sam u jednu zgodnu zbirku koja je izašla prošle godine (*Zebrani versi*, Meridijani 2018.), što mi je osobito drago. Naime, što više starimo, to se više vraćamo u mladost i onim nekim zanimanjima koje smo imali u mladosti.

Voditeljica: Ono po čemu ste poznati i u javnosti je časopis *Meridijani* (nekadašnji *Hrvatski zemljopis*) i izdavačka kuća Meridijani.

D. Feletar: U skladu s mojim nastojanjem da se znanost što više popularizira, osim udžbenika koje sam pisao i popularnih članaka, na kraju sam odlučio pokrenuti i vlastitu izdavačku djelatnost. Naime, njome sam se bavio već u Čakovcu pa u Koprivnici i to mi je već bila uhodana djelatnost kojom sam se rado bavio (veselilo me drugima izdavati knjige). Tako sam 1993. godine pokrenuo malu izdavačku kuću, ovdje u mojoj kući, koja se vrlo kratko zvala, ne baš popularno Nakladna kuća »Dr. Feletar«. Onda je 1994. godine u toj kući počeo izlaziti *Hrvatski zemljopis* pa se onda i cijela firma zvala Hrvatski zemljopis. To je ustvari bio obrt, a uz časopis smo izdavali i knjige, i to prvenstveno znanstvene, ali i popularne. Prva koju smo 1993. godine izdali bila je knjiga profesorice doktorice Mire Kolar Dimitrijević o poznatoj ženi pjesnikinji i aktivistkinji Mari Matočec. To je bila prva knjiga koju smo izdali, od tada je krenulo. Kasnije je firma dobila ime Meridijani, kao i časopis, jer smo časopis počeli izdavati i u Bosni i Hercegovini, pa je išao i na druga tržišta, zato smo naprosto željeli da se zove Meridijani jer časopis nije bio samo za hrvatsko tržište. Od tada od danas, od Mare Matočec pa evo do posljednje knjige,

Slika 7. U prostorijama I. razreda za društvene znanosti HAZU
(Foto: Hrvoje Petrić)

Slika 8. U zmajskoj kuli nad Kamenitim vratima s kćeri i sinom

stjecajem okolnosti, baš jedne moje knjižice (izašla je prije nekoliko dana) *Povijest splavarstva na rijeci Dravi*, objavili smo 252 knjige. Izdali smo, dakle, više od 250 naslova knjiga, oko 80 naslova udžbenika, a sigurno i pedesetak svezaka znanstvenih časopisa; izdajemo i dva znanstvena časopisa: *Podravina* (izašao je 35. broj) i *Ekonomska i ekohistorija* (to je vrlo dobar međunarodni znanstveni časopis). Dakle, izdali smo pedesetak svezaka znanstvenih časopisa i naravno više od 200 brojeva časopisa *Meridijani* - tako da se ta bibliografija približila na 600 primjeraka raznih knjiga, časopisa i znanstvenih časopisa.

Voditeljica: Danas se time bavi najvećim dijelom vaša kći Petra, naime osim prema generacijama vaših studenata, ljubav prema znanstvenom radu prenijeli ste i na kćer te na vašeg sina.

D. Feletar: Oni su, naravno, od početka, još kao gimnazijalci, bili sa mnom u tom poslu. Petra je isto išla u Varaždinsku gimnaziju i napisala je maturalsku radnju o baroku znamenite crkve u Kuzmincu, a ja sam još napisao kratku povijest Kuzminca pa smo zajedno objavili knjigu *Povijest Kuzminca*, tako da su doista bili uključeni vrlo rano. Da nije bilo njih, izdavačka kuća ne bi izdala toliko izdanja, a možda ne bi ni opstala jer su oni preuzeli najveći dio posla, pogotovo Petra. Ona je od 2000. godine i direktorica i vlasnica *Meridijana* koja izvrsno uređuje taj časopis i vrlo se ponosim njime. Doista je afirmiran u svijetu, ne samo u Hrvatskoj. Ide u cijeli svijet, pogotovo tamo gdje žive Hrvati. Petra još uređuje knjige, piše knjige... Petar je isto geograf, a Petra je završila povijest umjetnosti i etnologiju te objavila knjige i s tog područja. Petar je završio na prometnoj geografiji kao asistent na Prometnom fakultetu gdje predaje prometnu geografiju i takozvani GIS (geoinformacijski sustav), dakle bave se sličnim poslom i naravno da sudjeluju na svim izdanjima.

Voditeljica: Imali su vašu veliku podršku tijekom obrazovanja?

D. Feletar: Naravno da su imali, pa ovo je već treća generacija koja je na geografiji. Moja unuka Klara upravo piše prvostupničku radnju na geografiji u Zagrebu, dakle ona nastavlja obiteljsku tradiciju. Naginje i turističkoj geografiji, dakle manje-više granama društvene takozvane socijalne geografije.

Meridijani u stvari žive na entuzijizmu, naprosto zato što je informatika preuzela ulogu knjiga. Knjige se danas vrlo teško izdaju, gotovo nemoguće, a literatura jedino može opstati uz podršku (pogotovo stručna znanstvena literatura, jer mi svi plaćamo proračun). Državi mora biti stalo da znanstvena i stručna dostignuća budu ukoričena u knjigama jer će tako najdulje opstati. Tako će se najracionalnije, najbolje koristiti za napredak. Jako je teško izdavati knjige. U Hrvatskoj smo negdje potkraj prošlog stoljeća imali i više od 1600 izdavačkih kuća. Sad je taj broj spao na oko 300, a od toga je samo nekoliko doista aktivnih. Slično je s knjižarama, one su sve faktički propale. Naime, knjige se više ne kupuju. Knjižare su se orijentirale na prodaju ostale papirnate ili druge robe, dok im knjige služe samo za ukras na nekoj maloj polici. Tako da je to doista vrlo težak i stresan posao, ali mi se ne damo. U Meridijanima i dalje radimo i izdajemo i zadovoljni smo time što smo u ovim uvjetima uspjeli napraviti.

Slika 9. S obitelji i prijateljima u Koprivnici

Slika 10. Proslava 80. rođendana s unukom Franom, sinom Petrom, snahom Vanjom i prijateljima

Voditeljica: Bili ste predsjednik Upravnog vijeća Muzeja grada Koprivnice. Kako su rekli u Muzeju, nema boljeg poznavatelja povijesti Koprivnice i Podravine i te ustanove od vas.

D. Feletar: To je bilo nekako logično. Naime, jedno sam vrijeme bio i malo politički angažiran u Koprivnici. Bio sam čak predsjednik Gradskog vijeća i predsjednik gradske organizacije HSS-a, no to je bilo onda kad je HSS bio dosta visoko rangiran.

Kad sam prestao biti predsjednik Gradskog vijeća, bio sam i predsjednik Upravnog vijeća Narodnog sveučilišta – to je kod nas Otvoreno učilište Domoljub, koje je vrlo važno. Ono je vrlo razvijeno, možda razvijenije nego u drugim gradovima, jedno od najboljih. Tu sam oko pet godina bio predsjednik Upravnog vijeća pa su me sad opet angažirali, naš mladi gradonačelnik i mladi novi direktor muzeja. Pokušavamo malo snažnije razviti taj novi postav muzeja (doista se može očekivati velik napredak na tom polju) pa mi je drago da i ja sudjelujem u tome, pogotovo ako se ostvari projekt modernog interaktivnog muzeja, odnosno muzejskog trga u Esterovoj ulici gdje su danas muzejske zgrade. Ako taj projekt uspije, onda smo stvarno napravili puno. Naravno da se, s obzirom na prostorne uvjete koje imamo, ne možemo mjeriti s Varaždinom, Čakovcem, naprosto i zato što su oni naslijedili, i u građevinskom i u povijesnom smislu, znatno veća dobra nego što ih ima Koprivnica.

Voditeljica: Kako vi danas gledate na ukupan razvoj grada Koprivnice, ovdje posljednje vrijeme djeluje Sveučilište sjever (koje nema geografski odsjek)? Kako gledate na smjer u kojem se Koprivnica razvija, ali i cijeli ovaj podravski kraj?

D. Feletar: Teško je reći je li se moglo puno više. Vjerojatno se moglo, no i ovo što se napravilo nije tako loše. Koprivnica je, srećom, u ovim bespućima privatizacije i drugim problemima ostala jedna značajna proizvodna točka na karti Hrvatske. Hrvatska ima problem u sve manjoj proizvodnji, drugo su ove turističke i ostale usluge koje koriste robu, pogotovo hranu, pa i opremu za hotele, iz uvoza. Hrvatska proizvodnja je u velikoj krizi, to je naš najveći problem jer ne možemo se dugoročno orijentirati samo na jednu granu, moramo biti policentrični. Srećom, Podravka je opstala, doduše sa znatno manjim brojem radnika, ali s vrlo čvrstom razvijenom proizvodnjom koja ide naprijed. Pogotovo se razvija farmaceutska industrija koja je konačno prije dvije godine investirala i izgradila jednu doista imponantnu novu tvornicu. Malo nam škripi malo i srednje poduzetništvo (premda i na tom polju ima nešto otvaranja), naprosto zato što dominiraju velike industrije, pogotovo Podravka, Belupo, a tu su i Hartman i pivovara koju danas drže Danci. Oni zapošljavaju najveći dio radne snage. Tu ljudi vide neku svoju trajnu zaradu, kombiniraju to s malim posjedom iz poljoprivrede i nekim uslugama koje rade poslije radnog vremena, tako da su se tu našli pa ne osnivaju svoja mala i srednja poduzeća. Iako i tu ima nekih pomaka, kao što je Hangar i neki drugi poduzetnici. Tako da ima pomaka, bez obzira na to što Koprivničanci jako prigovaraju. Mi nemamo toliko malih, srednjih poduzeća kao Prelog ili Ludbreg, a pogotovo ne kao Varaždin, Trnovec, pa i Ivanec koji se počeo javljati kao vrlo jak centar, o Čakovcu da i ne govorim. Dakle, ima pomaka, ali mislim da se u našim uvjetima puno više čak i nije moglo napraviti. Ipak se ide dobrim putem. To je jedan ugodan čist i grad koji je dobro osmislio i svoje komunalne djelatnosti, infrastruktura nije tako loša (naravno, tu se sad još trebaju realizirati neke investicije) pa se može reći da je Koprivnica ipak dobar primjer uspješnog malog grada u hrvatskim okvirima.

Voditeljica: Spomenuli se ranije tijekom razgovora da se bavite i demografijom, često to čujemo od naših političara. Kako vi zapravo gledate na demografske probleme? Postoje li u Hrvatskoj neke mjere uz koje bi se mogla popraviti situacija ili na tome moramo puno poraditi?

D. Feletar: Demografijom se doista bavim 30-ak, 40-ak godina, a 20 godina vrlo intenzivno. Pripadam krugu Alice Wertheimer Baletić, Akrapa, Šterca (on je moj kolega geograf), Pokosa, Živića i još nekih demografa. Mi smo na taj problem upozoravali i ranije, pogotovo akademkinja Alica Wertheimer koja je još 70-ih godina napisala članak da će Hrvatskoj za 20 godina nedostajati radna snaga. Dakle, demografi su predviđali sadašnje stanje, ovu tešku, rekao bih čak dramatičnu depopulaciju, ali naravno nitko nije ništa poduzimao niti je slušao struku. Bojim se da se još ni danas, kad je dramatičnost situacije došla do usijanja, ne shvaća ozbiljno problem. Moramo reći jednu grubu konstataciju: Hrvatska umire! Mi sada imamo 10 posto stanovništva u mladoj dobi, a više od 26 posto populacije je starije od 65

Slika 11. Na povratku u svoj koprivnički dom (Foto: Hrvoje Petrić)

novnika. To je golem pad, no nije važan samo pad, nego što se i struktura stanovništva mijenja, stanovništvo stari. Tako da bi sada bilo vrlo mudro razmisliti o jednom konzistentnom dugoročnom planu: koga, kako, gdje, pozvati, izabrati za imigrante, useljenike i na koji način ih integrirati. To su, dakle, poslovi koji naš čekaju, željeli ih mi ili ne. Naravno da će Hrvatska opstati, nikad nije situacija toliko crna da ne bi opstala, no pitanje je u kojoj strukturi, u kojim odnosima, u kojem identitetu. To su vrlo osjetljiva, vrlo teška pitanja s kojima ćemo se, htjeli mi to ili ne, morati uhvatiti ukoštac i s kojima ćemo morati živjeti u sljedećim razdobljima. Evo, već sada 60 tisuća radnika uvozimo, dakle došli su kod nas raditi, a toga će sigurno biti sve više. Imamo jedan Zagreb koji je prošle godine imao više umrlih nego rođenih, onda možete zamisliti kako je u ruralnim područjima kad jedan Zagreb ima negativan prirodni prirast. Da sad ne nabrajam ove naše gradove Koprivnicu i druge. Čakovec i mnoge međimurske općine bile bi demografski negativne da nije romskog stanovništva. Dakle, gotovo nema kraja gdje depopulacija nije izražena, to znači da cijela država faktički demografski propada i stari. To je, rekao bih, pitanje broj jedan naše ekonomije, naše politike, naše svakodnevice i ako to tako ne shvatimo, bojim se da ćemo se za 15 godina naći još u mnogo težoj situaciji. Tada ćemo morati vrlo naglo uvoziti, dopustiti visoke brojke i imigracije, što će pogubno djelovati na naš identitet, na način života na koji smo naučeni.

Voditeljica: Evo pred kraj emisije vratimo se malo na vaš život, vašu biografiju... Dosta smo toga rekli, no možda je zgodno spomenuti da ste bili veliki meštar Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«. Koja je zapravo funkcija te družbe?

D. Feletar: Družba je moja simpatija. To je zapravo jedna kulturna udruga koja je osnovana 1905. godine. Osnovali su je vrhunski intelektualci (tadašnji direktor Arhiva Lašovski, Deželić, Širola i drugi), no ona samo zbog svojeg imena »zmaj«, budi nekakav misterij (čak i odbojnost) da tako kažem, mističnost. No to je obična kulturna udruga čiji je zadatak čuvanje i afirmacija hrvatske kulturne i prirodne baštine, dakle reafirmacija spomenika kulture, prirodnih vrijednosti poznatih ličnosti koje smo već

godina. Dakle, u prirodno-geografskom smislu ne možemo očekivati obnovu. Još do 1990. smo imali kakav-takav prirodni prirast, no poslije slijedi strašan pad. Da vam dam samo neke podatke za Podravinu i Varaždin, to bi bilo strašno. Neka naselja uz Dravu su potpuno izbrisana s lica zemlje! U toj situaciji postoje mjere koje bi mogle barem ublažiti ove procese depopulacije, no za njih treba i nešto novca. Pa mi smo demogeografi (Šterc i ekipa i ostali) postavili 15 mjera koje bi trebalo poduzeti. Izračunali smo da bi godišnje trebalo uložiti između 4 i 5 milijardi kuna, ali smo također izračunali da nam trenutačno oko 7 milijardi kuna curi iz proračuna nekontrolirano i nepotrebno. Kada bismo ozbiljnije gospodarili našim proračunom, itekako bi se mogla naći sredstva za ulaganje u demografsku obnovu. Međutim, prije svega tu treba politička volja. No ipak nije sve tako crno, treba se okrenuti i drugoj varijanti, a to je naravno imigracija. Sada imamo ispod četiri milijuna stanovnika, možda tri milijuna devetsto, a po mojoj procjeni, 2011. imali smo gotovo četiri milijuna 400 sta-

zaboravili. To je vrlo plemenita zadaća i ta družba to doista predano čini od svojeg osnivanja. Moja simpatija prema toj družbi traje od 1971. godine kada smo u Čakovcu organizirali veliki simpozij svečanosti u povodu tristote obljetnice pogibije Zrinskih u Bečkom Novom Mjestu. Bilo je to sjajno organizirano 1971. u Čakovcu, a Družba »Braća Hrvatskoga Zmaja«, iako je tada bila zabranjena u socijalističkom sistemu, kod nas intelektualca je stalno postojala. Bila je uvijek tu negdje. Ta družba u svojim zadacima ima, uz reafirmaciju naših poznatih povijesnih, ponajprije poštovanje djela Zrinskih i Frankopana. To je jedna od temeljnih odrednica Družbe. Tako da sam odmah kad je Družba osnova, tj. reosnovana 1990. godine, već 1991. pristupio i bio vrlo aktivan. Onda su me 2006. godine izabrali za velikog meštra, što je najviša funkcija u toj družbi, a kasnije sam pet godina bio veliki meštar. Kasnije su mi dali Odličje zlatnoga zmaja, što je ujedno priznanje za rad u Družbi. Nedavno smo sjajno obilježili 100 godina od prijenosa zemnih ostatka Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana iz Bečkog Novigrada u Zagreb, što dogodilo 1919. godine i tim smo povodom napisali sjajnu knjigu. Pisali su kolega Petrić, kolega Šetić (koji je sad veliki meštar) i ja. Napisali smo sjajnu knjigu o Zrinskim u kojoj je na jedno mjestu dana kompletna povijest Zrinskih i Frankopana od 13. stoljeća do zatvora krajem 17. stoljeća (što dosad nije bio slučaj, to je prvi put učinjeno u ovoj knjizi). Ima oko 300 naslova o Zrinskim i Frankopanima, samo nigdje ne postoji kompletan pregled cjelokupne povijesti. Bili su tu neki dijelovi, detalji vrlo dobro obrađeni, ali nije bilo jednog konzistentnog pregleda, što je sada konačno učinjeno.

Voditeljica: Primili ste čitav niz nagrada i priznanja, neke smo već spomenuli - Nagradu za popularizaciju znanosti, no tu su i nagrade za životno djelo, Grada Koprivnice, Koprivničko-križevačke županije, 2011. godine proglašeni ste europskim vitezom kulture, a od prošle godine počasni ste građanin Donje Dubrave. Koliko vam znače takva priznanje?

D. Feletar: Što smo stariji idemo prema mladosti, postajemo malo djeca, a djetetu je uvijek drago ako ga netko malo pohvali. Naravno da mi je drago i radostan sam što sam primio te nagrade, to je svakako i poticaj. Najviše mi je drago što sam dobio nagrade od svojih suseljana - gdje ih je ipak najteže dobiti. Legradani su me isto proglasili počasnim članom i Dubrovčani. Puno sam pisao o Legradu, o Dubravi (ukupno čak oko 15 knjiga), a o radovima da i ne govorim, pa valjda onda ima nekog razloga. A i veliki sam zaljubljenik u zavičaj, pogotovo u Donju Dubravu gdje još imamo svoju starinu, gdje idem, ako ništa drugo, barem kositi travu jedanput tjedno. To je jedna lijepa stara kuća koja je, nažalost, zaključana već 15 godina, a u Donjoj Dubravi je, nažalost, zaključano još stotinjak kuća jer upravo su Dubrava, kao i Legrad klasični primjeri depopulacije o kojoj smo govorili.

Legrad je nekoć imao oko četiri i pol tisuće stanovnika, a danas je spao na njih osamsto. Ne samo da se njihov broj smanjio, nego je tih 800 stanovnika većinom starije od 60 godina. Nešto bolje stoji Dubrava. U Međimurju upravo taj istočni kut demografski stoji možda najgore jer je to uvijek, pa i do najnovijeg vremena, bila jedna prometna margina na granici. Tako da je odavde stanovništvo uvijek odlazilo.

Voditeljica: Službeno ste u mirovini, ali ne mirujete i dalje istražujete, pišete. Na čemu trenutačno radite, kakvi su planovi?

D. Feletar: Samo u Akademiji imam puno posla. Ja sam u Razredu za društvene znanosti. Tamo nas, nažalost, ima nas jako malo, ima puno praznih mjesta... sad su nam trojica umrla, to je sve stara populacija. Tamo sam urednik našeg glavnog znanstvenog časopisa *Rad*, pa sam onda voditelj zavoda Odsjeka za etnologiju, a time i urednik poznatog Akademijinog časopisa *Zbornik za narodni život i običaje*. Imam i brojne druge zadatke, a uz to sam u Meridijanima odgovorni urednik gotovo svih izdanja i dosta pišem. Stalno izdajem neke knjige. Ove godine izašle su čak tri moje knjige, a da ne govorim o onome što tek slijedi. Naravno, ako me Bog još malo poživi... Projekata ima puno, želja ima puno, a snage ima sve manje.

Voditeljica: Hvala vam lijepa na ovom razgovoru. Hvala što ste izdvojili vrijeme za nas i stvarno mi je bilo zadovoljstvo razgovarati s vama.

D. Feletar: Hvala i vama.

PREKODRAVLJE U SREDNJEM VIJEKU

PREKODRAVLJE REGION IN THE MIDDLE AGES

Ranko PAVLEŠ

Starigrad, Koprivnica

ranko.pavles@kc.t-com.hr

Received / Primljeno: 12. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 94(497.525.1Gola)“04/14”

94(497.525-282Drava)“04/14”

SAŽETAK

U ovom radu obrađen je srednjovjekovni dio povijesti Prekodravlja, hrvatskog teritorija sjeverno od rijeke Drave nasuprot Podravini. Danas je to područje općine Gola u Koprivničko- križevačkoj županiji. Područje je u srednjem vijeku bilo podijeljeno između imanja Zakany i Breznica te se zato u radu nastojalo prikazati povijest tih dvaju posjeda s posebnim naglaskom na njihovoj toponimiji i teritorijalnom ustroju. Nabrojena su sva naselja, od kojih je većina nestala. Također, navedena su sva ostala mjesna imena koja se pojavljuju u dokumentima i provedena je njihova analiza. Imanju Zakany, koje je zauimalo zapadni dio Prekodravlja, pripadalo je nekoliko sela, od kojih je samo za jedno dokazano da se nalazilo u Prekodravlju. Posjed je imao i dva trgovišta te kaštel kao sjedište uprave. Imanje Breznica/Berzence imalo je dvadesetak sela, dvije utvrde - Breznicu i Svetu Elizabetu te trgovište. U dijelu posjeda koji se prostirao u današnjem Prekodravlju nalazilo se pet ili šest sela te utvrda i trgovište Sveta Elizabeta. U radu se nastojalo dokazati da je u srednjem vijeku Prekodravlje u svom zapadnom dijelu bilo šire te se pružalo sve do današnjih sela Drnje i Sigetec.

Ključne riječi: Općina Gola, Prekodravlje, srednji vijek, Zakany, Berzence

Key words: The Municipality of Gola, Prekodravlje region, Middle Ages, Zakany, Berzence

UVOD

Republika Hrvatska preko rijeke Drave ima tri područja koja možemo, s naše točke gledišta, zvati Prekodravlje, a svako od njih odlikuje se drugačijim osobinama i posebnim uvjetima pod kojima je ušlo u sastav naše zemlje. Prvo i najveće je Međimurje na sjeverozapadu, drugo je Baranja na sjeveroistoku, a treće se nalazi između ovih dvaju i nosi ime Prekodravlje. Neobičan je to uski komad zemlje nasuprot koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini, između rijeke Drave i potoka Ždalice, odnosno državne granice.

Prekodravlje se kao posebna teritorijalna cjelina formiralo u novije doba, ali u srednjem vijeku ono je bilo dio drugačijih upravnih i posjedovnih jedinica. Osim što je rijeka Drava označavala granicu između kraljevina Ugarske i Slavonije, ovaj prostor uz lijevu obalu rijeke bio je podijeljen između imanja Zakany i Berzence pa se njegova srednjovjekovna povijest ne može ispričati izvan njihovih okvira. Današnja međudržavna granica siječe te stare međe i donekle je problem u proučavanju ove povijesti. Problem u proučavanju stare toponimije predstavljaju i velike promjene koje su se na ovom prostoru događale tijekom povijesti. Nakon što su Slaveni došli na rijeku Dravu u VI. stoljeću, imenovali su objekte u svom okolišu na svoj način. U X. stoljeću u Panonsku nizinu dolaze Mađari i ona se većim dijelom ispraznila, ali uz Dravu je ostalo starog stanovništva od kojega Mađari preuzimaju toponime i prilagođavaju ih svom jeziku. Slijedi XVI. stoljeće kad je stanovništva gotovo nestalo i sačuvan je samo dio toponima. Njih su dijelom preuzeli Hrvati koji se u XVIII. stoljeću iz Podravine naseljavaju

u Prekodravlju pa i dalje, sjeverno u Breznicu i okolicu, ali i oni sa sobom donose svoja mjesna imena. Slijedi proces mađarizacije i ljudi i mjesnih imena sjeverno od hrvatsko- mađarske državne granice, a južno od nje prevladali su hrvatski toponimi sa samo pokojim ostatkom iz slavenskog i mađarskog vremena. Tako je na terenu nastala neobična situacija u vezi s mjesnim imenima među kojima treba istražiti koje je od njih iz kojeg vremena i što je značilo u vrijeme nastanka. Dakle, ovdje imamo povijesni suživot i kompeticiju Mađara i Hrvata i zato će na starijoj povijesti Prekodravlja još morati poraditi i mađarska i hrvatska historiografija, kao i obje u suradnji. U ovom članku donosim spoznaje o srednjem vijeku ovog prostora do kojih sam dosad uspio doći.

O Prekodravlju u srednjem vijeku pisali su Tomislav Đurić i Dragutin Feletar,¹ Hrvoje Petrić,² Ivan Večenaj Tišlarov³ i Krešimir Regan.⁴ Ovi radovi su najvećim dijelom bili usredotočeni na ostatke utvrde Pepelare, ali su ponekad zahvaćali i širi prostor. Najopsežniji je svakako rad Ivana Večenaja Tišlarova u koji je uložen veliki trud, ali, nažalost, sa slabim rezultatima u znanstvenom smislu.

POSJED BREZNICA/BERZENEC

Prve pouzdane i meni dostupne podatke o posjedu Breznica našao sam u dva dokumenta iz 1377. godine u kojima se spominju i njegovi vlasnici, plemići De Berzenche. To su Lorand i Petar, sinovi Marka kao jedna grana obitelji te Stjepan, sin Demetrija iz druge grane, kao i još neki njihovi članovi među kojima se vrši podjela.⁵ Dvije isprave izdane istog dana vrlo su zanimljive jer donose niz mjesnih imena i imena ljudi na ovom posjedu, o čemu će više biti riječi dalje u tekstu. Kao što je tada bilo uobičajeno, radila se podjela pojedinih sela pa i manjih čestica unutar imanja tako da nitko nije dobio zao-kruženi dio koji bi se mogao odvojiti u zaseban posjed. Tako se čuvala cjelovitost imanja jer bi ga nakon izumiranja neke od grana obitelji nasljeđivali srodnici i ono bi ostalo u komadu i u vlasništvu obitelji.

Plemići De Berzenche su 1330. godine došli u posjed imanja Mušinja (danas Šandrovac pokraj Bjelovara) zamjenom sa svojim rođacima, velikašima Marczaly, i s tim će posjedom ostati povezani sve do kraja srednjeg vijeka. Sredinom XV. stoljeća obitelj se razgranala i ima nekoliko odraslih muških članova pa se posjed mora dijeliti među njima, ali ipak ostaje cjelina. Istodobno su pojedini dijelovi imanja založeni pa ih postupno preuzima Juraj Forster, službenik velikaša Ernušta. Godine 1468. se Sandrin, jedan od istaknutijih članova obitelji, službeno odriče dijelova Breznice koje već drži Forster. Budući da je kaštel Sveta Elizabeta u cijelosti pripao Forsteru, Sandrin je od kralja zatražio i dobio dozvolu da na svom dijelu posjeda sagradi novu utvrdu. U drugom sporazumu, sklopljenom 1474. godine između Sandrina i Forstera, dogovoreno je uzajamno nasljeđivanje, ali su plemići De Berzenche prepustili Forsteru cijelo imanje Breznicu i povukli se u Slavoniju. Početkom XVI. stoljeća Sandrinovi potomci su nakon smrti Forstera i njegove žene pokušali vratiti imanje Breznicu, ali nisu uspjeli jer ga je držao Ivan Bornemisa, tada vrlo moćna osoba u kraljevstvu, u čijim će rukama Breznica ostati sve do 1527. godine, a vjerojatno i dulje.⁶

¹ Tomislav Đurić, Dragutin Feletar, *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*, Koprivnica, 1992., str. 163. – 165.

² Hrvoje Petrić, *Povijest Prekodravlja*, u: *Spomenica općine Gola*, Gola, 2008., str. 6.

³ Ivan Večenaj Tišlarov, *Tajna dvorca Pepelare, Prekodravlje u povijesti*, Gola, 1989.

⁴ Krešimir Regan, *Srednjovjekovna utvrda Sveta Elizabeta (Pepelara) u Prekodravlju*, Kaj, 1 - 2., 2002., str. 101. – 106.

⁵ Magyar nemzeti levéltár, Országos levéltár, (dalje: MNZ OL) DL 6418, 17. 4. 1377.; DL 6419, 17. 4. 1377. Za prethodno spominjanje posjeda pod drugim imenima koje navodi Ivan Večenaj Tišlarov i preuzima od njega Krešimir Regan nisam našao potvrdu u dokumentima.

⁶ Tamas Palosfalvi, *The Noble elite in the county of Körös (Križevci) 1400. – 1526.*, Budapest, 2014., str. 184. – 187. Rodoslovno stablo plemića De Berzenche, odnosno De Musynya, autor donosi na str. 401.

DVIJE ISPRAVE VAŽNE ZA POVIJEST POSJEDA BREZNICA

U prvoj od dviju spomenutih isprava iz 1377. godine⁷ dijele se sela ili dijelovi posjeda Telek i Haromfa, oboje poslije imena sela na brezničkom imanju. Ovdje bih prvo naveo nekoliko toponima koji imaju nastavak »wlggh«, što je mađarska riječ »völgy« i znači dolinu. To su Azalouwlggh, Erezteuwnlggh, Egerwlggh, Wyzwlggh i Monyarou volgy, a dolina je i »vallis Suba«. Samo se pretposljednji od navedenih toponima može povezati sa selom Monyoros koje se poslije spominje kao dio imanja Breznice, ali o tome više kasnije. Zatim se spominje nekoliko potoka - Church, Belch, Alzenta i Vtuch. Samo kao nagađanje iznosim mišljenje da ime potoka Alzenta u svojem drugom dijelu ima veze s imenom sela Szenta sjeverno od Berzence, a istočno od Csurga. Vodna imena su i Jauarkut, u kojem je »kut« mađarska riječ za izvor, izvor Chortyan i Gepestou s riječju »to« kao sufiksom, a ona znači jezero. Toponimi koji označavaju brda su Hath, Homokhat i Huzyuhomok. Zanimljiv je toponim Homokhat u kojem je spojena slavenska riječ humak, inače prihvaćena u mađarskom jeziku, i mađarska riječ »hat« u istom značenju. Nekoliko toponima ima nastavak »laz«, riječ koja u hrvatskoj toponimiji često označava krčevinu. Taj se nastavak uglavnom javlja uz osobna imena i označava livade. U ispravi je navedeno i nekoliko mlinova od kojih svaki nosi ime vlasnika. Posebno bih istaknuo mlin na potoku Alzenta i mlin crkve Svetog Ivana (molendinum ecclesie S. Johannis Baptiste). Toponimi kojima ne znam značenje ni što označavaju su: Zenlyuk, Zrenyeuay, Horsalmal, Meges, Wza i Bidus Church.

U drugoj ispravi s istim datumom⁸ dijele se sela ZenthElzebeth, Kuchula, Symonfalua, Zanyzlou, Gesthe i Onetech. O ovim selima pisat ću dalje u tekstu, a ovdje ću navesti toponime koji se uz njih spominju. Nakon imena kmetova u selima Symonfalva i Kuchula, slijede toponimi za koje nisam siguran kamo pripadaju. Vjerojatno grupa mjesnih imena koja slijedi čini dio sela Kuchula. Brojni toponimi zapisani su uz oznaku »terra«, tj. zemlja, što može označavati pojedino kmetsko selište, ali i nešto veće čestice. Najprije se spominje »terra ecclesie«, ali se ne navodi o kojoj je crkvi riječ. Terra Otelek znači Staro selište, imena zemalja Mehkert i Chakanzegh u prvom dijelu imaju osobna imena, a Mehkert u drugom dijelu ima riječ »kert« koja znači vrt. Slijede dvije zemlje koje su svakako jedna uz drugu - Kyleu Oralya i Huzyulaaz cum Belseu Orolya. Ovdje imamo mađarske riječi »külső« i »belső« koje znače vanjski i unutarnji, oznake koje ne nalazimo u hrvatskoj toponimiji, ali se ponekad javljaju u mađarskoj.⁹ Orolya ili Oralya mogla bi imati veze s poslije spominjanim selom na brezničkom posjedu zapisivanom kao Orsaly, Orsal, Oczal, Orzak. Zemlja Martonuslaza u osnovi ima osobno ime, a kao sufiks riječ »laz« koja znači krčevinu, a možda je tako i s nešto dalje spomenutom zemljom Zernyklaz. Ime zemlje Toufenek mogla bi se prevesti kao Jezersko dno, a Churnulmezeye kao Čurnulovo polje. Zemlja Byklaz možda ima veze s istoimenim selom koje se spominje poslije na posjedu. Slijedi terra sub Heristoual, toponim uz koji se spominje ne mogu objasniti, a za ime zemlje Saasalya pretpostavljam da znači Pokraj šaša. Jedna zemlja označena je kao penes Wrmenkosua ili Wrmenkona, toponim koji ne mogu objasniti niti povezati s drugim podacima. Zemlja Gerebenalya ima u svom imenu hrvatski toponim Greben. U imenu zemlje Zobas Zegh u osnovi je vjerojatno neki toponim. Terra Bochkor i terra Bachkorfeu u osnovi imena sigurno imaju isti toponim, a vjerojatno je riječ o potoku jer se sufiks »feu« dodavao imenima vodotoka kad se označavao njihov gornji tok. Zemlje Vrulyan, Vyzak i Kadach imaju nejasno značenje. Slijedeće dvije zemlje su vrlo važne za ranu povijest brezničkog vlastelinstva, a to su »terra in loco fori habita in Musynawlggh« i »terra fori«. Forum je mjesto trgovanja, vjerojatno s povlasticom danom vlasnicima imanja da trg smiju održavati. Možda je već riječ o stanovnicima koji imaju građanske povlastice. Dolina Musyna, koja se ovdje također spominje, nosi isto ime kao posjed plemića De Berzenche u Slavoniji pa se možemo pitati je li to slučajno ili je ime preneseno preko Drave. Posljednja zemlja u ovom nizu označena je kao »sub castro«, tj. pod gradom, što znači da je na posjedu već 1377. godine postojala utvrda, vjerojatno Sveta Elizabeta. Osim imena pojedinih zemalja, u ovom dijelu isprave ima još nekih toponima. Na samom početku spominje se potok Vtuch, a malo dalje krčevina Kaladnoklaz. Kaladnok je vjerojatno pomađareno ime potoka Kladnik koji teče s istoka prema

⁷ MNZ OL, DL 6418, 17. 4. 1377.

⁸ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

⁹ Tako se županija Somogy dijeli na dio uz jezero Balaton kao vanjski i dio uz hrvatsku granicu kao unutarnji.

zapadu po sredini Prekodravlja.¹⁰ Neobičan je toponim ili osobno ime Curmul koje je vjerojatno povezano s imenom zemlje Churnulmezeye koje sam već spomenuo. Navodi se i dolina Huzyuwlgh. Zapisana je i čestica »in mote Martizlou in Kuzeghzegh«. U ovom zapisu je »mote« možda greška i znači »monte«, tj. brdo, a toponim Kuzeghzegh koji se sastoji od dvije riječi ne bih znao objasniti. Jedino brdo koje se kao takvo nedvojbeno navodi u ovom dijelu popisa jest Haas.

Slijedi dio popisa koji se barem u početku vjerojatno odnosi na selo Zanyzlou. Navedene su pojedine čestice čija je lokacija najčešće opisna, tj. u odnosu na neki obližnji toponim ili zemljopisnu značajku. Balasehyda i Baluslaza možda u osnovi imaju isto osobno ime, s tim da je prvi toponim ime mosta, a drugi ime krčevine. Zemlja Laaz također označava krčevinu, dok mi ime zemlje Kiske ostaje nepoznanica. Jedna čestica je circa Church, a pretpostavljam da je riječ o potoku Church koji se spominje u prethodnom dokumentu. Presekalya i Jegenyalya imaju sufiks koji znači »pod« pa ih možemo prevesti kao Pod Presekom i Pod jablanom. Jedna čestica je uz jezero Chaytou, a položaj druge opisan je kao Toumellek, što doslovno znači Uz jezero. Za toponime Dubyn i Jesthenycza možemo bez zadržke reći da su hrvatski. Dolina Kuchulahoz svakako ima veze s već spomenutim selom Kuchula. Uz nju se navodi nekoliko dolina: Huzyu, Patousarka, Bekewlgh, Galluswlghe, Petreswlghe, Gyurgykewlghe i Iwanwlghe. Nešto dalje i vallis Preleghe, a vjerojatno je riječ o manjim dolinama jer uglavnom imaju imena po osobama. Slijedi nekoliko ribnjaka i dravskih mrtvica koje su možda već u vezi sa selom Neteč: strugh Bartholomei i pars piscine in fluvio Vtuch, a zatim Pavlov ribnjak. Zanimljiva je »var strugha cum septem strugh«. Ovo nam potvrđuje da je na imanju postojala utvrda koja je izravno koristila neke od ribnjaka, za razliku od ostalih nabrojanih za koje su vjerojatno kmetovi plaćali zakup. Strug i struga su slavenska zemljopisna imena za zavoje vodotoka, a većinom se javljaju uz rijeke, a rjeđe uz potoke. Stoga ne čudi što se u nastavku popisa spominje Drava. Ovdje je jedna čestica ili možda ribnjak opisan kao in Chouonyauize de Draua. Spominje se voda Chouonya koja sigurno ima veze s istoimenim selom iz kasnijih popisa brezničkog posjeda. Prije toga spomenuti su toponim Zigeth, polje Baranya i Nyarbureu, koji možda i nije pravi toponim.

Slijede toponimi koji su možda vezani uz selo Neteč, primjerice potok Varch te Crassicha, Gaton (Gacou) i Zabres (Zabrest). Nekoliko čestica u ovom dijelu popisa ima veze s prije spomenutim selom Kuchula: zemlje Kuchulateleke i Kuchula te polje Kuchulamezeye. Toponim Nadastousarka sastoji se od tri riječi: nadas = trska, tou = jezero i sarka = vjerojatno svraka. Prve dvije riječi često dolaze zajedno u mađarskim toponimima, ali treća se ne uklapa. Riječ »tou« za jezero je i u toponimu Ewrtou, a njegov prvi dio ima veze s imenom sela koje će se poslije spominjati na posjedu. Na toponim Chaytoualya već smo naišli u ovom popisu, a naziv jezera je i u mjesnom imenu Gyeptou. Slijedi dolina Zylus te nejasno ime zemlje Tenusllesse.

Za sljedeći niz toponima čini se da su povezani sa selom Gesthe, čije će se ime pojavljivati i u kasnijim popisima. Prvo je ovdje mlin in loco Ewr, toponim koji smo već susreli. Već se navodio i potok Vtuch. Zatim su zapisana dva polja - Naghmezeu i Kysmezeu, tj. Veliko i Malo polje, a nakon njih polje Gesthe koje nosi isto ime kao i selo. Prije spominjani potok Church javlja se i ovdje. Zanimljiv je toponim Kurtuelyes laza jer su u njemu jedna do druge mađarska i hrvatska riječ, a obje znače krčevinu. Nakon ovih toponima zabilježeni su ribnjaci, odnosno mjesta ribolova u običnom govoru (u ovom slučaju na mađarskom) zvani gerege (capture pisscium vulgo gerege): jedan ribnjak u jezeru Chouonya, jedan u šumi Muchka, zatim nekoliko strugova koji su također ribnjaci, a imenovani su po vlasnicima, pa ribnjaci Atou, Beekchy, Blatha, Patha, Nadastou, Polyalyatou i Chykustou. Spominju se i potoci Rookwycze, Blatafark i Lonkoch uz koje su vjerojatno također bili ribnjaci. Ponovno se navodi Kaladnak koji sam već spomenuo. Doline Vcuth, Sigeth, Totmiklos, Scerwyz, Kurtuelyes i Doxa vjerojatno su povezane s ribnjacima. Dio ih je nazvan po vlasnicima, a dio su prava mjesna imena. Na kraju popisa spominje se neobično ime ceste Petehwta, livade Kaladnok i Otelek te vrta Siroka.

Iako se na prvi pogled čini da je navođenje ovolikog broja toponima suvišno i da guši tekst, mislim da sam ih ipak trebao sve nabrojiti jer se itekako tiču Prekodravlja. Manje se to odnosi na prvu ispravu

¹⁰ Potok Kladnik je ucrtan na karti Prvog vojnog premjera Varaždinskoga generalata (First military survey) južno od današnje Gole. Prema jugoistoku Kladnik prelazi u Kladnički jarek.

koja vjerojatno opisuje zemlje istočno i jugoistočno od Breznice, a više na drugi dokument za koji sam gotovo siguran da u detalje prikazuje prostor uz samu Breznicu i južno od nje, dakle istočni dio Prekodravlja.¹¹ U ovom drugom dokumentu vidi se izmiješanost mađarskih i hrvatskih toponima s pretežnošću prvih. Nekoliko kmetova nosi nadimke ili prezimena Tot i Horvat, što znači da su ovdje nedavno doselili Slovinci iz susjedne srednjovjekovne Slavonije, ali i Hrvati iz nešto dalje Hrvatske južno od Gvozda. Popisi govore puno i o gospodarskoj djelatnosti u ovom kraju. Iako ima priličan broj kmetova sa selištima, vidi se da je važna privredna grana bio ribolov ili, točnije, uzgoj ribe u prirodnim ili sagrađenim ribnjacima. Spominju se i mlinovi, ali ne znamo jesu li bili na rijeci Dravi ili na potocima.

NASELJA I OBJEKTI NA POSJEDU BREZNICA

Breznica – Kako sam već napisao, Breznica se javlja 1377. godine kao ime posjeda. Budući da se po ovom naselju nazivao cijeli posjed, pretpostavljam da je u njemu bilo i sjedište vlasnika. U kasnijim popisima Breznica je zabilježena s ostalim naseljima na imanju.

Kaštel Breznica – Zasad se ne može reći u kakvom je obliku bilo najranije sjedište uprave posjeda, je li bilo utvrđeno ili se radilo o običnoj plemićkoj kuriji. Iz novovjekovnih dokumenata i karata doznajemo za utvrdu u središtu današnjeg sela Berzenca koja je vjerojatno srednjovjekovna, a služila je i Osmanlijama kao pogranična utvrda. Prva vijest o njoj vjerojatno je s kraja šezdesetih godina XV. stoljeća kada je Sandrin, plemić De Berzenche, zatražio od kralja dozvolu da sagradi novu utvrdu jer je dotadašnje sjedište posjeda, Svetu Elizabetu, preuzeo novi vlasnik dijela posjeda Forster.¹² Godine 1526.¹³ Berzenca se spominje kao jedna od dvaju utvrda na posjedu i tada je navedena kao kastrum, tj. vrsta utvrde solidnije građena od kaštela.

Sveta Elizabeta – Kao i Breznica, Sveta Elizabeta se prvi put pouzdano spominje 1377. godine¹⁴, i to kao jedno od naselja na posjedu, a kao takva javlja se i u svim popisima naselja do kraja srednjeg vijeka.

Kaštel Sveta Elizabeta – Izravni spomen utvrde Svete Elizabete je iz druge polovice XV. Stoljeća, kada ju je preuzeo novi vlasnik Forster.¹⁵ Kastrum Szent Ersebeth spominje se i na imanju uz kastrum Breznicu 1526. godine.¹⁶ Nisam istražio tko je prvi povezo kaštel Svetu Elizabetu iz dokumenata s ostacima utvrde zvane Pepelara pokraj Ždale, ali do danas se to smatra gotovom činjenicom. Ostatke utvrde Pepelare istražila je arheologinja Sonja Kolar iz Muzeja grada Koprivnice i utvrdila da je riječ o četverokutnoj utvrdi s tri strane okruženoj opkopom. Nalaze koje je prikupila datirala je od XIII. do XV. stoljeća.¹⁷ Iz toga se može zaključiti da je ovdje bilo prvo sjedište uprave brezničkog vlastelinstva. Pritom je nelogično da se imanje pri prvom spomenu naziva po Breznici, a ne po Svetoj Elizabeti. Budući da su nalazi na Pepelari datirani čak u XIII. stoljeće, usudio bih se s njima povezati spominjanje grada pri podjeli brezničkog imanja 1377.¹⁸ godine. Tada je jedna čestica zemlje zabilježena kao »sub castro«, tj. pod gradom, a neki ribnjaci su također uz grad ili mu pripadaju (»var strugha«). Budući da su sela i zemlje opisane u ovoj ispravi gotovo u cijelosti nalaze u istočnom dijelu današnjeg Prekodravlja, logično je ove podatke povezati s utvrdom Pepelaram. Utvrda je napuštena u ratovima s Osmanlijama, koji je nisu zaposjeli kao susjednu Breznicu pa je ostala prepuštena propadanju.

¹¹ Napomena: mjesna imena obradio sam po opširnim registima objavljenim na stranici mađarskog državnog arhiva, a ne po izvornim dokumentima koji su također objavljeni. Zato su moguće razne vrste pogrešaka i manjkavosti. Neki paleograf bolji od mene morat će podrobnije proučiti originale te ispraviti i nadopuniti ono što sam pogriješio ili propustio.

¹² Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, str. 184.

¹³ MNZ OL, DL101600., 1. 2. 1526.

¹⁴ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

¹⁵ Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, str. 184.

¹⁶ MNZ OL, DL101600., 1. 2. 1526.

¹⁷ Sonja Kolar, *Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica, Podravski zbornik*, 1976., str. 114.

¹⁸ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

Slika 1. i 2. Prva fotografija je isječak iz katastarske karte Habsburškog Carstva (Cadastral map of Habsburg empire) i prikazuje gradinu Pepelaru. Vide se ostaci utvrde okruženi opkopom, a u sredini objekt pravokutnog oblika izdužen u smjeru sjever - jug. Druga fotografija je zračna snimka iste gradine iz 1967. ili 1968. godine (Geoportal). Dobro su vidljivi opkopi sa zapadne, južne i istočne strane, dok je sjeverni dio uništen obradom tla

Trgovište Sveta Elizabeta – U ispravi iz 1377. godine¹⁹ spominje se u Prekodravlju forum («terra in loco fori» i «terra fori»), što je značilo da se ondje trgovalo. Možemo pretpostaviti da je oko trga postojalo i naselje, ali je prerano zaključiti da su u njemu već tada živjeli građani s povlasticama. Nadalje, logično je ovaj trg smjestiti uz važnu utvrdu koja je tada već postojala pa naselje nazvati Sveta Elizabeta. Sljedeći korak je da s tim mjestom povežemo **crkvu Svete Elizabete** koja je tada sigurno bila i središte župe. Crkva je vrlo vjerojatno ona ucrtana na Prvom vojnom premjeru Varaždinskoga generalata istočno od utvrde Pepelare (SLIKA 3.).

Symonfalva – Ovo selo javlja se 1377. godine²⁰ i zabilježeno je u gotovo svim popisima sela brezničkog posjeda. Ime sela prevedeno na hrvatski glasilo bi Šimunovo selo, a nalazilo se u istočnom dijelu Prekodravlja ili u njegovoj blizini.

Kwchyla – Zapisano u dokumentima kao Kuchula, Kachyla, Kwchyla i Keochyla, ovo selo spominje se na posjedu Breznica od 1377. godine²¹ do kraja srednjeg vijeka. Pretpostavljam da je u osnovi imena sela imenica kuća i da je riječ o vrlo starom toponimu. Nalazilo se u istočnom dijelu Prekodravlja.

Gesthye – Kao i prethodna dva sela, i Gesthye je zapisivano na posjedu od 1377. godine²² pa onda u gotovo svim kasnijim popisima sela. Nema sumnje da je riječ o slavenskom toponimu Gešće ili Gušće koji se vrlo često javlja u nizinama uz velike rijeke. Nalazilo se u istočnom dijelu Prekodravlja ili u njegovoj blizini.

Slika 3. Isječak iz karte prvog vojnog premjera Varaždinskoga generalata iz 1781. i 1782. godine (First military survey, Varasdiner generalat). Na lijevoj strani je gradina Pepelara s kružnim opkopom ispunjenim vodom. Na gradini su naznačene zidine za koje je očito da su već tada bile samo dijelom očuvane. Na desnoj strani fotografije ucrtana je zidana crkva ili njezini ostaci. Vjerojatno je riječ o crkvi Svete Elizabete oko koje možemo pretpostaviti postojanje trgovišta

¹⁹ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²⁰ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²¹ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²² MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

Netech – U dokumentu iz 1377. godine²³ Netech je zabilježen kao jedno od sela. U kasnijim ispravama s posjeda Breznice ime sela je Netechemezeye, što znači Netečko polje. Neteč ili neteča je slavenski zemljopisni pojam kojim su se označavala stara korita većih vodotoka u kojima voda više ne teče. Uz rijeku Dravu brojni su toponimi izvedeni iz ove imenice. Selo Netech ili Netechemezeye nalazilo se u istočnom dijelu Prekodravlja, svakako u blizini današnjeg toka Drave. Tamas Palosfalvi ucrtao ga je na svojoj karti na jugoistočnom rubu Prekodravlja.²⁴

Chawonya – Kao voda Chouonya ovaj je toponim zabilježen 1377. godine²⁵ s drugim mjesnim imenima na posjedu. Po vodi je nazvano selo koje se spominje od 1406. godine²⁶ pa do kraja srednjeg vijeka kao dio Breznice. Zapisivano je kao Chovonya, Chowanya i Csavonya. Pretpostavljam da je i ovdje riječ o slavenskom toponimu slične tvorbe kao ime grada Banje Luke, a u osnovi mu je osobno ime. Selo se nalazilo u istočnom dijelu Prekodravlja. Vjerojatno se naziv sela može povezati s današnjim neobičnim toponimom Štvanja južno od Ždale.

Ewr – Ovaj neobični toponim prvi se put javlja na posjedu Breznici 1377. godine²⁷ kao ime jezera, a po njemu je, kao i u slučaju prethodno opisanog mjesnog imena, nazvano selo. Ime sela je mađarsko, a nalazilo se u istočnom dijelu Prekodravlja ili u njegovoj blizini. Selo Ör ili Tilos postoji zapadno od Zakanya,²⁸ ali ovo se ne može odnositi na Ewr.

Zanyzlo – Ovo selo se na brezničkom posjedu spominje od 1377. godine²⁹ do kraja srednjeg vijeka. Naziv ne zvuči mađarski. Možda se u završetku »zlo« nalazi pomađareni nastavak »slav«. Selo nije ostavilo trag u današnjoj toponimiji. Nalazilo se vjerojatno u istočnom Prekodravlju, a možda i nešto sjevernije. Tamas Palosfalvi je selo Szaniszlo na svojoj karti ucrtao između Breznice i današnjeg toka rijeke Drave uz potok Ždalicu³⁰ s čime bih se mogao složiti.

Orzal – Ovo selo je u brezničkim ispravama zapisivano kao Orsaly i Orzal od 1406. godine³¹ pa nadalje. Možda je o istom naselju riječ u dokumentu iz 1377. godine³² kad su zapisani Kylseu Oralya i Belseu Oralya, tj. Vanjska i Unutarnja Oralja. Značenje toponima mi je nejasno, a selo se nalazilo u bližoj ili daljoj okolici Breznice.

Lankocz – Godine 1377.³³ spominje se na posjedu potok Lonkocz. Nema sumnje da je po njemu nazvano selo koje se razvilo uz njega. Od 1406. godine³⁴ spominju se dva sela nazvana po potoku - Egyhazas Lankocz i Felreth Lankocz. Prvo ime bi značilo Crkveni Lankoc, dok Felreth ne znam objasniti. Osnovno ime je svakako slavensko i u osnovi je vjerojatno imalo zemljopisni pojam »luka« koji se nekad izgovarao »lonka«, a označavao je livadu uz vodu. Toponim se neizravno sačuvao u imenu šume Lankoci erde sjeverno od Gole pa dva nestala sela možemo smjestiti u njegovu blizinu.

Sarkad – Selo Sarkad na brezničkom posjedu javlja se od 1406. godine³⁵ do kraja srednjeg vijeka. Treba napomenuti da je istoimeno selo postojalo i na susjednom posjedu Csorgo. Je li riječ o posebnom naselju ili su dva posjeda dijelila isto selo, ne može se sa sigurnošću reći. Vjerojatnija je druga pretpostavka. Mislim da ime sela u osnovi ima mađarsku riječ »sarka«, a sufiks »d« je za umanjene pa bi na hrvatskom ime sela moglo biti Svrāčica. Današnje selo Sarkad nasljednik je srednjovjekovnog naselja.

²³ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²⁴ Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, karta na str. 417.

²⁵ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²⁶ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

²⁷ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

²⁸ *Second military survey – Ungarn*.

²⁹ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

³⁰ Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, karta na str. 417.

³¹ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

³² MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

³³ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

³⁴ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

³⁵ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

Lypahas – Toponim Lypohassa javlja se 1377. godine³⁶ u vezi s Breznicom i njezinim vlasnicima, a kao selo bilježe ga dokumenti od 1406. godine.³⁷ Ime ne znam objasniti iako se u njemu nameće slavenska imenica »lipa«. Selo je nestalo bez traga, a možda se nalazilo istočno ili jugoistočno od Breznice.

Mendzenth – Sela Alsomendzenth i Felsewmendzenth zabilježena su 1406. godine,³⁸ a javljaju se i kasnije. Samo ime govori nam da je ondje postojala crkva ili barem kapela Svih Svetih. Oba sela nestala su bez traga, a možemo ih smjestiti široko u okolinu Breznice. Tamas Palosfalvi je selo Mindszent na svojoj karti ucrtao zapadno od Breznice uz potok Ždalicu,³⁹ ali u tekstu ne navodi razloge za to.

Farkasfalwa – I ovo selo javlja se od 1406. godine⁴⁰ do kraja srednjeg vijeka. U osnovi je mađarska riječ za vuka, a nastavak »falva« znači selo. Selo je nestalo, a prema popisima moglo bi ga se smjestiti u istočni dio Prekodravlja.

Prychrew – Postojala su dva sela istog imena, Donje i Gornje - Alsoprychrew i Felsewprychrew - spomenuta 1406. godine,⁴¹ ali i kasnije. Osnovno ime Prychrew ima sufiks »rew« koji je označavao prijelaz preko vode. U ovom slučaju ne znamo o kojoj je vodi riječ, rijeci Dravi ili nekom manjem vodotoku. Osnova »prych« nije mi jasna. Selo je nestalo bez traga.

Monyoros – Kao selo Monyoros je prvi put zabilježen na posjedu 1472. godine.⁴² Možda je s njim povezano ime doline Monyorou zapisano na brezničkom posjedu 1377. godine.⁴³ Selo je nestalo. Tamas Palosfalvi ga je na svojoj karti ucrtao nekoliko kilometara istočno od Breznice.⁴⁴

Telek – Selo ili dio imanja Breznice Telek javlja se prvi put 1377. godine⁴⁵ pa sve do kraja srednjeg vijeka. Ovakav toponim najčešće označava pojedino kmetsko gospodarstvo, tj. selište pa tek onda selo kao naselje. Na istočnom rubu Prekodravlja postoji mjesno ime Telek koje bi moglo biti lokacija nestalog srednjovjekovnog sela.

Kystelek – Od 1406. godine⁴⁶ spominje se na imanju ovo selo, ponekad uz prije spomenuti Telek, a ponekad odvojeno od njega. Možda se i ono nalazilo u istočnom Prekodravlju.

Haromfalva – Sa selom Telek spominje se i selo Haromfa 1377. godine⁴⁷ kada se dijelilo među članovima obitelji plemića De Berzenche. U kasnijim dokumentima, sve do kraja srednjeg vijeka, selo će biti bilježeno kao Haromfafalva. Ime sela u osnovi ima mađarsku riječ »harom« koja znači »tri«, a nastavak »fa« je možda mađarska riječ za drvo pa bi se cijelo ime moglo prevesti kao Tri drveta. Danas postoji selo Haromfa jugoistočno do Breznice. Ono nije daleko od spomenutog današnjeg toponima Telek, ali u vezi sa selom Haromfa nisam našao druge toponime koji se povezuju sa srednjovjekovnom Breznicom pa zasad ne bih izjednačio nekadašnje Haromfa s današnjim.

Byklaz – Kao ime čestice na imanju Breznica, Byklaaz je zabilježen 1377. godine⁴⁸ i kao selo spominje se od 1406. godine⁴⁹ pa nadalje. U osnovi imena je mađarska riječ za bukvu, a nastavak »laz« u slavenskim jezicima znači krčevinu pa ime sela možemo prevesti kao Bukov Laz. Selo je nestalo, a prema popisima možemo ga smjestiti u istočno Prekodravlje.

³⁶ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

³⁷ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

³⁸ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

³⁹ Tamas Palosfalvi, The Noble elite..., karta na str. 417.

⁴⁰ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

⁴¹ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

⁴² MNZ OL, DL 98001., 11. 6. 1472.

⁴³ MNZ OL, DL 6419, 17. 4. 1377.

⁴⁴ Tamas Palosfalvi, The Noble elite..., karta na str. 417.

⁴⁵ MNZ OL, DL 6418, 17. 4. 1377.

⁴⁶ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

⁴⁷ MNZ OL, DL 6418, 17. 4. 1377.

⁴⁸ MNZ OL, DL 6418, 17. 4. 1377.

⁴⁹ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

Patroh – Ovo selo se javlja s Breznicom od 1406. godine⁵⁰ do kraja srednjeg vijeka. U okolici Breznice nisam našao takav ili sličan toponim. Današnje selo Nemespatro (nekad Patro⁵¹) nalazi se sjeverozapadno od Breznice i dosta je udaljeno od glavnine brezničkih zemalja pa vjerojatno nije pripadalo Breznici iako to ne treba isključiti.

Harmathzeg – Selo je na posjedu spomenuto samo 1472. godine.⁵² Možda se u početku radilo o vodnom imenu jer se nastavak »zeg« često javlja uz imena potoka i rječica. Ako je tako, onda bi u osnovi mogla biti mađarska riječ »harmat« koja znači rosu. Naselje je nestalo i mogu ga smjestiti samo u širu okolinu Breznice.

Može se zaključiti da je posjed Breznica na jugu zauzimao istočni dio današnjeg Prekodravlja, od crte povučene zapadno od Gole do njegova krajnjeg istočnog ruba. Područje današnjeg sela Udvarhely prema podacima iz dokumenata ne može se uklopiti u posjed, a upitna je pripadnost sela Haromfa smještenog jugoistočno. Zapadno od Breznice imanje je zahvaćalo barem dio srednjovjekovnog i današnjeg sela Sarkad, dok selo Alsok možemo isključiti jer se spominje na posjedu Csorgo. Pod Csorgo je spadalo i selo Senta sjeveroistočno od Breznice. Prema istoku među zasad ne bih određivao. Breznički je posjed izlazio široko na rijeku Dravu koristeći pogodnosti koje mu je pružala sama rijeka, kao i mrtvice uz nju. Preko prijelaza kod Struge (današnji Sigetec) i kod Molvi Breznica je bila povezana s podravskim trgovištima Sveti Ladislav (Vlaislav), Prodaviz (Virje) i Đurđevac.

Treba napomenuti da su plemići De Berzenche imali posjede i istočno od Velike Kanjiže oko današnjih sela Sand i Inke te nešto sjevernije uz sela Tikos i Fönyed koji se javljaju u dokumentima pod imenom Sveti Ladislav.⁵³

POSJED ZAKANY

Na zapadni dio Prekodravlja u srednjem vijeku protezao se posjed Zakany. Njega je 1379. godine od kralja dobio Budislav Kurjaković iz roda hrvatskih knezova Krbavskih, a naslijedio ga je sin Nikola koji je počeo nositi pridjevak De Zakany. Nikola je imao sina Ladislava i kćer Katarinu. Ladislav je bio posljednji muški potomak ove grane Kurjakovića, a u Zakanyu ga je naslijedila kći Uršula udana za Nikolu de Dombu. Katarina se udala za Emerika Imreffyja de Szerdahelyja. Tako se imanje Zakany našlo u rukama dviju obitelji koje su ga stekle po ženskoj liniji. Svoje razmirice oko posjeda plemići De Szerdahely i De Dombo riješili su 1458. godine sporazumom kojim je jedna četvrtina Zakanya pripala prvima, a tri četvrtine drugima.⁵⁴ Sredinom XV. stoljeća u Zakanyu su udio imali i velikaši Marczaly, ali ne znam po kojoj osnovi.⁵⁵ Unuka Katarine de Zakany i Emerika Imreffyja, Veronika, bila je udana za Andriju de Batthyana, čiji je sin dio Zakanya zamijenio za imanje Derze pokraj Virovitice, što mu je poslužilo kao osnova za širenje u Slavoniji gdje su velikaši De Batthyan postali vrlo utjecajni.⁵⁶

Na imanju se već u navedenoj ispravi o darivanju Budislavu iz 1379. godine, a zatim desetak puta u sljedećih stoljeća i pol spominje nekoliko naselja. Najvažnija su bila **Gornji** i **Donji Zakany** koji se već 1445. godine⁵⁷ navode kao trgovišta. Neobično je da se na ne baš velikom imanju navode dva trgovišta, ali to se može objasniti blizinom važnih prijelaza preko rijeke Drave koji su prema Zakanyu dolazili od Torčeca na rasinjskom i od Peternaca na koprivničkom vlastelinstvu. Sve se to nalazilo na trasi glavne prometnice koja je iz središnje Mađarske vodila prema Jadranu. Ime Zakany je nosio i

⁵⁰ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

⁵¹ Second military survey – Ungarn.

⁵² MNZ OL, DL 98001., 11. 6. 1472.

⁵³ Povijesni izvori Slavonije, Baranje i Srijema, sv I., Osijek, 2002., 22. 4. 1406., str. 382.

⁵⁴ Ferdo Šišić, Prilog rodoslovlju Kurjakovića Krbavskih, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, N.S., sv. IX., 1906./1907., str. 79.

⁵⁵ MNZ OL, DL 13876., 17. 9. 1445.; DL13996., 25. 11. 1446.

⁵⁶ Ferdo Šišić, Prilog rodoslovlju..., Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, N.S., sv. IX., 1906./1907., str. 80.

⁵⁷ MNZ OL, DL 13876., 17. 9. 1445.

kaštel iz kojeg se upravljalo imanjem, a potvrdu o njegovom postojanju imamo iz 1445.⁵⁸ i kasnijih godina. Barem jedno od dva spomenuta trgovišta nalazilo se pod samim kaštelom, ali nije mi poznata točna lokacija ni ovih srednjovjekovnih naselja ni spomenute utvrde. Mogu samo pretpostaviti da su bili vrlo blizu današnjeg Zakanya koji je po imenu, ako možda ne i po mjestu, njihov nasljednik. Tamas Palosfalvi na karti priloženoj uz njegov rad o plemstvu Križevačke županije smješta Donji Zakany nasuprot Đelekovecu i Botovu te uz njega ucrtava i kaštel, a Gornji Zakany je ubicirao malo dalje, nasuprot Legradu.⁵⁹ U tekstu se ne bavim ovim posjedom pa pretpostavljam da je ovakve ubikacije preuzeo od nekog drugog autora. Selo **Gyekenés** javlja se u svim ispravama u kojima se nabrajaju naselja na posjedu. Nalazilo se gdje i današnje istoimeno naselje. Treba napomenuti da je i na susjednom imanju Csurgo postojalo selo Gyekenés⁶⁰ i da se nalazilo u blizini Zakanya. Jesu li oba posjeda držala svaki po dio imanja/sela Gyekens ili su se međe posjeda pomicale pa je selo prelazilo iz ruke u ruku, ne može se zasad reći sa sigurnošću. **Feldwar** se također javlja često u ispravama. Danas postoji toponim Feldvari hegy sjeverozapadno od Zakanya,⁶¹ u blizini brda Sveti Mihalj nasuprot Legradu. Možda se u blizini ovoga mjesnog imena nalazilo spomenuto srednjovjekovno selo. Selu **Thotfalu** nisam našao trag na meni dostupnim kartama. Tamas Palosfalvi⁶² ga je na svojoj karti ucrtao zapadno od Berzencze, čime je zašao među sela imanja Berzencze/ S. Elizabeta. Ime sela može se na hrvatski prevesti kao Slavenko selo ili Slovinsko selo ili Slovensko selo jer su etnikom Tot Mađari nazivali i Slovake na sjeveru i Slovence na zapadu i Slovince, stanovnike današnje sjeverne Hrvatske, na jugu. Selo ili sela **Maly** nisam našao na kartama. U ispravi iz 1379. godine⁶³ zapisano je da su postojala dva sela s takvim imenom. Vjerojatno je riječ o Velikom i Malom Malyju jer se 1446. godine⁶⁴ spominje selo Kysmaly na posjedu Zakany. U objašnjenje imena sela ne bih se upuštao, ali mislim da bi pretpostavka kako se radi o hrvatskoj riječi mali bila preuranjena i nategnuta. Selo **Almakerth** spominje se na imanju samo 1458. godine.⁶⁵ Ime mu na mađarskom znači Jabučni vrt. **Intho** je selo koje je u ovom obliku zapisano u nizu isprava. Nema sumnje da se nalazilo na današnjim poljima zvanim Hintov zapadno od Gole. U drugom dijelu imena sela mogla bi biti mađarska riječ »to« u značenju jezero, lokva, koju imaju mnogi toponimi na mađarskoj strani rijeke Drave. Toponim Hintov i njegova veza s nestalim selom Intho jedino je što zasad povezuje zapadni dio Prekodravlja s posjedom Zakany, ali je li to dovoljno. Ipak, treba postaviti pitanje je li i na koji način područje oko sela Into, odnosno današnjeg toponima Hintov, bilo teritorijalno povezano s glavinom posjeda oko Zakanya. Kako sam već napisao, u ispravi iz 1454. godine⁶⁶ u kojoj su opisane međe i sela posjeda Csurgo, ovo je imanje obuhvaćalo selo Gyekenyes, inače zapisivano na zakanyском поједу, a međa Csurgoa dolazila je do potoka Ždale (Izdala) negdje jugoistočno od sela.

Može se zaključiti da je Zakany po srednjovjekovnim mjerilima bio posjed srednje veličine te da su mu glavna vrijednost bili prijelazi na rijeci Dravi od kojih se mogla naplaćivati skelarina te dva trgovišta koja su vlasnicima sigurno donosila gotov novac.

JEDNO RAZMIŠLJANJE NAD KARTOM ZAPADNOG PREKODRAVLJA

Na karti Varaždinskoga generalata nastaloj u sklopu prvog vojnog premjera Habsburškog Carstva⁶⁷ uočio sam jednu neobičnost. Naime, na prostoru uz sela Drnje i Sigetec ucrtan je veliki zavoj rijeke Drave za koji se može reći da znatno proširuje zapadni dio Prekodravlja na jug. Od ostatka Prekodravlja

⁵⁸ MNZ OL, DL 13876., 17. 9. 1445.; DL 13996, 25. 11. 1446.

⁵⁹ Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, karta na str. 417.

⁶⁰ MNZ OL, DL93248., 17. 3. 1454.

⁶¹ Cadastral map of Habsburg empire.

⁶² Tamas Palosfalvi, *The Noble elite...*, karta na str. 417.

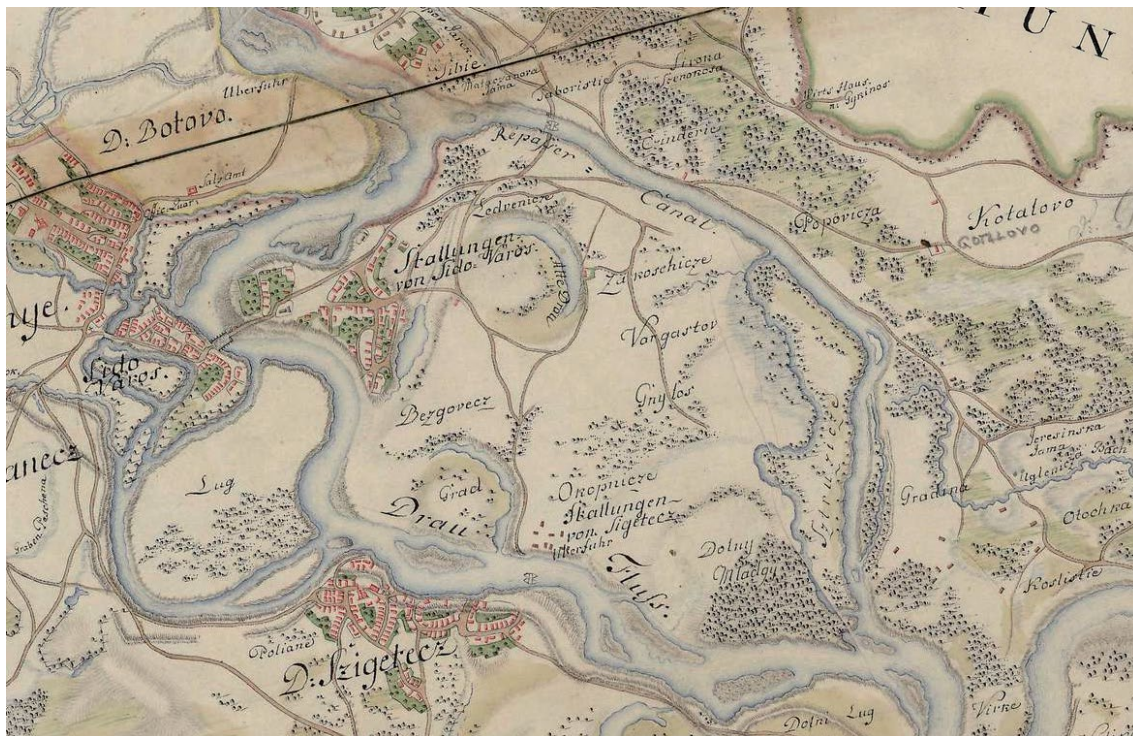
⁶³ MNZ OL, DL 100354., 8. 9. 1379.

⁶⁴ MNZ OL, DL 13996, 25. 11. 1446.

⁶⁵ MNZ OL, DL 100682, 14. 7. 1458.

⁶⁶ MNZ OL, DL93248., 17. 3. 1454.

⁶⁷ First military survey of Habsburg empire. Varasdiner generalat.

Slika 4. Nekadašnji zavoj rijeke Drave kod Drnja i Sigeca ucrtan na karti prvog vojnog premjera Varaždinskoga generalata (First military survey of Habsburg empire. Varasdiner generalat.) Zavoj je stvarao neku vrstu poluotoka koji je sa sjevera i sjeveroistoka zatvarao Repaški kanal (na karti Repaser canal) kojim će Drava poteći sljedećih stoljeća i odvojiti taj poluotok od Prekodravlja

taj je zavoj odvojen vodotokom znatno užim od rijeke Drave koji je kartograf nazvao Repaški kanal. Mislim da je ovdje riječ o Dravi koja je tako tekla i u srednjem vijeku te da se bila približila selu Peterancu u kojem se tada nalazio prijelaz preko rijeke. Spomenuti kanal je možda napravila sama rijeka u jednoj od poplava, ali je moguće i da je to jedan od ranih zahvata regulacije njezina korita. U svakom slučaju, poslije je rijeka krenula poprečnim putem, otprilike trasom kanala kako i danas teče. Tako je dobar komad zemlje odvojila od Prekodravlja, a da je taj, nazovimo ga tako, poluotok pripadao lijevoj strani rijeke, znamo i po mjesnim imenima. Istina je da ovdje postoje hrvatski toponimi kao što su Bezgovje, Okopnice, Delovi, Osredek i njih još nekoliko, ali nalazimo i Fizeš, Teleš, Gnjiłoš i Hargastov. Gnjiłoš možda u osnovi ima slavensku riječ »gnjila«, ali mu je sufiks svakako mađarski, a u Hargastovu, na njegovom završetku, prepoznajemo mađarsku riječ »to« za jezero. Ovoliki broj mađarskih toponima na malom prostoru morao je značiti veću koncentraciju Mađara, a ona je mogla postojati samo u srednjem vijeku kad je prostor preko Drave bio već gotovo u cijelosti mađariziran. Novovjekovne seobe odvijale su se od juga prema sjeveru i zahvatile su mnogo ljudi iz Podravine. Zato nije bila moguća veća seoba Mađara u suprotnom smjeru.

Na isječku karte Varaždinskoga generalata koji donosim u prilogu još su dva zanimljiva podatka. Prvi je toponim Grad uz sjeverni dio sela Sigeca. Da je riječ o utvrđi, vidi se i po opkopu koji je naznačen na karti. U svojim prijašnjim radovima povezao sam ga sa Strugom, dijelom Đurđevečko-prodavičkog vlastelinstva i pretpostavio da je podignut u vrijeme kad su neki potomci bana Mikca podijelili vlastelinstvo te je jedan od njih sagradio vlastito sjedište uprave. Međutim, teza se ne slaže s prije iznesenom pretpostavkom da je rijeka Drava tekla uz sami sjeverni rub Sigeca i ostavljala Grad na svojoj sjevernoj obali. Stoga bi se dalje moglo reći da ovaj toponim pripada srednjovjekovnoj priči o Prekodravlju, a ne Podravini i spomenutom vlastelinstvu.

Uz istočni rub ovog zavoja Drave na istoj karti zabilježen je toponim Gradina. Možemo isključiti mogućnost da je ovo povezano s ostacima utvrde Pepelara jer je predaleko. Koliko mogu zaključiti po mjestu na kojem se nalazi mjesno ime Gradina, ona je i u vrijeme crtanja karte, ali i poslije bila uz lijevu

obalu rijeke. Nema sumnje da, kao i Grad, ona označava postojanje nekadašnje utvrde, ali ni približno ne mogu odrediti o kojem je objektu opisanom u dokumentima riječ ako su ga uopće zabilježili. Vjerojatno je Gradina povezana s posjedom Breznica na kojem se spominju dvije utvrde. Možda je ovo bila treća utvrda koja nije spomenuta u izvorima, a čuvala je prijelaz preko rijeke i bila manje važna.

ZAKLJUČAK

Prekodravlje je jedno od mjesta na kojima se susreću dva etnosa i na kojem je svaki od njih pokušavao dokazati svoje pravo na isti komad zemlje. Nema sumnje da je već u srednjem vijeku slavenstvo izgubilo bitku, ali je s naseljavanjem u XVIII. stoljeću ovo postao neprijeporno hrvatski kraj, prvo u etničkom smislu, a u konačnici i u političkom. Ipak, za razvijeni i kasni srednji vijek može se reći da su veze Prekodravlja s Hrvatskom bile vrlo jake i stalne, što se vidi kroz cijeli ovaj rad. Tako su vlasnici Zakanya bili hrvatski knezovi Kurjakovići, a nakon njih obitelji Dombaj i Batthyany koje su bile utjecajne u Slavoniji. Vlasnici Berzenze držali su posjed Mušnju (današnji Šandrovac) do kraja srednjeg vijeka, a Forster, koji je preuzeo većinu njihovih posjeda u Mađarskoj, bio je kaštelan Đurđevca. Možemo spomenuti i posjed Csorgo u blizini Breznice koji je držao viteški red ivanovaca, a na izmaku srednjeg vijeka obitelj Tahy, oboje povezani s Hrvatskom.

Kako sam već nekoliko puta naglasio, u srednjem vijeku je područje današnjeg Prekodravlja bilo podijeljeno između dva posjeda čije su se zemlje pružale i izvan njega. Istočni dio bio je pod imanjem Breznica s upravnim sjedištem i sjedištem vlasnika prvo u utvrdi Sveta Elizabeta, čiji se ostaci zvanj Pepelara i danas vide pokraj Ždale, a zatim uz nju i u utvrdi Breznica. Na posjedu je bilo dvadesetak sela od kojih pet ili šest pouzdano možemo smjestiti u samo Prekodravlje. Na imanju je osim spomenutih utvrda bilo i barem jedno trgovište, a pretpostavljam i dvije župne crkve - Svih Svetih i Svete Elizabete. Srednjovjekovna crkvena povijest ovog prostora mora se još istražiti. Zapadni dio Prekodravlja bio je dio posjeda Zakany koji je glavninu zemalja imao oko današnjih sela Zakany i Gyekenyes. Na našoj strani granice pouzdano je kao pripadnost Zakanyu utvrđeno samo selo Into, čije je ime sačuvano u toponimu Hintov zapadno od Gole. Na posjedu su bili kaštel i dva trgovišta te nekoliko sela. Na krajnjem zapadnom dijelu Prekodravlja prostor između državne granice i rijeke Drave vrlo je uzak, ali nekada je, koliko se može zaključiti iz prvih točnijih karata iz XVIII. stoljeća, bio širi jer je Drava sezala sve do današnjih sela Drnje i Sigetec. Rekonstrukcija srednjovjekovnog stanja ovog područja vrlo je komplicirana jer je veliki dio stare toponimije izbrisan nestankom stanovništva u vrijeme protuosmanskih ratova kad su ovuda prolazile brojne vojske. Zato će trebati istražiti preostala mjesna imena, ali i provesti opsežnija arheološka istraživanja kako bi se dobila što točnija slika ovog razdoblja povijesti.

SUMMARY

This paper covers the medieval part of the history of Prekodravlje, the Croatian territory north of the Drava River opposite the Drava river basin called Podravina region. Today, it is the area of the Municipality of Gola in Koprivnica-Križevci County. In the Middle Ages, the area was divided between the estates of Zakany and Breznica, and that is why this paper tried to present the history of both of these estates with special emphasis on their toponymy and territorial structure. All settlements are listed, most of which no longer exist. All other local names appearing in the documents are also listed and analyzed. Several villages belonged to the Zakany estate, which occupied the western part of Prekodravlje region, but only one village was proved to be located in the Prekodravlje region. The property also had two market places and a castle as the seat of administration. The Breznica/Berzenze estate had about twenty villages, two fortresses, Breznica and St. Elizabeth, and a market place. In the part of the property that was located in today's Prekodravlje region, there were five or six villages, as well as the fortress and market place of St. Elizabeth. The paper tried to prove that in the Middle Ages, Prekodravlje region was wider in its western part and extended all the way to the present-day villages of Drnje and Sigetec.

FIREARMS WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS

VATRENO ORUŽJE S GRBOM OBITELJI ZRINSKI

Jozsef PADÁNYI

National University of Public Service
Budapest
padanyi.jozsef@uni-nke.hu

Received / Priljeno: 11. 10. 2022.

Accepted / Prihvaeno: 12. 5. 2023.

Review / Pregledni rad

UDK / UDC: 623.44“16”

929.52ZRI

94(439:497.5)“16”

Gábor HAUSNER

National University of Public Service
Budapest
ghausner@gmail.com

SUMMARY

For centuries, members of the Zrínyi family were outstanding heroes in the struggle against the expansion of the Ottoman Empire. The constant fighting led to the development of a rich and renowned arsenal of weapons, of which they were very proud. These weapons, banners, regalia and armour were a reminder of victorious battles and great deeds in the halls and corridors of the castle in Csáktornya. The battles of Mohács and Szigetvár, the Thirty Years' War, countless raids, the Winter Campaign, the siege of Kanizsa and the defence of Zrínyi-Újvár are events in the life of the Zrínyi family that were remembered with pride by members of the family. In his will, Miklós Zrínyi (VII) (1620-1664) repeatedly refers to the fate of the accumulated weapons, as he strives to keep the collection intact. Unfortunately, after the fall of the Zrínyi-Frangepán uprising and the execution of Péter Zrínyi and Kristóf Frangepán, the imperial troops destroyed and partially plundered the Zrínyi estates, during which a significant part of the weapons and artefacts were lost. No detailed inventory has yet been found of the weapons that were once in the possession of the Zrínyis, so even identifying individual items requires a great deal of wide-ranging research, hard work and luck.

Key words: Miklós Zrínyi (VII), defence of Zrínyi-Újvár, firearms, Zrínyi family, Zrínyi coat of arms, Zrínyi armoury, firearms with the Zrínyi coat of arms

Ključne riječi: Nikola VII. Zrinski, Novi Zrin, vatreno oružje, obitelj Zrinski, grb obitelji Zrinski, arsenal oružja Zrinskih, oružje s grbom Zrinskih

Below we present the firearms bearing the Zrínyi coat of arms that we have managed to find as a result of our research over the years.

*Keywords: Zrínyi family, Zrínyi coat of arms, Zrínyi armoury, firearms with the Zrínyi coat of arms
»We need good arms in our country«*

Members of the Zrínyi family fought against the expanding Ottoman Empire for centuries, so it is not surprising that they built up a rich arsenal of weapons that was also renowned by their peers. The interest of the Zrínyi family in new, high-quality weapons and military innovations is well illustrated by a woodcut of Miklós Subič Zrínyi from 1566, showing the hero of Szigetvár holding a wheel-lock

Figure 1. Woodcut of Miklós Subič Zrínyi by an unknown German master, with a wheel-lock pistol in his right hand, 1556 (Source: Hungarian National Museum, Historical Picture Hall)

(friction wheel) pistol in his right hand.¹ At that time, this firing mechanism was a novelty, not only on the front against the Turks, but also throughout Europe.²

The Hrvatski povijesni muzej in Zagreb also houses a 16th-century wheel-lock pistol made in Augsburg, which, according to an engraved inscription on a plate attached to it, belonged to Miklós Szigeti Zrínyi in 1551.³ (Monok n. yr. 38) The firearms from the former armoury of the Zrínyis, presented below, include several pieces from the workshops of renowned armourers and a grenade launcher as well.

According to his surviving library index and library, Miklós Zrínyi (VII) (1620-1664) kept up to date with the latest military innovations (Klaniczay 1991, pp. 227-247), and, in his military works, he also emphasised the need to equip the army with modern weapons. »We need good arms in our country«, he wrote in his programmatic essay on the renewal of the Hungarian armed forces, *Az török Afium ellen való orvosság* (*Remedy against the Turkish Opium*), and in his military manual known as the *Tábori kis tracta* (*Little Study of the Camp*), he also speaks of the weaponry needed for cavalry and infantry soldiers. (Zrínyi 2021, pp. 193, 203-204)

The Zrínyi armoury in Csáktornya kept both personal and decorative weapons, items of war booty and those received as gifts, and as, a military arsenal, a significant number of edged weapons and firearms necessary for the defence of the Muraköz region and especially Csáktornya.

THE SEARCH FOR ZRÍNYI WEAPONS

The armoury of the Zrínyis was thus very rich, as is confirmed by the description of the Dutch traveller Jacobus Tollius (1630–1696), who visited Csáktornya in 1660. He wrote: »In the porticoes were placed weapons captured from the Turks, such as bows, quivers, maces, shields, etc., but all these were outshone by the steel swords of Dömöczk, the hilts and scabbards of which, decorated with gold and

¹ Half-length portrait of Miklós Zrínyi. Woodcut by an unknown German master, 1556. "Aigentliche Contrafactur dess Volgeborne(n) Ritterliche(n) Grafen / Herrn Niclas von Serin Kö(niglicher Kay(serlicher) M(aiestät) & gewesner General Obrister In der Beuestigung / Siget. Im 1566." Below the picture is a 19-line German poem in two columns: "Der Ritterlich Mann ausserkorn..." Hungarian National Museum, Historical Picture Hall 7899.

² The wheel-lock, which became widespread in the mid-16th century, offered a solution to a very important problem. No longer dependent on a smouldering fuse, the weapon could be stored for almost any length of time with a cocked firing mechanism, making it suitable for ready-to-fire carrying and for firing instantly if necessary.

³ Hrvatski povijesni muzej 11611. The barrel is octagonal; the end is round with a smooth inside finish. The armourer's stamp is on the back of the barrel. The ignition has a wheel-lock mechanism with a simple engraving of a circle and a sun. The pistol grip is made of pear wood with an ivory inlay in a mesh pattern. According to the engraved inscription on one of the plates – 15 NIC COM ZR 51 –, which was still visible at the time of the inventory by Prof. Marija Šerčer, and can therefore be attributed to Miklós Zrínyi of Szigetvár. One inlay plate is of later origin than the others. The pistol belonged to the gun collection of Milan Praunsperger and was acquired when the collection was purchased. <https://mek.oszk.hu/06600/06643/06643.pdf> (Downloaded 30 May 2022)

precious stones, were a sight to behold. Bloody Turkish flags flown in the porch proclaimed countless victories. The Count's heroic feats were captured in beautiful paintings. On the third and fourth days, we visited the famous library, then the armoury, where the cannons, bombs, spears, swords and rifles are countless.» (Kövéér 2013, p. 8)

Most of the weapons, as mentioned, have been lost. It is worth reading the description of the plundering of the Zrínyi property following the Zrínyi-Frangepán uprising. The quantity and quality of the Zrínyi weapons scattered around is still astonishing. During the pillage, the imperial army stole hundreds of expensive weapons, and transported valuable objects by the cartload. (Siklóssy 1919)

We began our intensive research into the history of the Zrínyis two decades ago, with the support of the then Zrínyi Miklós University of National Defence.⁴ Our results have been presented in several previous papers. We also looked at Zrínyi-Újvár and the other fortifications built to protect the Muraköz region.⁵ In this paper, we will attempt to present some of the weapons associated with the Zrínyi family that bear the Zrínyi family coat of arms.⁶ Our work is a direct continuation of our article published in the journal *Podravina* in 2017, in which we presented a sabre in the collection of the Kunsthistorisches Museum in Vienna.⁷

In our research, we drew on the seminal work of János Kalmár (Kalmár 1965). We consulted, among others, the writings of Pierre Terjanian (Terjanian 2013) and Vladimir Dolinek (Dolinek 2010), who, after establishing personal contact, provided valuable advice and additional information to our work.⁸ We obtained relevant – though not yet complete – documentation from the Visser Collection and the Philadelphia Museum of Art, analysed several auction catalogues and visited Bítov (German: Wötau) to consult with our Czech colleagues.⁹ Much to our surprise and delight, we have also come across sources that Hungarian and Croatian historiography had not known about until now.

Our research really took off when we visited the Czech Republic. The Zrínyi family is linked to the Czech aristocracy in several ways. The second wife of Miklós Zrínyi (IV) (1508–1566), the hero of Szigetvár, was Countess Eva von Rosenberg (1536–1591) from Bohemia, who gave Zrínyi a son. The child, born in 1565, was named János. After the death of her husband, the widow and her son moved first to Monyorókerék (now Eberau) and then to Český Krumlov in 1568. János Zrínyi quickly assimilated into the Czech aristocracy, and in 1603 he chose a wife from amongst them. János Zrínyi died in 1612 without a successor. He was buried in the church of the Vyšší Brod monastery, next to the Rosenberg family grave. His personal weapons and funeral shield were hung on the chapel wall. His grave-stone and funeral shield are still there today. (Buzek – Jakubec – Král 2009)

More interesting for our research is the fate of the son of the poet and general Miklós Zrínyi (VII). Ádám Zrínyi (1662–1691) died as a soldier at the battle of Stari Slankamen (Serbia). His widow, Mária Katalin Lamberg (1664–1717), remarried in 1693, and around 1700 she took the possessions left behind

⁴ The Zrínyi Miklós University of National Defence was replaced by the University of Public Service in 2012. One of its key units is the Faculty of Military Sciences and Officer Training; its lecturers, researchers and students continue to carry out this research.

⁵ A non-exhaustive list: Hausner Gábor – Padányi József (ed.): *Zrínyi-Újvár emlékezete. (In memory of Zrínyi-Újvár)*. Argumentum Kiadó Budapest, (2012), 201 p.; Gábor Hausner – András Németh (ed.): *Zrínyi-Újvár: A Seventeenth-Century Border Defence System on the Edge of the Ottoman Empire*. Ludovika Egyetemi Kiadó Budapest, (2020), 350 p.;

⁶ The results of an earlier phase of the research were published in 2018. Lajos Négyesi – Tibor Kovács S. – József Padányi: *Zrínyi-szablyák. (Zrínyi sabres.) Hadtörténelmi Közlemények* 2018. 131. pp. 3–27. and Padányi József – Hausner Gábor – Négyesi Lajos – Dragutin Feletar – Petar Feletar – Hrvoje Petric: *Utvrada Novi Zrin na Muri*. Čakovec: Meridijani izdavačka kuća, 200 p. (2021)

⁷ Lajos Négyesi – Tibor Kovács S. – József Padányi: *Sablja Sigetskog Nikole IV. Zrinskog. Podravina* 2017. (16) pp. 43–58.

⁸ Pierre Terjanian was a curator at the Philadelphia Museum of Art from 2002 to 2012, and has worked at the Metropolitan Museum of Art since 2012, while Vladimir Dolinek is the author of several books and publications; both are experts on medieval weaponry.

⁹ We would also like to thank the Czech experts Lenka Vánková, Petr Subík, Jan Binder and Alojz Flachbart for their dedicated support.

after Ádám Zrínyi – the treasury, the collection of arms, paintings and the library – to her new husband's residence in Bítov, Moravia. (Klaniczay 1991, pp. 67-82; Hausner 2012) Since the male line of succession was broken, after decades of dispute, the Daun family became the owners of the Bítov manor, and with it the Zrínyi possessions. The last descendant of the house of Daun died in 1904, leaving the estate to the related Haugwitz family. They moved Bítov's furnishings, including the armoury, to their nearby headquarters in Náměšť nad Oslavou, and sold Bítov in 1906. In 1945, the Haugwitz family's property was confiscated and the castle in Náměšť nad Oslavou was earmarked as the summer residence of the president of the republic. In 1949, the armoury was returned from Náměšť nad Oslavou to Bítov, but with the addition of older weapons from the Haugwitz estate. The weapons were not on display, as the castle was closed to visitors for a long period of repairs. After some of the weapons were stolen in 1970, the collection was moved to a more secure location. Weapons from the collection were exhibited at Vranov Castle for a short period in 2002. The Bítov armoury was opened to the public in 2003, but it is still not easy to visit. After six months and several exchanges of letters, we received permission to visit the armoury.

The origin of some of the weapons currently in Bítov can no longer be established. Weapons originally stored in Bítov are mixed with the Haugwitz legacy, there are many copies, and – comparing the situation today with earlier inventories – we also know that some of the weapons have been removed or have disappeared.¹⁰

Our task was not made any easier by the fact that the scant literature mentioned above often contains contradictory data, conflicting opinions and is not without errors. Our aim is therefore also to try to put the information in order, to organise it and to enrich the Zrínyi research with new results.

János Kalmár had made a thorough study of the weapons associated with the Zrínyi family that were known at the time. (Kalmár 1965)

A valuable study of the Bítov collection can be found in the *Archaeologiai Értesítő* (*Archaeological Bulletin*) (Majláth 1891). In 1890, Jindřich Daun died and his widow put the property in Wötau up for auction. Béla Majláth, representing the Hungarian National Museum, visited the castle on this occasion, and his first impression was that the collection was in disarray, with no sign of conscious collection or record-keeping. For this reason, he could only assume that a complete knight's attire, four chainmail shirts, two ivory and pearl-encrusted firearms, khanjars, a mace and a beautifully made Italian round shield had also come from Hungary. Unfortunately, he does not explain how he came to this conclusion, nor why the rifles bearing the Zrínyi coat of arms escaped his attention. At the same time, his remark that the inventory of Ádám Zrínyi's belongings, made in 1692, was already incomplete and consisted of very damaged sheets, is telling.

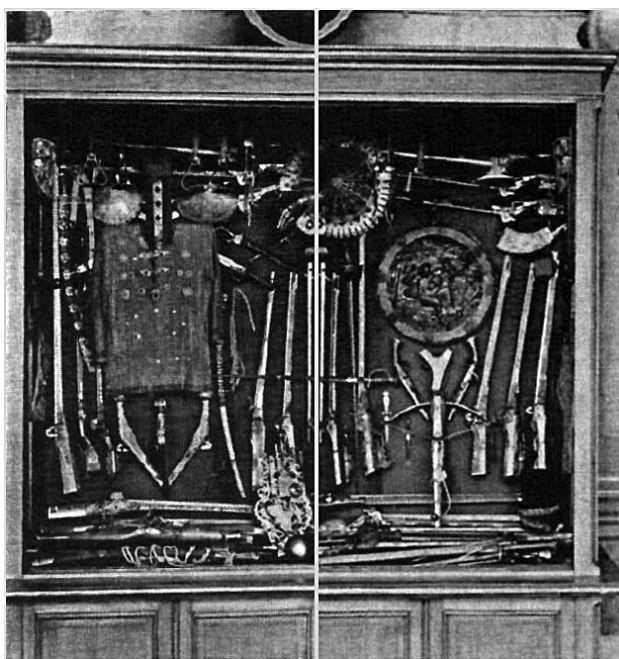

Figure 2. Photo of the repository, with part of the Bítov collection (Source: Terjanian 2013, 114)

¹⁰ We found a footnote indicating that Heinrich von Haugwitz (1901-1966) transported part of his collection to Vaduz (Liechtenstein) during the last years of the Second World War. "The proceeds from the sale of the weapons were enough to support our family after the war". The latter was stated by his daughter Johanna. (Terjanian 2013, p. 112)

A photograph from the end of the 19th century is known, taken from a part of the repository of the Bítov collection. Of the 86 objects in the repository, the 1914 inventory clearly identifies 11 as heirlooms of the Zrínyi family. It contains swords, pistols, chainmail armour and rifles. The quality of the photo is not very good, which does not make it easy to identify the objects (Figure 2).

It is worth spending a little more time with the artefacts in the repository. The fact that they were housed in a separate repository shows that they were held in high esteem. The conclusion would be that they were selected for their value, provenance and uniqueness, and that some of them are clearly of Zrínyi heritage. It is tempting to conclude that the repository contains artefacts belonging to the Zrínyi heritage, based on inventory or memory, but unfortunately we have no clear evidence, only partial references.¹¹

In our study, we will only deal with those weapons that bear the Zrínyi family coat of arms, and are therefore directly related to the family.

GUNS WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS

These firearms were not placed in the repository, but in the corridor. This fact does not support our assumption that the Zrínyi goods were placed in the repository. It is difficult to imagine that the two weapons, which clearly bear the Zrínyi coat of arms, would have escaped the attention of the repository's furnishers. At the same time, we know of a description in which it is suggested that the inventories of the early 20th century include the weapons mentioned (*»Flintlock musket, Antonio Franzino barrel, with coat of arms on the lock, and »Flintlock musket, Lazari Cominaž barrel, with coat of arms on the lock«*), but – despite the Zrínyi coat of arms on the lockplate – the inventory compilers did not identify

Figure 3. Flintlocks marked with the coat of arms of the Zrínyi family in Bítov (Source: photo by the author)

¹¹ We should definitely mention the account of the renowned literary historian Andor Tarnai (1925-1994), in which he gives a report on his study trip to Czechoslovakia in 1959. As he writes: *“In Námest, I learned that the Haugwitzes, with their rich collection of weapons, kept a special cabinet for certain items attributed to the Zrínyis. They originally came from Bítov and came into their possession with the castle there. When the castle in Námest became state property, they said, they were moved back to Bítov. The Haugwitzes’ long-time servants and the castle’s caretaker after nationalisation mentioned that, of the weapons, the most valuable pieces had disappeared in 1945. I had only been able to obtain photographs of the original state of the collection and the weapons attributed to the Zrínyis.”* (Tarnai 1960, p. 301)

Figure 4. The Zrínyi coat of arms on the lockplate of the weapon (Source: photo by the author)

the objects or link them to the Zrínyi family. (Dolinek 2010, p. 49) So it is also possible that this is why they were not included in the repository, among the featured objects. (Figures 3 and 4)

The barrel of one of the weapons bears the name of the gunsmith »LAZARI COMINAS«. The name and the workshop are not unknown. It is and has always been of outstanding quality, as can be seen from the fact that many aristocratic collections contain weapons from here.

PISTOLS WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS

Two very similar pistols, both linked to the Zrínyis, are described in accounts but these are not identifiable in the repository mentioned above. It was Kalmár who first wrote about the weapons that were offered by a Swiss dealer to the Hungarian National Museum in an exchange deal in the post-war years.¹² Kalmár says: *»A striking feature is the unusually thick barrel of the pair of pistols and the carbine, which seems inexplicable for this type of ornate weapon. Even more striking is that the pistol stocks are painted with wavy lines, rather than bearing the usual engraved or carved decoration. A rather early use of the flint primer can be observed on these firearms. In this era, the wheel-lock ignition was still very much the norm. On the lock plate is the engraved name of the gunsmith »Matthias Brants, Neustadt«. On the muzzle of the barrels, in a medallion with a plastic frame, we find the motto of the poet Zrínyi: SORS BONA NIHIL ALIUD (Good luck, nothing else). Similarly to the muzzle, the rear third of the barrel is encircled with a sectioned plastic ring ornament.«* (Kalmár 1965, p. 15.)

Terjanian also gives an account of these weapons. He writes: *»The Namiest collection included two flintlock pistols. Both have a thick gilded brass barrel with decoration, inscription field, leafy vine decoration and the Zrínyi family motto. The lock is made of steel, decorated with flowers and bears the*

¹² We cannot help but recall the short statement that we referred to in footnote 10 on the sale of certain weapons.

Figure 5. Photographs of the pistols* (Source: Philadelphia Museum of Art)

* Photographs of the pistols pictured – described in the Terjanian article – can be found on the Philadelphia Museum of Art (PMA) website at <https://www.philamuseum.org/collections/permanent/230282.html?mulR=185074734911> and <https://www.philamuseum.org/collections/permanent/230283.html?mulR=104749015311> (Downloaded: 1 November 2021)

name of the maker: Mathias Brants Nevstat. The wood is coloured, with nice veins, probably maple root.» (Terjanian 2013, p. 116)

Even with the apparent similarity, the two weapons are clearly distinguishable (Figure 5). On the one hand, the pattern of the wood is different, and on the other, there are visible differences on the lockplate.

The Kienbusch catalogue also includes a photograph of the two pistols. The subtle differences that distinguish the pistols from each other are identifiable on these as well. As described in the catalogue:

»686: *Pair of Flintlock Pistols*

German (Neustadt), about 1680

The walnut stocks are painted with wavy stripes in dark brown stain. They are hexagonal at the butt and have a sharp ridge in the forestock on the reverse side. The furniture is brass, the butt caps being embossed in high relief with grotesque heads. The locks are bright steel engraved with dots and curling lines. In the center of each plate is the signature MATHIAS BRANTS/ NEVSTAT. The heavy brass barrels, of the mortar type, are turned with moldings at the breech, center, and muzzle. There is a long chamber for the charge, running half the length of each barrel, and then the bore widens to hold a grenade or heavy projectile. On the fore part of each barrel is a brass shield chased in relief with masks, leaves, and scrolls framing the motto SORS/ BONANIHIL/ ALIVD (»Nothing other than good fortune«). The plain steel trigger guards are large enough to accommodate the second finger, to counterbalance the barrel weight. There are walnut ramrods tipped with brass. The trigger guard of one pistol is bent.

Collection: Heinrich, Count of Haugwitz-Namiest.» (Kienbusch 1963, p. 310)

Today the two pistols are in the collection of the Philadelphia Museum of Art. According to our research, the pistols were sold directly to the Blumka Gallery in 1950, from where they first became part of the Kienbusch Collection, and then, after the collector's death in 1977, the property of the Philadelphia Museum of Art.

CARBINES WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS

Perhaps these weapons have travelled the most mysterious path. The first time we meet them is in Kalmár's writing, since he makes reference to a carbine when describing the pistols (*»A striking feature is the unusually thick barrel of the pair of pistols and the carbine«*) (Kalmár 1965, p. 15.)

He then writes: *»The thick barrel of the carbine also features a strong plastic ring ornament in the last third of the barrel, and even a front and rear sight. On the muzzle, we see a medallion identical to that of the pistol, with the text of the Zrínyi motto. In the middle of the barrel, under a leaf coronet, we see the towered castle wall of the Zrínyi coat of arms in a Baroque-style frame, with a six-pointed star*

Figure 6. The carbine with the Zrínyi coat of arms in the book of János Kalmár (Source: Kalmár 1965, p. 16)

*shining on its battlements.*¹³ *The known Zrínyi coat of arms depictions have two stars, one on each side of the tower, in a floating position. The sentence strip below the coat of arms reads: ...S PERP. A ZRIN. (Nicolaus Comes Perpetuus a Zrin). The name of the gunsmith Anthon Baker is engraved on the lock plate.*» (Kalmár 1965, p. 15.)

It is worth highlighting a feature that the author has already emphasised when describing the pistols: *‘the walnut grips are painted with dark brown, wavy patterns’*. We cannot claim that the wooden parts of the carbine are made of walnut, but the wavy decoration is very striking.

Kalmár also publishes these pictures in a later work, but the accompanying description is not quite the same: *»The barrels of the Zrínyi carbine and pair of pistols in the Armoury of the Vötteu Castle have a 17th century Turkish influence. The cast bronze barrels are unusually large, with a strong, plastic ring running around the muzzle and rear third. The plastic medallion cast on the barrel bears the motto of Miklós Zrínyi: SORS BONA NIHIL ALIUD. On the barrel of the carbine, in addition to the motto, is the Zrínyi coat of arms.*» (Kalmár 1971, p. 223) It is not clear where the new information provided compared to the previous description comes from (Figure 6). Unfortunately, neither the coat of arms nor the motto is visible in this picture. The carbine appeared in the auction catalogue of the Fischer Gallery in Switzerland on 1 December 1965 as a *»grenade launcher*» and was sold.

The issue of the carbine is also dealt with in detail by Dolinek, in his study mentioned earlier. In 1999, the renowned Dutch arms collector Henk Visser approached him with some photos.¹⁴ The photos show a carbine bought in England, but the engravings and decorations could not be identified by Dutch experts. (Figure 6) After it was found that the Zrínyi coat of arms was visible on the weapon, they came to János Kalmár’s book, which contains a description of a similar carbine. The Visser carbine was purchased in the late 90’s and is very similar to the Kalmár carbine.

However, if we look closely at the images and descriptions published by Kalmár and Dolinek, we can see that these are of two different weapons, as several differences can be identified in the images obtained, which are shown in Figure 8.

The most striking differences are the veining and rounding of the stock of the guns, the shape of the trigger guard framing the trigger, the decorative brass rings and the bore in the side of the barrel of one gun. These are also strong arguments for the difference in the weapons, but the final proof was the

¹³ Originally, the Zrínyi coat of arms always had two stars. That is, when the king had allowed the Zrínyi family to add to their existing – pair of black eagle wings – coat of arms that of the extinct Ernsth family of Csáktornya, with the bastion with a stone wall and a six-pointed gold star both to the right and left. This is the form approved by the king. Later, the coat of arms itself was used inconsistently, but the one star is certainly not correct; the engraver made a mistake in this case.

¹⁴ Hinderikus Lucas Visser (1923-2006) was a Dutch collector whose family collection is estimated to be worth between 150 and 200 million dollars.

Figure 7. Photo of the carbine purchased by Henk Visser* (Source: Dolinek 2010, p. 52 and Bonhams auction house)
 * Here we would like to thank the Bonhams staff – David Williams, Andrew Currie and Sasha Thomas – for their quick and selfless help and for the photos they provided.

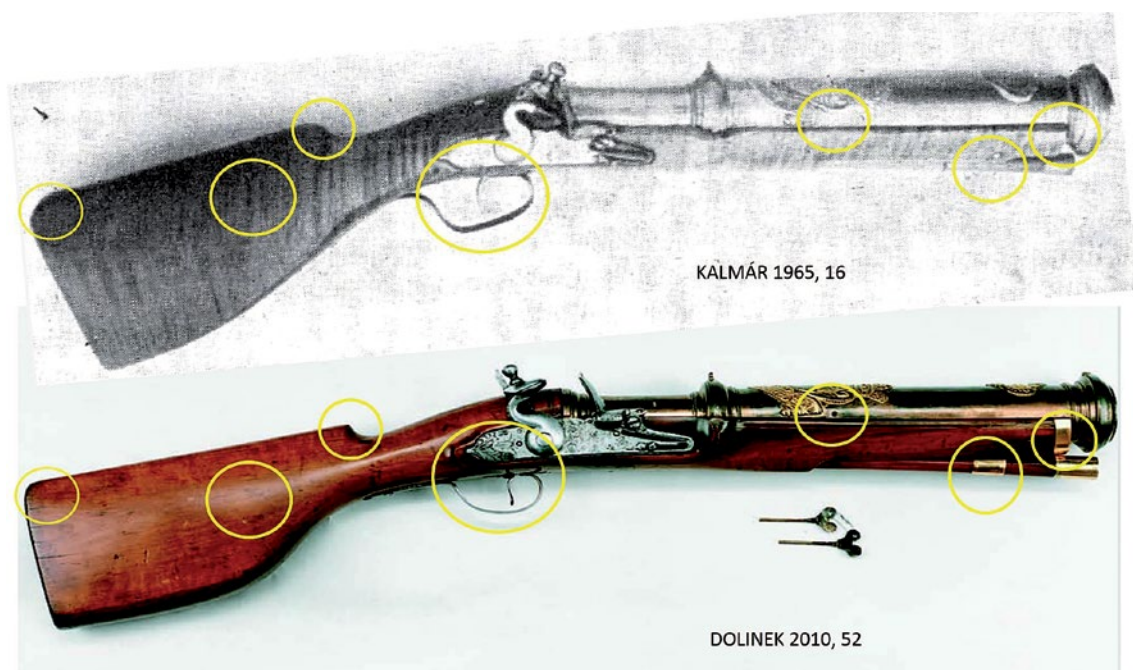

Figure 8. Clearly visible differences on the two carbines (by the authors)

photograph from Philadelphia. The inscription (SORS BONA NIHIL ALIUD) is clearly legible, so the difference in the Zrínyi inscriptions is the decisive difference, which, on the Visser carbine, is SORS BONA NIL ALIUD. Based on all this, we can conclude that there are two grenade launchers with the Zrínyi coat of arms (Figure 9).

The Visser carbine featured in the Dolinek article was put up for auction again in 2007, after the collector's death, for £6600. The catalogue provides the following information next to the weapon: »With heavy sighted copper-alloy barrel (originally gilt) in two stages separated by pronounced stepped mouldings, and with a further stepped moulding at the rear of the narrower breech section the forward section cast in relief with a gilt cartouche enclosing the motto 'Sors Bona Nil Aliud' above gilt owner's coat-of-arms, coronet and title 'Comes Nicolaus Perp. A Zrin', short integral tang secured from beneath, flat bevelled lock with later inscription 'Anthon Bochen' and engraved pointed convex tail, the convex cock retained by a bolt from the inside (top jaw and screw expertly replaced), moulded fruitwood

Figure 9. The difference in the inscriptions on the two carbines (by the authors)

full stock (minor repaired cracks and insets) inlaid with lines of twisted brass wire and with bellied butt, flat iron trigger-guard, single brass ramrod-pipe, later brass muzzle band, and brass-tipped ramrod (lock and trigger-guard with minor surface pitting) 78.1 cm.«¹⁵

The image on the auction page clearly identifies the carbine previously shown in the Visser collection, which is also referred to in the catalogue.

Terjanian also commemorates the weapon, which bears the number 1977-167-813 in the inventory of the Philadelphia Museum of Art. As he writes: »This group includes a short musket with a heavy, gilded brass barrel of similar shape and decorated in a similar manner, with the Zrínyi motto and the Zrínyi family coat of arms, with the inscription 'Comes Nicolaus Perp: A Zrinyi'. The steel lock, also engraved with floral ornamentation, bears the signature 'Anthon Bolken', and the wooden stock is similarly coloured. The coats of arms and the inscriptions on the barrels of the pistols and musket prove that these firearms, which date from around 1660 based on their style, come from the former armoury of Miklós Zrínyi. The barrels were placed in a wooden socket and fitted with imported locks.

Nothing else is known about Anthon Bolken, except that his name appears on the breech of a very similar short-barrelled musket, once owned by Zrínyi and later part of the Henk-Visser collection (catalogue no: 806).« (Terjanian 2013, p. 116) By looking through the available Visser catalogues, we have managed to find the item referred to, and can therefore confirm the data provided by Terjanian.¹⁶

GRENADE LAUNCHER WITH THE ZRÍNYI COAT OF ARMS

Just when we thought we knew everything we could about the Zrínyi weapons to be found and started to summarise the results, we received a package. It contained a finely crafted book on various weapons, and a handwritten letter calling out attention to one of the items in the book. To our great surprise and delight, we saw a grenade launcher with a four-arched metal plate decorated with leaf motifs on the stock, with the coat of arms of the Zrínyi family engraved in the centre to identify the owner of the weapon. The engraver was familiar with the basic rules of heraldry. The crest, with a pointed base edged with receding and curved motifs, is divided into two fields by a line. The (heraldic) right field shows the familiar pair of eagle wings floating facing each other, while the (heraldic) left

¹⁵ Source: <https://www.lotsearch.de/lot/a-rare-dutch-flintlock-so-called-pyrotechnic-gun-cir-ca-1660-40106724?page=10&orderBy=lot-startPrice&order=ASC> (Downloaded: 1 November 2021)

¹⁶ The item referred to can be found at: The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the Collection of H. L. Visser. Volume I. Catalogue of Firearms, Swords and Related Objects. 298.

Figure 10. The Zrínyi coat of arms on the grenade launcher (Source: photo by the author)

Figure 11. The grenade launcher (Source: photo by the author)

field shows a brick rectangular alternately laid thrice castellated castle wall and a thrice castellated castle tower with two windows. It is interesting that the engraver did not depict the pointed six-pointed stars floating on either side of the castle tower, which is found in the original coat of arms. The crest is engraved with a nine-point, pearl-encrusted, gem-encrusted crown of rank, denoting the title of count nobility. Between the crown and the upper, curved part of the crest, a double winged putto head can be seen, as if protecting the coat of arms. To both the right and left of the coat of arms floats a beautifully crafted heraldic rose. A peculiarity of the representation is the hitherto unknown putto and the two heraldic roses (as decorative elements) (Figure 10).

Figure 12. Engraving indicating the date of production (Source: photo by the author)

The weapon is a rarity of military technology. A grenade launcher that is capable of launching incendiary bullets, small bombs and grenades. It was mainly used during castle sieges, by shooting the charges into the castle, where they would cause a fire. The range of fire was 250-300 metres (Figure 10).

The weapon has a four-ring, large calibre, bronze barrel with a sight. The friction wheel is spoke-engraved in a pattern imitating the wheel of a cannon. The friction wheeled lockplate is engraved with a castle-siege depiction, showing the trajectory and impact of cannonballs. At the muzzle of the barrel, the wooden bedding is horn-sealed with burn marks. The number 14 was burnt into the robust, brown walnut stock, probably marking the place where the weapon was kept in the armoury. The lid of its stock cavity is ribbed, and – judging by its size – it could have contained a cleaning kit. The bone plate behind the barrel-tail projection bears the inscription »PGR« and the year 1652, probably the date of its manufacture (Figure 11).

Figure 13. Decorations of the grenade launcher (Source: photo by the author)

The base plate of the stock is also made of bone, with engravings of grenade devices. The stock of the grenade launcher is decorated with a full-length engraved bone plate with a siege scene (Figure 12)

The weapon with the Zrínyi coat-of-arms is a very fine example of a grenade launcher, and the Hermitage has a similar, though less ornate, example.¹⁷

Another weapon with the coat of arms of the Zrínyis, another item from the armoury that went to the dogs! An interesting fact about the weapon is that it was found in Slovenia at the end of the 20th century, where it was bought by a collector, and it was then brought to Hungary.

SUMMARY

Little of the Zrínyis' material heritage can be identified today: the remains of the library of the Zrínyi family in Zagreb (Klaniczay 1991), the decorative sabre, helmet and doublet of Miklós Zrínyi (IV) in Vienna (Kovács S. 2018), his gunpowder holder in Keszthely, several objects in Philadelphia and some in Bítov. The family's considerable collection is scattered, and finding and identifying them is virtually impossible.

In our study, we have undertaken to present the weapons found during our research, marked with the Zrínyi coat of arms, and thus with great certainty linked to the Zrínyi family. To this end, we studied the collection in Bítov on the spot, including two muskets associated with the Zrínyi family. In the course of our research we found several sources – not published in Hungarian – including publications and auction catalogues. We reviewed the electronic catalogue of the Philadelphia Museum of Art, the Visser catalogues, and contacted several renowned foreign experts. The research was not made easier by the fact that some of the weapons on display changed hands at unidentifiable times and by unidentifiable routes. As far as we know today, the former owners of some of the weapons in Bítov cannot be identified because the inventories have been destroyed or are incomplete.

We do not consider the research closed. On the one hand, the location of some of the weapons linked to the Zrínyis has not been confirmed, and on the other hand, the presentation of other objects linked to the family is still to be done. We are confident that systematic research will bring further results, enriching the Zrínyi literature.

BIBLIOGRAPHY

1. Buzek – Jakubec – Král 2009 Václav Bůžek - Ondřej Jakubec - Pavel Král: Jan Zrinský ze Syrenu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků. Prague, 2009.
2. Dolinek 2010, DOLINEK, Vladimír: Zbraně Zrinských a hrad Bítov: Monografie Střelecké revue. *Střelecká revue* 2010, 42 (6), pp. 43-55.
3. Hausner 2012, Gábor HAUSNER: Poslednji junak obitelji Zrinski: Grof Adam Zrinski (1662-1691). In Sándor BENE – Zoran LADIĆ – Gábor HAUSNER (ured.): Susreti viju kultura. Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti. Mtica Hrvatska, Zagreb, 2012, pp. 447-462.
4. Kalmár 1965, KALMÁR, János: Zrínyi fegyverek. (*Zrínyi weapons*.) A Janus Pannonius Múzeum füzetek No 7. Pécs 1965.
5. Kalmár 1971, KALMÁR János: Régi magyar fegyverek. (*Old Hungarian weapons*.) Natura Budapest, 1971.
6. Kienbusch 1963, von KIENBUSCH, (Carl Otto) Kretzschmar: The Kretzschmar von Kienbusch Collection of Armor and Arms. Printed at Princeton New Jersey 1963.
7. Klaniczay 1991, KLANICZAY Tibor (ed.): A Bibliotheca Zriniana története és állománya. (*History and stock of the Bibliotheca Zriniana*.) Argumentum Kiadó-Zrínyi Kiadó, Budapest 1991.
8. Kovács 2003, KOVÁCS Sándor Iván (ed.): Zrínyi Miklós összes művei. (*All the works of Miklós Zrínyi*.) Kortárs Könyvkiadó, Budapest 2003.
9. Kovács S. 2018, KOVÁCS S. Tibor – NÉGYESI Lajos – PADÁNYI József: Zrínyi-szabályák. (*Zrínyi sabres*.) *Hadtörténelmi Közlemények* 2018. 1. 3–27.
10. Kővér 2013, KŐVÉR Lajos: Jacobus Tollius magyarországi mozaikjai. (*Mosaics of Jacobus Tollius in Hungary*.) *Aetas* Volume 28 No. 3. 2013. pp. 5-23.

¹⁷ The description of the weapon is from the book that was donated as a gift, but we can't say more about the source – for now.

11. Majláth 1891, MAJLÁTH, Béla: A Nemzeti Múzeum sodronyos pánczéjái. (*Chainmail armour in the National Museum.*) *Archaeologiai Értesítő* 1891. pp. 125-135.
12. Monok n. yr., MONOK István (ed.): Blue blood, black ink: book collections of aristocratic families from 1500 to 1700: international travelling exhibition Zagreb, Martin, Bratislava, Budapest, Burg Forchtenstein, fall 2005 – fall 2007. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. 38. <https://mek.oszk.hu/06600/06643/06643.pdf>
13. Siklóssy 1919, SIKLÓSSY, László: Műkincseink vándorútja Bécsbe. (*The migration of our art treasures to Vienna.*) Táltos Kiadás, Budapest 1919.
14. Tarnai 1960, TARNAI, Andor: Tanulmányúton Csehszlovákiában. (*On a study trip in Czechoslovakia.*) *Irodalomtörténeti Közlemények* 1960. 2. sz. p. 301.
15. Terjanian 2013, TERJANIAN, Pierre: Waffen und Rüstungen aus Schloss Namiest im Philadelphia Museum of Art. In: Die Herrschaft von Namiest im Wandel der Zeiten. Haugwitz-El Kalak, Johanna (ed.) Národní Památkový Ústav Praha. 2013. pp. 112-117.
16. LaRocca 1985, Donald J. LARocca: Carl Otto Kretschmar von Kienbusch and the Collecting of Arms and Armor in America. Philadelphia Museum of Art Bulletin, Vol. 81, No. 345, Kienbusch Centennial (Winter, 1985). p. 2+4-24.
17. Visser 1-5, The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the Collection of H. L. Visser. Volume 1 Catalogue of Firearms, Swords and Related Objects. part 1 catalogue numbers 1-243. Waanders Publishers, Zwolle 1996.
18. The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the Collection of H. L. Visser. Volume 1 Catalogue of Firearms, Swords and Related Objects. part 2 catalogue numbers 244-495. Waanders Publishers, Zwolle 1996.
19. The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the Collection of H. L. Visser. Volume 1 Catalogue of Firearms, Swords and Related Objects. part 3 catalogue numbers 496-758. Waanders Publishers, Zwolle 1996.
20. The Visser Collection. Arms of the Netherlands in the Collection of H. L. Visser. Volume II Ordnance Cannon, Mortars, Swivel-guns, Muzzle- and Breech-Loaders Waanders Publishers, Zwolle 1996.
21. Aspects of Dutch Gunmarking. Waanders Publishers, Zwolle 1977.
22. Jan Dominek: Pruvodce podujím. 1923. Brno
23. Zrínyi 2021, Miklós ZRÍMNYI and His Works on Military Science. Creative editor József Padányi. Editor Gábor László Hausner. Zrínyi Publishing House, Budapest, 2021.

SAŽETAK

Stoljećima su članovi obitelji Zrinski bili istaknuti heroji u borbi protiv širenja Osmanskog Carstva. Stalne borbe dovele su do razvoja bogatog i glasovitog arsenala oružja, čime su se iznimno ponosili. Razno oružje, stjegovi, amblemi i oklopi bili su podsjetnik na pobjedničke bitke i razne povelje u dvoranama i hodnicima dvorca u Čakovcu. Bitke kod Mohača i Sigeta, Tridesetogodišnji rat, brojni pohodi, Zimska vojna, opsada Velike Kaniže i obrana Novog Zrina detalji su iz života obitelji Zrinski kojih su se članovi te obitelji s ponosom sjećali. U svojoj oporuci Nikola VII. Zrinski (1620. – 1664.) više puta spominje sudbinu skupljenog oružja, nastojeći zbirku sačuvati netaknutom. Nažalost, nakon neuspjeha Urote Zrinsko-frankopanske i smaknuća Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, carske su trupe uništile i djelomično opljačkale posjede obitelji Zrinski, pri čemu je izgubljen značajan dio oružja i artefakata. Još nije pronađen cjelokupni inventar oružja koje je nekoć bilo u posjedu Zrinskih, a identificiranje zasebnih predmeta zahtijeva opsežno istraživanje, ogroman trud i sreću.

THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL GAME MANAGEMENT AND HUNTING TOURISM ALONG THE RIVER OF DRAVA

Máté SZABÓ

University of Pécs

Faculty of Economics

Doctoral School of Regional

Policy and Economics

porgolin@gmail.com

Received / Primljeno: 1. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Original scientific paper/Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: [338.48-51:799] (4-191.2)“20”

338.48-6:639.1(439-282.24Drava)

SUMMARY

In my study I examine the peculiarities of hunting activities that fit into the forest management system of the South Transdanubian estates during the period of dualism (1867–1918). I present the forestry and hunting characteristics of the estates in the area. The South Transdanubian region has always been famous for its high-quality wildlife, which has had lasting results. The hunts were simultaneously gentlemanly entertainments for the higher social strata, special forms of communal existence, social gatherings, which at the same time created an opportunity to build relationships among the participants. Hunts could not do without the development of conscious game management. During the period under study, efforts were made to develop game management in several estates. The aristocratic landowners were interested in introducing more and more huntable game species on their lands. Famous hunting grounds and hunting gardens were established. In many places, significant capital was invested in the construction of hunting lodges. A lot of energy was also put into building hunting facilities and related infrastructure. The development of game management required trained and well-paid agricultural professionals. In my study, I highlight the fact that the foundations of today's most significant hunting facilities and systems were laid in the estates of the period I studied, showing progressive and forward-looking professional work and developments.

Keywords: Drava region, forest, game management, hunting area, hunting tourism

Ključne riječi: dravska regija, šuma, gospodarenje divljači, lovište, lovni turizam

1. INTRODUCTION

Significant political and economic changes in recent decades have also had an impact on the game management sector. Today, this sector is not only a summary of the professional activity that provides the framework for hunting, but also an economic sector that is part of the rural economy (SCHIBERNA – SZALAI 2015). In the territory of Europe, Hungary is considered a hunting power, which can be attributed to its ecological endowments and long hunting culture. The annual yields of our game as a renewable natural resource (trophy and game meat) go to both the domestic and foreign markets (MAGYAR Z. 2020). The conservation of wildlife as a usable natural resource is not only the task of game management, but also of rural development interest. The wildlife and its habitat also represent a landscape and natural value, they have a role in improving the living conditions of the rural population, so they are integral parts of the rural development process (BODMER – LOZANO 2002; BOHNE, 2007). Even today, hunting in Hungary is prestigious on our continent, the wildlife is famous for its good quality, and the number of wild animals almost guarantees success. The number of foreign guest hunters who are visiting Hungary is around 22-24 thousand a year (VAJDICS 2003).

Game management is a traditional and thriving sector. It can therefore make a significant contribution to the development of rural areas, the improvement of employment conditions, the expansion of income opportunities and the strengthening of tourism potential. In addition, it can play a major role in promoting the efficient, long-term development of areas rich in natural and landscape values and rural development areas, and it also meets the needs of agriculture and forestry, which are so important in rural development, in an integrated way (MAGDA-MARSELEK 2010).

The topic is still relevant today, as experts formulate various forms of tourism based on the proximity of nature and natural treasures of the area. It can also be observed that in addition to mass tourism, the demand for alternative tourism products is also growing (GONDA 2017). Among the alternative forms of ecotourism, among the new places that have not been visited or visited less by tourists, the untouched natural areas are of increasing importance – and this could mean an opportunity for development and eruption for the region of Drava (CSAPÓ – MARTON 2010). This area is one of the most unique regions in Hungary as regards natural values, one of the regions endowed with the most precious natural assets, its inclusion and use in tourism is still a problematic issue. (MARTON, G.–RAFFAY, Z.–VARGA, K.–BARCZA, A.–GONDA, T. 2021) The quality and the tourism potential of attractions making the foundation of cultural tourism are rather limited. (GREDIČAK, T. 2018) And also there is still a lot to be done and developed in cross-border tourism cooperations in the region. (ČELAN, T. J. 2021) Hunting tourism can be classified as active rural tourism, and animal watching can be classified as rural nature tourism (DÁVID 2007). Hunting tourism has a huge potential, as it can be linked to rural development, reduce unemployment, help areas catch-up, and contribute to the preservation of natural and cultural values (WALLENDUMS 2012).

2. LITERATURE BACKGROUND AND METHODS

My study is meant to give an insight into the conditions of an interesting period in the history of the Hungarian economy by presenting the development of manor forestry, game management and hunting in South Transdanubia. The history of large estates and forests in South Transdanubia has already been addressed by several people. Zoltán Kaposi analyzed the main stages of Hungarian manorial development (KAPOSI 2001). Eszter Magyar examined the effects of the Forest Act of 1879 on forest management in Somogy county, revealing the peculiarities of forest management in the Count Festetics faith commission (MAGYAR 1981). Klára T. Mérey researched the history of forestry before 1879 in Somogy county (T. MÉREY 1968).

I myself conducted research on the major estates along the Drava, looking for changes in forest management in the age of dualism (SZABÓ 2019). On the other hand, the researchers did not deal much with the game management and hunting of the Drava region in the period I studied.

I basically did archival research in the subject. Mainly examining the game management and hunting practices and habits of the estates in the area. I also placed great emphasis on the study of the contemporary press materials, from which the more important hunting events of the members of the contemporary regional hunting society, the hunting tourism investment and the introduced game management innovations could be outlined before my works. In addition to these, of course, I also paid attention to contemporary literature and statistics. During the research, I analyzed hunting habits and hunting tourism within the framework of large-scale forest management. I was curious about how the system of forest management changed during the transition to a market economy, and how hunting itself became more and more important among forest benefits (KAPOSI 2017).

3. THE ENDOWMENTS OF SOUTH TRANSDANUBIA AND THE DRAVA REGION

What was the Drava region like in the 19th century? The easiest way to formulate the answer is on the basis of the descriptions of contemporary historical statisticians. In his work in 1812, György Károly Rummy mentions that the Drava is the largest river in the county, which »originates in Tyrol and separates the three counties of Hungary, Zala, Somogy and Baranya, from Croatia and Slavonia, passing through Carinthia and Styria. This river flows through sandy areas everywhere on the border of this Somogy

county, and is thus rushing at a very high speed, surrounded by insecure shores. This is partly due to its meandering flow, partly due to the weakness and collapse of its shores, and finally to the flooding of adjacent lands caused by the slowdown and increase in water as a result of the bends» (TÓTH 1988). A few decades later, Elek Fényes described the Drava as follows: »The river Drava is sweeping above it, causing a lot of damage with its floods. Its shores are accompanied by famous beech and oak forests.« (FÉNYES 1836) In his work published in 1857, József Csorba, a great acquaintance of the county, remarked that »people have been transported through the Drava from the memory of a person by boat and in a few places by bridge. There was also safe ferry transport to the Croatian country at Légrád« (CSORBA 1857: 58). For a long time, the Drava was an unregulated and very wild river. Prior to the regulation, the left bank of the Drava was networked by the river's tributaries because the main river often changed its location. The Drava was shortened from 454 km to 182 km from Légrád to the Danube, as a result of which the river deepened its bed significantly. (IHRIG 1973: 273.)

4. THE MOST IMPORTANT FEATURES OF FOREST MANAGEMENT IN THE AREA

It was important for traditional societies to have forests of the right size and quality near where they could live, to meet the myriad needs of their communities. What the forest gave to man varied from population to population, culture to culture, or from forest to forest. Looking at the forests in Hungary, we first point out that forests have long functioned as a source of food. Think of the myriad forms of hunting; for the role of various edible plants, berries, forest fruits, mushrooms. However, with the improvement of agricultural technology and the restriction of hunting rights and free forest living, this function declined spectacularly in the 19th century. The building materials that can be extracted from forests continued to be of great importance (MAGYAR 1981). Wood was a universal raw material and also a building material until the middle of the 20th century. Wood had decisive importance in the case of old filling houses, masonry, beams, slats, roofing materials, planks, but most of the furniture and other household utensils were also made of wood (KAPOSI 2009: 85.; KAPOSI 2007: 28).

In the second half of the 19th century, deforestation accelerated in Hungary. The main reason for this was the acquisition of land needed to expand grain production. The estates also cleared more and more forests in the South Transdanubian region. In the 1870s, about 3,000 acres of forest were cleared and set as arable land in four estates of the prince Batthyány Faith Commission, including the estate of Nagykanizsa along the Drava and Mura rivers and the estate of Ludbreg (KAPOSI 2020/a; KAPOSI 2013). In the age of large-scale deforestation, the largest price increase was observed for log products of different wood species. Forest management, which was mostly unprofessional, was also a major threat to forests.

Until the second half of the 19th century, acorn cultivation was still one of the largest sources of income in the forests along the Drava, as acorn forests were famous far and wide at that time. It is no coincidence that Alfred Hirsch wrote in the early 20th century that »the Drava region was particularly rich in forests and has been one of the largest pig-breeding regions in the country since ancient times « (HIRSCH 1903: 64). At the time of the acorn fallout, pig herds were also driven from distant lands to these forests, where pigs could be fattened for rent. »The feed of the pigs was what they were looking for in the pasture or in the woods. Fattening is also often done on oak or beech, especially in Slavonia and Serbia. The advantage of oak over beech is that it grows soft meat and bacon.« (DITZ 1993: 174) After the acorn season, traders drove the pigs to their markets, and later, with the construction of the railway lines, more modern transport was possible (CSORBA 1857). Tanning has always been essential in the finishing of animal skins. Initially, tannic acid was extracted from the stalks of the pedunculate oak, from the leaves of the tan, from the young shoots, and from the young bark of some tree species (oak, spruce, larch, birch). Towards the end of the 19th century, the demand for bark beetles increased in Western Europe, making the Hungarian bark so precious by-product in the forestry (RUMPF 2016: 371).

According to the provisions of the law of 1979, the management of state-owned forest estates in the area was carried out by the State Forestry Office at Kaposvár and the Tax Inspectorate of the district at Pécs supervised the management of non-state-owned but bound forest estates (UJVÁRY 1914). The

new Forest Act put the possibilities of manorial forest management on a completely new basis. The estates increasingly sought to employ a team of professionals with the appropriate professional knowledge. On the one hand, because they tried to comply with the new regulations, and on the other hand, there was a boom in the sale of high-quality wood products. By this time, several major timber companies had been established in the area I studied, which provided a significant market for the estates.

One of the most important tasks for the estates after the entry into force of the Forest Act of 1879 was to draw up the forestry management plans required by law. These plans were completed in the 1880s in all the estates I studied. The plant plans were made for 10-year cycles in each case. In order to be able to prepare the plant plans, separate management units were set up on each large estate, which were called forest plots. Each also had its own forestry ID for easier identification. The mapping took place in parallel with the plant design work: it was then that accurate forestry maps were made, which greatly improved the identification of forest details.

The estates of South Transdanubia organized the management of forest management in much the same way. In the Berzence estate of the Festetics family, the forest areas consisted of many smaller forest areas, which were divided into three economic units from the 1880s. These units were called forest stewards. The three centers were located in Csurgó, Háromfa-Agarév and Tarany, each of which was headed by a certified forest officer. They ensured a high level of professionalism in management. They also included 1-1 forest guards with specialist exams and 2-5 forest guards without exams, who were responsible for operational work in the field, furthermore, for the continuous guarding of forest areas, which included the prevention and detection of illegal logging and taking of by-products. Such side benefits could be, for example, illegal grazing, acorn grafting, mushroom picking, hunting. In addition, they played an important role in preventing fires that posed a major threat to forests, as harmful arson occurred (LUKÁCS 2009). The next level of the management of these three forest caretakers was the forest area, which formed a geographically well-separated unit. Within the forest members, forest details were also distinguished. The forest members were separated from each other in almost all cases, the extent of the forest areas included in the member varied between 30 and 80 »holds«, i.e. acres. Both the forest details and the forest members also had their own identifiers, which were also included in the forestry maps. Accurate identification of areas was the basis for professional forestry (MNL.SML. IV.428.134.d.). Next to Berzence, we can see similar aspirations in the estate belonging to the religious foundation of Lakócsa and in the public foundation estate of Vajszló where the leaders of the estates sought to turn the still rich forests into »forestry«. (SZABÓ 2019)

5. CHANGES IN THE RIGHT TO HUNT AND THE SITUATION OF HUNTING

In addition to the protection of forests and the establishment of the quality of forest management in the Hungarian manorial management system, it became increasingly important that by the second half of the 19th century there was a consensus that the condition of wildlife should be improved. The first magazines and periodicals were created, which dealt with the situation of hunting and the need to renew wildlife, e.g. in 1857 the a periodical was created in the field of horseback riding and hunting, then in 1858 was the Hunter and Competition Journal founded. These newspapers addressed the poor condition of wildlife and urged the creation of a new regulation. In 1858, the Hungarian Forestry Association was asked to draft a new hunting bill, but the bill did not receive a binding mandate. More and more books on hunting were published (MAKAY-BERÓ 2020: 64). Game gardens were revived, experimenting with the introduction of new species, such as the capercaillie (MOLDOVÁN 1980: 38-40). The situation was exacerbated by the fact that many forests had been cut down, the forest stock had decreased and so did the size of arable land. This significantly changed the habitat of the wild. Due to high water regulations and drainage, the number of wetlands also decreased (CSÓRE 1994: 195-196).

Hunting, as a side benefit closely related to the forest, became increasingly important to manor owners by the end of the 19th century. The idea and practice of professional game management gradually gained ground in addition to high value-added forestry. In the area of South Transdanubia that I examined, there were several farming units capable of demonstrating outstanding game management and hunting performance. The wildlife of Somogy and Baranya enjoyed the best reputation both quan-

tatively and qualitatively. In the last decades of the Austro-Hungarian Monarchy, the general expectations of the age made it almost obligatory for the male and female members of the noble families to engage in the sport, which was then called chivalrous. It was no different for the owner of the Bellye estate, Archduke Frederick of Habsburg, where not only the head of the family but also his wife and daughters were passionate hunters. Princess Isabella *»did not drop a noble specimen from the forest of Bellye«* (PÉCSI NAPLÓ 1903). The door handles of the manor's hunting lodges were almost given to each other by the most distinguished hunters in Europe, often including rulers. The first princely hunt was held in September 1893, where German emperor William II and the Saxon king Albert were official. On the second such occasion in the autumn of 1897, Franz Joseph I and Vilmos were hosted (KAPOSI 2020/b). The third hunt of the German emperor here took place in mid-September 1903; the ruler's accommodation was in the recently renovated so-called small castle of Karapancsa. He last hunted for the fourth time in September 1910. Vilmos stayed in the Bellye estate, then in the large castle of Karapancsa, which had already been completed.

The local press tried to keep up with the great enthusiasm and loyalty. In 1903, the county bulletin entitled *Bácska* first wrote about the preparations made for the reception of the majestic guest, and then in another voluminous article he greeted *»Germanic Căsar, who now repeatedly documents his sympathy for the Hungarian people with his coming«*. The high-ranking aristocrats may have been motivated primarily by the belly bulls with capital antlers that are expected to stand out in the crosshairs of their rifles. During these hunts, there was also otter hunt among the programs (NEBOJSZKI 2009). The estate also placed great emphasis on accommodating prominent guests. In most cases, the hunting guests, who sometimes numbered dozens, were accommodated in the castle of Karapancsa during the hunts. This outstanding hunting life in the area was also reflected in the annual shooting lists. We know, for example, that in 1905 a total of 264 stags, 672 deer, 10,367 pheasants and 16,502 partridges were killed in the estates of Archduke Frederick in Magyaróvár, Bellye, Seelovitz, Teschen and Limassol (VADÁSZ LAP 1906).

Another famous hunter in the area was prince Taszilo Festetics, whose hunting grounds and hunts in Berzence became world-famous. The hunting professional environment of the age recognized his expertise and the advances and efforts of game management, e.g. it also *»provides bread for countless foresters and hunters, and large numbers of hunting personnel and their families«* (VADÁSZ LAP 1911). From year to year, the aristocratic hunts were held regularly in the area, where Ferenc Ferdinánd was also honored several times. The daily hunts were followed by evening revelry: in 1914 e.g. on the occasion of such a hunt, for the sake of the entertainment, it was organized that *»during the hunts the gypsy band of Barcza-Babári from Kaposvár played«* (SOMOGYI HÍRLAP 1914). During the hunting season, it was not at all uncommon for a *»five-day deer hunt to be held in a week«* (SOMOGYI HÍRLAP 1906).

In addition to Festetics, the counts of Széchényi and Somssich also enjoyed regular hunting on their estates, both in hunting gardens and outdoors. There were hunting areas with a significant size and quality of wildlife in Lábod, Tarnóca, owned by the Széchényi family. In the case of these estates, it can also be said that the estates organizing the hunts sought to establish and develop the background infrastructure necessary for the high-quality conduct of the hunts. In each case, castles of the right size and capacity were available to them, supporting some of the accommodation and entertainment for the guests (KAPOSI 2018). For more special hunting opportunities, rare animal species were acquired in hunting gardens to enhance the hunting experience. Such was the case when, on one occasion, the owner ordered a hundred Asia minorian wild cats from the Hagenbeck company in Hamburg to boost the hunt (SOMOGYVÁRMEGYE 1913). For most of the lords of the county, the wildlife was not only spared and cared for, but also artificially bred and propagated enough to allow 1,000 to 2,000 games to be laid out in the autumn hunts one day.

Count Iván Draskovics, who took over the management of his estate in 1910 after the death of his father, built a famous and renowned game farm on the Sellye-based estate of 12,000 acres. He was renowned as an internationally recognized game farmer with significant professional achievements in the area. At that time, quality improvements and game management work were already underway in the

game garden of Sellye. I hereby mention that at the turn of the 19-20th century, according to our knowledge, there were 118 smaller and larger hunting gardens in operation in Hungary (excluding Croatia and Slavonia). The majority of the gardens were in Felvidék (57 gardens – 48%) and in Transdanubia (37 gardens – 31%), which was followed by the Great Plain (16 gardens – 14%). Less gardens (3-4 gardens – 3% – 3%) were established in Transylvania (FARAGÓ 2009). In the already mentioned garden, the number of wild animals was reduced to the ideal level during the study period. From the starting 35, the number of these animals increased to 350 during the 30 years, and with a 1:1 sex ratio it was set at 120-150 on the estate with 1,300 hectares. Attempts were made to incorporate a diverse, noble-blooded deer from the spear into the breed. This was done by observing the roar of a red deer bull on a farm in Dárda, and the bulls caught in the spring from this rod were transported to Csányoszló after a short rearing. Here it was necessary to prove the diversity and pass on this quality. The one that did not hand over the stamp in its middle-ages was taken out from the breeding. Draskovich described in his first publication in German in 1951 that only a small number of the calves brought in the multifaceted trait. The real success of the procedure came in 1936, 56 years after its inception. Then an increasing number of heavy and multiplied bulls appeared, and thanks to the ancient blood, no multi-crowned crown was placed so that the stem thickness or weight was reduced.

Thus, the hunting world at that time could admire 12-14 capital red deer bulls per year, which raised 18-24 branches weighing 11-13 kg. By the way, the success of breeding was so great that early on, live game orders came from all over Europe. In 1912, the Russian hunter Wladislav Chizek brought a live deer to his garden in St. Petersburg, but the customers also included the French duchies and the Duke of Hohenlohe. Deer bulls killed in his own hunting grounds achieved the following results until 1944: 1 bull trophy over 13 kg, 6 bull trophies over 12 kg, 6 bull trophies over 11 kg, 12 bull trophies over 10 kg (DRASKOVICH 2008).

Count Iván Draskovich, the deer obsessed, also engaged in pheasant breeding in the Sellye estate, with good results. His experience was summarized with the name of *»Praktische Anleitungen für den Künstlichen Fasanenaufzug«* which was published in Vienna in 1907 in German language by his chief hunter, Wladislav Chizek (HUNORMAGAZIN.HU). In keeping with the customs and outstanding hunting opportunities of the age, Iván Draskovich also had an extensive network of hunter contacts. He regularly organized big and small game hunts, which provided an opportunity for people of the age to form and nurture social and friendly relations. However, some of these organized group hunter events could not pass without injury or unfortunate accident, as a contemporary article shows this to readers: *»In Baranya-Sellye, on the Draskovich estate, yesterday the landowner, gr. Ivan Draskovich (as a telegram from Pécs) had a great misfortune. A hunter-gatherer hunt was organized, and at about one o'clock in the afternoon the hunters wanted to stand up next to the shoot when one of the driving rifles, barely two steps behind the count, accidentally fired and the entire charge went into the count's left hip. The unfortunate man immediately collapsed. Only with the utmost care should they be taken home to his castle, where the doctors from Pécs, Grätz and Vienna were called by telegram.«* (VADÁSZ- ÉS VERSENYLAP 1890) The Castle of Sellye also provided a suitable infrastructural background for these high-quality guests, who often came from international circles.

The possibility of shooting huge deer bulls drew prince Hohenlohe Kraft Christian's attention to the game-rich interior of Somogy. In 1909, the prince leased the right to hunt in the forests of the Main Chapter of Esztergom. In 1912, after relatively quick negotiations, he bought the Somogyszob estate for 7 million crowns (KAPOSI 2016). Then he made continuous land purchases in the vicinity of his estate. Through all the purchases, he collected about 20,000 acres of property. A hunting lodge was built in Kaszó in 1912–13, which later became one of the most important residences of the prince. The castle is modeled on the Pavilion of Hohenlohe used in the Vienna Hunting Exhibition in 1910. Later, a side wing was added to it, making it suitable for receiving guests (NAGY-NAGY 2004: 52-55). The hunting paradise was modeled on the prince's estate of almost 50,000 acres in Javorina in the High Tatras (KAPOSI 2019).

In the estates of the Inkey family in Iharosberény and Iharos, the size of the hunting garden exceeded 2,000 acres, the other areas were forests, fishponds, game fields, gardens, etc. exposed. However, hunt-

ing was practised not only in the manorial but also in the leased areas of the village (BENKOVICS 1891: 54). Nine forest guards served in the manor at the turn of the century (NAGY 1992). From 1907, the management of hunting was not as unplanned as in a non-insignificant part of the domestic estates, but there was no more serious shooting budget to which they would have rigidly adhered. Paul Inkey insisted on directing the hunt only to the extent that a bull-ripe deer and a fallow deer could only be killed in the hunting garden with his consent. The killing of the obvious scrap was not always commented on, and outside the hunting garden, the chief forester had complete freedom (NAGY D. 1992). The Inkey family also had an imposing castle that provided the backdrop for high-quality hunting.

In each of the estates in the South Transdanubian region, the emphasis in the breeding of small games was on English pheasants, whose eggs were collected and hatched. There were places where they were shot under hunting conditions in the garden and elsewhere in the open air. In addition to pheasant hunting, rabbit and captive hunting was also popular in the area. There were also regular water hunts in the reeds in the Drava region and along Lake Balaton, where large numbers of wild ducks and geese were hatched and farmed. In addition to the conservation, care and breeding of small game, the regular extermination of wild vermins also contributed to their proliferation (UJVÁRY 1914). Count Antal Széchenyi gives a glimpse into the practical implementation of another interesting method of hunting in his memoirs, when he wrote that in autumn and spring, depending on the appearance of frost, herd hunts were held twice a week in the Széchenyi estate of Somogytárnóca. Based on his description, we can easily imagine the hunting events, when *»the hounds ran in the unforgettable countryside of the South-Somogy, after and after the attraction, their sound like music is still in my ears today. It is conceivable how many dear acquaintances, relatives, foreigners and many cavalry officers and gentlemen took part in this beautiful and exciting sport«* (SZÉCHÉNYI 2001: 55-56).

The first international exhibition dedicated specifically to hunting opened its doors in Vienna in 1910. This was the first attempt to confine itself to an exhibition limited to hunting alone and the industries most closely related to it. Until then, hunting exhibitions had always been about agriculture and forestry (ERDÉSZETI LAPOK 1910). Hunting-themed exhibitions (e.g. trophy hall, hunting statistics, hunting weapons), art exhibitions (applied arts, ceramics, old and modern art, music pavilion) took place in more than 130 different new and old pavilions and buildings. The hunting demonstrations of each nation took place and a large number of facilities for entertainment and hospitality were also present (SÜLE 2016).

The Hungarian pavilion was one of the most visited buildings in the exhibition. The ground floor, made of imitation Cyclops wall, was followed by a lighter-structured floor closed by a red roof with a prominent and several smaller towers. Next to the main gate, a statue of two bears greeted the visitor. Exhibitions of the larger estates were also found in the upstairs rooms. Archduke Frederick was present with his own pavilion with the estates of Bellye, Magyaróvár and Finale, and Prince Hohenlohe Kraft with the estates of Kaszó and Javorina. The former had the exterior of farmhouses in Baranya county and its most outstanding object was the diorama deer scene depicting the rural landscape of Bellye. The Hohenlohe pavilion was a heavily articulated wooden hunting lodge with dioramas that was also extremely atmospheric (ERDÉSZETI LAPOK 1910).

The results of the Hungarian manor game management outlined above, the quality of the game stock and the infrastructure related to hunting, were presented with great success in several international exhibitions during the period under review. However, it was important to be able to represent the results at an appropriate level within the country. This is why the national exhibition and fair held in Pécs between May and October 1907 was important, where the country's artisans and traders were able to present their latest products to the general public. The main organizers of the event were Miklós Zsolnay and the Chamber of Commerce and Industry from Pécs (KAPOSI 2006). Representatives from various industries held meetings during the exhibition, but there was also a congress of farmers, restaurateurs, winemakers and beekeepers. The estates of South Transdanubia were involved in a large number of forestry and game management topics (B. HORVÁTH 1998).

One of the most interesting venues of the exhibition in Pécs was forestry and hunting. The exhibition pavilion was built from raw oak and birch bark and it was located on the side of the main road to the

Figure 1. Forestry pavilion at the national exhibition in Pécs in 1907 (Source: https://mandadb.hu/cikk/809813/1907_evi_Pecsi_Orszagos_Kiallitas_es_Vasar)

city. It would also be difficult to list the range of exhibitors and products on display. To mention a few, I mention that in addition to the forestry of Count István Széchenyi from Kálmánca, the hunting trophies of Count Taszilo Festetics from his forest management in Csurgó were also on display at their own stand. In the case of the latter, the rare beautiful stuffed wild boar, the beautifully stuffed wolf and wild boar heads and the rare strong sown deer antlers are also worth mentioning. Not far from these were the deer antlers of Count Iván Draskovich, who won prizes in the game garden, a collection of 28 rare beautiful and strong deer antlers and the stuffed subjects of the pheasant species of Sellye. On the wall to the left of the diorama, Schaumburg-Lippe hg. a collection of rare-strength deer antlers and deer antlers were visible from the manor of Dárda (ERDÉSZETI LAPOK 1907).

In the era of dualism, the hunts held in various estates were very important contact and constructive events for the members of the »elite« who governed Hungarian society. By the end of the 19th century, the basis of hunting tourism in the area began to develop, which still has a significant economic impact today. Several factors contributed to the development of reputation. There was a large and high-quality forest base, but the Forest Act of 1879 played a major role in curbing or slowing down some of the pre-statutory deforestation of forests and transforming farmers' attitudes and professionalism towards their forest assets. The wildlife density of the countryside was also high for several game species. An entirely new approach to wildlife management could be built on higher quality and value-added forestry and wildlife populations of the right quality and number. Solutions to the infrastructural problems that underline hunting also came to the fore: high-quality castles and hunting gardens were built during this period. In game breeding, the emphasis was increasingly on the quality of wildlife. On the whole, I see that the funds for our hunting values in this area were laid by professionals and farmers of the time in the period under review.

BIBLIOGRAPHY

1. BODMER, R. E. – LOZANO, E. P. (2001): *Rural Development and Sustainable Wildlife Use in Peru*. Conservation Biology. Volume 15, Issue 4, pp. 1163- 1170.
2. BOHNE, A. (2007): *Wildlife valuation, trophy hunting and rural development. With illustrations from Selous Game Reserve and Selous-Niassa-Wildlife Corridor*, Tanzania. Unpublished M. Sc. Thesis. Berlin.
3. BELLYE (1883): *Albrecht főherceg bellyei uradalmának leírása*. Bécs.
4. BENKOVICS, I. (1891): *Somogy megyéből!* Vadászlap. Grade 12, Issue 4, pp. 54-55.
5. ČELAN, T. J. (2021): *Tourism as a Disconnecting Element of the EU Funded Hungary–Croatia Cross-border Co-operation*. MODERN GEOGRÁFIA 16: 1 pp. 23-35. DOI: 10.15170/MG.2021.16.01.02
6. CSAPÓ, J. – MARTON, G. (2010): *Potential and Reality: Tourism Development as a Possible Source of Regional Management in the Drava Area, Hungary*. Geographica Timisiensis, 19 (1): pp. 89-98.
7. CSORBA, J. (1857): *Somogy vármegye ismertetése*. Pest.
8. CSÖRE, P. (1994): *A magyar vadászat története*. Mezőgazda Kiadó Budapest.
9. DÁVID, L. (2007): *A vidéki turizmus az Észak-magyarországi régióban, különös tekintettel a vidékfejlesztésre a 2007-13. évi agrár- és vidékpolitika tükrében*. Gazdálkodás, Grade 51, Issue 4, pp. 39-60.
10. DITZ, H. (1993): *A magyar mezőgazdaság*. Budapest.
11. DRASKOVICH, I. (2008): *Szarvasgazdálkodás*. Budapest.
12. FARAGÓ, S. (2009): *Vad és vadászat a dualizmus kori Magyarországon*. Vadászat Magyarországon. Rubicon. Grade 20, Issue 7-8, pp. 40-51.
13. GONDA, T. (2017): *A »tájékalótól« a tudatos turistáig: A környezettudatosság erősödése a turizmusban*. PTE KPVK. Szekszárd, Pécs.
14. GREĐIČAK, T. (2018): *Strategic management of tourism and cultural resources in the development of local entrepreneurship with good practice examples in Koprivnica-Krizevci county*. Podravina. Vol. 2018, No. 34. PODRAVINA Volumen 17, broj 34, Str. 94 - 107 Koprivnica.
15. HIRSCH, A. (1903): *Somogy vármegye gazdasági monographiája*. Budapest.
16. HORVÁTH, CS. (1998): *A múzeum helytörténeti gyűjteményében lévő, Pécsét ábrázoló képes levelezőlapok VI. A Pécsi Országos Kiállítás és Vásár, 1907*. Yearbook of Janus Pannonius Museum 41-42. Pécs.
17. IHRIG, D. (1973): *A magyar vízszabályozás története*. Budapest.
18. KAPOSZ, Z. (2001): *A magyarországi uradalmi rendszer változásai a XVIII-XX. században*. Agrártörténelmi Szemle – Historia Rerum Rusticarum. Grade 23, Issue 1-2, pp. 239-261.
19. KAPOSZ, Z. (2007): *Die Entwicklung der Wirtschaft und Gesellschaft in Ungarn 1700-2000*. Schenk Verlag: Passau.
20. KAPOSZ, Z. (2006): *Pécs gazdasági fejlődése 1867–2000*. Pécs.
21. KAPOSZ, Z. (2009): *Kanizsa gazdasági struktúrájának változásai (1743-1848)*. Nagykanizsa.
22. KAPOSZ, Z. (2013): *Egy szlavóniai nagybirtok gazdasági változásai*. Közép-Európai Közlemények. Grade 6, No. 22. 3. pp. 64-76.
23. KAPOSZ, Z. (2016): *Kaszópusztai vadászatok (1912–1926)*. Közép-Európai Közlemények. Grade 9., No. 32. 1. pp. 72-83.
24. KAPOSZ, Z. (2017): *A kiegyezés szerepe a magyarországi mezőgazdaság fejlődésében*. Agrártörténelmi Szemle – Historia Rerum Rusticarum. Grade 58, Issue 1–4, pp. 67–88.
25. KAPOSZ, Z. (2018): *Széchenyi István gróf Zala megyei uradalmi (1814–1860)*. In: Kiss, G. (edited): *Széchenyi és Zala*. Zalaegerszeg. pp. 35-58.
26. KAPOSZ, Z. (2018): *Az épített örökség szerepe a turizmus fejlesztésében. A kastélyhasznosítás tapasztalatai Somogy megye esetében*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok. Volume 3, Issue 3, pp. 18-27.
27. KAPOSZ, Z. (2019): *Uradalmak, földbirtokosok és birtokforgalom a Dél-Dunántúlon a 19. században*. Agricultural History Studies 14. Budapest.
28. KAPOSZ, Z. (2020/a): *Forstbewirtschaftung in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts in Nagykanizsa und Umgebung*. In: Malli, Rüdiger – Moll, Martin – Ruhri, Alois (edited): *Der Wald als Lebens- und Wirtschaftswachstum im pannonischen Raum – Forests as living space and economic sphere in the Pannonian region*. Mögersdorf 47. Graz. pp. 80-94. Das Land Steiermark.
29. KAPOSZ, Z. (2020/b): *A Dráva menti uradalmak gazdasági változásai a Trianon körüli években*. Agrártörténelmi Szemle – Historia Rerum Rusticarum. Grade 61, Issue 1-4, pp. 1-25.

30. KISS Z., G. (1991): *Ormánsági változások. Fejezetek a 18–19. századi társadalom történetéből*. Budapest.
31. LUKÁCS, G. (2009): *A Festetics birtok gazdálkodási és vezetési reformja a XVIII. század végén*. Doctoral dissertation. Web: http://konyvtar.uni-pannon.hu/doktori/2009/Lukacs_Gabor_dissertation.pdf. Pannon Egyetem, Keszthely.
32. MAGDA, R. – MARSELEK, S. (2010): *Vidékgazdaságtan I. A vidékfejlesztés gazdasága*. College Note. Gyöngyös.
33. MAGYAR, E. (1981): *Településszerkezet és agrártermelés Somogy megyében a 18. században és a 19. század első felében*. In: Kanyar J. (edited): *Somogy megye múltjából*. Archival Yearbook 12. Kaposvár.
34. MAGYAR, Z. (2020): *A vadászturizmus és az országimázs kapcsolata*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok. Grade V, Issue 4, pp. 29-42.
35. MAGYARI SZÁSZ, F. (1910): *Magyarország a Weni Nemzetközi Vadászati Kiállításon*. Budapest.
36. MAKAY-BERÓ, H. (2020): *A vadászati hatóság múltja, jelene, jövője Magyarországon*. Doctoral dissertation. Pécs.
37. MARTON, G. – RAFFAY, Z. – VARGA, K. – BARCZA, A. – GONDA, T. (2021): *Specific problems of tourism developement in the hungarian areas of the Dráva region*. PODRAVINA Volumen 20, broj 39, 179-191.
38. MOLDOVÁN, T. (1980): *Vadászat Magyarországon*. Tourism Propaganda and Publishing Company
39. Budapest.
40. NAGY, D. (1992): *Fejezetek az iharosi-iharosberényi uradalmak vadászattörténetéből*. In: Szili F. (edited): *Somogy megye múltjából*. Archival Yearbook 23. Kaposvár.
41. NAGY, J. – NAGY, E. (2004): *Kaszó 600 éve tényekben, anekdotákban és képekben*. Kaszó.
42. NEBOJSZKI, L. (2009): *Bajai honpolgár*. In: <https://sites.google.com/site/hercegszantotoertenete/home/> helytoerteneti-irasok-tanulmanyok/fejedelmi-vadaszatok-a-bellyei-uradalomban
43. RUMPF, J. (2016): *Erdőhasználat*. Budapest.
44. SCHIBERNA, E. – SZALAI, Á. (2015): *A vadgazdálkodási ágazat gazdasági elemzése. Nemzeti kincsünk marad-e a gímszarvas?* Study volume in honor of Károly Mészáros. Sopron. pp. 73–81.
45. SZABÓ, M. (2019): *Az 1879. évi erdőtörvény hatása a Dráva menti uradalmi erdőgazdálkodás és faipar fejlődésére*. Agrártörténeti Szemle – Historia Rerum Rusticarum, Grade 60, Issue 1-4, pp. 147-157.
46. SZÉCHENYI, A. (2001): *A nagybirtok működése 1924-1944. Párhuzamok*. Budapest.
47. T. MÉREY, K. (1963): *Az erdőgazdálkodás Somogy megyében (1700–1879)*. Agrártörténeti Szemle – Historia Rerum Rusticarum, Grade 5, Issue 1–2, pp. 133-152.
48. TÓTH, P. (1988): *Somogy megye leírása 1812-ből*. In: Kanyar J. (edited): *Somogy megye múltjából*. Archival Yearbook 18. Kaposvár.
49. TÖRÖCSIK, M. – CSAPÓ, J. (2018): *Fogyasztói trendek hatása a turizmusra*. In: Csapó J. – Gerdesics V. – Töröcsik M. (edited): *Generációk a turizmusban: I. Nemzetközi Turizmusmarketing Konferencia*. Study Volume. 541. University of Pécs, Faculty of Economics (PTE KTK), Pécs. pp. 8-22.
50. UJVÁRY, I. (1914): *Mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlőművelés, erdőszet*. In: Csánki D. (edited): *Magyarország vármegyéi és városai*. Somogy. Budapest.
51. VAJDICS, J. (2003): *Vadászturizmus a Dunántúlon*. Budapest.
52. WALLENDUMS, P. (2012): *Merre tovább, vadászturizmus?* Web: <http://magyarvadaszportal.hu/videkfejlesztes/merre-tovabb-vadaszturizmus/>

ARCHIAL SOURCES

1. Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára (Somogy County Archives of the Hungarian National Archives). IV. 428. 134. box
2. Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára (Baranya County Archives of the Hungarian National Archives). XI. 605. Forestry statements, recommendations 1815-1891.

PRESS SOURCES

1. ERDÉSZETI LAPOK (1907): 46. grade, 16. booklet.
2. ERDÉSZETI LAPOK (1910): 49. grade, 15. booklet.
3. <https://hunormagazin.hu/hirek/vadaszeletek-6-grof-draskovich-ivan-1878-1963>

4. PÉCSI NAPLÓ (1903): XII. grade, 213. issue.
5. SÜLE, Á. K. (2016): *Jánszky Béla és a bécsi Első Nemzetközi Vadászati Kiállítás magyar pavilonja*. Web: <https://docplayer.hu/2359320-Sule-agnes-katalin-janszky-bela-es-a-becsi-elso-nemzetkozi-vadaszati-kiallitas-magyar-pavilonja.html>
6. SOMOGYI HÍRLAP (1914): XI. grade, 156. issue.
7. SOMOGYI HÍRLAP (1906): III. grade, 225. issue.
8. SOMOGYVÁRMEGYE (1913): IX. grade, 260. issue.
9. VADÁSZ- ÉS VERSENYLAP (1890): 34. grade, 22-03-1890/ 12. issue.
10. VADÁSZ- ÉS VERSENYLAP (1897): 41. grade, 11-06-1897/ 91. issue.
11. VADÁSZ LAP (1906): 27. grade, 17. issue.
12. VADÁSZ LAP (1911): 32. grade, 20. issue.

SAŽETAK

U svom radu autor istražuje osobitosti lovnih aktivnosti koje spadaju u sustav gospodarenja šumama južnopodunavskog prostora u razdoblju dualizma (1867. – 1918.). Prikazujem šumarsko-lovna obilježja posjeda na tom području. Regija Južnog Podunavlja oduvijek je bila poznata po visokokvalitetnom životinjskom svijetu, što je dalo trajne dobre rezultate. Lov je oduvijek bio vrsta razonode za gospodu, tj. za pripadnike viših društvenih slojeva, poseban oblik zajedničkog postojanja i druženja, koje je ujedno stvaralo priliku za izgradnju odnosa među sudionicima. Ipak, lov nikako nije mogao proći bez svjesnog gospodarenja divljači.

Tijekom promatranog razdoblja nastojalo se razviti gospodarenje divljači na nekoliko posjeda. Vlastelinski zemljoposjednici bili su zainteresirani za uvođenje sve više lovnih vrsta divljači na svoje posjede. Oformljena su poznata lovišta i lovni parkovi. U mnogim mjestima uloženo je značajan kapital u izgradnju lovačkih domova. Puno energije uloženo je i u izgradnju lovnih objekata i prateće infrastrukture. Razvoj gospodarenja divljači zahtijevao je obučene i dobro plaćene poljoprivredne stručnjake. U svome istraživanju ističem činjenicu da su temelji današnjih najznačajnijih lovnih objekata i sustava postavljeni na posjedima u razdoblju koje sam proučavao, pokazujući suvremeni i obećavajući stručni rad i razvoj.

PRILOG POZNAVANJU ZBIVANJA NA PODRUČJU OPĆINA VIRJE I ŠEMOVCI U VRIJEME DRUGOGA SVJETSKOG RATA (1941. – 1945.)

A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE EVENTS IN THE AREA OF THE MUNICIPALITIES OF VIRJE AND ŠEMOVCI DURING THE SECOND WORLD WAR

Hrvoje PETRIĆ

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
hpetric@ffzg.hr

Received / Primljeno: 11. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Review / Pregledni rad

UDK / UDC: 94(497.525.1Virje)“1941/1945”

94(497.525.1Šemovci)“1941/1945”

355.48(497.525Podravina)“1941/1945”

SAŽETAK

Nakon kaotičnog povlačenja vojske Kraljevine Jugoslavije, njemačke postrojbe ušle su u Virje 9. travnja 1941. godine. Ondje je djelovala mala skupina ustaša koja je dobila naoružanje i u idućim danima počela organizirati vlasti Nezavisne države Hrvatske (NDH) te širiti utjecaj terorom, postavši tako od marginalne dominantna snaga. Ustaše su organizirale uhićenje Židova i Roma koji su ubrzo stradali, a obitelji srpske nacionalnosti bile su primorane napustiti Virje. Ustaše su vršile pritisak i na hrvatsko stanovništvo koje se nije slagalo s njihovim nasilnim metodama, što je članovima i simpatizerima dotad marginalne Komunističke partije olakšalo organizaciju otpora putem partizanskih postrojbi, koje su na području današnje općine Virje početkom 1942. imale prvi manji oružani okršaj s predstavnicima režima NDH. Tijekom cijelog rat dio stanovništva bio je novačen u regularne postrojbe domobrana pa su mladići bili raspoređivani u domobranske postrojbe udaljene od Virja. Iako nekada iznimno jak, HSS se raslojio – najveći dio njegova članstva i simpatizera se pasivizirao, pojedinci su se približili ustaškom režimu, a dio pristao se pred kraj rata priključio narodnoj miliciji (Bijeloj gardi) u Virju, odnosno pristupio antifašističkom pokretu ulaskom u partizanske postrojbe ili civilne organe tzv. narodne vlasti koji su u Virju počeli djelovati početkom proljeća 1943. godine. Kako bi pridobile lokalno stanovništvo, vlasti NDH podržale su inicijativu da se iz dijela općine Virje izdvoji prostor Virovskih Konaka gdje je 1943. formirana općina Novo Virje. Kada su partizani ojačali, poduzimali su više aktivnosti u bilogorskim selima i nekoliko su puta napadali željezničku prugu ili poduzimali razne aktivnosti u Virju. Početkom studenoga 1943. Virje i Šemovci s okolicom postaju dio velikog partizanskog teritorija. Iako je taj teritorij bitno smanjen u veljači 1944., partizani su nastavili kontrolirati područje Virja i okolice do svibnja 1944., kada je vraćena vlast NDH. Partizani su iznova zauzeli Virje početkom listopada 1944. i zadržali se do drugog tjedna prosinca te godine kada su Virje i okolicu okupirali Kozaci, koji su sustavno terorizirali stanovništvo do kraja rat koji je na istraživanom prostoru završio 4. svibnja 1945. godine.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, Virje, Šemovci

Keywords: World War II, Virje, Šemovci

U članku nije ambicija objasniti složene procese u vrijeme Drugoga svjetskog rata na području općina Virje i Šemovci, nego predstavlja samo prilog pokušaju osnovne rekonstrukcije zbivanja od 9. travnja 1941. do 4. svibnja 1945., što može biti koristan preduvjet za buduća istraživanja ratnog razdoblja u Podravini. Dobiveni rezultati baziraju se na obavijestima iz novina, objavljenim izvorima, neobjavljenim izvorima iz Zavičajnog muzeja Virja, ali i dosadašnjoj publicistici¹ i historiografiji².

Napad postrojbi Trećeg Reicha i njegovih saveznika na Kraljevinu Jugoslaviju u travnju 1941. značio je dolazak Drugoga svjetskog rata i na područje općina Virje i Šemovci. Političke podjele, koje su bile jasno izražene između dvaju svjetskih ratova, početkom ratnih zbivanja na ovom području doživjet će tragičan ishod. Posljedice toga osjećale su se desetljećima nakon završetka Drugoga svjetskog rata, a u nekim segmentima protežu se do današnjice. Treba naglasiti da je ovaj tekst samo pokušaju rekonstrukcije događaja iz Drugoga svjetskog rata, bez pretenzije da se u njemu daje zaokružena i potpuna slika. Ograničenost proizlazi iz fragmentarne sačuvanosti ili dostupnosti povijesnih izvora i nemogućnosti intervjuiranja aktivnih sudionika glavnih zbivanja u razdoblju od 1941. do 1945. godine.

DRUGI SVJETSKI RAT ZAHVAĆA OPĆINE VIRJE I ŠEMOVCI 1941. GODINE

U vrijeme raspada Jugoslavije zbivanja u Virju organizirala je Hrvatska seljačka zaštita (HSZ).³ Iako se mobilizaciji u vojne postrojbe odazvalo malo ljudi, u jutarnjim satima 8. travnja 1941. spriječeno je rušenje mosta na potoku Zdelji u središtu Virja. Hrvatska seljačka zaštita zaustavila je u Virju oveću formaciju jugoslavenske vojske.⁴ Pred kraj rata kroz Virje je prošlo oko 20.000 vojnika raznih rodova, a grupacija od 30 pripadnika HSZ-a razoružala je 1500 jugoslavenskih vojnika iz topništva i pješništva postavivši im zasjedu i uz paljbu nekoliko metaka iz puškomitraljeza. Prema jednom mišljenju, časnici su prihvatili ponuđenu mogućnost predaje pa je uz puške zaplijenjeno šest puškomitraljeza i osam topova poljskog topništva. Vojska je pritom raspuštena, a tri časnika su zatvorena u prostorije općine Virje.⁵ Prema drugoj verziji, HSZ je pod vodstvom Josipa Slamića, kasnijeg ustaškog tabornika i općinskog načelnika, razoružao postrojbu od 200 jugoslavenskih vojnika kada su se granice povlačili kroz Virje. HSZ je vojnike koji se nisu razbjegli otpremio u Đurđevac gdje su nakon dan-dva predani Nijemcima u zarobljeništvo.⁶ Časnike su odveli u Šobakovu gostionicu i razoružali vojsku, oduzevši 68 topova, 20 kareta topovskog streljiva, 200 ručnih bombi i 200 pušaka. Oružje je odneseno u općinsku zgradu, a streljivo u školski podrum. Poslije su razoružavani i drugi ostaci jugoslavenske vojske koji su prolazili kroz Virje pa se u jednom trenutku u virjevskoj školi nalazilo 15 časnika. Čulo se da grupa jugoslavenske vojske koja se povlačila iz smjera Koprivnice sprema napad na Virje pa je odmah organizirana grupa od 50-ak Virovaca koji su naoružani krenuli u Novigradsku ulicu te došli do raspela uz cestu prema Novigradu. Kada je došao kamion jugoslavenske vojske, vojnici su počeli pucati po Virovcima i tada su poginuli Petar Ciganović i Đuro Nožar. Virovci su odgovorili paljbom i dovukli tri topa u središte mjesta te ispalili nekoliko topovskih hitaca, a paljbom je upravljao Matija Napan. Nakon topovske paljbe jugoslavenski vojnici prestali su pucati i povukli su se u smjeru Novigrada. Poslije razoružanja jugoslavenske vojske, u Virju je ostala skupina ljudi iz raznih dijelova države koji se nisu mogli vratiti kućama. Njihovu prehranu organizirao je Stjepan Plemenčić, a Virovci su rado pomagali.

¹ S. Velagić, *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, Đurđevac 1972.; M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, Virje na razmeđu stoljeća, 2, Virje 1984., 33 – 46, i drugi prilozi na koje se pozivam u daljnjem tekstu.

² U prvom redu je to knjiga Vladimira Šadeka, *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.)*, Koprivnica 2017., u kojoj je on iscrpno obradio koprivničku i đurđevčku Podravinu u ratno i poratno vrijeme, a minimalni broj podataka može se pronaći i u člancima Zdravka Dizdara na koje ću se pozivati kasnije u tekstu.

³ U Virju je prije rata Hrvatska seljačka zaštita imala 100 pripadnika pod zapovjedništvom Marka Marčinka. V. Šadek, *Političke stranke u Podravini 1918. – 1941.*, 187.

⁴ M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, Virje na razmeđu stoljeća, 34.

⁵ V. Šadek, *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.)*, 64.

⁶ Zavičajni muzej Virje, *Materijali iz Narodnooslobodilačkog rata mjesta Virje (1941. – 1945.)*, (dalje: ZMV, MNRMV), Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

Prema poslijeratnim svjedočanstvima, njemačka vojska pojavila se u Virju 9. travnja 1941., između 6 i 7 sati, ali čini se da je to ipak bilo dan poslije, kako to piše u lokalnim novinama.⁷ Imali su pet bornih kola i nekoliko kamiona punih vojnika.⁸ Postoji mišljenje da je skupina pripadnika HSZ-a, na čelu s predsjednikom kotarske organizacije HSS-a Petrom Mađerićem, dočekala njemačku vojsku u Virju dan poslije, odnosno 10. travnja, kada su joj predani zarobljeni časnici jugoslavenske vojske.⁹ »U času okupacije bilo je, koliko nam je poznato, svega dvoje - troje ustaša s nekoliko simpatizera.«¹⁰

Na Veliku srijedu (9. travnja) »oko sedam sati ujutro razdijeljeno je ustašama oružje. Spriječeno je miniranje mosta. Straža je pobjegla prema Novigradu. Ekrazit je pobacan u Zdelju. Oko podne zarobljen je kapetan Martinović. Malo kasnije dolaze ulicom Gaj dvije baterije protutankovskog topništva. Četica od 11 ustaša zaustavlja ih. Sa svih strana pridolaze ovamo i potpuno neoboružani domaći ljudi, i djeca i žene... Zarobili smo 10 topova, 20 kareta municije za topove, tri mitraljeza, 5 kola druge municije, 200 ručnih bombi i oduzeli pučke četi od preko 180 ljudi, u kojoj je bilo više od trećine kadrova i Srba. Poslije su razoružani još i neki pojedinci i male skupine vojnika pograničara. Svega 15 oficira.« Na Veliki četvrtak (10. travnja) u Virju je organiziran svečani doček poginulima Nožaru i Ciganoviću, a zadušnici održanoj 21. travnja prisustvovalo je »mnogo naroda i domaća društva, među kojima se svojim uniformama isticali osobito naši vrijedni vatrogasci.«¹¹ Ovaj se izvještaj malo razlikuje od prije iznesenog svjedočanstva.

Postrojba jugoslavenskog topništva nalazila se u Hampovici i navodno je brojala oko 500 vojnika. Nakon izbijanja rata časnici su napustili vojnike i otišli prema Bjelovaru. Vojska je potom počela bježati pa je 15 pripadnika HSZ-a iz Hampovice razoružalo preostalih tridesetak vojnika i preuzeo 23 topa, no kasnije su prema odredbi njemačke vojske seljaci topove konjima prebacili u Bjelovar.¹²

Nakon što su 9. travnja njemački borbeni zrakoplovi nadlijetali podravska sela, slijedio je dolazak Nijemaca u Virje 10. travnja 1941. godine. »Kod mosta u Šebaštijanskoj ulici zaustavio se jedan njemački tenk, sprijeda i straga praćen s nekoliko motornih vozila. Oko njega se odmah počeo kupiti narod. Našlo se inteligencije vješte njemačkom jeziku (apotekar Stjepan Taboršak, veterinar Ivo Kovač, onda gostioničar Marko Šobak, Stj. Kucel, Stje. Štajdl i dr.) koji su Nijemcima dali sva potrebna razjašnjenja. Pridolazili su i pojedini ustaše oboružani puškama. Neki njemački podčasnik počeo ljudima oduzimati te puške. Kad mu se reklo da su se ti ljudi jučer borili sa srpskom soldateskom i zaplijenili topove, odmah je svima vratio puške. Neke su žene donijele mlijeko, a jedan veseljak je donio i flašu vina i nudio Nijemce... Odonda nije prošao dan a da kroz Virje ne bi prolazile veće ili manje kolone ili pojedini njemački vojnici na svakovrsnim motornim vozilima. Naši ljudi, a osobito mladež bila je neumorna u klicanju i pozdravljanju. Na bijelu se nedjelju prema pradavnom običaju plesalo u Virju na ulici kolo. Nadođe auto s tri Nijemca. Okružile ih djevojke i pozvale u kolo. Dva se odmah odazvala, a treći malo kasnije.«¹³ Iz svakodnevnog života spomenimo i podatak da je općina Šemovci 28. travnja 1941. Stjepanu Vargi iz Virja dopustila da može nesmetano iz Virja ići u Bjelovar u posjet svojem sinu biciklom marke Viktorija.¹⁴

Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH) u Virju je tabornik postao Mato Sabolić, a taborni pobočnik Franjo Mrazek. U Šemovci je tabornik bio zidar N. Vlahović.¹⁵ Nova vlast predvođena ustašama vrlo je brzo organizirala uhićenja Židova. Dva Židova iz Virja bila su prisiljena dati

⁷ Podravac, br. 7, 4. svibnja 1941., 3.

⁸ Tada je ranjen i Petar Lukić. ZMV, MNRMV, Neki podaci za historijat narodnooslobodilačke borbe mjesta Virja 1941. – 1945.; M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 34 - 35.

⁹ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 64.

¹⁰ Jedan od tih ustaša bio je Marko Peršinović koji je prije rata, navodno, prebaciavao »preko Virja Pavelića na Janka Pustuk«. ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

¹¹ Virje u borbi za slobodnu Hrvatsku, Podravac, br. 6, 26. travnja 1941., 3 - 4.

¹² V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 64.

¹³ Podravac, br. 7, 4. svibnja 1941., 3.

¹⁴ ZMV, Propusnica za Stjepana Vargu.

¹⁵ Podravac, br. 12, 8. lipnja 1941., 2.

novac za potrebe ustaša. Otto Virjanić iz Virja dao je 25.000 kuna, a Eduard Weiss 500 kuna.¹⁶ Stradali su i virovski Romi. Na lokaciji Trnje uhićeno je 90, a na području Hatačanova 100 Roma.¹⁷ Romi otpremljeni s virovskog područja više se nisu vratili.¹⁸ Srpske obitelji napustile su Virje.¹⁹ Milenko Ugrinić to je dobrovoljnu učinio sa suprugom Ankom.²⁰ U župi Miholjanec bilo je pet molbi za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest 1941. godine (Dušan Rajčević, Milenko Milačić, Vladimir Milačić, Marija Bela i Marija Bosović koja se vratila u rimokatoličku vjeru), u župi Virje dvije molbe iste godine (Gedeon Popović i Jelka Miškulin), a 1942. slijedile su još dvije molbe (Jelena Piskor i Helena Jovanović) i 1943. jedna (Dragica Mihajlović).²¹ U koncentracijskom logoru Jasenovac 1941. ubijen je Srbin Vaso Kačilović rođen u Virju. U koncentracijskim logorima ubijeni su i pojedini Hrvati rođeni u Virju. U Staroj Gradiški ubijeni su Matija Jurkov (r. 1906.) i Mijo Zubanović (r. 1906.), a u Jasenovcu Rudolf Kralj (r. 1896.), Rudolf Maceković (r. 1928.), Stjepan Milek (r. 1925.), Franjo Pečar (r. 1893.), Ankica Pintar (r. 1900.) i Katarina Tomić (r. 1904.).²²

Krajem svibnja 1941. iz rata se još nije vratilo 60 Virovaca, 23 Konađara i 8 Miholjančana,²³ a neki od njih su možda bili u zarobljeništvu kao starojugoslavenski vojnici. O tome u dostupnim izvorima nema dovoljno podataka. Kao prilog tome spomenimo podatak da su Virovci krajem svibnja 1941., kada su se vraćali s hodočašća u Mariju Bistricu, na kolodvoru u Koprivnici sreli sedmoricu Virovaca koji su se vraćali iz zarobljenništva u Gornjoj Djumaji u Bugarskoj.²⁴

Kao prilog poznavanju svakodnevnog života može poslužiti podatak da je u zadnjim danima svibnja naređeno da se smije trgovati isključivo u uredovno vrijeme trgovina, koje je bilo radnim danom od 7 do 12 te od 15 do 20 sati, a nedjeljom od 8 do 10 sati. Zabranjena je vožnja dvokolicama nogostupom u Virju u smjeru kolodvora i željezničkim prostorom uz prugu ispred kolodvora. »Također isto bit će hvalevrijedno, kad će biti uređeni putevi koji će biti podesni za uporabu biciklista, jer ovi plaćaju veće pristojbe nego li pješaci. Hvale vrijedno bi bilo da se kod izdavanja boravka vlasnicima vrtljaka ne dozvoli poslovanje tik uz crkvu za vrijeme mise. I još bi bilo hvalevrijedno da se popust biciklista globe i oni koji nedjeljom tovaru svinje, voze građevno drvo i crijep, kao i oni koji rade težačke poslove.«²⁵

U lipnju 1941. je Franjo Gašparac kao izaslanik zavoda za kolonizaciju NDH održao sastanak sa zainteresiranim u Virju te spomenuo kako je moguće da se siromašni presele u okolicu Osijeka ili Vukovara. Za preseljenje je dolazila u obzir svaka obitelj koja se bavila obrađivanjem zemlje, imala barem jedno dijete i vrijednosti od 8000 dinara. Nakon preseljenja svaka je obitelj mogla dobiti 8 jutara i 1000 četvornih hvati zemljišta, za što je plaćala 2300 do 3000 dinara po jutru u obrocima tijekom 30 godina.²⁶

Ustaška represija izazvala je reakciju. U virovskim vinogradima je od 10. do 12. lipnja 1941. u kleti Virovca Petra Ljubića održano savjetovanje članova Komunističke partije Hrvatske (KPH) iz đurđevačkog kotara, a čini se da je tada formirano privremeno partijsko rukovodstvo kotara.²⁷ Zanimljivo je da

¹⁶ V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, Podravina, 41, Koprivnica 2022., 127.

¹⁷ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 88 – 89.

¹⁸ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 36.

¹⁹ ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

²⁰ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, Srpski odsjek, kutija 501. 21494/41; H. Petrić, F. Škiljan, Iz povijesti Srba Koprivničko-križevačke županije – od prvih naseljavanja do današnjih dana, Zagreb 2019., 295.

²¹ H. Petrić, F. Škiljan, Iz povijesti Srba Koprivničko-križevačke županije – od prvih naseljavanja do današnjih dana, 338 – 339., 400.

²² Popis žrtava KL Jasenovac <https://www.jusp-jasenovac.hr/> pristupljeno 29. 8. 2022.

²³ Podravac, br. 10, 25. svibnja 1941., 3.

²⁴ Podravac, br. 12, 8. lipnja 1941., 4.

²⁵ Podravac, br. 11, 1. lipnja 1941., 5.

²⁶ Podravac, br. 12, 8. lipnja 1941., 3.

²⁷ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 36.

su od četiri komunističke organizacije đurđevačkog kotara čak tri (Virje, Miholjanec i Šemovci) djelovale na istraživanom području općina Virje i Šemovci.²⁸

Članovi KPH pripremali su se za pružanje otpora novoj vlasti, ali isprva taj otpor nije bio oružani. To se, primjerice, vidi iz izvještaja oružničke postaje u Virju koja je izvijestila da je 25. kolovoza 1941. seljak Martin Šešić iz Hampovice, općina Šemovci, donio dopisnicu na kojoj je pisalo: »Živio Rus, fuj Hitler i Pavelić, ne vjerujte im ljudi, jer su lopovi i izdajice – čitajte«. Dopisnica je bila dio antifašističke propagande i bačena je iz automobila koji je išao prema Đurđevcu ili Virju.²⁹ Inače je na organizaciji antifašističke borbe 1941. radio Franjo Benko koji je poginuo kao partizan 1943.³⁰ godine.

U jesen 1941. na području đurđevačkog kotara ustrojena je ustaška mladež. Iako je članstvo bilo obavezno za sve u dobi od 7. do 21. godine, mnogi su izbjegavali uključenje. Krajem studenoga 1941. javljeno je da se Ivan Ormanec (star 19 godina), Mijo Antoljak, Ivan Šoš (16 godina), Ivan Gjurišević i Ivan Levak (17 godina), svi iz Virja, odbijaju upisati u ustašku mladež pa je zatraženo da se strogo kazne i izvršeno je saslušanje.³¹

Prilikom neuspjelog napada na općinsku zgradu u Novigradu Podravskom u noći sa 27. na 28. studenoga 1941., pomoć su pružili članovi komunističke partije iz Šemovaca koji su presjekli telefonske (PTT) žice i oštetili željezničku prugu. Nakon toga su ustaše nastojale uhititi sve članove komunističke partije iz Šemovaca i Virja, ali su se oni na vrijeme povukli u tajnost (ilegalu).³²

Vlasti su bile svjesne aktivnosti svojih protivnika. Oružnička postaja u Virju je 1. prosinca 1941. javila da su pobjegli »od svojih kuća nepoznato kuda niže navedeni komunisti«: Bolto Pankarić i Petar Ljubić iz Virja te Ante Rončević iz Šemovaca. Petar Ljubić se ubrzo predao.³³ Kotarska oblast u Đurđevcu je u prosincu 1941. izvijestila da u općinama Šemovci i Virje ima osoba sklonih komunističkim idejama.³⁴

U međuvremenu su se članovi KPH reorganizirali pa je između 15. i 20. prosinca 1941. u virovskim vinogradima održana redovita konferencija KPH đurđevačkog kotara na kojoj je izabran prvi Kotarski komitet KPH Đurđevca na čelu sa sekretarom Franjom Kokorom iz Šemovaca.³⁵ U taj komitet je iz Virja ušao Petar Ljubić.³⁶ Komunisti su imali podršku dijela stanovništva, no bilo je i onih koji su ih otkrivali vlastima pa je 24. prosinca 1941. uhićen Mato Turčić, »seljak iz Virovskih vinograda i njegov 9-godišnji sin Franjo, jer da je kod sebe prikrivao Prpića Karla, radnika, komunistu.«³⁷

Rat je pridonosio pogoršanju ekonomske situacije pa je vlast NDH za razna gospodarska pitanja odredila gospodarske povjerenike. Za Šemovce je to bio Luka Barberić, a za Virje Andrija Babec.³⁸ Nakon uspostave NDH odselilo se tridesetak obitelji iz Šemovaca na oduzeta imanja u Srijemu i Velikoj Pisanici pokraj Bjelovara.³⁹ Godine 1942. u Virju je postojala i žandarmerijska postaja u kojoj su bila

²⁸ Jedina partijska organizacija izvan područja općina Virje i Šemovci djelovala je u Đurđevcu. Z. Dizdar, Pregled razvitka narodnooslobodilačkog pokreta u Podravini 1942. godine, Podravski zbornik, Koprivnica 1982., 31.

²⁹ Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1941. (dalje: Građa), knj. 1, Zagreb 1981., 194.

³⁰ ZMV, MNRMV, Neki podaci za historijat narodnooslobodilačke borbe mjesta Virja 1941. – 1945. (tipkopis), 5.

³¹ Detaljno u: V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, 101.

³² Z. Dizdar, Djelovanje organizacija Komunističke partije Hrvatske u Podravini uoči rata i u toku 1941. godine, Podravski zbornik, Koprivnica 1981., 29.

³³ Građa, 1, 362. Na njih se sumnjalo da su sudjelovale u napadu na općinsku zgradu u Novigradu. V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.), 145.

³⁴ Bolto Pankarića ustaše su pokušali uhititi 27. studenoga 1941., ali im je pobjegao. Pobjegao mi je i Ljubić. ZMV, MNRMV, Bolto Pankarić, Podaci o radu KP Virje (rukopis) s pismom od 25.11.1953; V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.), 145.

³⁵ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, Đurđevac 1972., 15 - 16.

³⁶ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 37.

³⁷ Građa, 1, 394.

³⁸ V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, 101.

³⁹ I. Zvonar, Šemovci, Šemovci 2007., 30. – 31.

četiri do šest žandara.⁴⁰ Državna riznica NDH je 16. rujna 1941. donijelo odluku da Gospodarska bratovština Virje ne mora plaćati porez jer »svojim prirodom unapređuje stočarstvo na većem području, a uslijed toga promiče ekonomski i kulturni napredak tamošnjeg pučanstva te time služe neposredno narodno-kulturnim ciljevima u širem smislu.«⁴¹ Malo je podataka o tome kako su Virovci pomagali ljudima iz ratom stradalih krajeva, a kao ilustracija može poslužiti podatak da je 3. kolovoza 1941. stiglo u Virje »iz Jezerana kraj Plitvičkih jezera 35-ero djece koja će ostati mjesec dana. Virovci su ih srdačno primili pokazavši i ovaj put ljubav prema Domovini i najmlađima.«⁴²

Kada su ustaška vlast učvrstila, okrenula se ideologizaciji pa su u ljeto 1941. preimenovane ulice u Virju. Mitrovica je tako postala Poglavnikovom ulicom, Gorička ulicom doglavnika Mile Budaka, Novigradska ulica postala je Ulica dr. Ante Starčevića, Gaj ulica ustaše Josipa Žagara, inače Molvarca koji je umro u beogradskoj tamnici.⁴³

ZBIVANJA 1942. GODINE

Na početku 1942. bila je jaka zima pa je život bio otežan. »Usljed velike zime i dubokog snijega, koji je mjestimice dubok po više metara, pojavili se vuci u okolici Virja. Od ponedjeljka na utorak zapao još veći snijeg, što ga već ni stariji ljudi ne pamte. Neke su ulice neprolazne, tek tu i tamo vire plotovi iz dubokog snijega, dvorišta su zatrpana, pročišćeni nogostupi izgledaju, naročito šetalištem, kao rovo-vi. Kuće u okrajcima mjesta zatrpane su do krovova, kao i poljski putevi, naročito gdje su nastali zapusi da ih se ne raspoznaje. I naši revni posjetioци gorica i klijeti morat će dugo čekati kad će moći na naše brežuljke. Izostali su vlakovi i nemoguć je promet okolišnim mjestima. Predstoji bojazan od opasnih poplava, koje bi mogle nastati ako naglo počne snijeg kopnjeti, jer su svi potoci, a i rijeka Drava smrznuti.«⁴⁴

Čini se da su partizani prvu oružanu akciju na ovome području izveli ispred općinske zgrade u Šemovcima 10. siječnja 1942. godine. Izveli su napad na oružnike iz Virja u kojem je jedan ubijen, a dva su bila teško ranjena. Poslije je utvrđeno da su oružnici stradali zbog propusta u postupanju jer su »sreli dva sumnjiva čovjeka te su ih vodili u općinsku zgradu, no nisu ih pretresli pa se jedan od privedenih naglo okrenu i pucao.« Šemovce su opkolili ustaše iz Koprivnice i uhićeno je nekoliko osoba, među kojima je bio općinski načelnik Ivan Kolarević. Na oružnike je pucao sekretar Okružnog komiteta KPH Grga Jankez.⁴⁵ U novinama piše: »Oružnici vodnici Franjo Jurajić i Gabrijel Bekšić te domobran Lovo Bene vršeći svoju dužnost 10. I. t. g. postradali su u sukobu s četničko-komunističkom bandom u Šemovcima, što je među cjelokupnim narodom zavladao razumljivo gnušanje nad počinjenim zločinom. Gabrijel Bekšić i Lovo Bene teško ranjeni prevezeni su u bolnicu, dok Franjo Jurajić ostao na mjestu mrtav.«⁴⁶

Franjo Kokor, koji je bio sekretar Kotarskog komiteta KPH Đurđevac, došao je 24. travnja 1942. u Šemovce s dvojicom partizana iz Bilogorske partizanske čete, a da ne bi otkrio suradnike, zatražio je da ih smjeste u kletima osoba koje su surađivale s ustašama. Idućeg dana su ih prijavili pa su žandari pretresli selo.⁴⁷ U travnju 1942. zbog suradnje s Franjom Kokorom tri su osobe bile optužene za sastanke s njim, nošenje hrane i skrivanje. Kokor je pobjegao, a optuženi su uhićeni. U rujnu 1942. je logornik Đuro Matonićkin, inače Virovac, predložio stožeru Velike župe Bilogora da se zatočeni Mijo Vrabec,

⁴⁰ ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

⁴¹ ZMV, Gospodarska bratovština Virje.

⁴² Podravac, br. 21, 10. kolovoza 1941., 5.

⁴³ Podravac, br. 12, 8. lipnja 1941.

⁴⁴ Podravac, 1 - 2, 15. veljače 1942., 3.

⁴⁵ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 145 - 157.

⁴⁶ Podravac, 1 - 2, 15. veljače 1942., 3.

⁴⁷ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 18. Franjo Kokor iz Šemovaca je s devet partizana došao u selo Trojstvo te su 27. svibnja 1942. ubili ustaškog rojnika Dragutina Pintarića. Građa, 2, 434.

Šimun Madjer i Tomo Šignjar puste iz logora, čemu je priložio izjave supruga Šignjara i Madjera te Vrabecova oca, kao i uredovne svjedodžbe općinskog poglavarstva u Šemovcima te potvrde o njihovu moralnom i političkom ponašanju.⁴⁸

U ožujku 1942. »većina birača« iz Virovskih Konaka tražila je osnivanja nove općine pod imenom Novo Virje sa sjedištem u Drenovici. Proces osnivanja nove općine još je trajao krajem kolovoza 1942. godine. Općina Novo Virje profunkcionirala je najkasnije u rujnu 1943.⁴⁹ pa je smanjena općina Virje i više nije imala izlaz na rijeku Dravu.

Vlasti NDH nastojale su pridobiti ugledne mještane pa je Petar Mađerić 1942. postao član Hrvatskog državnog sabora⁵⁰, a bio je i općinski načelnik Virja.⁵¹ Osim njega, kao načelnici u Virju spominju se Mijo Fancev, Ivan Matišin i Mijo Grivić, a bilježnik je bio Ivan Car.⁵²

Inače, u općini Virje je 1942., prema evidenciji Đure Matoničkina, bilo 347 ustaša i 24 pripadnika pripadne bojne, a u općini Šemovci 161 ustaša i 11 pripadnika pripremne bojne.⁵³ Neki su Virovci stradali u udaljenijim područjima, primjerice kada su 12. travnja 1942. partizani su u selu Tmovec ubili Andriju Šignjara iz Virja.⁵⁴

Članovi antifašističkog pokreta pokušavali su organizirati elemente civilne vlasti koja bi se suprotstavila ustaškoj vlasti pa je u Miholjancu 12. lipnja 1942. osnovan ilegalni mjesni odbor Narodnooslobodilačke fronte koji je od 1943. djelovao kao mjesni Narodno-oslobodilački odbor (NOO).⁵⁵ U Šemovcu je NOO osnovan u listopadu 1942. godine. Predsjednik je bio Ante Rončević, tajnik Stjepan Cvetković, a članovi Luka Kopas, Josip Vlahović, Bara Kokor i Ivan Kolarević.⁵⁶

Na drugoj strani ustaške su vlasti među stanovništvom nastojale djelovati na razne načine, primjerice održavajući političko-gospodarske sastanke. Tako je ujutro 16. srpnja 1942. u Šemovcima održan sastanak na koji je došlo toliko ljudi da nisu svi stali u školsku prostoriju pa su neki stajali vani pod prozorom, a navečer se i u Virju skupio »lijep broj naroda«. U Šemovcima su govorili logornik Đuro Matoničkin i doglavnik Miško Račan, koji je prije bio zastupnik u narodnoj skupštini ispred HSS-a za kotar Đurđevac (biran 1925.), a u Virju im se pridružio još jedan bivši narodni zastupnik, Petar Mađerić koji je Virovce pozvao na uključivanje u ustaški pokret.⁵⁷

U ratno vrijeme kulturni život je minimaliziran. Primjerice, u Virju je 1942. djelovalo kino (slikokaz) čiji je vlasnik bio Zdravko Rendulić, inače pripadnik ustaškog pokreta. Njemu je 12. kolovoza trebala potvrda o tome kao prilog zamolbi predanoj Izvještajnom i promidžbenom uredu Vlade NDH.⁵⁸

U kolovozu 1942. ustaški logor je javio kako je »do nedavno« u Virju izlazio tjednik Podravec čiji je urednik bio Milko Tišljar, inače vlasnik knjižare i tiskare u Virju. Izlaženje tjednik obustavljeno je rješenjem Ministarstva za obrt, veleobrt i trgovinu zbog štednje papira.⁵⁹

U rujnu 1942. partizani su privremeno zauzeli Pitomaču i Kloštar Podravski pa se očekivalo da će slijediti napad na Đurđevac i Virje. Stoga je logornik Matoničkin zatražio bolje naoružanje za ustaške postrojbe.⁶⁰

⁴⁸ V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, 104.

⁴⁹ Preslici dokumentacije objavljeni u: J. Grivić, Novo Virje, Novo Virje 2002., 248 - 254.

⁵⁰ Narodne novine, br. 31/1942, 1; isto, br. 33/1942, 2.

⁵¹ Na dužnosti načelnika spominje se, primjerice, u lipnju 1943. Građa, 5, 372.

⁵² ZMV, Poglavarstvo upravne općine Virje; M. Matišin, Civilna uprava od 1871. do 1945., 36.

⁵³ V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, 114.

⁵⁴ Građa, 2, 239.

⁵⁵ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 18.

⁵⁶ Pregled razvitka političkih organizacija, organa vlasti i oružanih jedinica u vrijeme NOB u općini Đurđevac (tipkopis), Historijski arhiv Bjelovar, Bjelovar 1965., 19.

⁵⁷ V. Šadek, Ustaški logor Đurđevac u vrijeme logornika Đure Matoničkina, 105 - 106.

⁵⁸ Isto, 102.

⁵⁹ Isto, 107.

⁶⁰ Isto, 120.

U sklopu antifašističkog pokreta nastojalo se što više raditi s mladima pa su između 20. i 25. listopada 1942. formirane grupe Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) u đurđevačkim zaseocima Brvci - Novo Selo i Peski te u Virju.⁶¹ Prema izvještaju od 26. studenoga 1942., u kotaru Đurđevac bilo je 12 članova Komunističke partije - tri u Virju, tri u Šemovcima i jedan u Hampovici, a identično stanje bilo je i u prosincu te godine.⁶² Moguće je da je ovaj izvještaj suprotan poslije zabilježenim izjavama da su u Komunističku partiju u Virju do kraja 1942. primljeni »Jakob Grivić, Gašpar Vinković, Franjo Jakubin - stariji, Franjo Jakubin - mlađi, Vargović, klobučar, Ivo Marčinko, Đuro Pav, Treza Čizmešinkin i Franjo Šoš, klobučar«.⁶³

Zbog ratnih zbivanja u Virje su došle prve izbjeglice iz Like⁶⁴ jer se u listopadu 1942. spominje da su dječaci iz Udbine i okolice išli na nauk kod virovskih obrtnika, a koordinator te aktivnosti bio je Dragutin Podravec. Primjerice, Juro Rosandić iz Podlapca (Podlapače) bio je namješten u Virju kod kovača Martina Macerovića. Naučnici nisu dolazili samo iz Like 1942., nego ih je bilo iz drugih krajeva pa je tako Srećko Šimunović iz Struge pokraj Dvora namješten kod stolara Ivana Subotičanca u Virju, a Ivan Kolar iz Zadra kod remenara Antuna Bešenića također u Virju.⁶⁵

DOGAĐAJI 1943. GODINE

Dana 6. siječnja 1943. stigla je veća skupina izbjeglica iz sela Mutilić pokraj Udbine, a smješteni su u školi. Poslije su se neki stalno nastanili u Virju.⁶⁶ Predvodio ih je Ive Pintar, a osim njegove u Virje su stigle obitelji Papaž, Tuteković, Crnković, Gašparović, Pišćević, Samac i Vrbanac te naknadno obitelj Ive Kovačića.⁶⁷ Spominju se i obitelj Bakrač, Milobara, Krznarić, Cvitković te Sertić. Izbjeglice iz Like prihvatilo je tadašnje vodstvo Virja i smjestilo ih u dva razreda u prizemlju tadašnje zgrade osnovne škole. Hranu su u prvim danima dobivali od mještana, a pripremala se u školskoj kuhinji. Ubrzo su smješteni u napuštene kuće ili su ih udomili imućniji Virovci kojima su pomagali u poslovima vezanim uz poljoprivredu. Oni koji su imali izučen zanat radili su u svojoj struci.⁶⁸

Razne antifašističke aktivnosti događale su se u bilogorskim selima pa je tako II. bataljon Kalničkog partizanskog odreda 12. ožujka 1943. u Hampovici iz privatne trgovine konfiscirao robu i oduzeo 60.000 kuna, a u Šemovcima uništio općinsku arhivu te zaplijenio jednu pušku i pištolj. Između 20. i 30. ožujka 1943. formirani su općinski i mjesni NOO Virje.⁶⁹ »Zadatak mu je briga o snabdijevanju vojnih jedinica koje prolaze mjestom, mobilizacija ljudi za jedinice i sprege, izdavanje propusnica za oslobođeno područje, prihvaćanje i smještaj ranjenih boraca, prikupljanje novca putem narodnog zajma, hrane, odjeće, obuće i drugog. U radu odbora sudjelovali su Franjo Šoš, Ivan Matonićkin, Mato Barberic, Josip Berta, Rudolf Petrićec, Đuro Pav, Jakob Grivić, Petar Ormanec, Stjepan Senković, Mijo Đurišević, Gašpar Vinković, Franjo Jakubin - stariji, Franjo Jakubin - mlađi, Mijo i Magica Kolenc, Petar Baruškin, Ivan Crnjaković, Đuro Suhan, Micika Valić, Đuro Šipušić, Đuro Crnjaković, Bolto Pankarić, Andrija Babec, Mijo Šklebar, Stjepan Podupski, Franjo Markov, Petar Hrženjak i Ivan Aušperger. U toku rata bilo je izmjena u sastavu odbora jer su neki članovi odlazili na druge dužnosti i

⁶¹ S. Velagić, *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, 22.

⁶² Građa, 3, 635, 732.

⁶³ Postojala je i grupa simpatizera Komunističke partije koju su činili: Marijan Legradi, Đuro Milek, Ivan Crnjaković, Stjepan Subotičanec, Katica Vranić, Roza Sinković, Magica Pankarić, Ljubica Šklebar, Micika Valić i drugi. M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, 37.

⁶⁴ D. Podravec, *Povijest virovskoga školstva*, Virje 1999., 85.

⁶⁵ M. Kolar-Dimitrijević, *Hrvatski radiša i Podravina od 1903. do 1945.*, 19, 24 - 25.

⁶⁶ M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, 38.

⁶⁷ Z. Despot, *Vrijeme zločina. Novi prilozi za povijest koprivničke Podravine 1941. – 1948.*, Zagreb - Slavonski Brod 2007., 97.

⁶⁸ Iscrpan popis svih izbjeglih koji su smješteni u Virju: M. Matišin, *Ličani u zbjeugu u Virje (prosina 1942.)*, Virje na razmeđu stoljeća, 6, Virje 2012., 26 - 29. Postoji mogućnost da nisu svi popisani.

⁶⁹ S. Velagić, *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, 25; M. Matišin, *Razvoj narodne vlasti u Virju*, Virje na razmeđu stoljeća, 1, Virje 1981., 7.

u vojne jedinice.« Rad s mladima proširen je i na one koji nisu bili bliski komunistima. Početkom ljeta 1943. u virovskom vinogradu Petra Vujčića osnovana je omladinska organizacija Ujedinjenog saveza komunističke omladine Hrvatske, a sekretari te grupe bili su Jakob Grivić i Pero Šoš.⁷⁰

Kako bi se otežala komunikacija, partizani su nastojali onesposobiti željezničku infrastrukturu. Prema očevidniku nezgoda Hrvatskih državnih željeznica, 29. lipnja 1943. godine, 45 minuta poslije ponoći, u Virju je razoružana »i odvedena od partizana željeznička straža, a u prometnom uredu razbijen je brzoglav i brzoglas«. Šteta je iznosila 6460 kuna.⁷¹

U ljeto 1943. iz Koprivnice je u Virje stigla snažna postrojba njemačke vojske. Oni su se odmarali u nekoliko objekata, a nakon duljeg boravka produžili su u Mađarsku.⁷² Jedan vod Dvanaeste narodnooslobodilačke udarne brigade je 2. srpnja 1943. napao Virje. Prema izvještaju Zapovjedništva Prvog domobranskog zbora Glavnom stožeru oružanih snaga NDH, partizanske snage zapalile su arhiv općine i pošte, razoružavši pritom dva oružnika i jednog domobrana, a tri su oružnika nestala. Nadstojnik željezničke »postaje, prometnik Abarzan i dva skretničara odvedeni su od partizana.«⁷³ Pri prolasku vlaka između Virja i Novigrada 2. kolovoza 1943. oko 17 sati eksplodirala je ručna bomba i oštetila nekoliko poštanskih kola.⁷⁴

Prema izvještaju Štaba Bilogorskog partizanskog odreda, bataljon Bilogorskog partizanskog odreda je s jednom četom Dvanaeste narodnooslobodilačke udarne brigade 3. kolovoza 1943. napao Virje, »gdje smo imali zadatak da se digne štamparija koja nije bila dopremljena, dok su neke stvari dopremljene, hartija za pisanje. U toj akciji je zaplijenjena veća količina Batine obuće. Svega je bilo ukupno 300 pr. Zarobljeno je tri manlihera i jedan mauzer, tri para odjela i tri para čizama, jedne cipele.«⁷⁵

Novi napad slijedio je sa 5. na 6. kolovoza 1943., a tada je jedna četa Dvanaeste narodnooslobodilačke udarne brigade s Bilogorskim partizanskim odredom napala željezničku postaju Virje i uništila jedan uređaj, opljačkali su blagajnu, zapalili jedan vagon i zarobili dva domobrana.⁷⁶ Prema izvještaju iz kolovoza 1943., partizanska je »udarna grupa izvršila akciju na Virje, zarobila 32 domobrana, 1 satnika i 1 narednika. Narednik, satnik i 18 domobrana prešlo je dobrovoljno na našu stranu. Udarne grupa popalila je priličan broj dreševa i zaplijenila oko 100 metara pšenice.«⁷⁷

Emancipacija žena vidljiva je i u djelovanju antifašističkog pokreta. Između 10. i 15. kolovoza 1943. osnovani su mjesni odbori antifašističkog fronta žena (AFŽ) u Miholjancu i Virju.⁷⁸ Među aktivistkinjama AFŽ-a spominju se: Treza Levaković, Ljubica Šklebar, Micika Valić, Marija Berta, Magica Kolenc i Magica Pankarić.⁷⁹

Bilogorski partizanski odred upao je 13. kolovoza 1943. u Virje sa zadatkom da izvuče strojeve iz tiskare, ali nisu ih mogli transportirati pa su odustali od početne namjere. No zato su u Virju zaplijenili 45 pari cipela, 12 pari čizama, pisači stroj, radio, dvije puške, pištolj, dalekozor i 40 metričkih centi pšenice.⁸⁰ Partizani su 14. kolovoza 1943. u 0.45 sati napali željezničku postaju Virje i uništili »brzoglav, brzoglas i uređaj štitnika signala. Tiskanice i knjige spaljene. Nadstojnik Majdak odveden. Šteta na b.b. uređaju 60.680 kn.«⁸¹ Slijedio je napad na željezničku prugu Koprivnica - Virje sa 2. na 3. rujna te su uništene tračnice i prerezane brzoglavne linije. Novi napad na postaju Virje i željezničku stražu partizani

⁷⁰ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 38.

⁷¹ Građa, 5, 960.

⁷² M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 38.

⁷³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom V, knjiga 17, Beograd 1956., 378; Građa, 5, 424, 550, 704, 962.

⁷⁴ Građa, 5, 971.

⁷⁵ Građa, 5, 779.

⁷⁶ Građa, 5, 758.

⁷⁷ Građa, 5, 770.

⁷⁸ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 31.

⁷⁹ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 38.

⁸⁰ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 31.

⁸¹ Građa, 5, 973.

su izveli 11. rujna 1943. te zarobili četiri domobrana, a pet dana poslije, 16. rujna u 0.30 sati iznova je napadnuta željeznička postaja pri čemu je napravljena šteta u iznosu 28.240 kn. Sljedeći napad na postaju Virje bio je 23. rujna u 23 sata. Partizani su »prema Novigradu razorili 5 - 8 m, prema Đurđevcu 560 m, prerezano b.b. stupova na 800 m.«⁸² Bjelovarski partizanski odred je u noći sa 29. na 30. rujna između Đurđevca i Virja porušio 500 m željezničke pruge.⁸³ Kada je 12. rujna 1943. osnovan Okružni NOO Bjelovar, u njegovom je sastavu po jednoj verziji bio član Bolto Pankarić iz Virja⁸⁴, a po drugoj Franjo Šoš iz Virja.⁸⁵

U listopadu 1943. u đurđevečkom kotaru je djelovao Martin Mesarov, »narodni poslanik iz virovitičkog kotara koji dolazi svome bratu na Virovske Konake i preko toga svoga brata održavajući neke tajne sastanke. Izgleda da je i on na Virovskim Konacima formirao neku grupu seljačke zaštite, no neki veći rad te grupe nije do sada primijećen. Znademo samo to da je jedan član te grupe neki Sekula Benko i da je ta grupa bila kod Mile Šinka i tražila vojničko odijelo. Nadalje je Martin Mesarov tražio od predsjednika općinske organizacije bivšeg HSS-a Virje da mu dade 600 ljudi koji bi bili voljni ići pod oružje. Ovaj mu je obećao samo 100. Kako dalje s tim stoji, ne znamo.«⁸⁶

Dio članova HSS-a iz Virja počeo je surađivati s komunistima još 1942., a neki od njih su se 1943. i 1944. pridružili partizanima. Preostali pripadnici HSS-a nisu se sukobljavali s komunistima, nego su pružali »uglavnom pasivan otpor i propovijedali čekanje«. Prema svjedočanstvu Martina Berte, on i Bolto Pankarić su »otvoreno vodili dijaloge« s Petrom Mađerićem i još nekima.⁸⁷

Partizani su 5. listopada 1943. došli na sajmište u Virje »odakle su sa sobom odveli povjerenika od zajednice za promet stokom Gustava Hercega. Spomenuti povjerenik imao je kod sebe 400.000 kuna. Jedna skupina partizana s dvokolicama došla je u Virje, gdje je prisilila obćinskog blagajnika da im otvori blagajnu, odakle su partizani uzeli 5.186 kuna o čemu su izdali pismenu potvrdu. Nakon toga su opljačkali blagajnu pošte, a zatim su naljepili jedan plakat na obćinu sa nadpisom »spasimo žetvu za sebe i svoju vojsku«. Pri odlasku iz Virja odveli su sa sobom legionara Martina Šanjića.«⁸⁸

Nakon što je 11. listopada 1943. napadnuta željeznička postaja u Virju i počinjena štetom od 2600 kuna, Bjelovarski partizanski odred je 19. listopada razorio željezničku prugu pokraj Virja u duljini jednog kilometra. Isti je odred 25. listopada pokraj Virja razrušio još tri kilometra željezničke pruge⁸⁹ te na željezničkoj stanici u Virju zapalio tri vagona.⁹⁰

Nakon što su početkom studenoga 1943. općine Virje i Šemovci ušle u sastav velikog područja pod upravom partizana, tzv. Podravske republike⁹¹, aktiviran je rad vojnih i civilnih organizacija antifašističkog (narodnooslobodilačkog) pokreta. Članica Glavnog odbora Antifašističkog fronta žena Hrvatske Marica Zastavniković podnijela je 6. prosinca 1943. izvještaj o raspoloženju naroda prema narodnooslobodilačkom pokretu i aktivnosti žena, istaknuvši da je Virje »vrlo težak teren. NOO postavljen, ali ne valja. Našla sam cijeli odbor u jednoj birtiji kod kartanja za vino. Ne shvaćaju uopće što imadu raditi. Izdaju propusnice za odlazak u neprijat. baze. Hrane za vojsku daju, ali samo ako se sabiranje provodi tajno, da nitko ne dozna tko je što dao.«⁹²

⁸² Građa, 6, 697, 700, 706.

⁸³ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 33.

⁸⁴ Z. Dizdar, Razvoj NOB-a u Podravini u 1943. godini, Podravski zbornik, Koprivnica 1983., 24.

⁸⁵ Franjo Šoš je prije rata bio aktivist HSS-a i bliski suradnik Petra Frančine, a strijeljala ga je Bijela garda u Hampovici 14. srpnja 1944. godine. Dobrila Pepo, Prilozi za povijest NOB-a koprivničkog kraja, Koprivnica 1983., 108, 125.

⁸⁶ Građa, 6, 386.

⁸⁷ ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

⁸⁸ Građa, 6, 557.

⁸⁹ Građa, 6, 654, 713; Građa, 7, 97.

⁹⁰ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 34.

⁹¹ D. Feletar, Podravina. Prinos poznavanju gospodarskog razvoja sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1973., 270.

⁹² Građa, 7, 726. Za Miholjanec piše da je »sve u najstrožoj konspiraciji«.

»Bjelovarski N. O. P. odred« je 1. prosinca 1943. odbio napad iz Đurđevca kada je 250 gestapovaca krenulo prema Virju, »gdje ga je I. bataljon odreda dočekaao i natjerao u paničnom bijegu natrag u Đurđevac, nanijevši mu gubitke 10 mrtvih i 17 ranjenih, dok su naši gubici bili samo 1 mrtav. Utrošeno je 300 metaka.«⁹³

ZBIVANJA 1944. I DO KRAJA RATA 1945.

Od prijašnjih partizanskih straža 8.⁹⁴ ili 20. siječnja 1944. Formirana je komanda mjesta Virje koja je bila smještena u zgradi nekadašnje općine, a poslije u prostorijama veterinara Ivana Markova. Komandant Virja bio je Furjan Markač, a komesar Martin Berta.⁹⁵ Furjan Markač je poginuo u borbi s tenkovima u Virju u veljači 1944. pa je za novog komandanta postavljen Slavko Leskovar, dotadašnji zamjenik komandanta Koprivnice. Kada je Martin Berta u ožujku 1944. otišao na dužnost političkog instruktora komande bjelovarskog područja, za novog komesara imenovan je Antun Negro iz Bjelovara. Inače je komanda mjesta s NOO-om općine provodila novačenje novih partizana za slavonske i bilogorske jedinice, a sa svojom vojnicima kontrolirala je područje Virja, Molva, Novog Virja, Miholjanca, Šemovaca, Hampovice i Rakitnice. Također je vršila »čišćenje i likvidaciju sakrivenih ustaša«, organizirala je Dom kulture, skupljanje hrane i odjeće za partizane te zajedno s NOO-om skuplja orahe i mast koje s Mađarima mijenja za sol koje je tada nedostajalo.⁹⁶

Početkom siječnja 1944. partizani su uhitili jednog od organizatora Bijele garde Mađerića iz Virja, ali on je pušten nakon što su se za njega zauzeli članovi NOO-a koji su izjavili da se na terenu ništa ne može učiniti dok su organizatori Bijele garde Mađerić iz Virja i Jagatić iz Đurđevca u zatvoru.⁹⁷ Prema izvještaju od 2. veljače 1944., komandno mjesto u Virju tek je bilo osnovano »pa se za sada o njezinom radu ne može ništa reći.«⁹⁸

Prema izvještaju ZAVNOH-u od 4. veljače 1944., u Virju je osnovano pjevačko društvo,⁹⁹ a Vice Zaninović je prosvjetnom odjelu ZAVNOH-a 17. veljače 1944. napisao kakvo je stanje bilo u siječnju: »U Virju radi građanska škola, ali je još nisam dospio posjetiti. Prema obavijestima dobivenim, broj pouzdanih nastavnika nije ni ovdje velik, pa će biti potrebno vršiti neke promjene barem u upravi. Tako na pr. sam saznao s upućenog mjesta (drug Marijan-Grga Jankez iz ONOO Bjelovar) da upravitelj nije ustašku tablu skidao nekoliko sedmica, dok nije bio prisiljen i da nije ni jedan dopis naš uvrstio u urudžbeni zapisnik do određenog roka.«¹⁰⁰ U vrijeme partizanske vlasti svećenik »u Virju nije htio da služi misu sve dok partizan s oružjem nije izašao iz crkve.«¹⁰¹

Život je bio težak, a »rat je zbog nestašice oživio mnoge stare djelatnosti«, prema svjedočanstvu Mire Kolar-Dimitrijević, »susjeda Matekina tkala je kuhinjske krpice – tepihe, na isto tako krupnom drvenom stanu koji je ispunio čitavu sobicu gdje je bio smješten. Svaki istrošeni komad odjeće upotrebljavao se kroz tkanje u koristan predmet, a o vještini tkalje ovisilo je slaganje boja. Virovke su za rata sadile i lan koji je cvao prekrasnim plavim cvjeticama i onda ga prerađivale sve do lanenih plahti. Sadile su i industrijsku konoplju od koje su se radila užeta.«¹⁰²

⁹³ Građa, 7, 743.

⁹⁴ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 38.

⁹⁵ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 41. Istog dana, 20. siječnja, formiran je općinski komitet KPH. Sekretar je bio Martin Berta, a članovi Vjekoslav Turina, Đuro Pava, Furjan Markač i Franjo Šoš.

⁹⁶ ZMV, MNRMV, Neki podaci za historijat narodnooslobodilačke borbe mjesta Virja 1941. – 1945. (tipkopis), 8.

⁹⁷ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 243.

⁹⁸ Građa, 8, 307.

⁹⁹ Građa, 8, 326.

¹⁰⁰ Građa, 8, 549. Čini se da je tada upravitelj škole bio Milan Grubić. D. Podravec, Povijest virovskoga školstva, 85.

¹⁰¹ Prema izvještaju 25. veljače 1944. godine. Građa, 8, 603, 859 – 860.

¹⁰² M. Kolar-Dimitrijević, Podravski kaleidoskop. Sjećanja jedne Podravke na četiri podavska svijeta u dvadesetom stoljeću, Koprivnica – Virje 2015., 205.

Dana 20. veljače 1944. izvršen je napad na partizansku komandu mjesta Virje, a u kratkoj borbi poginula su dva i ranjen je jedan partizan.¹⁰³ Novi je napad, prema partizanskom izvještaju, izvršen ujutro 24. veljače 1944. »kada je neprijatelj« sa šest tenkova prodro »u Virje i isti dan se vratio u Đurđevac, napustio Đurđevac i otišao u Pitomaču. U Pitomači si je neprijatelj napravio svoju bazu, iz koje eto tako izliječe. Smatramo da je svakako nezgodno da eto tako velika mjesta od svojih 6 - 10.000 stanovnika padaju bez ikakove borbe i to prvo Pitomača, pa Kloštar, pa Đurđevac pa Virje. Sva ta mjesta prošao je neprijatelj bez borbe. No mi nemamo nikakovih snaga vojničkih da ih spriječimo.« U napadu je poginuo »komandant Virja član Partije drug Vaso«, tj. Florijan Markač.¹⁰⁴

Ustaške vlasti formirale su Bijelu gardu koja je trebala pružati oružani otpor partizanima, a u Virju je bilo oko 35 njezinih pripadnika.¹⁰⁵ Krajem veljače su veze između Virja i pripadnika Bijele garde u selima uz Dravu dobro funkcionirale, a u Virju su pronađeni i leci kojima se pozivalo stanovništvo na uzimanje oružja i borbu protiv partizana koji se bore za komunizam te navodilo da će im komunisti uzeti posjede.¹⁰⁶ U izvještaju SKOJ-a od 25. veljače 1944. ističe se kako »roditelji zabranjuju omladini da ide na sastanak. Kažu: kako su došli u Koprivnicu, tako će doći u Virje i postreljati ih. Povodom naše mobilizacije, reakcija je poslužila roditeljima mobilisanih, na taj način su tražili preko njih povratak svojih sinova jer da su ih partizani prevarili.«¹⁰⁷

Žene Virja su s proslave Međunarodnog dana žena 8. ožujka 1944. poslale brzojav maršalu Josipu Brozu Titu, kao predsjedniku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, sljedećeg sadržaja: »Mi žene Virja, sakupljene na proslavi 8. marta, pozdravljamo Te kao prvoborca za narodno oslobođenje i ravnopravnost naroda. Obećajemo ti da ćemo Tebe i naš Nacionalni komitet mi žene u toj borbi vjerno slijediti i pomagati, da se ostvari vjekovna težnja naših naroda – slobodna naša domovina Hrvatska u federativnoj demokratskoj Jugoslaviji.«¹⁰⁸

U Virju i oko njega su 14. i 15. ožujka bacani ustaški leci na kojima je pisalo: »Učitelji, vjeroučitelji i pošt. nadstojniče ne zaboravite da ste HRVATI«, »Prvi partizanski saradnici naši su«, »Nisu Hrvati oni koji ruše, već koji grade«, »Učitelji! Odgajanje mladeži u part. duhu stajat će vas GLAVE«, »Udji u zasjedu oduzmi partizanu oružje – gospodar si situacije« i »Živila Ust. Crna Legija – ŽAP«.¹⁰⁹ Njemačka vojska je 16. ožujka 1944. iz Koprivnice »krenula u pravcu Novigrada i Virja. Prema dosada dobivenim podacima, neprijatelj je kretao s većim brojem pješadije i 6 tenkova... Na sektoru Koprivnica - Virje naše jedinice samo su napucavale, ali do borbe uopšte nije došlo«, stoji u partizanskom izvještaju.¹¹⁰ Dan kasnije, 17. ožujka, piše da neprijatelj iz uporišta nije izlazio i da se II. bataljon Bjelovarskog odreda nalazio u Miholjancu. Idućeg dana, 18. ožujka, jedna četa toga bataljona nalazila se na položajima poviše Miholjanca »jer je neprijatelj bacio jedan dio snage iz Novigrada za Virje, prilikom prolaza neprijatelja II. bataljon imao je s njima borbu.«¹¹¹ Pri prolasku vojske u ožujku 1944. stanovništvo Virja bježalo je od kuća te su bili razočarani zbog pljačke koju su počinile ustaše.¹¹²

Stanje partizanske propagande u Virju može se vidjeti u izvještaju iz travnja 1944.: »Dom kulture postoji u Virju, a osniva se i u Đurđevcu i Šemovcu... Parole su najviše pisane u Virju i Đurđevcu. Na tom kotaru postoje 2 kazališne družine, u Virju i Đurđevcu, i jedan pjevački zbor.«¹¹³ No prema izvještaju đurđevčkog kotarskog komiteta KPH koji je potpisao Bolto Pankarić, u Virju se pojavila parola partizani ratuju za Engleze i ponovno misle vratiti »poredak lordova«. U Virju su objavljivani i leci

¹⁰³ S. Velagić, *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, 39.

¹⁰⁴ Građa, 8, 605, 896.

¹⁰⁵ M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, 42.

¹⁰⁶ V. Šadek, *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.)*, 247.

¹⁰⁷ Građa, 8, 626.

¹⁰⁸ Građa, 9, 594.

¹⁰⁹ V. Šadek, *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.)*, 235.

¹¹⁰ Građa, 9, 10.

¹¹¹ Građa, 9, 189.

¹¹² V. Šadek, *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.)*, 250.

¹¹³ Građa, 9, 327.

kojima su se rugali komandantu mjesta koji je nosi kožnate hlače dok su istodobno obični partizani hodali goli i bosu.¹¹⁴ U travnju 1944. u Virju su djelovali općinski komitet i SKOJ-evska grupa.¹¹⁵

Prema izvještaju za travanj 1944., u Virju je radio liječnik, a u selu se skupljala hrana za bolnicu, komandu sela i općinski NOO, a za Uskrs je 19 siromašnih obitelji dobilo mast, brašno, jaja i slaninu.¹¹⁶ U Virju je na proslavi 1. svibnja 1944. bilo okupljeno 500 osoba, a paljen je i krijes. Prema izvještaju »u općinama Virje, Đurđevac, Kalinovac i Šemovac se očituje u tome što narod postaje sve odaniji za N.O.P., što se najbolje vidilo kod proslave 1. maja gdje je narod u velikom broju zajedno sa našom vojskom manifestirao i klicao parole drugu Titi i N.O.V. Na tim općinama bio je naš rad najagilniji pa je narod upoznat dovoljno sa ciljevima N.O.B., a donekle i s odlukama koje su donešene na II zasjedanju A.V.N.O.J. – a. Do sada nismo uspjeli još u dovoljnoj mjeri raskrinkati Mačeka i mačekovštinu i njihov rad najviše smeta N.O.P. – u cijelom kotaru pa tako i u ove 4 općine, što se najbolje vidi u samom Virju prilikom sada novo nastale situacije, t.j. upadom bande iz Koprivnice i preko Drave u mjesto gdje su se baš ti simpatizeri Mačekovi veselo šetali ulicama zajedno sa ustaškim obiteljima. Tako na pr. sin od starog Mačekovca, koji se već 3 - 4 god. javno ne ističe, Mesaroš Franje otišao je u Bjelu gardu i cela obitelj toga Fabijana je slavila cijeli dan i priredila obed za njih 20. Mati od Ivurek Stjepana, poverenika Gospodarske Sloge, rekla je ustaši: »Gospon, da bi vi barem ostali ovde, šta će biti kada vi odete.« Vodio ih je po selu Bosorić Mijo, do sada ne opredeljen i Sabolov pomoćnik koji se pravio naš simpatizer.« Vezano uz djelovanje Bijele garde politička situacija »je bolja jer se suprotnosti između bande i naroda sve više zaoštavaju. Naročito se to osjetilo sada u Virju gdje je banda izlupala čak i neke svoje simpatizere a koji im sada psuju mater.«¹¹⁷

Župsko zapovjedništvo NDH javilo je kako su 12. svibnja 1944. tri oružnika postaje Ždale s milicijom Ždale i Repaša prešle Dravu i napale partizane u Virju »kojih je bilo 30 u kući mjesnog veterinara. Partizani su rastjerani i u bijegu napustili Virje. Ranjena su 2 milicionara. Kod partizana 6 poginulo. Plien 2 puške, oteta od partizana.«¹¹⁸ U partizanskom izvještaju govori se drugačije i tvrdi da je jedna četa III. Bjelovarskog odreda 12. svibnja 1944. obranila Virje. Drugi bataljon »krenuo po naređenju u Virje a na večer dalje u Đurđevac gdje je i ostao da prenoći«. Jedna četa III. bataljona je iz Novigrada ujutro »krenula u Virje pošto je komanda mjesta bila napadnuta od petokolonaša (bjelogardijaca). Neprijatelj je pobjegao uz gubitke jednog mrtvog i dva ranjena jer je četa otvorila vatru na neprijatelja koji je bježao. Druga četa pošla je također u Virje sa zapadne strane, ali nije došla u dodir s neprijateljem.« Dana 13. svibnja »I. bataljon nalazio se u Đurđevcu. Pošto je neprijatelj ušao u Virje bataljon je krenuo prema Virju ali usled jake neprijateljske topovske vatre bataljon se povukao natrag u Đurđevac gdje se je na položaju ukopao. Navečer je bataljon krenuo za Šemovac.«¹¹⁹

Prema izvještaju NDH, 14. svibnja su četiri oružnika postaje Ždala u 4.30 ujutro pojačana milicijom sela: »Ždale, Repaš, Bukevje, Gola, Sigetec, Peteranec i Hlebine napali partizane u Virju. Borba je trajala od 6 sati kada su partizani pobjegli. Na strani partizana 12 mrtvih nađeno. Vlastitih gubitaka nije bilo.«¹²⁰ Za isti dan, 14. Svibnja, partizanski izvještaj govori da se I. bataljon Bjelovarskog odreda nalazio u Šemovcu, a III. bataljon »u Đurđevcu odakle je krenuo za Šemovec gdje je posjeo položaj prema Virju sa jednom četom.«¹²¹ Dana 17. svibnja I. bataljon se povukao iz smjera Novigrada u Miholjanec, II. bataljon je krenuo u Hampovicu »gdje se navečer održao miting koji je dobro uspio«. Dana 18. svibnja I. bataljon se nalazio u Miholjanju gdje je postavio zasjedu iznad sela Srdinca, dok je II. bataljon bio u selu Hampovici »gdje je vršio raskuživanje«. Prvi bataljon je 19. svibnja i dalje bio u

¹¹⁴ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 257 - 258.

¹¹⁵ Građa, 9, 428. Učenici iz Virja nisu željeli ići u partizane dok ne završe školu, što je uzeto kao negativna pojava u radu lokalnog SKOJ-a, str. 486.

¹¹⁶ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 262.

¹¹⁷ Građa, 9, 787, 818 - 820.

¹¹⁸ Građa, 10, 152.

¹¹⁹ Građa, 9, 868.

¹²⁰ Građa, 10, 152.

¹²¹ Građa, 9, 869.

Miholjancu te držao zasjedu iznad Srdinca i Novigrada, a navečer je krenuo u Donje Zdjelice. Drugi bataljon se nalazio u Hampovici odakle je krenuo u Đurđevac.¹²² Ubrzo, 21. svibnja 1944., došlo je do borbi II. bataljona Bjelovarskog odreda s ustašama između sela Šemovci i Virja. Partizani nisu imali gubitke, a poginulo je osam ustaša.¹²³ Idućeg dana, 22. Svibnja, II. bataljon »se nalazio u selu Šemovcima na položajima prema Virju i Novigradu. Pošto neprijatelj nadirao jačim snagama u s. Šemovcima bataljon se povukao u Hampovicu, a kada je neprijatelj napustio Šemovce bataljon se povratio u s. Šemovac.«¹²⁴ U Virju i Novigradu Podravskom je 27. svibnja 1944. zabilježena koncentracija snaga NDH kojima je namjera bila napad na partizane u sektoru Bilogora.¹²⁵ Partizanske izbjeglice iz Virja i drugih mjesta, prema izvještaju od 1. lipnja 1944., smještene su »u selo tako gdje nije momentalno opasno za njih i gdje mogu da koriste narodu. Neke od tih izbjeglica iskoristili smo za sakupljanje i popis stanovništva i ostalih podataka« u općinama Kalinovac, Sesvete i Kloštar, »dok veći dio formiranih u desetine radi kod pojedinih ljudi, konkretno sada kopaju vinograde, dok ih ima par raznih gospođa sa kojima se gomba čitavi K.K. i NOO.«¹²⁶

Bijela garda (milicijske grupe) djelovala je oko Novigrada, Virja, Hlebina i Drnja, a režim NDH ih je opskrbio oružjem i streljivom. »Moral tih grupa nije jak«, a čim su se pojavile partizanske postrojbe, bježali su preko Drave.¹²⁷ »Od 1941. do ljeta 1943. bilo je u Virju naoružanih ustaša i to u okviru pripremne bojne svega oko 10 - 12 (dvojica mladića Vujčić i Petrić otišli su u ustašku vojnicu, oficirsku školu, i bili u ustaškim formacijama oficiri). Ti ustaše živjeli su kod svojih kuća, posjedovali uniforme i oružje, ali ih nisu nosili. Povremeno su odlazili u akcije s pripremnom bojom u Moslavinu, Podgarić i drugdje. Učestvovali su povremeno u vršenju zasjeda, patrolama i manjim akcijama sa ustašama okolnih mjesta. Pod konac 1943. godine ta grupa ustaša počinje okupljati pojedine HSS-ovce i svoje simpatizere koji su pružali manje ili više aktivan otpor partizanima. Te skupine kasnije prerastaju u oružanu formaciju Bijele garde.« Članovi Bijele garde iz Prekodravlja povremeno su upadali na područje Virja i ubijali partizanske aktiviste.¹²⁸

Prema izvještaju vojno-sudskog referenta pri partizanskoj komandi Bjelovarskog područja od 2. lipnja 1944., zbog raznih prijestupa bili su optuženi: Lovro Podravec, Ivan Kolarec, Blaž Martinković i Mato Zvonar iz Šemovaca te Ana Radanović, Josip Kovačić i Treza Čičin iz Virja.¹²⁹ Na osnovi pisma oblasnog komiteta KPH od 12. lipnja 1944. mogu se uočiti neke nepravilnosti, npr. članovi NOO-a za selo Hampovicu »izdaju švercerima propusnice. Član općinskog N.O.O. – a Hampovica Šabarić Martin izdaje takve propusnice. Općinski N.O.O. Šemovac formiran je prije mjesec dana, ali se još nije sastao. Svaki član odbora radi na svoju ruku... Cijeli NOO u Hampovici zahvalio se na radu. Član toga NOO-a Šimun Pandur bio je pretsjednik mjesne org. HSS-a i kum Mađarića Petra, b. zamjenika narodnog zastupnika, koji je prošli mjesec prešao u miliciju. Prije svog odlaska u miliciju Mađarić se je sastao sa Pandurom i nakon toga se je odmah i mjesni NOO raspao. U šumsku komisiju KNOO-a ušao je Šklebar Mijo iz Virja. On je ustaša od početka NDH i kao takav ne bi nikako odgovarao da bude član te komisije. On zagovara neke članove milicije te veli da se oni nisu ogriježili o NOV.«¹³⁰ Obavještajni odsjek štaba Desetog korpusa zagrebačkog od 19. lipnja 1944. ističe da su postrojbe NDH zaposjele »mjesta

¹²² Građa, 9, 869 - 870.

¹²³ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda, tom V, knjiga 27, Beograd 1961., 701.

¹²⁴ Građa, 9, 870 - 871.

¹²⁵ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), Zagreb 1975., 167.

¹²⁶ Građa, 10, 11.

¹²⁷ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 168.

¹²⁸ ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974. Prema Martinu Berti: »U Bijeloj gardi pretežno su se našli oni HSS-ovci koji su htjeli na taj način ostati kod kuće – ne biti niti ovdje niti tamo. Kasnije kad se Bijela garda kompromitirala u sukobima s partizanima, oni koji su se okrvavili postali su ustaše, dok su neki napustili Bijelu gardu i skrivali se, a par ih je prešlo u partizane.«

¹²⁹ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.), 264 - 265.

¹³⁰ Građa, 10, 137.

Virje i Novigrad sa snagama koje po prilici broje oko jedne satnije ustaša pojačanih sa milicijom, kojih imade u Novigradu oko 200, a u Virju nešto preko 100.«¹³¹

Prema izvještaju Kotarskog komiteta KPH Đurđevac od 22. lipnja 1944., »u općinama kao što su Novo Virje, Molve, a u novije vrijeme Virje i Ferdinandovac gdje kontrolu terena vrši neprijatelj a gdje su naše veze slabe, osjeća se i slabija pol. situacija a naročito zbog toga što neprijatelj vrši teror i hapšenje te pljačku imovine naših simpatizera. Tu je narod jako uplašen i neće surađivati s nama jer da neprijatelj terorise samo one koji surađivaju s partizanima da u te općine prodremo na svaki način te da se uspostave barem veza a zatim i J.N.O.F. preko kojih bi mogli mi upoznati narod sa pol. situacijom i uputiti ga da pozove svoje sinove iz neprijateljske vojske... Naše jedinice su slabe i politički nivo naših partijaca uzdići je naš glavni zadatak. Općinski komitet imademo samo jedan i to u Virju koji imade uvjete za razvitak smo mu treba puno pomoći no valja izmjeniti sekretara koji je odan borbi ali nema uvjete za razvitak. Komitet broji 5 članova, jedan član toga komiteta drugarica (Magica) Pankarić je sekretar part. jedinice Virje, a drugarica (Kata) Rupec je sekretar part. jedinice Miholjanec. Jedinica Virje imade 6 članova i 3 kandidata. Rad te jedinice zajedno sa komitetom je dosta dobar. To se najbolje osjeća u N.O.O. – u no naletom bande u Virje svi članovi su se povukli iz mjesta van a da nisu ostavili iza sebe dovoljne veze pa sada mogu slabo djelovati u samom mjestu. Komitet je dobio zadatak da prodre svakako u Virje. Jedinica u Miholjancu slabo živi part. životom, izolirana je od masa. Broj i 3 člana. Jedinica Šemovac broji 5 članova od toga 3 iz Šemovca, 1 iz Hampovice i 1 iz Miholljanca. Sekretar je dobar požrtvovan, samo mu fali rutine u radu. To je drugarica (Marica) Bogdan koja je bila dve godine u logoru. Izoliran od masa je drug (Đuro) Vinković iz Hampovice a isto tako i drug (Đuro) Rupec iz Miholjanca koji je radi toga i pozvan na novu dužnost i pripojen od jedinice Miholjanec jedinici Šemovec.« Općinski NOO Virja nalazio se izvan sela, dok je za općinski NOO Šemovci napisano da je »labavi«.¹³² Prema sjećanju Martina Berte, kada je Podravina bila pod ustaškom kontrolom, Bijela garda je »bila glavna stalna oružana posada u Virju. U 1944. godini potpuno su se poistovjetili ustaše i oni koji su ostali u Bijeloj gardi. Bilo ih je jednih i drugih na području Virja cca 35. Taj se broj pred kraj rata smanjio. Neke smo likvidirali mi partizani, a neki su napustili Bijelu gardu i skrivali se po bunkerima.«¹³³

Kotarski komitet KPH Đurđevac 4. srpnja 1944. javlja da se u Virju širi propaganda »kako su se partizani složili s kraljem t. j. Srbima, da su uvijek govorili o republici, a protiv kralja, a da su i onda lagali što se sad vidi preko Šubašića i da sada neće više nitko surađivati sa partizanima. Imamo posebne podatke o odboru bande u Virju, kao i o svim njihovim pristašama. Narod ih više ne gleda lijepo, ali ih se svi boje, a neki čak traže da ih spasimo... Općinski komitet Virje je održao sastanak i dobio upute za daljnji rad i danas je trebao biti sastanak, ali nema Lidiye, Saša i (Magice) Pankarić pa isto nije održan. Sastanak jedinice nije održan jer je razdijeljena. 3 člana se nalaze u Kozarevcu, a 7 u Hampovici. Pripojen je 1 preostali član jedinice Miholjanec Jelka Peprica, jedan je otišao u vojsku, a jedna (Katica) Rupca je i onako član komiteta Virje. Isključena je iz jedinice Tereza Čižmešinkin radi krađe – o tom ćemo vas posebno izvijestiti. Dva člana trebaju ići pred partijski sud i to Ljubić (Petar) i Sinković Stjepan, jer je Ljubić puškom razbio glavu i prst Sinkoviću. Tako bi ostalo svega 7 članova, jer i ova dva treba isključiti ili po vašoj odluci u vojsku pa neka se tuku sa bandom. Za jedinicu Šemovac će trebati čišćenje naročito što se tiče (Ivana) Vinkovića iz Hampovice, ali nećemo bez vas, jer je to u vezi sa »dijabolom« pa ćemo usmeno raščistiti.«¹³⁴

U izvještaju AFŽ-a od 11. lipnja do 26. srpnja 1944. piše da su mnoge žene iz Virja, Miholjanca i okolnih sela »pobjegle pred bandom i nalaze se u izbjegličkom logoru. U tim selima su bili dobri odbori AFŽ, a sada tamo nije ništa urađeno, a s tim izbjegličkim ženama održano je nekoliko sastanaka, na jednom sastanku bilo je oko 30 žena. Neke od tih žena koje su radile prije u odborima AFŽ-a pomažu

¹³¹ Građa, 10, 203.

¹³² Građa, 10, 255 - 258, 261. Postoji mišljenje da su mjesni odbori JNOF-a za Miholjanec i Šemovce formirani između 5. i 15. rujna 1944. godine. S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 47.

¹³³ ZMV, MNRMV, Izjava Martina Berte od 19. 1. 1974.

¹³⁴ Građa, 10, 377 - 378.

sad u radu u drugim selima.«¹³⁵ Prema izvještaju Okružnog komiteta KPH Bjelovar iz srpnja 1944., neprijatelj je pljačkao u Hampovici. U istom izvještaju piše da Bolto Pankarić »nije zadovoljio kao sekretar KK Đurđevac i nakon ukazivanja na njegove greške je stalno i dalje činio greške to smo zaključili da ga pošaljemo u vojsku, a da dužnost sekretara preuzme drug Mato Kirin.¹³⁶

Dana 26. srpnja 1944. iz Bjelovara je na kamionima krenula »vojska u pratnju selidbe kotara Đurđevca, vojska iz Bjelovara je dopratila do Hampovice gdje su ih dočekali ustaše iz Gjurgjevca u Hampovici i otpratili u Gjurgjevac, tom prilikom bjelovarska posada opljačkala je Hampovicu i Šemovac te natovarila 27 kamiona, blaga i žita te su izjavili narodu da si neka dođe po novac u Bjelovar, koliko doznajemo da su neki otišli, dok većina se boji i nejde jer ih je strah da neće biti uhapšeni.« Partizani su 27. srpnja postavili »jednu zasjedu na glavnu cestu Gjurgjevac Virje, zasjeda Gjurgjevac Virje pripucale je na jedan luksuzni auto u kojemu su se vozili ustaše, naša zasjeda morala se odmah povući jer im je bila neprijateljska vojska u tragu t.j. za leđima u Šemovcu gdje su došli u selo na pljačku.«¹³⁷

Virovcima je »putem bubnja« upućen poziv na mobilizaciju, što se može vidjeti iz izvještaja Kotarskog komiteta KPH Đurđevac o političkoj situaciji »nakon neprijateljske mobilizacije.« Odazvalo se »gotovo sve što se nalazilo kod kuća godišta 1914-1926. čak i svi oni koji su pobjegli iz naših brigada i drugih naših jedinica. Odazvali su se pod sugestijom neprijateljske propagande da su partizani uništeni i da je to prava snaga i vojska je jer da je bolje u ustaškoj vojsci nego u partizanima jer tamo imade hrane i odijela i oružja a kod partizana svega toga nema. Oružanost s kojim su došli u selo je djelovalo na selo i ta snaga naoružanja njihovog je najveći razlog odazivu u neprijateljsku vojsku. Rekrutacija odn. pregled svih onih koji su se prijavili je izvršeno jučer u četvrtak a pušteni su svojim kućama time da se jave u ponedjeljak kad će biti otpremljeni u vojne redove. Žene od naših nekih drugova došle su po svoje muževe drugove koji kod nas rade da se vrate svojim kućama jer da im je (Ivan) Čekada i ustaše garantiraju slobodan povratak i da im se ne će ništa dogoditi. Osim toga govore da bi bilo negdje partizana da ne bi banda bila u Virju jer ih je malo i lahko bi se protjerali. Tako je narod dobio dojam da su zaista partizani uništeni i da ih nema više. To potvrđuje činjenica što su došli u Gjurgjevac dva puta svaki puta samo njih nekoliko a partizan niti jednog. Tamo je njih sedam opljačkalo jednog našeg druga i kod nekoliko kuća su bili. Narod je zbilja dobio po tome dojam da zbilja partizana nema. Isto tako upali su jučer u Šemovec 3 bijela i uapsili kćerku od Cvetkovića sa malim djetetom, i po Šemovcu se šepirili. Isto je patrola od njih 10 došla i u Miholjanec... Kad bi naše snage koje su ovdje sada izvršile veće vojne akcije na Novigrad i Virje bandi bi omeli mobilizaciju a naš N.O.P. dobio bi na autoritetu, i zapriječili bi da njih samo iz Virja ode u neprijateljsku vojsku 400 ljudi a tako u buduću i iz drugih sela.«¹³⁸

Drugačije mišljenje izneseno je o pristupanju Virovaca protivnicima partizana u izvještaju Okružnog komiteta KPH Bjelovar od 9. kolovoza 1944. u kojem piše da je prije 14 dana predstavljen proglas u Virju »da koji će se dobrovoljno javiti u miliciju neće ići na frontu i ostati će u svom selu. Do sada se svega javilo 20 na taj poziv i to poznati prije kao ustaški simpatizeri, dok sami dezertteri iz domobranstva i ostala mlađa godišta uglavnom bježe van iz svojih sela čim se neprijatelj približava, a ni ne spavaju kod svojih kuća.«¹³⁹ Općinski komitet KPH Virja se raspao jer su njegovi članovi otišli u vojsku ili na nove dužnosti.¹⁴⁰

Inače, 8. kolovoza 1944. u Virju je formirana ustaška borbena skupina pod nazivom Nališ, a činile su je prva bojna 1. pukovnije Poglavnikovog tjelesnog sdruga (PTS), jedna bojna 5. ustaškog stajaćeg zdruga i jedna bitnica topničkog sklopa PTS. Te su snage kamionima i pješice krenule iz Virja, Šemovaca i Rakitnice u Bjelovar i tamo se 10. kolovoza spojile s 1. kozačkom donskom pukovnijom te

¹³⁵ Građa, 10, 616.

¹³⁶ Građa, 10, 586.

¹³⁷ Građa, 10, 701.

¹³⁸ Građa, 10, 736 - 737.

¹³⁹ Građa, 10, 863.

¹⁴⁰ Z. Dizdar, Pregled razvitka NOP-a u Podravini 1944. godine, Podravski zbornik, Koprivnica 1944., 20.

krenule u daljnje borbe. Nakon povratka u Virje poslije 21. kolovoza skupina Nališ je rasformirana.¹⁴¹ Dio ljudi koje su mobilizirali ustaše, navodno 600 ljudi s područja Virja i Đurđevca, zatvoren je u Đurđevcu u napuštenim kućama uz čuvanje stražara, no prilikom njihova prikupljanja mnogi su uspjeli pobjeći. U Virju su, prema izvješću od 26. rujna 1944., ustaše ljude prisiljavale na mobilizaciju tako da su uhićeni članovi njihovih obitelji i odvedene u Đurđevac. Tako je izvršen pritisak na 18 obitelji iz Virja.¹⁴²

U ratnim operacijama 11. i 12. listopada 1944. partizanske postrojbe osvojile su Virje,¹⁴³ a snage NDH su izgubile »svu svoju opremu i naoružanje«. U ruke partizana pala su »sva motorna vozila i cjelokupno teško naoružanje«. Napad na Virje izvela je 33. divizija.¹⁴⁴ Tako je istočni dio Podravine, sve do Koprivnice, bio pod partizanskom kontrolom, a u Đurđevcu je 18. studenoga 1944. formirana Podravska brigada »Mihovil Pavlek Miškina« koja je ušla u sastav 32. divizije.¹⁴⁵ No nije se sve u borbama za Virje odvijalo glatko jer je cijeli štab jedne od partizanskih postrojbi bio ukoren »zbog slabog držanja u borbama i velikih gubitaka što ih je imao u napadu na uporište Virje.«¹⁴⁶ Vojni sud Komande bjelovarskog područja je tijekom rujna i listopada 1944. organizirao suđenja pa su optuženi Virovci: ustaša Josip Horvat na 5 godina prisilnog rada i 1 godinu gubitka građanskih prava, ustaški špijun Stjepan Petrićec na smrt, pripadnik Bijele garde Djuro Čorba na smrt, ustaša i bjelogardist Emil Zorović na smrt te ustaški doušnik Franjo Markov na smrt. Iz Hampovice je ustaša Fabijan Mesarov osuđen na 3 godine prisilnog rada i 5 godina gubitka časnih prava te ustaška doušnica Mara Mesarov na 6 mjeseci prisilnog rada i 1 godinu gubitka časnih prava. U rujnu 1944. vojnom sudu je predan Luka Burlić iz Hampovice radi krivotvorenja potvrda te je osuđen na 5 godina prisilnog rada uz trajan gubitak časnih prava. Krajem listopada 1944. partizanskom vojnom sudu su upućeni: Klara Nikaša, Marko Peršinović, Franjo Horvat, Petar Haljinka i Antun Ščevbek, svi iz Virja. U studenome 1944. sudu su predani Virovci milicionar Dragutin Carević zbog suradnje s neprijateljem koji je osuđen na 1 godinu prisilnog rada i 3 godine gubitka časnih prava te Petar Joos zbog osnivanja Bijele garde i suradnje s ustašama i gestapovcima. On je osuđen na smrtnu kaznu.¹⁴⁷ Također je Ivan Horvat iz Virje naveden kao »sumnjiv i dezter« te 10. studenoga 1944. upućen III. sektoru OZNA-e.¹⁴⁸

Nakon uspostave partizanske kontrole u selima počela je masovna mobilizacija. Odaziv je bio relativno slab, a nemali broj bjegunaca pred mobilizacijom bio je u Virju. Kotarski komitet KPH Đurđevca u izvješćaju od 3. studenoga 1944. spominje da je početno oduševljenje stanovništva dolaskom partizana zamijenio strah koji su dodatno potpomagali prikriveni ustaški simpatizeri. Oni su u Virju bacali rukom pisane letke u kojima se prijetilo svima koji su surađivali s partizanima. U Šemovcima se govorilo o radu tajne grupe milicije (Bijele garde) s 20 pušaka. Prema podacima od 23. studenoga 1944., u Virju su se od 256 pozvanih odazvala 142 novaka, u Šemovcima se od 98 odazvalo 58, a u Hampovici od 76 pozvanih u partizane su stupila 53 novaka.¹⁴⁹ Po jednoj verziji je između 10. i 20. studenoga 1944. formiran mjesni odbor JNOF-a u Virju,¹⁵⁰ a po drugoj još u ljeto 1944. godine. Predsjednik je bio Franjo

¹⁴¹ Z. Krnić, 33. divizija NOV Jugoslavije, Zagreb 1981., 190., 192.

¹⁴² V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 284., 286.

¹⁴³ Z. Krnić, 33. divizija NOV Jugoslavije, 221.

¹⁴⁴ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 206.

¹⁴⁵ Z. Dizdar, Pregled razvitka NOP-a u Podravini 1944. godine, Podravski zbornik, Koprivnica 1984., 8. U Virju su se nalazili dijelovi 1. bojne V. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i oko 100 članova Bijele garde. S. Velačić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 57.

¹⁴⁶ Z. Krnić, 33. divizija NOV Jugoslavije, 229.

¹⁴⁷ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 300 – 302, 304 – 306.

¹⁴⁸ Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. – 1946., Dokumenti – Zagreb i središnja Hrvatska, Slavonski Brod - Zagreb 2008., 170.

¹⁴⁹ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.), 295 – 296.

¹⁵⁰ S. Velačić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 59.

Šoš.¹⁵¹ Dana 5. prosinca 1944. izvidnica štaba brigade »Pavlek Miškina« nalazila se pokraj Rakitnice, a jedna patrola poslana je u Miholjanec gdje je kontrolirala put od Donjih Zdjelica prema Virju.¹⁵²

Nakon što je u Koprivnicu 10. i 11. prosinca 1944. stigla I. njemačka kozačka divizija, zajedno s njemačkim i ustaškim snagama krenula je u napad na partizane i sovjetsku Crvenu armiju koja se također borila u Podravini.¹⁵³ Otprilike u to vrijeme većina nastavnika virovske Građanske škole otišla je zajedno s ravnateljem Grubićem sa zbjegom u Mađarsku.¹⁵⁴ Idućih dana došli su do Virja pa su 13. prosinca 1944. borbe vođene u južnom dijelu Virja, pokraj Starčevog mlina. Partizanima u Virju stigla je pomoć jednog bataljuna. »Po dolasku u Virje bataljon je stupio u borbu s Kozacima na pruži prema Novigradu, ali je on ubrzo bio primoran da se pod borbom povuče na Volarski brijeg (kota 125) sjeвероistočno od Virja«, a da pritom nije uspostavio vezu s jednim drugim bataljonom. »Ovaj se, nakon što su Kozaci zašli u centar Virja povukao sa Strelčevog mlina pod zaštitom mraka u Đurđevac i otud uspostavio vezu sa štabom brigade u Medvedički.«¹⁵⁵ »Pri napadu Kozaka na Virje partizani su pružili otpor pa je zbog toga na mjesto otvorena topovska vatra i nanesena materijalna šteta. Izgorjelo je nekoliko zgrada: kuća Franje Lauša, Lovre Benkeka, Šimuna Sabolića i štagalj Đure Šklebara, a bilo je i druge štete po selu. Kozaci su se opijali, pljačkali i silovali žene i djevojke. Tada je stradao Franjo Lauš. Tom je prilikom topnički odjel Crvene armije iz Đurđevca zauzeo položaj kod Patrijarkove ciglane i otvorio topovsku paljbu na Virje. To je zaustavilo napredovanje Kozaka, a kasnije se povukao pod zaštitom mraka u Đurđevac.«¹⁵⁶

Dok su Kozaci vraćali u Virje, prema svjedočanstvu Mire Kolar-Dimitrijević, »očevi i djedovi Kolodvorske ulice zazidali su u izdvojenu podrumsku prostoriju postolara Molnara i nekoliko djevojaka koje su odzidali nakon nekoliko dana, kada se činilo da opet vrijede moralni zakoni, iako je to dakako bilo daleko od istine. Sestru moje kolegice Josipe Z. iz Mitrovice, djevojku od oko 14 godina, Kozaci su uhvatili. Mlađa sestra Josipa se sakrila pod krevetom i tako spasila. Josipina sestra je preživjela silovanja, ali je nakon nekoliko dana počinila samoubojstvo, a obitelj se nikada nije oporavila od tragedije.«¹⁵⁷

Poslije kozačkog zauzimanja Virja i okolice, Zagorska brigada je 16. prosinca 1944. vršila »nasilna izviđanja« Novigrada, Virja i Bjelovara, a dan poslije je izvršila demonstrativni napad na Virje »sa zadatkom iznuravanja i vezivanja neprijatelja« jer je pravi cilj bio osiguranje napada na Kalinovec za koji je bila zadužena 32. divizija. Gubici partizana bili su 2 ranjena, a kod snaga NDH 19 mrtvih.¹⁵⁸ Na taj partizanski napad odnosi se izvještaj Glavnog stožera ministarstva oružanih snaga NDH od 20. prosinca 1944. u kojem piše da su odbijeni partizanski napadi na Virje, Đurđevac i Kalinovec »podpomo-gunti oklopnim kolima, topničkom i bacačkom vatrom.«¹⁵⁹ Izvješće od 18. prosinca 1944. govori da »neprijatelj hara, pljačka, kolje, siluje, a sve sposobno muško i žensko odvlači sa sobom, u Virju, Đurđevcu, Kalinovcu, a nešto i u Ferdinandovcu. Sve što je učinjeno, pojedinačno ne znamo. Znamo po izvještaju bjegunaca da ne prave razlike... Siluju od reda! Bježe koliko mogu i ustaške žene.«¹⁶⁰ Zagorska brigada je s jednom četom 18. i 19. prosinca 1944. izvršila »demonstrativni napad« na Virje.¹⁶¹ Tada se od postrojbi NDH u ovom dijelu Podravine nalazi 5. hrvatska divizija sastavljena od šest ustaških i

¹⁵¹ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 42.

¹⁵² Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 226.

¹⁵³ V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.), 307.

¹⁵⁴ D. Podravec, Povijest virovske škole, 85.

¹⁵⁵ S. Velagić, Kronologija događaja na području općine Đurđevac, 66.

¹⁵⁶ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 45.

¹⁵⁷ M. Kolar-Dimitrijević, Podravski kaleidoskop, 214.

¹⁵⁸ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 95.

¹⁵⁹ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 321.

¹⁶⁰ Z. Dizdar, Pregled organizacionog stanja i rada NOP-a, te društveno-političkih i vojnih prilika u Podravini uoči i u vrijeme oslobođenja 1945. godine, Podravski zbornik, Koprivnica 1985., 6; V. Šadek, Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.), 307 – 308.

¹⁶¹ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 95, 229.

četiri domobranske bojne snage 5500 - 6000 vojnika na čelu s ustaškim pukovnikom Rafaelom Bobanom, a djelovala je na području Varaždin - Križevci - Bjelovar - Đurđevac - Virje.¹⁶² Kozaci su u raznim ulicama Virja postavili barikade, a oko sela iskopali rovove. Kako je u Virju bilo 1000 vojnika i 3000 konja, veliki problem bio je prehraniti ih pa su Kozaci mještanima oduzimali sve do čega su mogli doći, a to su radili i po drugim selima. Dana 11. veljače 1945. ponovno je uspostavljena željeznička veza od Koprivnice preko Virja do Virovitica, a ta je komunikacija bila prekinuta od 1943. godine.¹⁶³ U Virju su Kozaci ostali do 15. Veljače, kada su otišli prema Virovitici.¹⁶⁴

Život pod Kozacima kojima su upravljali njemački oficiri krajem 1944., prema svjedočanstvu Mire Kolar-Dimitrijević, »bio je vrlo nesiguran jer su i ti njihovi njemački časnici bili povratnici iz ruskih frontova gdje su vidjeli toliko užasa a i sami često bili ranjeni, da su i oni podivljali. To sam spoznala kada su prisili moju majku da za njih organizira svečanu večeru i kada je »glavni« major s monoklom koji se predstavio kao pruski grof i koji je jedno oko izgubio negdje u ledenim prostranstvima Rusije i mene prostrijelio ledenim i procjenjivačkim pogledom da mi se je sledila krv u žilama. No imala sam 11 godina i bila sam samo mršavi štapić obučen u haljinu... Ja sam tijekom te večeri bila manja od miša, gledajući u hladne, vinom zamagljene oči pruskog oficira. Hitlerov rat i nacionalsocijalizam Hitlerovog tipa pretvorio je te ljude, vjerojatno dobro školovane a možda i s dobrim kućnim odgojem, u strojeve za ubijanje koji su izvršavali Hitlerove zapovjedi bez pogovora... Zima 1944./1945. bila je za mene i moju majku strašna. Bila je to zima obilježena hukanjem sjevernih vjetrova, zavijanjem gladnih vukova koji su prelazili Dravu dolazeći iz Karpata i strašnim svakodnevnim događajima kao posljedica kozačko/čerkeskih divljanja...«¹⁶⁵

Svakodnevicu u Virju i okolici u prvim mjesecima 1945. trebalo bi detaljnije istražiti. Spomenimo da su se članovi Komunističke partije solidno organizirali očekujući povratak u zavičaj i preuzimanje vlasti. Virovska ćelija KPH je 19. veljače 1945. imala deset članova od kojih se šest nalazilo u Moslavini: Stjepan Grgac, Stjepan Antoljak, Klara Kuček, Dragutin Capek, Josip Berta i Mato Barberić. U Mađarskoj su bili: Stjepan Sinković, Đuro Pav, Anđelko Turina i Mirko Peršin. Ćelija Šemovci imala je pet članova u Mađarskoj: Ivan Barberić, Tereza Vlahović, Ana Habek, Bara Kokor i Marija Barberić. Tri člana bila su »na terenu« - Blažena Tkaličanec, Barica Kunić i Slavko Novak, a Tomo Štefekov, Andrija Lončarić, Đuro Posavec i Josip Vlahović upućeni su u narodnooslobodilačku vojsku. Njima treba pridodati članove koji su popisani unutar Kotarskog komiteta KPH Đurđevac: Bolto i Magica Pankarić koji su se nalazili »na terenu«. Dana 21. veljače 1945. popis je dopunjen pa su za Šemovec dodani Đuro Vinković i Martin Vukres, a za Virje Magdica Pankarić, Anđelko Turina, Kata Rupec, Franjo Šoš i Magdica Kolenc.¹⁶⁶ U Virje je 18. ožujka 1945. upućena 10. satnija III. bojne 23. pukovnije 5. Hrvatske divizije da bude tamo posada, a osim osiguranja sela, obavljala je razne zadatke, npr. osiguranje puta Koprivnica - Virje - Rakitnica od 28. do 31. ožujka.¹⁶⁷

U travnju 1945., prema svjedočanstvu Mire Kolar-Dimitrijević, »bilo je najgore. Jedni su se povlačili, pa se opet vraćali, a drugi su oslobodili pojedine dijelove, pa opet s tog područja nestali na nekoliko sati. U vremenu interregnuma selo je djelovalo gotovo izumrlo. Pucnjava pa tišina. Trebalo je dosta vremena da ulica ponovno postane komunikacija za domaće ljude i da psi opet obavljaju svoju lajačku dužnost... Sjećam se odlično tog vremena prijelaza. Pucnjava obično ne bi prestajala, pa smo se naviknuli uz nju i spavati. Nije nam smetalo ni brujanje savezničkih aviona. Danima se čula tutnjava Staljinovih orgulja, koje su iz više cijevi istovremeno ispaljivale granate, pa su ti zvukovi izazivali strah jer to nije bila pucnjava, to je bila grmljavina koja je lomila živce... Srećom pa je Virje izbjeglo bliski

¹⁶² Z. Dizdar, Pregled organizacionog stanja i rada NOP-a, te društveno-političkih i vojnih prilika u Podravini uoči i u vrijeme oslobođenja 1945. godine, 6.

¹⁶³ M. Matišin, Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi, 46.

¹⁶⁴ Isto, 45 - 46.

¹⁶⁵ M. Kolar-Dimitrijević, Podravski kaleidoskop, 215 - 217.

¹⁶⁶ Z. Dizdar, Pregled organizacionog stanja i rada NOP-a, te društveno-političkih i vojnih prilika u Podravini uoči i u vrijeme oslobođenja 1945. godine, 7- 9.

¹⁶⁷ Trideset druga divizija (zbornik dokumenata), 327, 330.

susret s kaćušama, jer su kroz Podravinu prošle slavonske i srijemske oslobodilačke brigade, pa Rusi nisu došli u virovsku Podravinu. Srećom. Jer da smo poslije Kozaka i Čerkeza morali preživjeti još i prave Ruse tko zna što bi od Virja i njegovih stanovnika uopće ostalo.«¹⁶⁸ Župna spomenica bilježi da su »Kozaci i Čerkezi« pri povlačenju iz Virja načinili »mnogo štete pljačkom, paležom, a bilo je i žrtava u stanovnicima.«¹⁶⁹

Pri povlačenju njemačko-kozačkih snaga put ih je danima vodio kroz Virje, a nakon prolaska posljednjeg vlaka 2. svibnja 1945., porušili su željezničku prugu te mostove na Zdelji i Hotovi.¹⁷⁰ Dana 3. svibnja 1945. snage 51. divizije Jugoslavenske armije zauzele su Virje.¹⁷¹ Pripadnici 36. divizije istog su dana preuzeli kontrolu nad Šemovcima, a dan poslije, 4. Svibnja, nad Miholjancem i Donjim Zdjecicama. Istoga dana je 12. divizija ušla u Hampovicu i Rakitnicu.¹⁷² Time je završen Drugi svjetski rat na virovskom području¹⁷³ s velikim brojem žrtava koje su poznate poimence¹⁷⁴ iako još postoji prostor za dopune¹⁷⁵ te znatnom materijalnom štetom.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Članak donosi pokušaj rekonstrukcije kronologije zbivanja na područjima nekadašnjih općina Virje i Šemovci. Nakon uspostave Nezavisne države Hrvatske (NDH), ustaška je vlast u općinama Virje i Šemovci organizirala uhićenje Židova i Roma koji su ubrzo stradali, a obitelji srpske nacionalnosti bile su primorane napustiti Virje. Ustaše su vršile pritisak i na hrvatsko stanovništvo koje se nije slagalo s njihovim nasilnim metodama, što je članovima i simpatizerima do tada marginalne Komunističke partije olakšalo organizaciju otpora putem partizanskih postrojbi, koje su početkom 1942. u okolici Virja imale prvi manji oružani okršaj s predstavnicima režima NDH. Tijekom cijelog rata dio stanovništva bio je novačen u regularne postrojbe domobrana pa su mladići bili raspoređivani u domobranske postrojbe udaljene od Virja. Iako nekada iznimno jak, HSS se raslojio – najveći dio njegova članstva i simpatizera se pasivizirao, pojedinci su se približili ustaškom režimu, dok se dio pristao pred kraj rata priključio narodnoj miliciji (Bijeloj gardi) u Virju, odnosno odabrao pristupanje antifašističkom pokretu ulaskom u partizanske postrojbe ili civilne organe tzv. narodne vlasti, koji su u Virju počeli djelovati početkom proljeća 1943. godine. Kako bi pridobile lokalno stanovništvo, vlasti NDH podržale su inicijativu da se iz dijela općine Virje izdvoji područje Virovskih Konaka gdje je 1943. formirana općina Novo Virje, čime je odvojen dotadašnji dio općine Virje oko rijeke Drave. Kada su partizani ojačali, poduzimali su više aktivnosti u bilogorskim selima i nekoliko su puta napadali željezničku prugu ili poduzimali razne aktivnosti u Virju. Početkom studenoga 1943. godine Virje i Šemovci s okolicom postaju dio velikog partizanskog teritorija. Iako je taj teritorij znatno smanjen u veljači 1944., partizani su nastavili kontrolirati Virje i okolicu do svibnja 1944., kada je vraćena vlast NDH. Partizani su iznova

¹⁶⁸ M. Kolar-Dimitrijević, *Podravski kaleidoskop*, 220.

¹⁶⁹ Župni ured Virje, *Spomenica župe Virje*, rukopis, 205.

¹⁷⁰ M. Matišin, *Virje i Virovci u narodnooslobodilačkoj borbi*, 46.

¹⁷¹ S. Velagić, *Kronologija događaja na području općine Đurđevac*, 112.

¹⁷² Z. Dizdar, *Pregled organizacionog stanja i rada NOP-a, te društveno-političkih i vojnih prilika u Podravini uoči i u vrijeme oslobođenja 1945. godine*, 22.

¹⁷³ Vrlo detaljno o borbama 3. i 4. svibnja 1945. u: S. Velagić, *Završne operacije za oslobođenje srednje i gornje Podravine*, *Podravski zbornik* 1985., 38 - 30.

¹⁷⁴ Popis žrtava Drugog svjetskog rata za Virje i Šemovce objavljen je u knjizi G. Kuzmić, *Spomenica župe Virje. Virje u dvadesetom stoljeću*, Virje 1999., 133 - 145.

¹⁷⁵ Dodajmo k tome da su u koncentracijskom logoru Jasenovac ubijeni Židovi rođeni u Virju: Mijo Braun (1900.), Regina Braun (1921.), Frida Drucker (1883.), Katica Fuhrmann (1891.), Regina Kern (1921.), Rudolf Kern (1927.), Milan Kovač (1897.), Aleksandar Pollak (1894.), Feliks Pollak (1891.) i Otto Virjanić (1898.). Samo jednoj Romkinji ubijenoj u koncentracijskom logoru Jasenovac, a rođenoj u Virju znamo ime. Bila je to Kata Đurđević, rođena 1907., a ubijena 1942. <https://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=7618> pristup ostvaren 30. 8. 2022.

zauzeli Virje početkom listopada 1944. i zadržali se do drugog tjedna prosinca te godine, kada su Virje i okolicu okupirali Kozaci koji su sustavno terorizirali stanovništvo do kraja rata.

SUMMARY

After the chaotic retreat of the Royal Yugoslav Army, German troops entered Virje on April 9, 1941. A small group of Ustashes (Croatian fascist and ultranationalist organization) operated there, which received weapons and in the following days began organizing the government of the Independent State of Croatia (NDH) and spreading its influence through terror, thus becoming a marginal dominant force. The Ustashes organized the arrest of Jews and Roma people, and their suffering soon followed. Also, families of Serbian nationality were forced to leave Virje. The Ustashes also put pressure on the Croatian population that did not agree with their violent methods, which made it easier for the members and sympathizers of the until then marginal Communist Party to organize resistance through partisan units, which in the area of today's Virje municipality had the first small armed clash with representatives of the NDH regime. Throughout the war, part of the population was recruited into regular Home Guard units, so the young men were assigned to Home Guard units far from Virje. The once extremely strong HSS political party (Croatian Peasant Party) became stratified - most of its membership and sympathizers became passive, individuals became closer to the Ustasha regime, while some supporters joined the people's militia (White Guard) in Virje toward the end of the war, that is, chose to join the anti-fascist movement by joining partisan units or civil organs of the so-called people's authorities which started operating in Virje at the beginning of the spring of 1943. In order to win over the local population, the NDH authorities supported the initiative to separate the area of Virovski Konaki from one part of the municipality of Virje, where the municipality of Novo Virje was formed in 1943. When the partisans got stronger, they undertook more activities in the Bilogora villages and repeatedly attacked the railway line or initiated various activities in Virje. At the beginning of November 1943, Virje and Šemovci and the surrounding area became part of a large partisan territory. Even though this territory was significantly reduced in February 1944, the partisans continued to control the area of Virje and its surroundings until May 1944, when the power was brought back to the Independent State of Croatia (NDH). Partisans occupied Virje again at the beginning of October 1944 and stayed until the second week of December of the same year. Virje and its surroundings were then occupied by Cossacks who systematically terrorized the population until the end, which was recorded on May 4, 1945.

SUVREMENI MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU KOPRIVNICE I SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE

CONTEMPORARY MIGRATION PROCESSES BETWEEN KOPRIVNICA AND FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

Monika BALIJA

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
mbalija@hrstud.hr

Received / Primljeno: 11. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 314.15(497.525.1:430)“2013/2021”

314.114(497.525.1Koprivnica)“2013/2021”

SAŽETAK

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja suvremenih migracijskih procesa između Koprivnice i Njemačke. Cilj istraživanja je utvrditi obujam i motive iseljavanja iz Koprivnice u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Pri analizi obujma iseljavanja iz Koprivnice u Njemačku korišteni su podaci Državnoga zavoda za statistiku, dok su motivi iseljavanja utvrđeni primjenom kvalitativnoga pristupa, odnosno polustrukturiranim intervjuima s dvadeset i dvoje Koprivničanaca iseljenih u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Rezultati istraživanja pokazali su da se od ulaska Hrvatske u Europsku uniju, točnije od 2013. do 2021. godine iz Koprivnice u Njemačku iselilo 1026 osoba. Većina ispitanika kao primarne motive iseljavanja iz Koprivnice navodila je čimbenike ekonomske naravi, odnosno nemogućnost rješavanja stambenoga pitanja, otplate dugoročnih kredita i podmirenja troškova školovanja djece, ali i nezadovoljstvo radnim statusom, uvjetima rada i plaćom te nezadovoljavajuće radno okruženje u rodnom kraju. Među privlačnim faktorima useljavanja u Njemačku ispitanici su najčešće isticali bolje ekonomske mogućnosti, odnosno veće plaće, bolje prilike za zaposlenje te veće mogućnosti napredovanja i profesionalnoga razvoja u Njemačkoj, a snažan utjecaj na iseljavanje ispitanika u Njemačku imale su i društvene migrantske mreže. Osim toga, rezultati istraživanja pokazali su da je potreban aktivniji pristup lokalnih vlasti u okviru potpora mladima i obiteljima u Koprivnici, posebice kada je riječ o stambenoj politici, odnosno rješavanju stambenoga pitanja koje su ispitanici nerijetko navodili kao potisni faktor iseljavanja iz Koprivnice.

Ključne riječi: iseljavanje, motivi, demografski razvoj, Koprivnica, Republika Hrvatska, Savezna Republika Njemačka

Keywords: emigration, motives, demographic development, Koprivnica, Republic of Croatia, Federal Republic of Germany

UVOD

Suvremeni demografski razvoj Koprivnice rezultat je sveopćih, ponajviše povijesnih i društveno-gospodarskih promjena na promatranom području, a posljednja je dva desetljeća, kao uostalom i niz drugih podravskih naselja, obuhvaćen procesom depopulacije uz zabrinjavajući trend ubrzanja (Feletar, D. i Feletar, P., 2016.; 2018.). Podaci Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske o broju stanovnika gradova i općina od 1857. do 2021. pokazuju da se od prvog modernog popisa stanovništva 1857. godine do posljednjeg popisa stanovništva 2021. godine broj stanovnika Koprivnice povećao za 24.028, odnosno s 4554 stanovnika 1857. godine na 28.580 stanovnika prema popisu stanovništva

2021. godine. Ipak, broj stanovnika Koprivnice u posljednjih 160 godina nije se kontinuirano povećavao. U 20. stoljeću iznimka je bilo međupopisno razdoblje nakon Prvoga svjetskoga rata kada je Koprivnica bilježila minimalno smanjenje od 16 stanovnika, dok su najveće stope porasta broja stanovnika Koprivnice zabilježene u razdoblju najsnažnije industrijalizacije, odnosno od 1953. do 1981. godine (Feletar, 2012.). U 21. stoljeću sva međupopisna razdoblja (2001. – 2011. i 2011. – 2021.) obilježena su smanjenjem broja stanovnika Koprivnice, slijedeći tako trend smanjenja broja stanovnika na razini Republike Hrvatske. Ukupno, od 2001. do 2021. godine broj stanovnika Koprivnice smanjio se za 2414, a dosad najveće smanjenje, od prvog modernog popisa 1857. do popisa 2021. godine, od 2274 osoba zabilježeno je upravo u posljednjem međupopisnom razdoblju (2011. – 2021.). U Koprivnici je stoga nakon 30.854 stanovnika popisanih 2011., posljednjim popisom 2021. evidentirano tek 28.580 stanovnika (DZS, 2002., 2012., 2022. b).

Smanjenje broja stanovnika Koprivnice zabilježeno u posljednjem međupopisnom razdoblju (2011. – 2021.) rezultat je negativnih pokazatelja obje sastavnice kretanja stanovništva – prirodnog i prostornog. S obzirom na to da prema podacima Državnoga zavoda za statistiku u deset godina posljednjega međupopisnoga razdoblja u Koprivnici zabilježeno prirodno smanjenje od 458 osoba (DZS, 2022. a), možemo zaključiti da je smanjenje broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju prvenstveno rezultat negativnoga migracijskoga salda Koprivnice, a zatim i negativnih pokazatelja prirodnoga kretanja stanovništva. Potonji podaci u skladu su s negativnim pokazateljima demografskoga kretanja Republike Hrvatske, čije je smanjenje od gotovo 400.000 stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju pod dominantnim utjecajem negativnoga migracijskoga salda s inozemstvom (DZS, 2022. b). Posebno se pritom u posljednjem međupopisnom razdoblju, točnije od ulaska Hrvatske u Europsku uniju, obujmom i intenzitetom ističu migracijska kretanja stanovnika Hrvatske u već tradicionalno najpoželjniju destinaciju među Hrvatima – Njemačku (Akrap i dr., 2017.). Potonje potvrđuju podaci Državnoga zavoda za statistiku (2022. c) o 137.699 osoba iseljenih iz Hrvatske u Njemačku od 2013. do 2021. godine.

S obzirom na spomenute negativnosti suvremenoga demografskoga razvoja Koprivnice, intenzitet iseljavanja s prostora gotovo cijele Hrvatske u posljednjem međupopisnom razdoblju, posebice u smjeru Njemačke, i važnost ljudskoga kapitala za ukupan razvoj određenoga prostora, predmet istraživanja su suvremeni migracijski procesi između Koprivnice i Njemačke. Cilj je istraživanja utvrditi obujam i motive iseljavanja iz Koprivnice u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Pri analizi obujma iseljavanja iz Koprivnice, Koprivničko-križevačke županije i Republike Hrvatske u Njemačku korišteni su statistički podaci Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske i Saveznoga statističkoga ureda Njemačke, dok su motivi iseljavanja utvrđeni primjenom kvalitativnoga pristupa, odnosno polustrukturiranim intervjuima s dvadeset i dvoje Koprivničanaca iseljenih u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju.

TEORIJSKA POLAZIŠTA ISTRAŽIVANJA

Većina prvih teorijskih objašnjenja međunarodnih migracija odnosila se primarno na ekonomske čimbenike migracija. Primjer je takve teorije - neoklasična teorija, prema Masseyu i dr. (1993.: 433 - 436) vjerojatno najstarija teorija međunarodnih migracija, razvijena radi objašnjenja radne migracije u procesu industrijalizacije, koja migraciju na makrorazini objašnjava razlikama u ponudi i potražnji rada i razlikama u plaćama. Druge makroteorije, poput Wallersteinove teorije svjetskog sustava, izvore međunarodnih migracija povezuju sa strukturama svjetskog tržišta. Prema spomenutoj teoriji, prodor kapitalističkih ekonomskih odnosa u nekapitalistička društva pokretljivo stanovništvo potiče na vanjske migracije, a emigracija postaje logičan nusproizvod koji se nužno događa u procesu kapitalističkoga razvoja (Mesić, 2002.). Pioreva teorija segmentiranog tržišta imigraciju povezuje s potrebama za određenom vrstom radne snage razvijenih industrijskih ekonomija. U potonjoj se u objašnjenju vanjskih migracija zanemaruju proces odlučivanja na mikrorazini i potisni čimbenici, a razlike u plaćama ne smatraju se dovoljnim ni nužnim uvjetom migriranja (Massey i dr., 1993.).

Za razliku od makroteorija, mikroteorije, koje čine polazište ovoga istraživanja, objašnjavaju kako se pojedini racionalni akteri na migracije odlučuju radi isplativosti, odnosno očekivane dobiti te nagla-

šavaju važnost osobnih čimbenika pri donošenju odluke o migriranju (Massey i dr, 1993.). Odluka o migraciji pritom ne ovisi nužno o mogućim objektivnim razlozima, poput niskoga životnoga standarda i sl., nego je jednako važna i osobna percepcija te zadovoljstvo migranta. Potonje teorije uključuju i teoriju potiskivanja - privlačenja E. Leeja koji je osnovni model privlačenja i potiskivanja nadgradio interventnim preprekama (država, tradicija i sl.) pa migracije objašnjava unutar okvira čimbenika povezanih s područjem podrijetla, područjem primitka, intervenirajućih poteškoća i osobnih faktora migranta (Lee, 1966.). Svojevrsni kompromis između objašnjenja koja migracije definiraju kao odgovor na tržišne zakone ponude i potražnje te objašnjenja kojima se ističe važnost osobnih čimbenika pri migriranju čine teorija društvenih mreža i teorija migracijskih ustava.

Teorija društvenih mreža objašnjava individualne razlike u obrascima migracija (Mesić, 2002.) te naglašava važnost interpersonalnih veza koje povezuju migrante, bivše migrante i nemigrante u područjima podrijetla i primitka, putem obiteljskih, prijateljskih i veza zajedničkoga lokalnoga podrijetla. Mrežne veze predstavljaju oblik društvenoga kapitala koji migrantima služi kao oslonac pri potrazi za zaposlenjem u inozemstvu (Massey i dr, 1993.). Teorija migracijskih sustava pruža holistički pogled na odluku pojedinca o migriranju te objašnjava migracije kao rezultat prethodnoga postojanja veza između zemalja podrijetla i primitka migranata, temeljenih na kolonizaciji, političkom utjecaju, trgovini, ulaganjima ili kulturnim vezama. Potonja teorija migracijsko iskustvo objašnjava kao rezultat makrostrukture, poput političke ekonomije svjetskoga tržišta, međudržavnih odnosa i zakona, ali i mikrostrukture, poput osobnih uvjerenja i mreža (Castles i Miller, 1998.). Ona zapravo povezuje postavke o postupnom nastanku stabilnih migracijskih sustava, zahvaljujući spoznajama teorije svjetskog sustava, teorije institucija, teorije kumulativne kauzalnosti i teorije društvenih mreža (Mesić, 2002.).

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Podatke o vanjskoj migraciji Republike Hrvatske prate brojne metodološke manjkavosti koje nam ne omogućuju spoznaju o točnom broju iseljenih iz Hrvatske, a time ni definiranje reprezentativnoga uzorka istraživanja, stoga se istraživanje motiva iseljavanja iz Koprivnice oslanja na kvalitativnu metodologiju i polustrukturirani intervju kao glavne metode istraživanja. Predložak za intervju sastojao se od nekoliko unaprijed zadanih većih tematskih cjelina (motivi iseljavanja iz Hrvatske, privlačni faktori useljavanja u Njemačku, utjecaj obiteljskih, prijateljskih i drugih društvenih mreža na iseljavanje u Njemačku, priprema za odlazak i način prikupljanja informacija o životu i radu u Njemačkoj, iskustvo života i rada u Njemačkoj, namjere povratka u Hrvatsku)¹ koja su djelomično usmjeravala razgovor s ispitanicima, ali bez unaprijed strogo definiranih pitanja i njihova redoslijeda. Takvim je pristupom cilj bio prikupiti što više podataka o individualnim iskustvima iseljavanja ispitanika.

Nekoliko ispitanika odabrano je putem poznanstva, a većina ispitanika odabrana je korištenjem neprobabilističke metode »snježne grude«, odnosno upućivanjem istraživača na druge ispitanike s obilježjima relevantnima za istraživanje. Kriteriji odabira ispitanika odnosili su se na hrvatske državljane, s prebivalištem u Koprivnici prije iseljenja, koji su se iselili u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, a u trenutku ispitivanja u Njemačkoj su bili minimalno godinu dana. Budući da Hrvatsku nakon pridruživanja Europskoj uniju u najvećoj mjeri napušta stanovništvo u najproduktivnijoj radnoj i reproduktivnoj dobi, cilj je bio pronaći ispitanike u dobi od 20 do 44 godine.

Istraživanje je provedeno od srpnja do prosinca 2022. godine. Intervjui su provedeni tijekom boravka iseljenika u mjestu podrijetla (u domovima ispitanika ili javnim prostorima), najčešće za godišnjih odmora (tijekom ljetnih mjeseci te božićnih i novogodišnjih blagdana), a ukupno su provedena dvadeset i dva intervjua s ispitanicima u dobi od 21 do 42 godine. Svi ispitanici odselili su u Njemačku nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju, točnije u Njemačkoj su u trenutku ispitivanja živjeli između dvije i sedam godina. Petnaest ispitanika imalo je završenu srednju školu, četvero ih je imalo završen preddiplomski, a troje ispitanika diplomski studij.

¹ S obzirom na količinu podataka prikupljenih u intervjuima i ograničen opseg rada, prikazan je dio rezultata istraživanja vezan uglavnom uz motive iseljavanja iz Hrvatske, privlačne faktore useljavanja u Njemačku te utjecaj obiteljskih, prijateljskih i drugih društvenih mreža na iseljavanje u Njemačku.

Svi su ispitanici u trenutku ispitivanja bili punoljetni, ispitivanju su pristupili dobrovoljno, a ispiti-vač im je prije samoga intervjua garantirao anonimnost i korištenje rezultata istraživanja isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Razgovori su snimani tonski i pohranjeni na računalo ispiti-vača bez navođenja stvarnih imena i prezimena ispitanika. Umjesto imena i prezimena ispitanika, u radu su korišteni izrazi *Ispitanik 1*, *Ispitanik 2*, *Ispitanik 3* itd., a radi dodatne zaštite identiteta iz citata su izdvojeni toponimi, spomenuta imena i prezimena članova obitelji, prijatelja i poznanika, nazivi korporacija u kojima su ispitanici bili zaposleni prije odlaska i sl. S obzirom na broj intervjuiranih ispitanika, u radu je naveden samo dio njihovih iskaza, a među istim ili sličnim iskazima (npr. iskazi koji se odnose na isti ili sličan motiv iseljavanja iz Koprivnice) izdvojen je uglavnom iskaz samo jednoga ispitanika.

PREGLED ISELJAVANJA IZ REPUBLIKE HRVATSKE U SAVEZNU REPUBLIKU NJEMAČKU

Iako znatno manjega intenziteta nego u posljednjih desetak godina, korijeni iseljavanja s prostora današnje Hrvatske u Njemačku sežu još u 19. stoljeće.² Sve do polovice 20. stoljeća glavni migracijski pravci s područja današnje Hrvatske bili su usmjereni prema prekomorskim zemljama, ali njihov se intenzitet nakon Prvoga svjetskoga rata znatno smanjio. Agrarna prenapučenost, slaba industrijalizacija i teške ekonomske prilike stvorile su veliki iseljenički potencijal (Mirošević, 1988.), a dotadašnji glavni prekomorski kanali postali su sve uži. Zbog bojazni od novoga vala južno i istočnoeuropske imigracije, SAD je 1921. godine donio izrazito restriktivne mjere imigracijske politike pa su glavni iseljenički tokovi iz hrvatskih krajeva bili preusmjereni prema zemljama Južne Amerike, Kanadi i Australiji (Nejašmić, 2014.). U vrijeme najintenzivnijega vala iseljavanja u prekomorske zemlje, europske zemlje stanovništvu Hrvatske nisu bile izrazito privlačne. Europski pravci ekonomske emigracije intenzivirali su se od 1923. do 1929., izrazito su oslabjeli tijekom svjetske ekonomske krize i ponovno su se intenzivirali nekoliko godina prije Drugoga svjetskoga rata. U tom je razdoblju stanovništvo odlazilo na rad u Francusku, Belgiju i Njemačku, o čemu svjedoče podaci o 46.686 iseljenih s teritorija Banovine Hrvatske u europske zemlje od 1927. do 1939. godine, odnosno 7475 iseljenih 1940. godine u Njemačku. Ipak, podaci o 88% povratnika upućuju na činjenicu da je potonja emigracijska struja u velikoj mjeri bila privremena (Čizmić, 1976. prema Nejašmić, 2014.).

Do intenzivnoga iseljavanja i obnavljanja ekonomske emigracije iz Hrvatske u Njemačku došlo je šezdesetih godina prošloga stoljeća kada je dotadašnja prevladavajuća prekomorska iseljenička struja zamijenjena zapadnoeuropskom. Jugoslavija je pritom tada bila jedina socijalistička zemlja koja je poticala i legalizirala odlazak svojega stanovništva (Nejašmić, 1995.). Središte moći novonastale države izvan hrvatskoga prostora, nemogućnost apsorpcije ukupne radne snage pridošle sa sela, nezaposlenost i društvena kriza bili su samo neki od čimbenika iseljavanja u spomenutom razdoblju. »Otvaranjem granica« i dozvolom zapošljavanja u inozemstvu potaknut je masovni odlazak jugoslavenskoga stanovništva na zapadnoeuropsko tržište rada, kojemu su dodatno pridonijeli čimbenici poput potražnje za svim profilima radnika, većih nadnica, povoljnijih uvjeta rada u struci i sl. u zapadnim europskim zemljama (Županov, 1997. prema Nejašmić, 2014.). Najprivlačnija odredišna zemlja u tom je razdoblju postala SR Njemačka, u koju je pridošlo čak 70% svih radnika u inozemstvu iz Hrvatske 1971. godine (224.722). Spomenuta migracija radnika iz Hrvatske u Njemačku u početku se smatrala privremenom (po modelu *Gastarbeiters*), ali s vremenom se veliki broj privremenih radnika trajno nastanio u inozemstvu i postao dio trajnoga iseljništva (Nejašmić, 1995.).

Idući val iseljavanja iz Hrvatske nastupio je devedesetih godina prošloga stoljeća, kada je zbog ratnih, poratnih i tranzicijskih teškoća te njihova utjecaja na društvena zbivanja i procese (Nejašmić, 2014.) dio stanovnika napustio Republiku Hrvatsku i uputio se u Saveznu Republiku Njemačku. Godine 1991. ukupno je popisano 285.216 vanjskih migranata, a od spomenutog broja samo je u Njemačkoj 1991. godine službeno evidentirano 50,9% svih »inozemaca«, odnosno 149.155 stanovnika. Pojedine

² Izvor: Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-njemackoj/766>

procjene pokazuju da je njihov broj bio za 15 do 20 tisuća veći ponajprije zbog osoba koje su službeno pribrojene stalnom stanovništvu Hrvatske, iako više nisu imale stalno mjesto boravka u Hrvatskoj. Od 1994. godine broj hrvatskih građana u Njemačkoj možemo pratiti i u njemačkim statističkim godišnjacima prema kojima se krajem 1994. u Njemačkoj nalazilo 176.300 stanovnika rođenih u Hrvatskoj. Krajem 1995. godine njihov je broj porastao na 185.100, a krajem 1996. na 201.900 stanovnika (Pokos, 1999.). Krajem 2000. godine u Njemačkoj je živjelo 216.800 hrvatskih građana (Statistisches Bundesamt, 2001.).

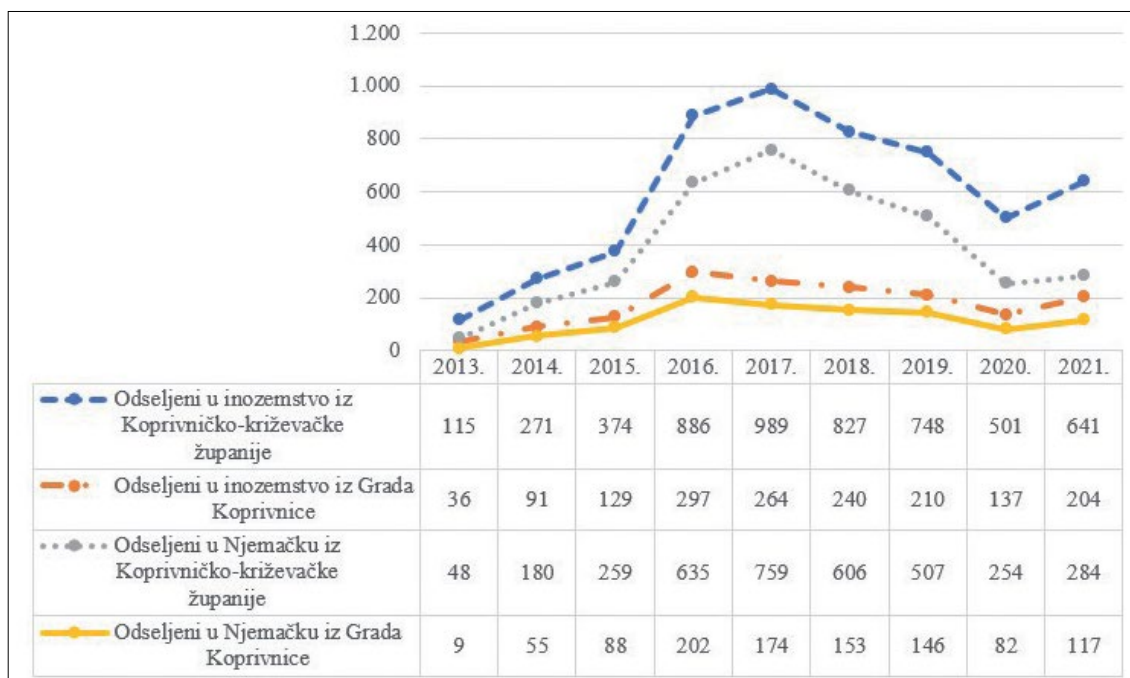
Promotrimo li razdoblje od 2001. do 2021. godine, prema podacima Državnoga zavoda za statistiku iz Hrvatske u Njemačku iseljeno je 149.388, a istodobno je doseljeno 38.549 osoba. Od početka 21. stoljeća do 2009. godine Hrvatska je bilježila pozitivan migracijski saldo s Njemačkom, s izuzetkom 2007. godine kada je negativan migracijski saldo iznosio 15 osoba, dok je od 2010. godine do danas, zaključno s 2021. godinom, vanjski migracijski saldo Hrvatske s Njemačkom negativan. Iseljavanju krajem prvoga desetljeća 21. stoljeća nesumnjivo je pridonijela svjetska ekonomska kriza, dok su ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine i otvaranje tržišta rada zemalja članica Europske unije, ujedno i Njemačke, za hrvatske državljane iseljavanje dodatno intenzivirali. Potvrđuju to i podaci Državnoga zavoda za statistiku (2022. c) prema kojima se od 2013. do 2021. godine iz Hrvatske u Njemačku iselilo 137.699 osoba, dok je iz Njemačke u Hrvatsku doseljeno njih 25.769. Negativni migracijski saldo Hrvatske s Njemačkom u spomenutom je razdoblju iznosio 111.930, dok je na godišnjoj razini najveći negativan migracijski saldo zabilježen upravo u godini vrhunca recentnoga iseljeničkoga vala – 2017., kada se iz Hrvatske u Njemačku iselilo čak 29.053 ljudi, dok je iz Njemačke u Hrvatsku doselilo njih samo 2973. Podatke Državnoga zavoda za statistiku o vanjskoj migraciji Republike Hrvatske pritom obilježavaju brojne metodološke manjkavosti³, posebice vezane uz neodjavljivanje prebivališta stanovnika prilikom iseljavanja. Stoga možemo zaključiti da je stvaran broj iseljenih iz Hrvatske u Njemačku od 2013. do 2021. veći od evidentiranog u nacionalnoj statistici. Sukladno intenzivnom iseljavanju iz Hrvatske u Njemačku posljednjih desetak godina znatno se povećao broj Hrvata u Njemačkoj. Godine 2010. u Njemačkoj je živjelo 220.199 Hrvata, dok je prema posljednjim podacima Saveznoga statističkoga ureda Njemačke (Statistisches Bundesamt, 2022.) za 31. prosinac 2021. godine u Njemačkoj živjelo 434.610 Hrvata. Hrvati iz Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine pridošli u Njemačku od 2013. do 2017. svoje su zemlje porijekla, prema rezultatima istraživanja T. Jurića (2017.), najčešće napuštali zbog pravne nesigurnosti, ekonomske stagnacije i nemogućnosti profesionalnoga razvoja, odnosno zbog društva u matičnim zemljama koje im nije osiguravalo dostojan život i perspektivu.

SUVREMENI MIGRACIJSKI PROCESI IZMEĐU KOPRIVNICE I SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE – KVANTITATIVNI PODACI

Iseljavanje iz Koprivnice, kao uostalom i ostatka Hrvatske, posebno se intenziviralo ulaskom Hrvatske u Europsku uniju, odnosno otvaranjem tržišta rada zemalja članica Unije za hrvatske državljane. Ulaskom u Europsku uniju za Hrvatsku je bilo predviđeno prijelazno razdoblje od sedam godina tijekom kojega su države članice Unije hrvatskim radnicima mogle ograničiti pristup njihovom tržištu rada po režimu »2+3+2 godine«. Savezna Republika Njemačka u potpunosti je otvorila svoje tržište rada hrvatskim državljanima dvije godine nakon pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, 1. srpnja 2015. godine, kada se iseljavanje hrvatskih državljana u Njemačku dodatno intenziviralo.

Spomenuto potvrđuju podaci Državnoga zavoda za statistiku o broju iseljenih iz Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije u inozemstvo i Saveznu Republiku Njemačku od 2013. do 2021. godine prikazani na slici 1, prema kojima je najveći broj iseljenih iz Koprivnice u Njemačku zabilježen u godini nakon potpunog otvaranja njemačkoga tržišta rada hrvatskim državljanima, odnosno 2016. godine (202 osobe) te 2017. godine (174 osobe), odnosno u godini vrhunca recentnoga iseljeničkoga

³ Više o metodološkim preprekama istraživanju vanjske migracije Republike Hrvatske u: Akrap, 2014.; Župarić Ilić, 2016.; Balija, 2020.

Slika 1. Broj odseljenih u inozemstvo i Saveznu Republiku Njemačku iz Koprivničko-križevačke županije i Grada Koprivnice od 2013. do 2021. godine (Izvor: DZS, 2023.)

vala iz Hrvatske. Ukupno se od 2013. do 2021. godine iz Koprivnice u inozemstvo iselilo 1608 osoba, pritom njih 1026, odnosno 63,8%, u Njemačku. Usporedna analiza podataka o ukupnom broju iseljenih iz Koprivnice u inozemstvo i broju iseljenih iz Koprivnice u Njemačku od 2013. do 2021. godine potvrđuje da je Njemačka najpopularnije odredište stanovnika Koprivnice iseljenih nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju (DZS, 2022., 2023.). Iseljeni iz Koprivnice u Njemačku od 2013. do 2021. pritom čine gotovo trećinu ukupnoga broja iseljenih iz Koprivničko-križevačke županije u Njemačku u recentnom iseljeničkom valu.

Intenzitet iseljavanja iz Koprivnice u Njemačku slijedio je intenzitet iseljavanja u inozemstvo na razini cijele Hrvatske, odnosno nakon izrazito visokoga broja iseljenih 2017. godine, broj iseljenih smanjivao se na godišnjoj razini. Najveće smanjenje vidljivo je 2020. godine potaknuto prije svega pandemijskim prilikama koje su usporile (međunarodna) migracijska kretanja u gotovo svim dijelovima svijeta. Ipak, 2021. godine Koprivnica, Koprivničko-križevačka županija, ali i Republika Hrvatska zabilježile su porast broja iseljenih u inozemstvo, odnosno Njemačku (DZS, 2022. c, 2023.). Potonja spomenuta migracijska kretanja u skladu su s predviđanjima, a sada već i potvrdom da je pandemija ostavila velike posljedice na hrvatsko gospodarstvo koje se u odnosu na razvijenija gospodarstva zapadnoeuropskih zemalja, ujedno i privlačnih odredišnih zemalja hrvatskih iseljenika, oporavlja znatno sporije. Dugogodišnje nepovoljne gospodarske i ukupne prilike u Hrvatskoj koje su nakon pandemije još izraženije, uz izostanak većih državnih intervencija, nesumnjivo se odražavaju na iseljavanje mladih, obrazovanih i cijelih obitelji u inozemstvo (Balija, 2022.), stoga se iseljavanje istoga, ali i snažnijega intenziteta može očekivati i u godinama koje slijede.

POTISNI FAKTORI ISELJAVANJA IZ KOPRIVNICE

Analiza rezultata istraživanja motiva iseljavanja pokazala je da je u slučaju većine ispitanika iseljavanje iz Koprivnice rezultat nekoliko više ili manje povezanih faktora. Potisne faktore iseljavanja iz Koprivnice pritom bismo mogli svrstati u nekoliko kategorija. Prva kategorija potisnih faktora odnosi se na ekonomske čimbenike vezane uz neizvjesnu budućnost samih migranata ili njihove obitelji. Ispi-

tanici koji su potonje čimbenike isticali kao potisne faktore iseljavanja iz Koprivnice najčešće su navodili odgovore poput:

»Pa možda i glavni pokretač za otići je bilo to da smo živjeli s dvoje male djece kod mame i tate, tu je bila i moja mlađa sestra i bilo nam je već svima knap pa smo gledali za kupiti kuću neku ili stan. A cijene su bile takve da smo znali da se moramo vezati za kredit na duži period jer s plaćama koje smo žena i ja imali nismo mogli pored dvoje djece baš uštediti. (...) onda je bilo jednostavnije otići van i tu doći brže do neke veće love«. (Ispitanik 20, 36 godina, završena srednja škola)

»Najviše zbog novci. Kupili smo par godina prije nego smo otišli stan u Koprivnici na kredit od dvadeset godina koji smo otplaćivali, i ok, mogli bi mi to otplatiti doma, ali smo sve češće razmišljali kaj jednog dana dok nam djeca krenu na fakultet. Imamo tri klinca i ako svi odluče ići na fakultet nekud, recimo u Zagreb, malo bi bili u stiski kak to sve financirati plus kredit. Onda smo počeli sve intenzivnije razmišljati o tome da odemo i evo nas sad tu. (Ispitanik 5, 37 godina, završena srednja škola)

Druga kategorija potisnih faktora iseljavanja iz Koprivnice odnosi se na nezadovoljstvo radnim statusom, uvjetima rada i plaćom te nezadovoljavajuće radno okruženje u rodnom kraju, odnosno domovini. Ispitanici koji su potonje faktore isticali kao presudne za odlazak iz Koprivnice najčešće su navodili odgovore poput:

»Ja sam prelomila u trenutku kad sam shvatila da na radnom mjestu na kojem sam tad bila nema šanse da napredujem, a završila sam fakultet i radila za jedva 4.500 kuna plaće. I znala sam da je to to. Nema naprijed. Pa kad bi još čula da moje poznanice zarađuju daleko više od mene samo sa srednjom školom to me jako demotiviralo za sve.« (Ispitanica 15, 31 godina, završen preddiplomski studij)

»Radil sam ko sezonac. U dobroj gradskoj firmi, ali ko sezonac. I to je tak, malo dolazi plaća, par mjeseci. Pa par mjeseci ne dolazi jer te ne trebaju. Radil sam oko osam, devet mjeseci godišnje. A i ta plaća koju smo imali nije sad ni bila neka. Na druga radna mjesta sam probal, al nije bilo uspješno pa sam otišiel van.« (Ispitanik 4, 27 godina, završena srednja škola)

»Pa zbog nezadovoljstva poslom, plaćom, plus ugovor na određeno pa nemaš sigurnost za niš. Plus probal sam otvoriti svoj obrt, ali me iskreno ta sva birokracija obeshrabrila. Pa skupiš sve, to traje mjesecima, pa ti vele joj ovo smo vam zaboravili reći, još to, još ovo. Na kraju odustaneš, i evo.« (Ispitanik 2, 30 godina, završena srednja škola)

Dvoje je ispitanika kao potisni razlog navelo nezadovoljavajuće poslovne prilike u rodnom kraju, ističući da je njihovo iseljavanje zapravo bilo rezultat dvojbe između preseljenja u Zagreb ili inozemstvo:

»Završili smo fakultete, i dečko i ja, i nikako da nađemo poslove u struci. Nismo sad deset godina proveli na burzi rada, ali nekad ni nećeš čekati toliko dugo. Kad si mlad, završiš fakultet, onda ti je prva iduća stavka zaposliti se u struci i onda riješiti stambeno pitanje pa... stvoriti obitelj. To je neki idealni plan bil za nas, ali u Koprivnici smo sputani već dok smo tražili posao. Onda smo razmišljali da opet odemo u Zagreb di smo studirali ili van. A opet znali smo da nas u Zagrebu čekaju i veći troškovi, pogotovo kad bi došlo do toga da kupujemo stan i pala je odluka da idemo van.« (Ispitanica 8, 27 godina, završen diplomski studij)

Nastavno na čimbenike ekonomske naravi koje je većina ispitanika istaknula kao glavne potisne faktore iseljavanja iz Koprivnice, nekoliko je ispitanika istaknulo da iako su imali riješena »glavna životna pitanja«, poput stambenoga, svojim primanjima nisu uspjeli obitelji omogućiti »ništa više od osnovnoga«, stoga ih je to motiviralo na odlazak u inozemstvo. Potonji ispitanici navodili su odgovore poput:

»Jako me nervirala činjenica da nam je godišnji odmor, i to more od tjedan dana, bilo luksuz za koji smo morali godinu dana štediti. Doslovno smo preživljavali dolje, stalno čekali plaću, od plaće do plaće. Onda pukneš i odeš nekud di misliš da bude bolje. I to smo oboje radili u dobrostojećoj gradskoj firmi, ali plaće su jednostavno takve da si ti niš više od osnovnoga nemreš priuštiti.« (Ispitanik 10, 39 godina, završena srednja škola)

Jedna je ispitanica istaknula da je presudnu ulogu u njezinoj konačnoj odluci o odlasku iz Hrvatske imalo namještanje natječaja za posao na koji se prijavljivala, navodeći:

»Kad imate želju nakon fakulteta vratiti se u manju sredinu, rodni grad, i tu se zaposliti i živjeti pa radite par godina poslove za koje ste bespotrebno završavali fakultet, a svaki put kad se prijavite na radno mjesto za koje ste kvalificirani i zadovoljavate čak i više uvjeta nego onaj koji je primljen, da se razumijemo, primljen jer mu mama ili tata rade u toj firmi, jednostavno shvatite da je bolje raditi na radnom mjestu za koje ste prekvalificirani vani, jer dobijete veću plaću, nego doma. Baš je to razočaravajuće djelovalo na mene. Kad prođeš tak par put, više ni nemaš volju pokušavati.« (Ispitanica 3, 29 godina, završen diplomski studij)

Osim spomenutoga, istraživanje je još jednom potvrdilo da odluka o migraciji ne ovisi isključivo o objektivnim razlozima, poput socioekonomskoga statusa, nego o osobnoj percepciji migranta o vlastitom statusu (Massey i dr., 1993.). Spomenuto potvrđuju iskazi više ispitanika, a posebno bračnoga para iz Koprivnice, odnosno supruge koja je sudjelovala u istraživanju i istaknula da je u Hrvatskoj imala manju plaću od supruga. Međutim, odlazak u Njemačku inicirao je njezin suprug koji je imao znatno veću plaću od njezine upravo zbog nezadovoljstva svojim položajem, primanjima na radnome mjestu i željom za osobnim napretkom. Na kraju su se na suprugov poticaj iselili su u Njemačku gdje su u trenutku ispitivanja oboje bili zadovoljniji uvjetima života i rada nego u rodnom kraju.

PRIVLAČNI FAKTORI USELJAVANJA U SAVEZNU REPUBLIKU NJEMAČKU

Osim čimbenika koji djeluju u mjestu polazišta migranata i potiču potencijalne migrante na napuštanje toga mjesta, postoje čimbenici u odredištu koji migrante usmjeruju baš prema tom mjestu (Mesić, 2002.). Među privlačnim faktorima useljavanja ispitanih Koprivničanaca u Njemačku ističu se, sukladno potisnim faktorima iseljavanja iz Koprivnice, bolje ekonomske mogućnosti u Njemačkoj. Ispitanici su stoga pri navođenju privlačnih faktora useljavanja u Njemačku najčešće navodili odgovore poput:

»Pa definitivno veće plaće.« (Ispitanik 14, 32 godine, završena srednja škola)

»Mene veće plaće jer sam ionak doma radila posao nevezano uz završeni faks. Znala sam da tak budem i u Njemačkoj, nevezano za svoju struku, ali da barem tu ne budem radila za 4000 kuna, a na istom poslu.« (Ispitanica 15, 31 godina, završen preddiplomski studij)

»Bolja ponuda poslova. Koprivnica je relativno malo mjesto i većinu vremena se vrte jedni te isti poslovi na HZZ-u i nemreš očekivati sad ne znam kaj čak ni ako imaš faks, a kamoli mi koji nemamo. Pa kad tome nadodaš da su u Njemačkoj za skoro iste poslove puno veće plaće... A i bolji standard. Ma mislim da ni ne treba puno nabrajati razlike između Hrvatske i Njemačke, sve se već otprilike zna pa ni nije čudo da nas je toliko tu.« (Ispitanik 19, 42 godine, završena srednja škola)

Pojedini su ispitanici, osim većih plaća i boljih prilika za zaposlenje, kao privlačne faktore useljavanja u Njemačku navodili veće mogućnosti napredovanja i profesionalnoga razvoja dajući pritom odgovore poput:

»Imala sam jednu prijateljicu koja je otišla u Njemačku par godina prije mene i isto smo radile, u dućanu, ona u Njemačkoj, a ja tad tu u Koprivnici. I moram priznati da me dosta potaknula da dođem u Njemačku činjenica da sam ja u dućanu radila dosta duže nego ona i stalno na istom položaju, a ona je doslovno u manje od dvije godine u Njemačkoj, na istom poslu, došla do čak voditelja poslovnice. A uz ta napredovanja se vežu, naravno, svaki put veće plaće. (Ispitanica 11, 33 godine, završena srednja škola)

»Činjenica da su mi šanse za napredovanje kao nekome ko je završil faks puno veće u Njemačkoj. Nema baš logike da nas u zemlji di smo rođeni zakopaju na istom položaju i ne daju nam puno prilika, a u Njemačkoj postoje firme u kojima su na dosta visokim pozicijama stranci. Puno više cijene znanje i sposobnosti tu u Njemačkoj. Ne gledaju toliko ko si i čiji nego ono kaj pokazuješ i znaš.« (Ispitanica 7, 30 godina, završen diplomski studij)

Potisne faktore useljavanja vezane uz veće mogućnosti napredovanja i profesionalnoga razvoja u Njemačkoj češće su, sukladno i teorijskim postavkama i empirijskim dokazima Leeja (1966.), Lewisa (1982.), Kumara i Sidhu (2005.), Kostrzewe i dr. (2022.), Urbańskog (2022.) itd., navodili visokoobrazovani ispitanici. Od njih sedmero (četvero sa završenim preddiplomskim i troje sa završenim diplomskim studijem) veće mogućnosti napredovanja i profesionalnoga razvoja kao privlačne faktore useljavanja u Njemačku istaknulo je petero visokoobrazovanih ispitanika.

UTJECAJ INTERVENIRAJUĆIH PREPREKA, OLAKŠAVAJUĆIH MEHANIZAMA I DRUŠTVENIH MIGRANTSKIH MREŽA NA MIGRACIJE IZMEĐU KOPRIVNICE I SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE

Osim privlačnih i potisnih faktora, na migracijske tokove između dva mjesta utječu i intervenirajuće prepreke te osobni faktori migranata (Lee, 1966.). Rezultati istraživanja pritom su pokazali da se većina ispitanih iseljenika na odlazak iz Hrvatske pripremala dulje vrijeme. Odluku o odlasku u inozemstvo u kratkom su roku donijele samo dvije ispitanice čiji je odlazak u Njemačku vezan uz odlazak na rad u inozemstvo njihovih partnera. Svi su ostali ispitanici o potencijalnom odlasku razmišljali mnogo dulje, pojedini i nekoliko godina ili još tijekom srednjoškolskog, odnosno fakultetskog obrazovanja. Nekoliko ispitanika istaknulo je da su o odlasku u Njemačku razmišljali i prije ulaska Hrvatske u Europsku uniju, ali kako su znali da će Hrvatska uskoro ući u Europsku uniju i smatrali su da im pokušaj odlaska u Njemačku prije toga razdoblja neće biti uspješan, odlazak su odgodili. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju i otvaranje njemačkoga tržišta rada za nekoliko ispitanika bili su iznimno važan, olakšavajući mehanizam odlaska iz Koprivnice u Njemačku. Nekoliko se ispitanika prilikom razmišljanja o potencijalnoj zemlji odredišta dvoumilo između Njemačke i Austrije, ali ukidanje ograničenja i otvaranje njemačkoga tržišta rada znatno prije nego austrijskoga potaknulo ih je na odlazak u Njemačku. Jedna je visokoobrazovana ispitanica istaknula da je prije napuštanja Koprivnice povremeno razmišljala i o odlasku u Irsku jer je u vrijeme njezina iseljavanja Irska postala jako popularna destinacija među hrvatskim iseljenicima. No pri odabiru zemlje odredišta prevagnuli su djelomično znatno manja udaljenost između Hrvatske i Njemačke, a najviše njezini prijatelji i rodbina koji su se također iselili u Njemačku.

Osim spomenute ispitanice, većina preostalih ispitanika također je istaknula da su društvene migrantske mreže djelovale kao snažan privlačan faktor njihova dolaska u Njemačku. Većina ispitanika istaknula je da su na njihovu odluku o odlasku iz Koprivnice u Njemačku u velikoj mjeri utjecali članovi uže ili šire obitelji, prijatelji i poznanici koji su se iselili u Njemačku i pomogli im pri selidbi u Njemačku, pronalasku posla i smještaja ili im umanjili troškove migriranja pružajući im smještaj u prvim mjesecima dolaska u Njemačku. Ispitanici su navodili odgovore poput:

»Dosta bitna stavka pri donošenju konačne odluke o odlasku bilo je prijateljičino: »Računaj da smo cimerice dok se ne snađeš«. To mi je puno značilo jer kad sam tražila stan da odem, najmodavci su uglavnom tražili par najamnina unaprijed, a ja si to nisam mogla priuštiti jer sam doma radila za minimalac i nisam mogla toliko uštediti. Ona mi je na taj način uštedila vrijeme i novce, doslovno sam se spakirala i otišla tamo i onda tražila zaposlenje i dosta ga brzo našla. S tim da mi je ta prijateljica i oko zaposlenja pomogla, preporučila me.« (Ispitanica 16, 29 godina, završen preddiplomski studij)

»Pa da, važnu ulogu je to imalo u mojem slučaju. Prijatelj je bil gore i svaki put kad bi se vidli, nagovaral me da dođem i ja, kao daj dođi, možeš u firmu u kojoj i ja radim, traže radnike, i eto tu sam prevagnul. On mi je pomogel oko tog prvog posla, da nije, možda se još ne bi odvažil otići.« (Ispitanik 4, 27 godina, završena srednja škola)

»Definitivno nam je pomoć jako dobrih prijatelja bila presudna za odlazak u Njemačku. Naravno da smo mi s puno toga bili nezadovoljni kad je u pitanju život u Hrvatskoj, Koprivnici, ali iseljavanje je veliki korak. Bliski prijatelji su u Njemačkoj držali... mislim, i dalje drže, ali držali su i tad firmu i suprug se na njihov poziv kod njih zaposlio. Čak su nam dali i smještaj prvih par mjeseci dok nismo našli stan u kojem smo danas. Jako su nam bili olakšavajući i... pa mogu reći i poticajni faktor da dođemo tu di smo sad.« (Ispitanica 21, 36 godina, završena srednja škola)

Utjecaj društvenih migrantskih mreža na migracije iz Koprivnice u Njemačku istaknula je većina ispitanika, čime su još jednom potvrdili da društvene migrantske mreže smanjenjem troškova i rizika seljenja povećavaju vjerojatnost međunarodnih migracija. Društvene migrantske mreže stoga se i u slučaju ispitanih Koprivničanaca mogu smatrati oblikom društvenoga kapitala na koji se migranti oslanjaju prilikom inozemnoga zaposlenja (Massey i dr., 1993.). Osim toga, nekoliko je ispitanika istaknulo da je snažan utjecaj na njihovo iseljavanje imala »obiteljska tradicija iseljavanja u Njemačku«, navodeći kako pojedini članovi njihove uže ili šire obitelji već desetljećima žive i rade u Njemačkoj, posebice bake i djedovi koji su se u Koprivnicu vratili tek nakon umirovljenja. Povratne informacije o njihovim

iskustvima iseljavanja, a osobito postignućima i napredovanju u Njemačkoj, kao i njihove mirovine koje su ostvarili radom u toj zemlji dodatno su ih potaknuli na razmišljanje, a u konačnici i na odlazak u Njemačku. Osim povratnih informacija o odredištu njihovih članova obitelji, važnu ulogu u donošenju odluke o odlasku iz Koprivnice u Njemačku imale su povratne informacije o pozitivnim iskustvima iseljavanja njihovih prijatelja, poznanika i sugrađana.

ZAKLJUČAK

Negativni pokazatelji kretanja ukupnoga broja te sastavnica prirodnoga i prostornoga kretanja stanovništva Koprivnice u posljednjem međupopisnom razdoblju potvrđuju nužnost razmatranja obujma i motiva iseljavanja stanovništva Koprivnice, posebice migracijskih kretanja u Njemačku koji su u odnosu na druge migracijske pravce iseljavanja iz Hrvatske u recentnom emigracijskom valu izrazito dominantniji. Kvantitativnom analizom podataka Državnoga zavoda za statistiku Republike Hrvatske utvrđeno je da se od ulaska Hrvatske u Europsku uniju do 2021. godine iz Koprivnice u Njemačku iselilo 1026 osoba. Istodobno se iz Koprivničko-križevačke županije u Njemačku iselilo 3532 osoba, a s područja cijele Hrvatske njih 137.699 (DZS, 2022. c, 2023.).

Prema rezultatima istraživanja, najučestaliji potisni faktori iseljavanja ispitanika iz Koprivnice ekonomske su naravi i odnose se na neizvjesnu budućnost ispitanih iseljenika ili njihovih obitelji u pogledu rješavanja stambenoga pitanja, otplate dugoročnih kredita i podmirenja troškova školovanja djece. Osim toga, ispitani su iseljenici kao potisne faktore iseljavanja iz Koprivnice navodili i nezadovoljstvo radnim statusom, uvjetima rada i plaćom te nezadovoljavajuće radno okruženje u rodnom kraju, odnosno domovini. Manji broj ispitanika kao potisne razloge iseljavanja iz Koprivnice istaknuo je nezadovoljavajuće poslovne prilike u rodnom kraju, ističući da je njihovo iseljavanje zapravo bilo rezultat dvojbe između preseljenja u Zagreb, u kojem su vidjeli veće poslovne mogućnosti, ali i veće troškove života, ili inozemstvo. Ispitanici koji su u Koprivnici imali riješeno stambeno pitanje nerijetko su isticali da je njih na iseljavanje potaknula činjenica kako s primanjima koje su ostvarivali u rodnom gradu svojoj obitelji nisu mogli priuštiti ništa više od osnovnoga, a svaki godišnji odmor izvan rodnooga grada predstavljao im je luksuz koji su svojoj obitelji jedva priuštili.

Među privlačnim faktorima useljavanja u Njemačku ispitanici su najčešće isticali bolje ekonomske mogućnosti, odnosno veće plaće, bolje prilike za zaposlenje te veće mogućnosti napredovanja i profesionalnoga razvoja. Osim toga, većina ispitanika istaknula je da su kao snažan privlačan faktor njihova dolaska u Njemačku djelovale društvene migrantske mreže, odnosno članovi uže ili šire obitelji, prijatelji i poznanici koji su se u Njemačku iselili prije njih i pružili im pomoć pri selidbi, pronalasku posla i smještaja ili im umanjili troškove migriranja omogućivši im smještaja u prvim mjesecima dolaska u Njemačku. Nekoliko je ispitanika istaknulo da je snažan utjecaj na njihovo iseljavanje imala »obiteljska tradicija iseljavanja u Njemačku«, navodeći kako pojedini članovi njihove uže ili šire obitelji već desetljećima žive i rade u Njemačkoj, posebice bake i djedovi koji su se u Koprivnicu vratili tek nakon umirovljenja. Povratne informacije o njihovim iskustvima iseljavanja, osobito o postignućima i napredovanju u Njemačkoj dodatno su ih potaknule na razmišljanje, a u konačnici i odlazak u Njemačku.

Rezultati istraživanja pokazali su da su na iseljavanje ispitanih Koprivničanaca u većoj mjeri utjecali potisni faktori iseljavanja iz Koprivnice, nego privlačni faktori useljavanja u Njemačku. Potvrđuje to i činjenica da su pojedini ispitanici pri razmišljanju o odlasku iz Koprivnice u inozemstvo kao odredišne zemlje, osim Njemačke, razmatrali i Austriju te Irsku. Na odabir upravo Njemačke kao odredišne zemlje ispitanika najviše su utjecale društvene migrantske mreže, odnosno iskustva iseljavanja u Njemačku članova njihovih obitelji, prijatelja i poznanika, kao i pomoć koju su im oni pružali pri promjeni mjesta prebivališta. Važna je bila i relativna blizina Njemačke i Hrvatske (u odnosu na Irsku) te ukidanje ograničenja pristupa hrvatskim radnicima njemačkom tržištu rada. Naposljetku, rezultati istraživanja pokazali su da je potreban aktivniji pristup lokalnih vlasti u okviru potpora mladima i obiteljima u Koprivnici, posebice kada je riječ o stambenoj politici, odnosno rješavanju stambenoga pitanja koje su ispitanici nerijetko navodili kao potisni faktor iseljavanja iz Koprivnice.

LITERATURA I IZVORI

1. Akrap, A. (2014.). Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija, u: Puljiz, V., Tica, J. i Vidović, D. (ur.). *Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora, 25 - 71.
2. Akrap, A., Strmota, M. i Ivanda, K. (2017.). Iseljavanje iz Hrvatske od početka 21. stoljeća: uzroci i posljedice, u: *Hrvatska izvan domovine II*. M. Sopta i dr. (ur.). Zagreb: Centar za istraživanje hrvatskoga iseljništva - Centar za kulturu i informiranje Maksimir, 543 - 551.
3. Balija, M. (2020.). Razmjeri recentnog egzodusa iz Hrvatske – analiza podataka službenih statistika RH i zemalja useljavanja hrvatskog stanovništva. *Podravina*, 19 (37), 5 - 25
4. Balija, Monika (2022.). Intensity of Modern Emigration from Republic of Croatia During the COVID-19 Pandemic. U: *Zbornik radova s prve međunarodne znanstveno-stručne konferencije »Gastarbajterska iseljenička poema - od stvarnosti do romantizma«*, Krašić, Wollfy; Komušanac, Monika; Jurić, T. (ur.). Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko katoličko sveučilište, 225 - 242.
5. Castles, S. i Miller, M. (1998.). *The Age of Migration*. New York: The Guilford Press.
6. Državni zavod za statistiku (DZS, 2002.), Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., Gradovi i općine, <https://dzs.gov.hr/> (7. 12. 2022.)
7. Državni zavod za statistiku (DZS, 2012.), Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., <https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm> (7. 12. 2022.)
8. Državni zavod za statistiku (DZS, 2022.), Gradovi i općine u statistici – doseljeno i odseljeno stanovništvo, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/> (19. 12. 2022.)
9. Državni zavod za statistiku (DZS, 2022. a), Gradovi i općine u statistici – procjena i prirodno kretanje, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/> (19. 12. 2022.)
10. Državni zavod za statistiku (DZS, 2022. b), Popis 2021. – stanovništvo po gradovima i općinama, <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (20. 11. 2022.)
11. Državni zavod za statistiku (DZS, 2022. c), Statistika u nizu, Doseljeno i odseljeno stanovništvo u/iz Republike Hrvatske prema zemlji podrijetla/odredišta, <https://podaci.dzs.hr/hr/statistika-u-nizu/> (10. 1. 2023.)
12. Državni zavod za statistiku (DZS, 2023.), Migracije stanovništva – Koprivničko-križevačka županija i Grad Koprivnica (podaci dostavljeni na zahtjev).
13. Feletar, D. i Feletar, P. (2016.). Stanovništvo kao faktor razvoja Podravine: ljudski resursi Podravine u posttranzicijskoj etapi intenzivne depopulacije. *Podravina*, 15 (30), 9 - 100.
14. Feletar, D. i Feletar, P. (2018.). *Procesi dramatične depopulacije gornje hrvatske Podravine*, Meridijani, Zagreb.
15. Feletar, P. (2012.). Demografske promjene u Koprivničko-križevačkoj županiji od 1857. do 2011. godine. *Podravina*, 11 (21), 129 - 167.
16. Jurić, T. (2017.). Suvremeno iseljavanje Hrvata u Njemačku: karakteristike i motivi. *Migracijske i etničke teme*, 33 (3), 337 - 371.
17. Kostrzewa, D. i dr. (2022.). Factors Affecting Migration Intentions of Polish Physiotherapists and Students of Physiotherapy - A Cross-Sectional Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19 (21), 1 - 13.
18. Kumar, N., & Sidhu, A. S. (2005.). Pull and Push Factors in Labour Migration: A Study of Brick-Kiln Workers in Punjab. *Indian Journal of Industrial Relations*, 41(2), 221 – 232.
19. Lee, E. S. (1966.). A Theory of Migration, *Demography*, 3 (1): 45 – 57.
20. Lewis, G. J. (1982.). *Human Migration*. New York: St. Martin's Press Inc.
21. Massey, D. i dr. (1993.). »Theories of International Migration: A Review and Appraisal«, *Population and Development Review*, 19(3), 431 - 466.
22. Mesić, M. (2002.). *Međunarodne migracije. Tokovi i teorije*. Zagreb: Zavod za sociologiju. Filozofski fakultet u Zagrebu.
23. Mirošević, F. (1988.). Iseljavanje iz Dalmacije u razdoblju od 1921. do 1929., *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 21 (1): 107 – 119.
24. Nejašmić, I. (1995.). *Hrvatski građani na radu u inozemstvu i članovi obitelji koji s njima borave: usporedna analiza statističkih podataka 1971., 1981. i 1991. godine*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti.
25. Nejašmić, I. (2014.). Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa. *Migracijske i etničke teme*, 30 (3), 405 - 435.
26. Pokos, N. (1999.). Procjena broja iseljenih stanovnika Republike Hrvatske od popisa stanovništva 1991. do 30.

lipnja 1998. godine. *Društvena istraživanja*, 8(5-6(43-44)), 725 - 734.

27. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-njemackoj/766> (21. 12. 2022.)
28. Statistisches Bundesamt (2001.), Statistisches Jahrbuch Band 1991 bis 2009, Statistisches Jahrbuch 2001, https://www.destatis.de/DE/Themen/Querschnitt/Jahrbuch/_inhalt.html (4. 1. 2023.)
29. Statistisches Bundesamt (2022.), Ausländische Bevölkerung, https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/_inhalt.html#_rfydk8y6i (4. 1. 2023.)
30. Urbański, M. (2022.). Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration. *Economies*, 10 (21), 1 - 15.
31. Župarić-Ilić, D. (2016.). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*. Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.

SUMMARY

The paper presents the results of research into contemporary migration processes between Koprivnica and Germany. The research aims to determine the volume and motives of emigration from Koprivnica to Germany after Croatia enters into the European Union. When analyzing the volume of emigration from Koprivnica to Germany, data from the State Statistical Office were used, while the motives for emigration were determined using a qualitative approach, i.e. semi-structured interviews with twenty-two Koprivnica residents who emigrated to Germany after Croatia entered into the European Union. The results of the research showed that since Croatia entered into the European Union, more precisely from 2013 to 2021, 1,026 people have emigrated from Koprivnica to Germany. The majority of respondents cited economic factors as the primary motivations for emigrating from Koprivnica, i.e. the inability to solve the housing issue, repay long-term loans and cover the costs of children's education, but also dissatisfaction with work status, working conditions and salary, and an unsatisfactory working environment in their native region. Among the attractive factors of immigrating to Germany, respondents most often pointed out better economic opportunities, i.e. higher wages, better employment opportunities and greater opportunities for advancement and professional development in Germany, and social migrant networks also had a strong influence on respondents' emigration to Germany. In addition, the results of the research indicated the need for a more active approach of local authorities in the framework of support for young people and families in Koprivnica, especially when it comes to housing policy, i.e. solving the housing issue, which respondents often cited as a push factor for emigration from Koprivnica.

RAZLIKE U REGIONALNOJ POLITIČKO-GEOGRAFSKOJ PERCEPCIJI NA PRIMJERU MEĐIMURJA I PODRAVINE

DIFFERENCES IN REGIONAL POLITICAL-GEOGRAPHIC PERCEPTION ON THE EXAMPLE OF MEĐIMURJE AND PODRAVINA REGIONS

Jelena LONČAR

Sveučilište u Zagrebu

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

jloncar@geog.pmf.hr

Received / Primljeno: 12. 12. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 316.64(497.524Međimurje)“20”

316.64(497.525Podravina)“20”

SAŽETAK

U Hrvatskoj postoji državna (sve državne ustanove i izvanproračunski fondovi), regionalna ili područna (županije) te lokalna (gradovi i općine) razina vlasti. Cilj je ovoga rada utvrditi mišljenja te glavne sličnosti i razlike stanovnika u političkoj percepciji na primjeru dviju hrvatskih regija – Međimurja i Podravine. Iako su navedene regije geografski bliske i imaju dosta slična društveno-geografska i socioekonomska obilježja, među njima postoje i razlike. Riječ je i o dijelom pograničnim regijama (granica s Mađarskom), što također može utjecati na političke stavove stanovnika ovih područja. Analiza se temelji na podacima prikupljenim anketnim istraživanjem u spomenutim regijama tijekom travnja i svibnja 2022. godine.

Ključne riječi: Međimurje, Podravina, regije, politički stavovi

Key words: Međimurje, Podravina, regions, political attitudes

UVOD

U Hrvatskoj je na najnižoj administrativnoj razini provedena podjela na općine i gradove. »Općine i gradovi svojim statutima potanje uređuju unutarnji ustroj i način rada. Lokalne i regionalne jedinice čine treću razinu proračuna pomoću koje država prikuplja i troši novac. Prema Zakonu o proračunu, izabrane jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave obavljaju zadaće i donose programe propisane zakonom i odlukama utemeljenim na zakonu, a sredstva se osigurava u njihovu proračunu i financijskom planu proračunskih korisnika. Predstavnička i izvršna tijela vlasti u gradovima i općinama – gradska i općinska vijeća – nositelji su predstavničkih funkcija na lokalnoj razini, a čine ih na lokalnim izborima izabrani predstavnici. Županija je temeljna jedinica područne (regionalne) samouprave koja čini prirodnu, povijesnu, prometnu, gospodarsku, društvenu i samoupravnu cjelinu. Ustrojava se radi obavljanja poslova područnoga značaja i u njoj svoje interese izražavaju općine i gradovi na tome području. Vlast u županiji obnaša županijska skupština koju čine predstavnici izabrani na lokalnim izborima. Na čelu su županijskoga poglavarstva župan i njegovi zamjenici (članovi poglavarstva), osobe izabrane na regionalnim izborima. Izvršnu vlast, osim župana i poglavarstva, obnašaju i pročelnici županijskih upravnih odjela. No zadaće su članova poglavarstva (politička linija) i pročelnika (javni natječaji) odvojene.« (Bratić, 2008.) Općine i gradovi čine lokalnu, a županije regionalnu razinu vlasti u Hrvatskoj. Okosnica djelovanja jedinica lokalne i područne samouprave su Zakon o proračunu i Zakon o područnoj (regionalnoj) samoupravi.

Upravo će se na tim razinama, posebice na regionalnoj, u ovom radu proučiti odnos stanovnika Međimurja i Podravine na razini državno - regionalno, kao i njihovi stavovi u vezi s problematikom

regionalne zastupljenosti na nacionalnoj razini. Uz to je nedvojbeno povezano i pitanje jačanja, odnosno slabljenja (političkog) regionalizma.

»Regionalizam se pojavljuje kao zahtjev za većim stupnjem demokratičnosti i administrativne racionalnosti, poglavito s obzirom na nedostatnu responzivnost središnjih državnih institucija prema zahtjevima društva i njihov nedostatan kapacitet u zadovoljavanju potreba građana na lokalnim razinama, dakle kao zahtjev periferije za decentralizacijom upravljanja nad javnim dobrom.« (Maldini, 2014., 127). »Veliki broj jedinica lokalne i regionalne samouprave u Hrvatskoj sam po sebi ne jamči i veliku razinu decentralizacije države i javnih poslova. Dosadašnja razina centralizacije u Hrvatskoj je značajna i neodrživa jer vodi daljnjem rastu disproporcija i slabljenju ukupne gospodarske moći zemlje. Po udjelu lokalnih i regionalnih vlasti u javnim financijama od ispod 10%, Hrvatska je među europskim državama bila i ostala pri samom dnu. Povećanjem ovlasti nižih razina samouprave trebala bi se povećati i motiviranost građana da sudjeluju u kreiranju i provođenju lokalne i regionalne politike, pa tako i stvarni javni nadzor nad donošenjem i provođenjem javnih odluka i trošenjem javnoga novca.« (Vlada RH, n.d.). Činjenica je da je Hrvatska centralizirana država i da su razgovori, analize te objektivna potreba za decentralizacijom u javnom diskursu prisutni već nekoliko desetljeća.

Kao odgovor na centralizaciju javlja se regionalizam koji sa svojim institucijama može preuzeti određene funkcije države, ali nije došlo do konkretne rasprave o tome kako bi se to izvelo i kako bi taj novi »regionalni« ustroj mogao bio bolji i efikasniji od dosadašnjeg. Pitanje je postoji li za to uopće politička volja.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U ovom radu analizirani su Međimurje i Podravina koji mogu poslužiti kao primjeri u »osluškivanju« političkih i regionalnih stavova stanovnika vezanih uz njihov odnos prema dosadašnjoj lokalnoj / županijskoj / državnoj politici te prema državnim / javnim institucijama. Pritom treba naglasiti da se regije u ovom kontekstu uzimaju u njihovom povijesnom okviru. Naime, iako se Međimurje kao regija prostorno uglavnom poklapa s administrativno-političkom ustrojem (prostorom županije) to nije slučaj s Podravinom. Podravina je administrativno podijeljena na nekoliko županija (Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravska i Varaždinska) pa se ne može promatrati i analizirati samo u okviru jedne županije, tj. Koprivničko-križevačke. Zato se pod regijom Podravina podrazumijevaju sljedeće općine i gradovi: Ludbreg, Mali Bukovec, Martijanec, Sv. Đurđ, Veliki Bukovec, Đurđevac, Koprivnica, Drnje, Đelekovac, Gola, Hlebina, Kalinovac, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete, Rasinja, Sokolovac, Virje i Pitomača.¹ Međimurju pripadaju sljedeći gradovi i općine: Čakovec, Mursko Središće, Prelog, Belica, Dekanovac, Domašinec, Donja Dubrava, Donji Kraljevec, Donji Vidovec, Goričan, Gornji Mihaljevec, Kotoriba, Mala Subotica, Nedelišće, Orehovica, Podturen, Pribislavec, Selnica, Strahoninec, Sveta Marija, Sveti Juraj na Bregu, Sv. Martin na Muri, Šenkovec, Štrigova i Vratišinec.

Za istraživanje i analizu stavova i mišljenja stanovnika o politici u Hrvatskoj općenito, ali i politikama u kojima se vidi odnos prema regionalnim specifičnostima, korištena je metoda anketiranja koje je provedeno online od 1. do 15. travnja 2022. godine (anketa je izrađena i distribuirana u *Google forms*) metodom snježne grude². Drugi dio istraživanja odnosio se na terensko prikupljanje podataka u Čakovcu i Koprivnici kako bi se u istraživanje uključili i stariji građani koji nemaju pristup internetu ili se ne znaju njime služiti. Budući da je i njihovo mišljenje važno, trebalo je anketiranje prilagoditi starijim dobnim skupinama (stariji od 60 godina). Anketiranje je u Čakovcu provedeno 10. svibnja, a u Koprivnici 31. svibnja 2022. u sklopu terenske nastave studenata geografije. Ukupno su prikupljene 163 ankete, od čega 114 online i 49 u terenskom istraživanju. U Međimurju je prikupljena 81, a u Podravini

¹ Popis gradova i općina preuzet je iz rada D. Feletara, 2016.: Stanovništvo kao faktor razvoja Podravine - Ljudski resursi Podravine u posttranzicijskoj etapi intenzivne depopulacije, Podravina, Vol. 15, br. 30, 9 – 100, Koprivnica

² Metoda snježne grude temelji se na početnom odabiru uskog kruga ljudi potrebnih karakteristika koji dalju sami šire uzorak, upućujući istraživača na osobe koje bi također mogao ispitati.

Tablica 1. Struktura ispitanika prema socioekonomskim obilježjima

ISPITANICI	OBILJEŽJA ISPITANIH	BROJ ISPITANIH	UDIO ISPITANIH (%)
Ukupno ispitanih		163	100
Regija	Međimurje	81	49,7
	Podravina	82	50,3
Spol	M	58	35,5
	Ž	105	64,4
Dob	18 - 30	55	33,7
	31 - 45	47	28,8
	46 - 55	23	14,1
	56 - 65	23	14,1
	Više od 65	15	9,2
Radni status	Student/ica	32	19,6
	U radnom odnosu	100	61,3
	Nezaposlen/a	7	4,3
	U mirovini	24	14,7
Mjesto prebivališta	U gradu	102	62,5
	U ruralnim područjima	61	37,4
Stručna sprema	NKV	3	1,8
	VKV	3	1,8
	OŠ	5	3,1
	SŠ	72	44,1
	Viša škola / fakultet	66	40,5
	Magisterij / doktorat	14	8,6
Visina osobnog dohotka (kn)	0 - 3000,00	41	25,1
	3000,00 - 6000,00	41	25,1
	6000,00 - 9000,00	45	27,6
	9000,00 - 12.000,00	20	12,2
	>12.000,00	13	7,9

Izvor: vlastita anketa

82 ankete. Dio prikupljenih anketa nije mogao ući u istraživanje i ukupnu analizu jer su se ispitanici umjesto ponuđenih regija izjašnjavali drugim prostornim odrednicama, primjerice, Središnja Hrvatska, Sjeverozapadna Hrvatska ili druge regije koje nisu ušle u analizu, npr. Hrvatsko zagorje, pa su morale biti eliminirane. I u nekim drugim slučajevima ispitanici nisu bili stanovnici navedenih regija (Dalmacija, Istra, Zagreb), pa se njihovo mišljenje nije moglo uzeti u obzir. Takvih je anketa bilo 13 u ukupnom uzorku.

POLITIČKO-GEOGRAFSKA I REGIONALNA OBILJEŽJA

»Što se tiče regija, gledano s povijesno-političkog aspekta regije su dinamična kategorija. Komparativna politika regije zbog toga promatra kao povijesno-političke i socijalno-kulturne zajednice koje se tijekom povijesti konstituiraju, mijenjaju i raspadaju ovisno o promijenjenim povijesno-političkim okolnostima. One nisu zatvorene prostorne zajednice, već su rezultat određenih povijesnih i društvenih procesa. Kako se govori o tvorbi nacija i država, jednako se tako može govoriti i o tvorbi regija (*region building*).« (Kasapović, 2008., u Maldini, 2014., 129)

»Regionalizam, regionalni akteri i regionalno političko djelovanje postaju bitnom sastavnicom u političkom životu mnogih suvremenih društava, uključujući, dakako, i hrvatsko. Pitanja regionalizma

zastupljena su u javno političkom diskursu hrvatskog društva još od uspostave samostalne i suverene hrvatske države do danas, a jednako tako i djelovanje regionalnih političkih aktera, s manjim ili većim utjecajem u političkom životu. Specifični uvjeti demokratske tranzicije hrvatskog društva pritom su bitno utjecali na artikulaciju i na interpretaciju regionalizma u političkom životu Hrvatske.« (Maldini, 2014., 128)

»Regionalne političke stranke moguće je klasificirati i prema pitanju: je li njihov regionalizam »očekivan« ili tek »zatečen«. Na jednoj strani, naime, stoje one regionalne stranke koje su u svom programu i političkom djelovanju nastupile s ciljem oblikovanja, iskazivanja i zastupanja regionalnih interesa, a na drugoj su one koje su *via facti* postale regionalne stranke. Povijesni, politički i kulturni razlozi ponekad su bili dovoljni da bi rezultati izbora (osobito lokalnih) bili različiti između regija, a vrlo slični unutar njih. Tako su, neovisno o namjeri stranaka da budu snažne na nacionalnoj razini, neke od njih faktički postale pobjednice u cijeloj regiji, a drugdje gubitnice izbora. Neovisno o njihovoj originalnoj volji stranke tako postaju prvenstveno zastupnice regije u kojoj imaju uspjeha: njihov se program, personalni sastav njena vrha i stranačka politika bitno mijenjaju. To pretvaranje nacionalnih stranaka u *de facto* regionalne može biti neformalno ili formalno.« (Jović, 1992.).

U Hrvatskoj danas djeluje oko 170 političkih stranaka. Od toga je vrlo malen udio onih s regionalnim predznakom. Neke od regionalnih stranaka koje su u prethodnim desetljećima djelovale ili još djeluju u Hrvatskoj, a mogu se izdvojiti prema svom regionalnom nazivu su: Hrvatski demokratski sabor Slavonije i Baranje (HDSSB), Istarski demokratski sabor (IDS), Ladonja, Primorsko goranski savez (PGS), Zagrebačka nezavisna lista (ZNL), Zagorska demokratska stranka, Autonomna regionalna stranka Hrvatskog primorja, Gorskog kotara, otoka i Rijeke (ARS) itd. (www.revizija.hr/). Neke od njih su, kraće ili dulje, djelovale i u Saboru, a neke su nestale s političke scene. »Neke su se nove stranke, koje su se pojavile u posljednje dvije - tri godine, prometnule u regionalne stranke iako imaju nacionalnih ambicija. To su Fokus, koji je zadobio vlast u nekoliko gradova Zagrebačke županije (Sveta Nedelja, Samobor, Sveti Ivan Zelina), te Centar, čiji je suosnivač Iвица Puljak postao gradonačelnik Splita. Birači su prepoznali i Pametno za Dalmaciju te Dubrovačku stranku. Treba istaknuti da su regionalne stranke koje su se održale na sceni, kao i nekada velike nacionalne stranke koje sada imaju svoje »džepove« u nekim mjestima te nove rastuće stranke odreda liberalno-demokratske. Dakle, ni socijalističke, ni lijeve, ni konzervativne nego liberalno-demokratske. U Hrvatskoj je u nekoliko regija liberalno-demokratska ideja vrlo snažna, a to su Istra, Primorsko-goranska županija, Varaždinska županija i Međimurje. Doduše, PGS je oslabio u Hrvatskom primorju gdje je HDZ iznimno mekana demokršćanska stranka i bliski su desnim liberalima.« (Grakalić, 2021.) Jedina županija koja ne bilježi ni jedinu političku stranku kao mjesto osnutka jest Požeško-slavonska.

Prema popisu političkih stranaka u Međimurju djeluju četiri stranke i to: Hrvatska demokratska seljačka stranka (HDSS), Međimurska stranka (MS), Međimurski demokratski savez (MDS) i Matija Posavec – nezavisna lista (Matija Posavec – NL), Dakle, tu djeluju dvije regionalne stranke. U Koprivničko-križevačkoj županiji djeluju, uz već tradicionalno velike stranke i nezavisne kandidate, i druge manje stranke, primjerice Hrvatska stranka reda (HSR) i Mreža nezavisnih lista (MREŽA), dakle ni jedna regionalna stranka (RTL.hr). Iako je Hrvatska seljačka stranka, kao i u nekim drugim regijama (npr. bjelovarskoj), ovdje bila jaka i može se smatrati jednom od tradicionalnih za koju birači glasaju, na posljednjim izborima to nije bio slučaj. Slična je situacija i u Varaždinskoj te Virovitičko-podravskoj županiji.

REZULTATI GLASANJA NA PRETHODNIM PARLAMENTARNIM IZBORIMA

Postoji stvarna potreba o raspravi vezanoj uz pitanja regionalizma u okviru stalnih i dugotrajnih rasprava u političkoj javnosti s obzirom na regionalni preustroj Hrvatske. Stoga je trebalo napraviti istraživanje kojim bi se barem na primjeru nekih (izabranih) regija, tj. onih s jakim i izraženim regionalnim identitetom, ustanovilo kakav je odnos stanovnika pojedinih područja prema shvaćanju važnosti regionalne političke i zastupljenosti regionalne problematike u okviru državne politike.

»Može se ustvrditi da regija postaje politički relevantna kada je većina njezinih stanovnika doživljava kao cjelovit prostor svojega življenja i kad zahtijeva odgovarajući stupanj autonomnosti u uređenju

svojega života i odnosa s ostatkom (državne) cjeline u okviru koje se regija nalazi. Ta svijest o zasebnom regionalnom identitetu temelj je regionalizmu koji se iskazuje u političkom djelovanju regionalističkih pokreta i stranaka.« (Maldini, 2014., 130 - 131) U Hrvatskoj pravi politički regionalizam u stvarnosti ne postoji. Vrlo je malen broj prepoznatljivih regionalnih stranaka (poput IDS-a) i/ili regionalnih stranaka koje imaju utjecaja na nacionalnoj razini i zastupaju uglavnom regionalne interese i interese svojih građana. Stoga se u Hrvatskoj ne može govoriti o regionalnoj oporbi koja bi kontrirala državnom/nacionalnom centrizmu. Ako ona i postoji, neznatna je, previše tiha, a ponekad i nemoćna za ostvarenje ciljeva koje ima u svojoj političkoj agendi.

»S ideološkog aspekta, regionalističke stranke i pokreti nemaju primarno ideološka obilježja, već sekundarno, ovisno o specifičnoj političkoj situaciji, strukturi političke vlasti i konstelaciji političkih aktera u nekoj zemlji i/ili razdoblju. Tako pripadnici regionalističkih stranaka i pokreta mogu imati različita vrijednosna (svjetonazorska) i politička (ideološka) opredjeljenja i mogu se kretati od tradicijskih i konzervativnih do liberalnih i krajnje lijevih. Pritom su ideološka obilježja (premda nerijetko u prvom planu) ipak sekundarna, dok su interesi regije dominantan pokretač njihovu djelovanju. Oni su njihov glavni kohezivni činitelj, a njihova nastojanja usmjerena su na uspostavu nadzora nad političkim, ekonomskim i kulturnim procesima u regiji, poglavito nad procesom donošenja političkih odluka o vitalnim pitanjima regije.« (Maldini, 2014., 139)

Kontrola nad dominirajućim pozicijama u regiji pojačava mogućnosti afirmiranja stranačkih sposobnosti. Mogla bi se čak postaviti hipoteza za daljnja istraživanja - da je općina premali, a država preveliki prostor za politički uspjeh: koncentracija političke djelatnosti na regionalnoj razini i ovdje može imati značajne prednosti. (Jović, 1992., 177) »I lokalna samouprava civilizacijska je tekovina i sastavni dio modela svih suvremenih demokratskih političkih sustava u svijetu. Ona nije samo izraz demokratskog prava građana, nego i oblik racionalnog djelovanja društvene i državne zajednice. Neprijeporno je i značenje lokalne samouprave u uspješnom i humanom funkcioniranju državnih i društvenih sustava.« (Brumčić, 2001., u Bratić, 2008.) Lokalna samouprava načelno je najviši stupanj samostalnosti lokalnih tijela u odnosu na središnja državna tijela koja se Ustavom jamči lokalnom stanovništvu u određenom djelokrugu lokalnih poslova. Ona obuhvaća pravo lokalnog izbora ili imenovanja lokalnih tijela i dužnosnika, dok je pravo nadzora središnjih tijela ograničeno na kontrolu zakonitosti. (Sokol i Smerdel, 1995. u Bratić, 2008.).

Društveni (politički) kapital regija također može biti vrlo velik. Postojanje društvenih skupina koje se nalaze između pojedinca i države ključno je za održanje i promicanje demokracije. U suvremenoj literaturi mogu se identificirati dva temeljna pristupa pojmu »društveni kapital«. S jedne strane, politolozi doživljavaju društveni kapital kao potencijal koji oblikuju vlast, javna politika i građanske skupine; potencijal koji je imanentan političkim institucijama u širem smislu riječi. Pojam »povjerenja u institucije« smatra se tako glavnim generatorom društvenog kapitala. (Barić, Dobrić, 1991., 888) Nasuprot opisanim horizontalnim djelovanjima zbližavanja unutar zajednice i povezivanja između različitih zajednica, društveni kapital spajanja djeluje u okomitim vezama koje pojedinci i skupine imaju s višim razinama donošenja odluka i raspodjele resursa. Drugim riječima, radi se o mogućnostima sudjelovanja, odnosno utjecanja na proces donošenja odluka u tijelima lokalne, središnje ili nadnacionalne političke vlasti. (Barić, Dobrić, 1991., 890)

U idućem dijelu analize bit će prikazani rezultati postignuti na prethodnim izborima za županijske skupštine provedenim 2020. u dvije proučavane regije – Međimurju i Podravini.

Analizirane regije ubrajaju se u II. i III. izbornu jedinicu. Druga izborna jedinica obuhvaća istočni dio Zagrebačke županije, Koprivničko-križevačku županiju, Bjelovarsko-bilogorsku županiju i istočni dio Grada Zagreba. Treća izborna jedinica obuhvaća Krapinsko-zagorsku županiju, Varaždinsku županiju i Međimursku županiju, i to: područje Krapinsko-zagorske županije u cijelosti, područje Varaždinske županije u cijelosti, područje Međimurske županije u cijelosti (Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, 116/99). Također, pripadnicima hrvatskog naroda jamči se pravo na zastupljenost u predstavničkom tijelu jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u kojoj pripadnici nacionalnih manjina čine većinu stanovništva (Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave).

Tablica 2. Rezultati glasanja na lokalnim izborima za Županijsku skupštinu u Međimurju 2020. godine

Grad/općina	Ukupno birača	Glasalo birača	Važeći listići	DOMOVINSKI POKRET - DP	HDZ	MATIJA POSAVEC - NEZAVISNA LISTA, HRVATSKA NARODNA STRANKA - LIBERALNI DEMOKRATI - HNS, HRVATSKA SOCIJALNO-LIBERALNA STRANKA - HSLS, DEMOKRATI	MOST, HRVATSKI SUVERENISTI, HRAST - POKRET ZA USPJEŠNU HRVATSKU	SDP, HRVATSKA SELJAČKA STRANKA - HSS, HRVATSKA STRANKA UMIROVLJENIKA - HSU, MEĐIMURSKI DEMOKRATSKI SAVEZ - MDS, HRVATSKI LABURISTI - STRANKA RADA - LABURISTI, NARODNA STRANKA - REFORMISTI
Čakovec	23.768	10.954	10.582	401	1148	5901	390	2742
Mursko Središće	5430	2072	1977	51	471	1111	51	293
Prelog	6531	3179	3095	108	880	1678	76	353
Belica	2655	1224	1201	33	162	798	17	191
Dekanovec	662	368	362	15	84	213	7	43
Domašinec	2590	1100	1077	36	171	696	18	156
Donja Dubrava	1673	882	867	16	210	529	21	91
Donji Kraljevec	3682	1748	1712	49	412	978	36	237
Donji Vidovec	8519	3931	3854	107	891	2269	77	510
Goričan	2359	1424	1382	41	404	799	33	105
Gornji Mihaljevec	1621	976	943	25	74	678	25	141
Kotoriba	2495	1234	1201	65	191	659	18	268
Mala Subotica	3742	1556	1523	101	300	872	29	221
Nedelišće	9533	3904	3817	113	408	1774	101	1421
Orehovica	2100	761	738	26	115	503	19	75
Podturen	3356	1392	1355	50	267	790	33	215
Pribislavec	2487	1078	1044	64	66	676	24	214
Selnica	2632	1116	1090	30	259	654	29	118
Strahoninec	2356	1199	1166	23	113	734	31	265
Sv. Marija	1899	1016	987	22	105	716	24	120
Sv. Juraj na Bregu	4552	1734	1699	42	137	1121	51	348
Sv. Martin na Muri	2382	955	938	18	153	610	42	115
Šenkovec	2495	1282	1262	40	130	800	57	235
Štrigova	2383	987	973	25	123	647	18	160
Vratišinec	1646	764	746	16	56	513	19	142
Ukupno	103.548	46.836	45.591	1517	7330	26.719	1246	8779

Izvor: Državno izborno povjerenstvo RH, <https://www.izbori.hr/site/ostalo/opce-informacije/rezultati-izbora-otvoreni-podaci/lokalni-izbori-482/482> (20. 5. 2022.)

Tablica 3. Rezultati glasanja na lokalnim izborima za Županijsku skupštinu u podravskim gradovima i općinama Koprivničko-križevačke, Varaždinske i Virovitičko-podravске županije 2020. godine

*Županija/grad/općina	UKUPNO BIRAČA	GLASALO BIRAČA	Važeći listići	DP	HDZ	HSS	HSS - STJEPAN RADIĆ, HSP, HSR	MOST	MMREŽA, HSU, HNS	NEZAVISNI	MARIO RAJN	SDP, HSLS, GLAS
KKŽ												
Đurđevac	6554	3505	3437	57	284	21	22	28	69	2641	5	310
Koprivnica	26.238	10.190	9838	496	1405	1104	98	989	788	1358	112	3488
Drnje	1402	708	671	28	84	81	23	50	93	175	6	131
Đelekovec	1220	603	571	40	104	56	7	85	65	127	6	81
Gola	1795	909	878	53	302	70	31	49	102	184	9	4382
Hlebine	984	598	560	33	172	30	16	19	87	87	2	114
Kalinovac	1210	765	748	13	384	3	0	16	32	236	5	59
Kloštar Podravski	2454	1483	1415	65	621	71	28	46	103	395	1	6682
Koprivnički Bregi	1827	977	917	44	144	150	18	67	147	135	7	205
Koprivnički Ivanec	1711	976	935	62	144	193	27	95	181	73	7	153
Legrad	1821	924	889	41	158	57	18	150	103	72	7	283
Molve	1602	1053	1006	28	180	165	70	13	62	419	4	65
Novigrad Podravski	2268	1122	1066	51	193	67	27	38	133	303	7	247
Novo Virje	912	519	506	11	64	35	20	3	35	287	0	51
Peteranec	2017	1140	1085	59	294	94	20	89	159	164	9	197
Podravske Sesvete	1308	838	776	34	286	15	11	18	37	313	3	59
Rasinja	2499	1260	1224	73	164	81	21	75	276	58	8	468
Sokolovac	2588	1004	982	98	460	28	16	20	85	21	57	197
Virje	3531	1502	1465	44	275	38	84	35	90	720	11	168
UKUPNO	63.941	30.076	28.969	1330	5718	2359	557	1885	2647	7768	266	17.340

Županija/grad/općina	Ukupno birača	Glasalo birača	Važeći listići	CENTAR	IVAN ČEHOK	DP	HDZ, HSLS, HSU	HNS, HSS BRAČE RADIĆ, DEMOKRATSKA	MOST, HRVATSKI SUVRETNISTI, HRAST	REFORMISTI - STRANAKA HRVATSKIH UMIROVLJENIKA	DAVOR PATAFTA	SDP
	VŽ											
Ludbreg	144 689	71.006	67.870	1378	7851	2471	18.853	6375	2776	15.022	2217	10.927
	7685	3536	3300	82	344	157	598	212	158	959	115	675
Mali Bukovec	1670	830	783	13	74	34	192	46	52	308	12	52
Martijanec	2452	1174	1122	12	88	47	310	36	32	481	34	82
Sv. Đurd	2972	1409	1351	22	105	48	214	287	47	415	41	172
Veliki Bukovec	1152	548	517	5	43	18	153	28	31	162	22	55
Ukupno	15.931	7497	7073	134	654	304	1467	609	320	2325	224	1036

Županija/grad/ općina	Ukupno birača	Glasalo birača	Važeći listići	DP, ZELENA LISTA, HSS BRAČE RADIĆ	HDZ	HSS	HSPD	SDP
	VPŽ							
Pitomača	4596	1929	1887	308	928	147	226	278

Izvor: Državno izborno povjerenstvo RH, <https://www.izbori.hr/site/opce-informacije/rezultati-izbora-otvoreni-podaci/lokalni-izbori-482/482> (20. 5. 2022.)

Prema podacima Državnog izbornog povjerenstva Republike Hrvatske, u Međimurju je na posljednjim izborima glasalo gotovo 47 tisuća birača, što je 45% svih onih koji imaju pravo glasa. Očito je da u Međimurju postoji dominacija liberalno-demokratskih stranaka, odnosno neovisnih lista, što je i očekivano za ovo područje Hrvatske. One su ostvarile najveći uspjeh s gotovo 27 tisuća ili 57% dobivenih glasova, a slijedile su ostale stranke od kojih su one desne političke orijentacije imale najmanje uspjeha (Most, Suverenisti, Hrast).

»Pogledamo li generalno stanje u Republici Hrvatskoj, distribucija opredjeljenja lijevo - desno normalno je distribuirana. Najviše stanovnika svrstava se u centar, dok je ekstrema malo i na lijevoj i na desnoj strani. Kada se Hrvate traži da se smjeste na ljestvici lijevo - desno, to čine bez poteškoća te znaju što koja strana kontinuuma znači. Kod nas se lijevo i desno orijentirani ljudi najviše razlikuju u svjetonazorskim pitanjima, ali ne i u ekonomskim. Iako je povijesno ova raspodjela proizašla iz razlike u ekonomskim stavovima, kod nas se skoro u potpunosti prebacila u sferu kulture i vrijednosti.« (Sekulić D. 2016., preuzeto iz Stančić, 2017.)

Situacija u Podravini je nešto kompliciranija zbog većeg broja stranaka, ali i administrativne podijeljenosti regije. U Koprivničko-križevačkom dijelu Podravine na izbore je 2020. izašao sličan broj birača kao u Međimurju – nešto manje od 31 tisuće ili 47% od ukupnog broja registriranih birača. Najveći broj njih glasao je kao i u Međimurju, za koaliciju, u ovom slučaju SDP-a i liberalnih stranaka (oko 17.300 glasova ili 57,6%), a na drugom mjestu za Nezavisne (oko 7000 birača ili njih 26%). U Varaždinskoj županiji na izbore je u Podravskom dijelu izašlo nešto manje od 7500 birača ili 47% od onih koji su mogli glasati. Najveći broj glasova dobila je koalicija koju sačinjavaju Reformisti i Stranka hrvatskih umirovljenika. Zajedno su prikupili oko 2300 glasova birača ili 31%. U Virovitičko-Podravskoj županiji jedino je Pitomača ušla u sastav ove analize pa je ona ovdje najjednostavnija. U Pitomači je glasalo 42% svih glasača, a najviše su glasova dali HDZ-u.

I u ovom radu nastojalo se utvrditi političko opredjeljenje kojemu ispitanici naginju. U provedenoj anketi koja je obuhvatila 163 ispitanika u Međimurju se 32% anketiranih očitivalo da svojim političkim stavovima naginju političkoj ljevici, 6% desnici, 8,6% centru, a samo 1,2% konzervativnim strankama. Čak više od 43% ispitanika reklo je da nemaju preferencije ni prema jednom opredjeljenju ili stranci. U Podravini je 26,8% ispitanika izjavilo da naginje ljevici, 9,8% desnici, 14,6% centru te 2,4% konzervativnoj opciji. Među ispitanicima 26,8% nema političkih preferencija, a 18% nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

Na pitanje jesu li izlazili na parlamentarne i predsjedničke izbore 79% ispitanika u Međimurju reklo je da su izašli na parlamentarne i 80% na predsjedničke izbore. U većini odgovora na pitanje zašto izlaze na izbore ističu se građanska dužnost, građansko pravo i odgovornost. U Podravini je na parlamentarne izbore dosad izašlo manje ispitanika nego u Međimurju - 68%, a na predsjedničke 64,6%. Dio ispitanika nije želio odgovoriti na ovo pitanje.

Neki od odgovora ispitanika zašto kao glasači (ne)izlaze na izbore su sljedeći:

Za parlamentarne izbore:

»Gračanska dužnost za koju smatram da bi je svatko trebao obaviti. Smatram da je najveći problem ne izlaženje na izbore i želim biti bar mala promjena u toj inertnosti.«

»Želja za eliminacijom uvijek istih. Želja za davanje prilike nekim novim umovima.«

»Izlazim ukoliko prepoznam politički program koji me zaintrigira. Ukoliko su programi nedefinirani, ništa novog niti realnog - ne izlazim.«

»Da doprinesem rezultatu koliko kao mali birač mogu.«

»Jer svojim glasom dajem podršku određenim javnim politikama, smjeru razvoja zemlje, odnosno jasno reći kome i kakvoj politici ne dajem potporu svojim glasom.«

Za izbore za predsjednika:

»Tko god je izabran, nema utjecaja niti išta mijenja.«

»Nema kandidata koji ne kmeče ili ne mlate bedastoće.«

»E to pa čisto iz dužnosti kao državljanin RH.«

»Svojim glasom željela sam izabrati najbolje od ponuđenog. Među kandidatima sam željela izbaciti one za koje sam smatrala da nikako ne zaslužuju tu funkciju.«

»Svatko mora izaći na izbore i pokušati svojim glasom doprinijeti napretku.«

»Jer svojim glasom dajem podršku određenim javnim politikama, smjeru razvoja zemlje, odnosno jasno kažem kome i kakvoj politici ne dajem potporu svojim glasom.«

»Želim da se našu državu predstavlja neko koga se ne sramim.«

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Dakle, provedeno istraživanje vodi se time da regionalizam (razmatran na mikrorazini) nastaje kao odgovor na državni centralizam. Zato je njegov cilj politička i administrativna decentralizacija. »Pozi- vanje na subnacionalne identitete te specifične socioekonomske i kulturne interese subdržavnih terito- rijalno-kulturnih cjelina legitimira ga u zahtjevima za preraspodjelom političke (državne) moći na razini regije, tj. u zahtjevima za autonomijom u odlučivanju u respektivnim područjima. Demokratsko odlu- čivanje i u Europskoj uniji nastoji se pomaknuti na razinu što bliže lokalnoj zajednici i njihovim člano- vima. To pak izravno snaži trend demokratizacije koja je u EU – zbog visokog stupnja birokratizacije njezinih institucija, pa posljedično i otuđenosti političkih elita od građana i sve manjih mogućnosti utjecaja građana na procese političkog odlučivanja u EU – od posebnog značenja.« (Maldini, 2014., 135)

Kako bi se doznali politički stavovi i mišljenje građana/ispitanih Međimurja i Podravine, postavljena su im 52 pitanja od kojih su 3 bila otvorenog tipa. Tako se pokušala dobiti zaokružena slika o odabranim političkim obilježjima navedenih regija.

Jedno od prvih pitanja koje im je bilo postavljeno odnosilo se na to koliko prate politička zbivanja u Hrvatskoj. U Međimurju čak 44% ispitanih redovito prati politička zbivanja, a 21% svaka dva do tri dana. U Podravini taj udio iznosi znatno manje (19,5%), dok jednom u dva-tri dana zbivanja prati 23% ispitanih. Jednom tjedno politička zbivanja u zemlji prati 14,8% Međimuraca odnosno 15,8% Podravaca. Jedan put mjesečno politiku prati 6,1% ispitanih Međimuraca i 13,4% Podravaca, a da uopće ne prate politička zbivanja u Hrvatskoj izjavilo je 7,4% ispitanih u Međimurju i 23,2% u Podravini. To je posljedica činjenice da su u Podravini uglavnom anketirane osobe mlađe životne dobi (18 do 30 godi- na), većinom studenti ili mladi radni ljudi. Njih je u ukupnom broju ispitanih anketirano 36 ili čak 44%. Njihovo je zanimanje za politiku uvijek manje u odnosu na starije dobne skupine.

Također, oko 27,2% ispitanih u Međimurju smatra se u potpunosti dobro politički upućenima, dok u Podravini taj udio iznosi samo 14,6%. Djelomično upućenima u politička zbivanja smatra se 38,2% Međimuraca i 34% Podravaca, dok se čak 30,4% Podravaca smatra ni dobro, ni loše upućenima. U Međimurju taj udio ispitanih iznosi 21%. Da su u potpunosti politički neupućeni smatra 6% Međimura- ca i 8,5% ispitanih u Podravini.

S obzirom na različite razine upravljanja, od ispitanika se tražilo i da odgovore na pitanje prate li politiku više na lokalnoj, regionalnoj ili državnoj razini. U Međimurju najviše, tj. 53% ispitanih prati politiku na državnoj razini, a na lokalnoj razini 19,7% te regionalnoj 11%. U Podravini čak 62% ispi- tanih prati državnu politiku, 13,4% lokalnu i 4,8% regionalnu. Politiku uopće ne prati 12,3% međimur- skih ispitanika te 23% podravskih, što je ponovno rezultat većeg udjela mlađih dobnih skupina.

U sljedećem pitanju postojala je mogućnost višestrukog izbora za ispitanike. Pitanjem se trebalo utvrditi glavne izvore informiranja o političkim zbivanjima u Hrvatskoj, ali i na lokalnoj i regionalnoj razini. To su u Međimurju TV/radio i društvene mreže podjednako (13,6%), zatim internetski portali (12,3%), internet i društvene mreže (6%), novine (5%) te neki drugi izvori (3,7%). Sve od navedenog kao izvor informiranja koristi 44,4% ispitanih.

U Podravini je najviše ispitanih odgovorilo da informacije dobiva uglavnom iz internetskih izvora/ portala (50%) što je posljedica toga, kao što je već navedeno, da su u Podravini uglavnom anketirani ispitanici mlađe životne dobi. Putem društvenih mreža politička zbivanja prati 36,6%, a TV/radija nešto više od 35% ispitanih. Gotovo 11% anketiranih dobiva informacije i preko prijatelja, obitelji i poznani- ka, a 7% iz novina. Na ostale izvore odnosi se svega 2,4%.

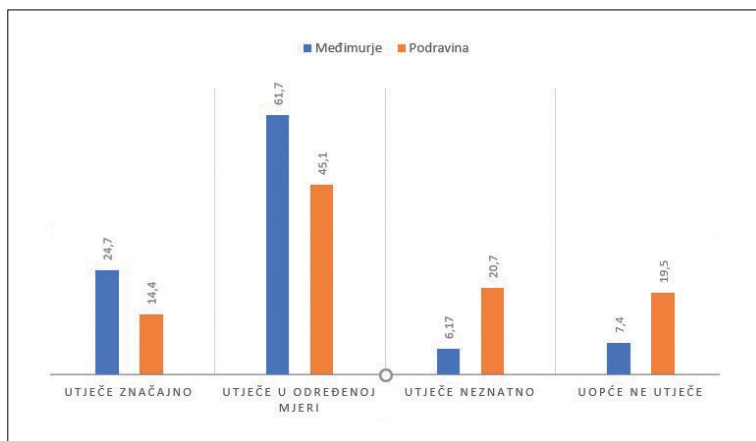
Kada se ispita koliko često anketirani raspravljaju o politici, rezultati su također vrlo interesantni. U Međimurju svega 3,7% o politici raspravlja svakodnevno, 3,3% gotovo nikada, a 6% uopće ne rasprav- lja o politici. O političkim događajima nekoliko puta mjesečno raspravlja 35,8% ispitanih, a 21% neko-

liko puta tjedno. U Podravini 2,4% o politici raspravlja svakodnevno, 32,9% gotovo nikada, a 12,2% uopće ne raspravlja o politici. O političkim događajima nekoliko puta mjesečno raspravlja 38% ispitanih, a 14,6% nekoliko puta tjedno. Ponovno je u strukturi odgovora vidljiv veći udio ispitanika u dobi od 18 do 30 godina jer je njihovo zanimanje za politička zbivanja minimalno.

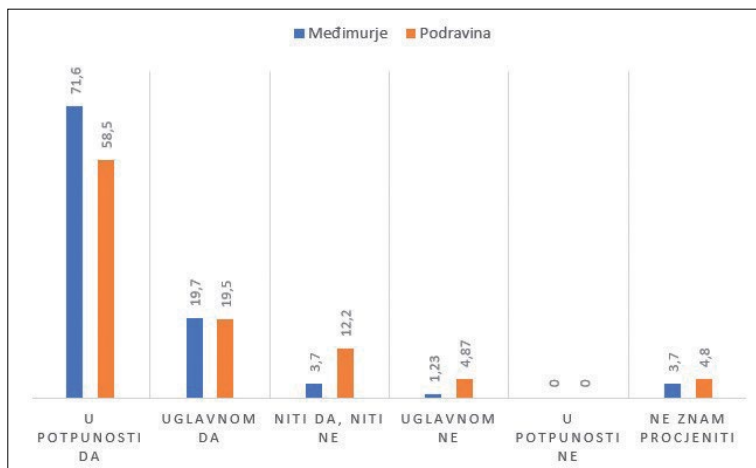
REGIONALNI ODNOS PREMA POLITICI

S obzirom na to da i Međimurje i Podravina imaju jak regionalni identitet i povijesne su regije, bilo je važno utvrditi stav ispitanih prema lokalnim, odnosno regionalnim političkim obilježjima, uglavnom strankama te političkoj zastupljenosti navedenih regija u važnim državnim tijelima kao što je Sabor.

Kada ih se pita koliko lokalna politika/političari svojim djelovanjem utječu na njihovu kvalitetu života, odgovori se dosta razlikuju u ovim dvjema regijama. Najveći dio ispitanih smatra da utječe u određenoj mjeri (prema udjelima), dok ostali smatraju da utječe neznatno ili uopće ne utječe (slika 1.).

Slika 1. Utjecaj lokalne politike na kvalitetu života (Izvor: vlastita anketa)

Slika 2. Trebaju li lokalni političari imati veću društvenu odgovornost? (Izvor: vlastita anketa)

Tablica 4. Kakav bi trebao biti utjecaj državnih odluka na lokalnu i regionalnu razinu vlasti?

	Međimurje (%)	Podravina (%)
Veći	27,2	30,4
Manji	24,7	11
Na sadašnjoj razini	14,8	18,3
Uopće ne bi smjelo biti utjecaja	22,2	8,5
Ne znam	11,1	29,2
Ne želim odgovoriti	0	1,2

Izvor: vlastita anketa

Također, ispitanici su upitani u kojoj mjeri smatraju da političke odluke donesene na državnoj razini moraju imati utjecaja na političke odluke na lokalnoj i regionalnoj razini djelovanja. To je važno jer se ponekad na državnoj razini donose odluke koje se implementiraju, a one nisu u potpunosti u »skladu sa stanjem na terenu«. Često je to uzrok nezadovoljstva i frustracije na nižim razinama vlasti pa se stoga postavlja pitanje već spomenute decentralizacije (koliko je doista potrebna) pa i birokratiziranosti cijelog sustava. Najveći dio anketiranih smatra da bi utjecaj tih odluka trebao biti veći ili, kao u Međimurju, da tih utjecaja uopće ni bi smjelo biti. U Podravini velik postotak ispitanih ne zna odgovoriti na ovo pitanje (29%).

Jedno od pitanja u ovom istraživanju odnosilo se i na društvenu odgovornost politi-

Tablica 5. Je li zastupljenost regija u Hrvatskom saboru općenito dovoljno dobra?

	Međimurje (%)	Podravina (%)
Da	2,5	4,8
Ne	65,4	57,3
Ovisi o regiji	17,2	18,3
Djelomično	8,6	4,8
Ne mogu procijeniti	6,2	14,6

Izvor: vlastita anketa**Tablica 6.** Smatrate li da bi broj regionalnih zastupnika trebao biti veći?

	Međimurje (%)	Podravina (%)
Da	53,1	50
Ne	16	19,5
Trebao bi biti isti kao i sada	7,4	6
Ne mogu procijeniti	23,5	23,2

Izvor: vlastita anketa

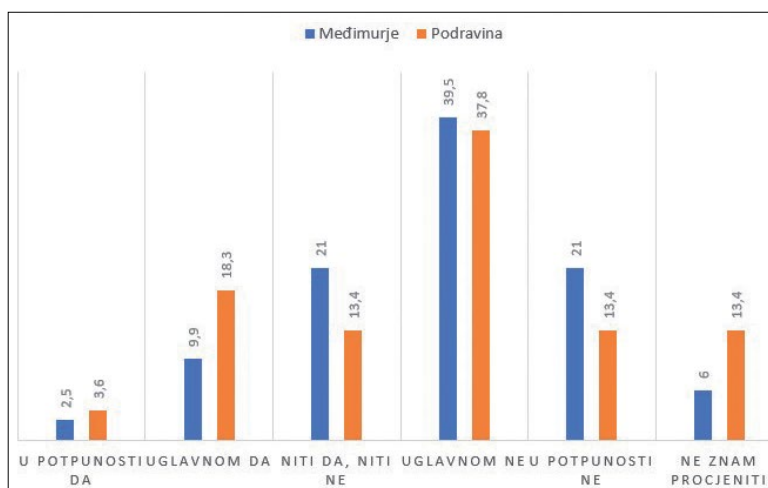
čara na lokalnoj razini. Smatra se, često i opravdano, da se na lokalnoj razini zaobilaze neka pravila političkog i djelovanja u javnom interesu, a trebala bi biti osnova dobrog funkcioniranja i djelovanja lokalne/regionalne samouprave. Dovodi to do pojave tzv. lokalnih šerifa koji u većoj ili manjoj mjeri (ne)rade u korist stanovništva koje ih je izabralo. Tu se postavlja pitanje povlaštenih, financijskih, rodbinskih i prijateljskih veza i sl. Stoga takva situacija često dovodi do nezadovoljstva lokalnog stanovništva te političke apatije. S tog aspekta je čak 71,6% međimurskih ispitanika izjavilo da bi odgovornost lokalnih političara u potpunosti trebala biti veća, a isto misli i 58,5% podravskih ispitanika. Manji dio njih nije znao procijeniti - 3,7% (Međimurje) i 4,87% (Podravina).

U odnosu na prethodno pitanje, postavlja se još jedno: na kojoj razini političari imaju više utjecaja – lokalnoj, regionalnoj ili državnoj? U Međimurju smatraju da je taj utjecaj veći na državnoj razini (38%), a zatim na lokalnoj (31%) te regionalnoj (7,4%). Čak 23,4% ispitanika ne može procijeniti. U Podravini su odgovori slični. Da najviše utjecaja političari imaju na državnoj razini smatra 40% ispitanika, na lokalnoj 24,4%, a na regionalnoj 12%. Ne može procijeniti 31,7% ispitanika.

Kada se anketirane pitalo smatraju da je u Hrvatskoj premalo regionalnih stranaka, većina ih je u Međimurju odgovorila da ih niti ima, niti nema dovoljno (28,4%), a u Podravini isti je odgovor dalo 19,5% ispitanika. Da ih ima uglavnom dovoljno odgovorilo je 17% ispitanika u Međimurju, kao i u Podravini (18%), a da ih uglavnom nema dovoljno smatra 15% ispitanika u Međimurju i 18% u Podravini. Da ih u potpunosti nema dovoljno odgovorilo je 17% Međimuraca i 12% Podravaca. U Podravini 20,7% ispitanika nije odgovorilo na ovo pitanje.

Sljedeće pitanje odnosilo se na to jesu li svi dijelovi Hrvatske, tj. sve regije podjednako dobro zastupljene u Saboru. Odgovori se nalaze u tablici 5.

Ujedno je bilo važno ustanoviti smatraju li ispitanici da je njihova regija dovoljno dobro zastupljena

Slika 3. Jesu li vaše regije i njihovi interesi dobro zastupljeni u Saboru?
(Izvor: vlastita anketa)

u Saboru te vodi li se računa o njezinim interesima. Ovdje su odgovori u Međimurju i Podravini uglavnom bili slični kada je riječ o suglasnosti da interesi njihovih regija uglavnom nisu dobro zastupljeni u Saboru (gotovo 40%). Mali je postotak onih koji smatraju da su te regije u potpunosti dobro zastupljene, odnosno da uglavnom jesu.

Ispitanici su ustvrdili i da bi se broj regionalnih zastupnika (zastupnici stranaka koji u političkom djelovanju zastupaju uglavnom interese

regija u kojima su izabrani) u Saboru trebao povećati jer bi to bila dobra garancija za brže i lakše rješavanje pojedinih lokalnih, tj. regionalnih problema. Ovako njihovi problemi ne dolaze do izražaja i oni se kao birači osjećaju djelomično zapostavljeno. Ipak, više od 23% ispitanih nije moglo procijeniti i odgovoriti na ovo pitanje.

Na pitanje smatraju li da se regionalne stranke/zastupnici trebaju više zalagati za stanovništvo područja koje zastupaju (predstavljaju) u Saboru, u Međimurju su odgovorili da u potpunosti podržavaju takav stav (22%), da bi uglavnom trebalo biti tako smatra 32% ispitanih, niti da, niti ne 22%, a isto toliko smatra da to uglavnom ne treba mijenjati. S tim se u potpunosti ne slaže 11% ispitanih, a isto toliko je i onih koji nisu mogli odgovoriti na pitanje. U Podravini smatraju da bi u potpunosti trebalo biti tako (27%), uglavnom da (29%), niti da, niti ne (23%), uglavnom ne (4,8%) te u potpunosti ne (3,6%). Oko 11% ispitanika nije moglo odgovoriti na ovo pitanje.

S obzirom na sve navedeno, očito je da je potrebna promjena u sustavu političkog djelovanja, a da bi se osnažile regionalne i lokalne razine političkog djelovanja, potrebne su reforme. Te reforme određene su političkim faktorima, odnosno političkim institucijama koje određuju pravila igre i unutar kojih se odvija kreiranje politike i politički procesi. Izborni sustavi također mogu imati indirektan utjecaj na provođenje reformi proizlazeći iz njihova utjecaja na fragmentiranost vlasti. Što je veća fragmentacija, to je teže postići dogovor i povećati stabilnost. Treba spomenuti i aspekt političkog natjecanja, a što je ono veće, to je i veća šansa za implementaciju reformi. S druge strane, ako su male šanse da se vladajući ponovno izaberu na novim izborima, to znatno može usporiti potrebne reforme. (Vučković, Šimić Banović, 2021.)

POVJERENJE U INSTITUCIJE

»Razina socijalnog kapitala nekog društva može se mjeriti povjerenjem u javne institucije i sustave temeljnih društvenih vrijednosti, kao i povjerenjem u ljude i spremnosti na sudjelovanje u aktivnostima koje doprinose dobrobiti zajednice. Razina povjerenja u ljude i institucije ukazuje na količinu socijalnog kapitala u nekoj zemlji zato što nedostatak povjerenja i sumnja u dobre namjere sugrađana djeluju demotivirajuće na socijalnu participaciju i predstavljaju prepreku socijalnoj integraciji. Nisko povjerenje u ljude u Hrvatskoj podudara se s niskom razinom sudjelovanja u organizacijama civilnog društva i u dobrovoljnom radu za opće dobro. Politički angažman se u Hrvatskoj svodi na izlazak na nacionalne izbore. Ovi podaci vrlo jasno ukazuju da se je kultura političkog sudjelovanja i javnog angažmana prilično nerazvijena u Hrvatskoj te da o tome treba voditi brigu u osmišljavanju razvoja političkog sustava i poticajnijeg zakonskog okvira za njegov razvoj.« (UNDP Hrvatska, 2007.)

Kad je riječ o dvije istraživane regije najveći dio ispitanih nije politički aktivan, tj. ne sudjeluje u radu političkih stranaka. U Međimurju je udio neaktivnih ispitanika 82%, dok je politički aktivnih svega 9,9%. U Podravini udio neaktivnih građana iznosi 80% od ukupno ispitanih. Politički aktivnih je 7,3%.

Kada se govori o konkretnom povjerenju u državne/javne institucije, u Podravini je od ponuđenih odgovora najveći dio ispitanih izjavio da nema povjerenje ni u jednu od ponuđenih institucija (lokalna vlast, regionalna/županijska vlast, Sabor/Vlada, predsjednik države, vojska/policija) – njih čak 39%. Od navedenog najveći udio povjerenje je dao lokalnim vlastima (19,5%), zatim predsjedniku države (9,7%) te vojsci i policiji (8,5%). Njih 13,4% ima povjerenje u sve navedene institucije podjednako.

U međimurskom dijelu ispitanika nepovjerenje prema državnim, odnosno javnim institucijama još je veće. Više od 54% ispitanih nema povjerenja ni u jednu od navedenih institucija, dok ih 7,4% ima povjerenje u sve njih podjednako. Od preostalih ispitanika najviše ih vjeruje regionalnim/županijskim vlastima (13,5%) te podjednako lokalnim vlastima i predsjedniku (7,4%). U Sabor/Vladu povjerenje ima nešto manje od 5% ispitanih, a u vojsku/policiju samo 1,2%.

U odnosu na vanjske međunarodne odnose odnosno institucije, uglavnom na Europsku uniju, većina ispitanika Međimurja smatra da je trenutačna politička situacija u Hrvatskoj nestabilna (74%), tj. stabilna (18,5%), dok u Podravini smatraju da je situacija nestabilna (59,7%), odnosno stabilna (12,2%). Također, kada se govori o faktoru stabilnosti hrvatske politike na području Jugoistočne Europe, u Međimurju čak 44% ispitanih smatra da Hrvatska nije faktor stabilnosti, a 18,5% smatra da jest. Niti da jest, niti nije misli 27% ispitanih, a 10% ih ne zna odgovoriti. U podravskom dijelu 35% ispitanih misli da

Hrvatska nije faktor stabilnosti, a 18% da jest. Da RH niti dobro niti loše utječe na stabilnost smatra 25,6% ispitanih, dok ih 20,7% ne može procijeniti.

Većina ispitanih u Međimurju nije postala euroskeptična od ulaska Hrvatske u EU (52%), dok je 21% njih postalo skeptično. Niti jest, niti nije skeptičan ostao je 23% ispitanih. U Podravini je od 2013. godine 15% ispitanih postalo skeptično u vezi s članstvom u EU, 46% nije, dok 30% niti jest, niti nije.

Da je status i ugled Hrvatske ulaskom u EU u potpunosti porastao u susjednim državama (Mađarska, Slovenija, Srbija, BiH), misli 15 ispitanika u Međimurju, niti da niti ne 25 ispitanika te da je djelomično uvećan misli 21 ispitanik. Prema ispitanicima u Podravini, Hrvatska je ulaskom u članstvo EU ojačala svoj status i ugled (19,5%), dok 37% ispitanih misli da se njezin status nije promijenio. Da je naš status djelomično ojačan misli oko 23% ispitanih.

REFERENDUM

Posljednjih nekoliko godina vrlo je aktualno pitanje provođenja referenduma. Bi li referenduma trebalo biti više, koliko koštaju i jesu li zaista potrebni? Prema »Zakonu o lokalnoj i područnoj/regionalnoj samoupravi, građani mogu neposredno sudjelovati u odlučivanju o lokalnim poslovima putem referenduma i zbora građana, u skladu sa zakonom i statutom jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Referendum se može raspisati radi odlučivanja o prijedlogu o promjeni statuta, o prijedlogu općeg akta ili drugog pitanja iz djelokruga predstavničkog tijela, kao i o drugim pitanjima određenim zakonom i statutom. Ako je raspisivanje referenduma predložilo 20% od ukupnog broja birača u jedinici, predsjednik predstavničkog tijela dužan je dostaviti zaprimljeni prijedlog tijelu državne uprave nadležnom za lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu u roku od 30 dana od zaprimanja prijedloga. Ako tijelo državne uprave nadležno za lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu utvrdi da je prijedlog ispravan, predstavničko tijelo raspisat će referendum u roku od 30 dana od zaprimanja odluke. Pravo glasanja na referendumu imaju građani koji imaju prebivalište na području općine, grada, odnosno županije i upisani su u popis birača. Odluka donesena na referendumu obvezatna je za predstavničko tijelo, osim odluke donesene na savjetodavnom referendumu koja nije obvezatna« (Zakon o lokalnoj i područnoj/regionalnoj samoupravi, 2020.).

U ovom istraživanju u anketnom upitniku ispitanike se pitalo smatraju li da bi se referendum kao iskaz direktnog mišljenja građana trebao češće provoditi? U Međimurju 35,8% ispitanih smatra da bi se referendum u potpunosti trebalo češće provoditi, 25,9% smatra da bi to uglavnom trebalo, a 11,1% niti da, niti ne. U Podravini 28% ispitanih smatra da bi se referendum u potpunosti trebalo češće provoditi, 26,8% smatra da bi to uglavnom trebalo, a 11% niti da, niti ne. Da bi se referendum trebao provoditi samo u posebnim okolnostima i o iznimno važnim pitanjima smatra 16% međimurskih ispitanika, a da se referendum uglavnom ne bi trebali provoditi smatra 6,2% ispitanih. U podravskom dijelu 10% ispitanih smatra bi se referendum trebao provoditi samo u posebnim okolnostima i o iznimno važnim pitanjima, a da se referendum uglavnom ne bi trebali provoditi smatra 8,5% ispitanih.

Također, ispitanici su bili zamoljeni da odgovore na pitanje smatraju li da bi se određene odluke trebale donositi više na referendumu nego u Saboru. U Međimurju tu tvrdnju u potpunosti podupire 34,5% ispitanih, dok njih 28,4% smatra da bi to trebalo biti uglavnom tako (dakle više od 60%). Njih 17,2% odgovorilo je da i jesu i da nisu za tu opciju, dok se 13,5% izjasnilo da to uglavnom ne podržavaju. U Podravini 32,9% ispitanih uglavnom podržava donošenje odluka na referendumu, a 20,7% njih u potpunosti podržava. Dakle, više od polovice ispitanih dalo bi prednost referendumu u odnosu na donošenje odluka u Saboru. Niti da, niti ne za navedenu opciju izjasnilo se 17,1% ispitanih, a da uglavnom nije za to 10,9%.

Ipak, postavlja se pitanje bi li izlaznost na referendumu bila već nego na parlamentarne i ostale izbore ili bi se s vremenom i izlaznost na referendum smanjivala i on ne bi zadovoljio svoju svrhu. To je povezano s političkom apatijom koja vlada velikim dijelom građana Hrvatske i koji su tijekom vremena počeli svjesno bojkotirati izbore (dobar primjer je mala izlaznost na izbore za Europski parlament). Na postavljeno pitanje vlada li u njihovoj sredini politička apatija Međimurci smatraju da uglavnom vlada (33%), u potpunosti vlada (11%) a da apatije niti ima, niti nema smatra 26% ispitanih. Da apatije uglavnom nema smatra 11%. U Podravini čak 33% ispitanih smatra da uglavnom vlada apatija,

a 13,4% da u potpunosti vlada. Da uglavnom nema političke apatije smatra 20,7%, a da je niti ima, niti nema misli 19,5% ispitanih.

ZAKLJUČAK

Regionalna politika u Hrvatskoj suočava se s problemima nejednake razvijenosti slabog administrativnog kapaciteta i naglašenog utjecaja političkih aktera na lokalnim (regionalnim) razinama. Prvi je problem objektivna i posljedica je neujednačenog ekonomskog razvoja u prošlosti te kasnijih ratnih stradanja pojedinih regija. Drugi problem posljedica je visoke administrativno-upravne centralizacije, što ograničava djelokrug rada i ovlasti institucija lokalne (regionalne) samouprave te razvoj njihovih upravnih i organizacijskih kompetencija i učinkovitosti. Treći problem, pak, proizlazi iz prevladavajućeg utjecaja lokalnih političkih aktera na strukturu i djelovanje institucija lokalne (regionalne) samouprave. (Maldini, 2014., 141)

Cilj ovog rada bio je ustanoviti postoje li i koliko su izražene razlike u političkim stavovima/mišljenjima i ponašanju stanovnika Međimurja i Podravine. Istraživanje je provedeno na osnovi online ankete, a dijelom i terenski prikupljenih podataka u Čakovcu i Koprivnici. Svi ispitanici bili su punoljetne osobe koje imaju pravo glasa i koje su mogle izaći na (barem) posljednje parlamentarne/predsjedničke izbore. Iako se očekivalo da će u promatranim regijama politička aktivnost biti veća u odnosu na neke druge hrvatske regije, i ovdje je (kada se promatra broj birača) bila relativno mala, tj. izlazak na zadnje izbore bio je u obje regije manji od 50%. Analizom koja je u ovom radu provedena na razini dviju regija - Međimurja i Podravine - pokazalo se da među njima postoje i sličnosti i razlike. Na posljednjim parlamentarnim izborima održanima 2020. godine, u Međimurju je glasalo gotovo 47 tisuća birača, što je 45% svih koji imaju pravo glasa. Situacija u Podravini nešto je kompliciranija zbog većeg broja stranaka, ali i administrativne podijeljenosti regije. U Koprivničko-križevačkom dijelu Podravine na izbore je 2020. izašao sličan broj birača kao u Međimurju – nešto manje od 31 tisuće ili 47% od ukupnog broja registriranih birača. Većina onih koji su glasali birali su stranke iz liberalno-demokratskog političkog spektra.

Regionalne stranke nisu bile zastupljene ili barem ne u velikoj mjeri. Njihova prisutnost u ovim regijama nije prepoznata, iako su ispitanici u anketi rekli da bi bilo dobro da ih ima više jer bi se njihovim izborom u Sabor vjerojatno brže i učinkovitije počeli rješavati regionalni problemi. Ispitanici smatraju da njihova zastupljenost trenutačno nije dovoljno dobra. U obje regije također smatraju da bi broj regionalnih zastupnika trebao biti veći (50% i više odgovora) jer bi i to pridonijelo efikasnijem i boljem rješavanju lokalnih problema. Ujedno gotovo 40% anketiranih u Međimurju i Podravini smatra da njihovi interesi nisu dovoljno dobro zastupljeni u Saboru ili barem ne u onoj mjeri u kojem oni očekuju da bi trebali biti. Ispitanici iz Međimurja i Podravine najviše su suglasni u ocjeni da bi politička odgovornost lokalnih političara trebala biti veća nego što je trenutačno.

»Većina građana priznaje da je postojanje stranki neophodno za održavanje demokratskog života države, ali oni djelovanje postojećih stranaka vide i kao prepreku punom razvitku demokracije. Brojna su istraživanja pokazala da građani imaju izrazito nisko povjerenje u političke stranke. No ovakvo stanje u stavu birača nije izoliran slučaj za Hrvatsku, u većini demokratskih zemalja odaziv birača na izborima slabi, kao i identifikacija s konkretnim demokratskim strankama.« (Čular, 2003. u Stančić, 2017.) U tom prostoru rastućeg nepovjerenja svoju šansu našle su neke manje, u ovom slučaju regionalne stranke. One postaju usmjerene na konkretne probleme lokalnih i regionalnih sredina te se direktno vežu uz potrebe lokalnih (regionalnih) birača/glasača. Time kontriraju državnoj/centraliziranoj politici.

Bez obzira na to što je razlog nastanka regionalnih stranaka (etnički, povijesno-politički ili gospodarski), stranke državnog jedinstva smatrat će ih suprotstavljenim vlastitim pozicijama, ali i nacionalnom interesu općenito. (Jović, 1992., 178). Regionalne se stranke, međutim, od prvih parlamentarnih izbora nisu afirmirale kao značajan politički subjekt hrvatske politike (Jović, 1992., 182).

Ovim putem zahvaljujem na velikoj pomoći dr. sc. Mihaeli Mesarić u distribuiranju ankete, sadašnjim i bivšim studentima te svima ostalima koji su se uključili i pomogli da dođe do što većeg broja ispitanika.

LITERATURA

1. BARIĆ, S., DOBRIĆ, D., 2012.: Europeizacija civilnog društva u RH: Shvaćanje socijalnog kapitala ozbiljno. Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991.) v. 33, br. 2, 883-916 (2012.).
2. BRATIĆ, V., 2008.: Odlučivanje o lokalnim proračunima: između sna i jave, Biblioteca Fiscus, Institut za javne financije, Zagreb, p. 342.
3. FELETAR, D., 2016: Stanovništvo kao faktor razvoja Podravine - Ljudski resursi Podravine u posttranzicijskoj etapi intenzivne depopulacije, Podravina, Volumen 15, broj 30, 9 – 100, Koprivnica.
4. JOVIĆ, D., 1992.: Regionalne političke stranke, Društvena istraživanja, god.1, br. 1, 173 – 188.
5. MALDINI, P., 2014.: Politički i administrativni aspekti regije: Regionalizam, regionalizacija i regionalna politika, Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku, vol 1, 125 - 153.
6. STANČIĆ, L., 2017.: Zadovoljstvo stanjem u državi – povezanost s osobnom dobrobiti i političkom orijentacijom, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Odjel za psihologiju, Zagreb.
7. VUČKOVIĆ, V., ŠIMIĆ BANOVIĆ, R., 2021.: Who And What Holds Back Reforms In Croatia? – The Political Economy Perspective, Druš. istraž. Zagreb, god. 30 (2021), br. 4, 675 - 698.
8. IZVORI:
9. Državno izborno povjerenstvo, Lokalni izbori (2020.), <https://www.izbori.hr/site/ostalo/opce-informacije/rezultati-izbora-otvoreni-podaci/lokalni-izbori-482/482> (preuzeto 4. 4. 2022.)
10. Grakalić, D., 2021.: Nekad velike nacionalne stranke postaju lokalne, a regionaliste ugrožavaju nezavisne liste. Gdje su tu IDS i PGS?, Glas Istre, <https://www.glasistre.hr/politika/nekad-velike-nacionalne-stranke-postaju-lokalne-a-regionaliste-ugrozavaju-nezavisne-liste-gdje-su-tu-ids-i-pgs-741433>, 24.8.2021. (preuzeto 5. 4. 2022.)
11. Popis političkih stranaka u Hrvatskoj, RTL vijesti, RTL.hr <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/zanimljivosti/4173490/popis-politickih-stranaka-u-hrvatskoj/>, 9. 1. 2022. (preuzeto 5. 4. 2022.)
12. Republika Hrvatska, Državni ured za reviziju: Političke stranke, <https://www.revizija.hr/politicke-stranke/1213> (preuzeto 5. 4. 2022.)
13. Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) Hrvatska 2007., Kvaliteta života u Hrvatskoj – Regionalne nejednakosti, LDK, Zagreb, str. 174.
14. Vlada Republike Hrvatske, Politika decentralizacije, <https://vlada.gov.hr/program-vlade-republike-hrvatske-za-mandat-2011-2015/21-politika-decentralizacije/14924> (27. 5. 2022.)
15. Zakon o lokalnoj i područnoj/regionalnoj samoupravi, 2020., <https://www.zakon.hr/z/132/Zakon-o-lokalnoj-i-podru%C4%8Dnoj-%28regionalnoj%29-samoupravi> (preuzeto 5. 4. 2022.)
16. Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, 116/99, <https://zakon.hr/z/356/Zakon-o-izbornim-jedinicama-za-izbor-zastupnika-u-Zastupni%C4%8Dki-dom-Hrvatskog-dr%C5%BEavnog-sabora> (preuzeto 5. 4. 2022.)
17. Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, n.d., www.zakon.hr (preuzeto 5. 4. 2022.)

SUMMARY

In Croatia, there is a state level of government (all state institutions and extrabudgetary funds), regional level (counties) and local level (cities and municipalities). The aim of this paper is to establish the opinions and main similarities and differences of the residents in political perception on the example of two Croatian regions – Međimurje (area between the two large rivers, Mura and Drava) and Podravina (the Drava river basin). Although the mentioned regions are geographically close and quite similar in some of their socio-geographical and socio-economic characteristics, yet there are some differences between them. They are both border regions (the border with Hungary), which can also affect the political attitudes of the residents of these areas. The analysis was made by collecting data through survey research in the mentioned regions during April and May 2022.

POVEZANOST DEMOGRAFSKIH OBILJEŽJA I OBILJEŽJA TIPOVA I UZORAKA KRAJOLIKA VARAŽDINSKOG KRAJA – PRIMJENA KORELACIJSKE ANALIZE

THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND CHARACTERISTICS OF TYPES AND PATTERNS OF THE VARAŽDIN REGION LANDSCAPE - APPLICATION OF CORRELATION ANALYSIS

Marta HAMZIĆ

Ericsson Nikola Tesla d.d.
Krapinska 45, 10000 Zagreb
martaa55@hotmail.com

Received / Primljeno: 11. 10. 2022.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Original scientific paper / Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 314.114(497.523)“19/20”

314.116(497.523)“19/20”

SAŽETAK

Cilj je ovog rada analizirati povezanost odabranih demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskog kraja. Pritom je korišten pristup definiranja tipova i uzoraka krajolika koji podrazumijeva korištenje podataka zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta, tj. baze podataka Corine Land Cover za 2018. godinu (CLC 2018), a od demografskih podataka analizirani su popisni podaci svih popisa stanovništva od 1981. do 2021. godine. Korelacijska analiza ovog rada provedena je korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga, koji je sadržan u računalnom programu IBM SPSS Statistics verzije 20. Korišteni kartografski prikazi omogućili su kvalitetnije prostorne analize, a napravljeni su korištenjem osnovnog programskog paketa ArcGIS Desktop verzije 10.0 proizvođača ESRI.

Rezultati su pokazali da je u posljednja tri međupopisna razdoblja zabilježen pad ukupnog broja stanovnika varaždinskog kraja u cjelini, a u posljednjem međupopisnom razdoblju je kod svih jedinica lokalne samouprave utvrđen pad broja stanovnika. Na razini naselja je za razdoblje 1981. – 2021. utvrđen veći broj (46) naselja s padom broja stanovnika nego s porastom broja stanovnika (39 naselja), pri čemu sjedišta većeg broja (6) jedinica lokalne samouprave imaju pad broja stanovnika, dok manji broj (5) sjedišta ima porast broja stanovnika. U korelacijski odnos stavljene su varijable demografskih obilježja: indeks promjene broja stanovnika od 1981. do 2021.; broj stanovnika u 2021.; gustoća stanovništva u 2021., a od varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika su za svaki tip krajolika za 2018. godinu zasebno uneseni: udjeli površine tipova krajolika unutar JLS-a; prosječna površina uzoraka tipova krajolika (u km²). Korelacijskom analizom utvrđena je povezanost gotovo svih promatranih parova varijabli.

Ključne riječi: korelacijska analiza, demografija, zemljišni pokrov/način korištenja zemljišta, varaždinski kraj

Key words: correlation analysis, demography, land cover/land use, Varaždin region

1. UVOD

Tipologija je često korišten instrument početnog opažanja i utvrđivanja različitosti te sređivanja, komparacije i analize prikupljenih podataka (Lukić, 2012). Polazišna točka ovog rada je da se krajolik

sastoji od tipova krajolika te uzoraka krajolika na razini ispod. Pritom je definiranje tipova krajolika u ovom radu temeljeno na pristupu zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta (Dumbović Bilušić 2015), a rezultat toga su, s obzirom na promatrana obilježja, utvrđeni što homogeniji prostorni dijelovi krajolika koji se svrstavaju u tipove krajolika (Hamzić, Fuerst-Bjeliš, Pahernik 2020). S obzirom na to da je krajolik konstantno izložen promjenama uzrokovanim prirodnim silama i/ili društveno-gospodarskim aktivnostima (Jovanić, 2017), postoji njihov međudnos, odnosno povezanost.

Cilj je ovog rada analizirati povezanost odabranih demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskog kraja. S obzirom na to da pristup definiranja tipova i uzoraka krajolika ovog rada podrazumijeva korištenje podataka zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta, u tu je svrhu korištena baza podataka Corine Land Cover za 2018. godinu (CLC 2018). Od demografskih podataka korišteni su popisni podaci svih popisa stanovništva u tom razdoblju, dok su detaljnije promatrani popisi za 1981. i 2021. godinu. Korelacijska analiza demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka varaždinskog kraja provedena je korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga, koji je sadržan u računalnom programu IBM SPSS Statistics verzije 20. Kartografski prikazi, pri čemu su omogućene kvalitetnije prostorne analize, napravljeni su korištenjem osnovnog programskog paketa ArcGIS Desktop verzije 10.0 proizvođača ESRI.

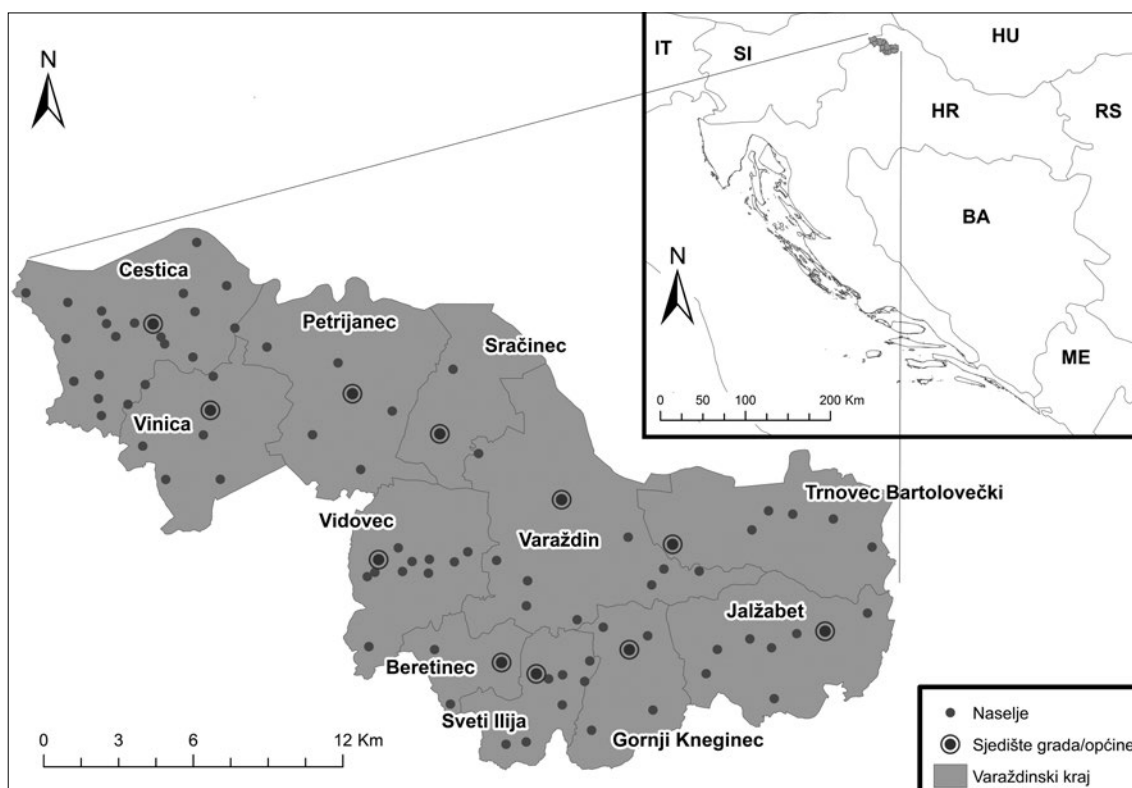
1.1 Dosadašnja istraživanja

U dosadašnjim istraživanjima provedene su različite usporedbe, odnosno analize (obilježja) dijelova krajolika (npr. uzorci, tipovi, krajolik u cjelini) zasebno ili u međudnosu s različitim društveno-gospodarskim pokazateljima. U prvom dijelu rada B. Fuerst-Bjeliš i dr. (2001) deskriptivno-analitičkom metodom izneseno je istraživanje antropogenog utjecaja na okoliš središnjeg Velebita tijekom duljeg razdoblja (od prije 17. stoljeća), a u drugom dijelu rada je, korištenjem multivarijantne *cluster* i diskriminantne analize te na temelju uspostave sintetičkog kriterija, provedena geoekološka evaluacija krajolika u turističke svrhe, tj. u cilju definiranja kriterija koji definiraju atraktivnost krajolika i njegovu zaštitu. B. Fuerst-Bjeliš (2003) je za prostor Dalmacije, korištenjem tekstualnih, grafičkih i numeričkih podataka mletačkog katastra (iz 18. stoljeća), zasebno i u međudnosu analizirala obilježja krajolika i obilježja stanovništva toga doba, a komparativnom analizom sa suvremenim topografskim kartama dobivene su spoznaje o obilježjima razvoja krajolika tijekom razdoblja od 250 godina.

A. Čuka (2010) je korelacijskom analizom korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga provela istraživanje pri kojem su promatrane varijable bile sukladne prirodno-geografskim i društveno-geografskim obilježjima Dugog otoka (na primjer, varijable koje se odnose na udjele dnevnih cirkulanata i osoba u inozemstvu u odnosu na ukupan broj stanovnika, zatim udio stanova za odmor u ukupnom broju stanova te udjeli vinograda, voćnjaka i maslinika). M. Jovanić (2017) je za područje srednje Like, korelacijskom analizom korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga, istražila povezanost demografsko-gospodarskih varijabli (podaci popisa stanovništva DZS-a za 2011. godinu) i varijabli zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta (samo alfanumerički podaci DGU-a za 2013. godinu). M. Hamzić (2020) je korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga u korelacijskom odnosu analizirala demografske varijable (podaci popisa stanovništva i vitalne statistike DZS-a od 1971. do 2011.) i varijable vezane za turizam otoka Krka (statistički pokazatelji od 1971. do 2011.). I. Turk (2021) je korištenjem Pearsonova koeficijenta istražio demografska obilježja Žumberka u uvjetima prometne (ne)dostupnosti.

Osim spomenutih istraživanja u kojima je korištena korelacijska analiza, u istraživanjima domaćih autora se pri analizi strukture, odnosno razvoja krajolika ili pojedinih objekata krajolika koristi i regresijska analiza (npr. Pahernik, 2000; Faivre i Pahernik, 2007; Cvitanović, 2014; Hamzić, Fuerst-Bjeliš i Pahernik, 2020).

Iz toga je vidljivo da su u dosadašnjim istraživanjima domaćih autora provedene različite analize usporedbe, odnosno analize međudnosa (dijelova) krajolika zasebno ili dodavanjem društveno-gospodarskih pokazatelja. Međutim, dosad nisu primijenjene za područje varaždinskog kraja niti su u ovom istraživanju korištene iste varijable kao u dosadašnjim istraživanjima, odnosno analiziran je odnos drugih pokazatelja.

Slika 1. Varaždinski kraj – područje istraživanja (Izvor: DARH, GDI GISDATA; SRPJ, DGU)

1.2 Područje istraživanja

Područje istraživanja je varaždinski kraj koji obuhvaća područje bivše (važeće do 1993. godine) Općine Varaždin, a prema trenutno važećoj administrativno-teritorijalnoj organizaciji to područje obuhvaća deset jedinica lokalne samouprave. Uz Grad Varaždin, to su još općine Beretinec, Cestica, Gornji Kneginec, Jalžabet, Petrijanec, Sračinec, Sveti Ilija, Trnovec Bartolovečki, Vidovec i Vinica (sl. 1). Sjedište Općine Trnovec Bartolovečki je naselje Trnovec, dok sve ostale jedinice lokalne samouprave imaju sjedišta u istoimenim naseljima.

Varaždinski kraj se u cijelosti nalazi na području Varaždinske županije. Pritom zauzima 29,38% površine, a prema posljednjem popisu stanovništva (2021.) okuplja 54,10% stanovništva te županije.¹ Naime, varaždinski kraj zauzima 370,36 km², gdje je u ukupno 87 naselja naseljeno 86.283 stanovnika (2021.). Najveće naselje je ujedno jedino naselje gradskog tipa – Varaždin (36.384 stanovnika, 2021.), dok su preostala naselja manja te ne prelaze 4000 stanovnika.

2. METODOLOŠKE NAPOMENE I OBJAŠNJENJA

2.1 Podaci zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta

U uvodu je navedeno kako se istraživanje krajolika u ovom radu temelji na pristupu zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta. U svrhu analize promjena obilježja uzoraka krajolika varaždinsko-ga kraja korišteni su podaci zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta, tj. baze podataka Corine Land Cover za 2018. godinu (CLC 2018). Podaci navedenih baza korišteni su jer ukazuju na prirodno-geografska obilježja i društveno-geografske čimbenike razvoja krajolika (Hamzić, Fuerst-Bjeliš i

¹ Prema podacima baze podataka Statistički registar prostornih jedinica (SRPJ) koja je proizvod DGU-a, površina Varaždinske županije iznosi 1260,67 km², dok je prema posljednjem popisu stanovništva, iz 2021. godine, na području ove županije naseljeno 159.487 stanovnika.

Pahernik 2020). Navedene baze podataka koje se odnose na Republiku Hrvatsku proizvod su Hrvatske agencije za okoliš i prirodu (HAOP) te su dio baze podataka koja se odnosi na razinu Europe i izrađuje se u sklopu projekta *Copernicus Land Monitoring Services*.

Podaci unutar navedenih baza su za Republiku Hrvatsku organizirani u digitalne baze podataka prema važećem administrativno-teritorijalnom ustroju. Standardni pristup izrade navedenih baza temelji se na vizualnoj interpretaciji satelitskih snimaka prema prihvaćenoj CLC metodologiji te pritom nastaju podaci u vektorskom modelu podataka u mjerilu 1:100 000, minimalne širine 100 metara za linijske elemente, odnosno 25 ha za poligone. Time u bazi podataka nisu uneseni svi objekti. Tako, na primjer, zbog nezadovoljavanja kriterija dovoljne koncentracije objekata unutar tipa u odnosu na rezoluciju rešetke nisu vidljiva manja naselja. U namjeri što vjernijeg prikaza i analize krajolika varaždinskog kraja podaci navedenih baza korišteni su kao činjenični te su tako i analizirani u radu.

Korištena baza podataka (CLC 2018) sastoji se od digitalnih podataka koji se zapravo odnose na dijelove krajolika (npr. naselje, prometnica i sl.), a unutar baza su razvrstani prema klasama podataka. U ovom su radu svi ti digitalni podaci definirani kao uzorci krajolika varaždinskoga kraja, a klase podataka razvrstane su u tipove krajolika pojedine godine (npr. klase podataka Bjelogorična šuma, Crnogorična šuma i Mješovita šuma svrstane su u tip krajolika Šumsko *zemljište*) i time su zapravo svi uzorci raspoređeni u jedan od tipova krajolika varaždinskoga kraja. Za promatranu godinu 2018. za područje varaždinskoga kraja definirano je šest tipova krajolika: *Izgrađeno zemljište*, *Travnato zemljište*, *Poljoprivredno zemljište*, *Šumsko zemljište*, *Grmlje/sukcesija šume* i *Vodene površine*.² Za kartografsko prikazivanje podataka zemljišnog pokrova/načina korištenja zemljišta u ovom je radu korišten osnovni programski paket ArcGIS Desktop verzije 10.0 proizvođača ESRI.

2.2 Popisni podaci

U ovom su istraživanju korišteni popisni podaci svih popisa stanovništva od 1981. do 2021. godine. Potrebno je naglasiti da su pri analizi demografskih pokazatelja promatranih popisa stanovništva prisutne metodološke razlike uvjetovane različitim popisnim koncepcijama jer su popisi stanovništva iz 1981. i 1991. provedeni prema koncepciji stalnog stanovništva (tzv. *de iure* stanovništvo) (npr. Nejašmić, 1991; Lajić i Nejašmić, 1994), dok su posljednja tri popisa, iz 2001., 2011. i 2021., provedena prema prilagođenoj koncepciji uobičajenog mjesta stanovanja (engl. place of usual residence) (npr. Lajić i Mišetić, 2006). Time popisni rezultati popisa stanovništva provedeni različitih godina nisu u potpunosti usporedivi (npr. Pokos, 2003; Lajić i Mišetić, 2013). Međutim, s obzirom na to da potpuno usklađeni demografski pokazatelji ne postoje, službeni popisni podaci Državnog zavoda za statistiku korišteni su kao činjenični te su međusobno uspoređivani kako bi se što vjernije prikazali opći trendovi kretanja broja stanovnika varaždinskoga kraja. Za kartografsko prikazivanje popisnih podataka u ovom je radu korišten osnovni programski paket ArcGIS Desktop verzije 10.0 proizvođača ESRI.

2.3 Korelacijska analiza

Korelacijska analiza demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja provedena je korištenjem inferencijalno-statističke metode određivanja vrijednosti Spearmanova koeficijenta korelacije ranga (r_s). Ta je metoda provedena korištenjem računalnog programa IBM SPSS Statistics verzije 20, unutar kojeg je sadržana ova metoda. Metoda određivanja Spearmanova koeficijenta korelacije ranga korištena je u ovom radu jer omogućuje određivanje statističke veze (smjer i stupanj povezanosti) promatranih varijabli.

² Tipovi krajolika za promatranu 2018. godinu sastoje se od klasa podataka: tip krajolika *Izgrađeno zemljište* (sadržan od klasa podataka – Nepovezana gradska područja; Zračne luke; Cestovna i željeznička mreža i pripadajuće zemljište; Mjesta eksploatacije mineralnih sirovina; Industrijski ili komercijalni objekti; Zelene gradske površine; Sportsko rekreacijske površine), *Travnato zemljište* (klasa podataka – Pašnjaci), *Poljoprivredno zemljište* (klase podataka – Mozaik poljoprivrednih površina; Nenavodnjavano obradivo zemljište; Pretežno poljoprivredno zemljište, sa značajnim udjelom prirodnog biljnog pokrova; Vinogradi), *Šumsko zemljište* (klase podataka – Bjelogorična šuma; Crnogorična šuma i Mješovita šuma), *Grmlje/sukcesija šume* (klasa podataka – Sukcesija šume (zemljišta u zarastanju)) i *Vodene površine* (klase podataka – Vodotoci; Vodna tijela; Kopnene močvare).

Spearmanov koeficijent korelacije ranga dobiva se na temelju ove formule (Šošić i Serdar, 2002):

r_s - Spearmanov koeficijent korelacije ranga
 d_i - razlika između rang-varijabli $r(x_i)$ i $r(y_i)$
 n - veličina uzorka

Iz formule je vidljivo da vrijednost Spearmanova koeficijenta korelacije ranga (r_s) može biti unutar intervala od -1 do $+1$. Pritom vrijednosti bliže $-/+1$ ukazuju na jaču korelaciju negativnog odnosno pozitivnog smjera, dok one vrijednosti bliže 0 ukazuju na slabiju korelaciju ranga vrijednost. Vrijednost 0 ukazuje na nepostojanje korelacije (Šošić i Serdar, 2002).

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1 Popisno kretanje stanovništva (1981. – 2021.) i varijable demografskih obilježja

Promatrajući popisno kretanje stanovništva varaždinskoga kraja od 1981. do 2021. godine zapravo se promatraju rezultati pet popisa stanovništva (1981., 1991., 2001., 2011. i 2021.). Kako je navedeno (poglavlje 2.2), promatrani popisi stanovništva nisu u potpunosti usporedivi, no u ovom su radu promatrani kao činjenični.

Na razini varaždinskoga kraja u cjelini je od 1981. do 2001. godine svakim popisom zabilježen kontinuiran porast broja stanovnika (indeksi promjene veći su od 100,00), dok je u posljednja dva popisa zabilježen pad broja stanovnika (indeks promjene 97,22 za 1981. i 93,02 za 2021.) (Tablica 1.). Rezultat je toga činjenica da je u posljednjih četrdeset godina (1981. – 2021.) ukupan broj stanovnika varaždinskoga kraja smanjen za 4446 stanovnika – sa 90.729 stanovnika (1981.) na 86.283 (2021.), što je indeks promjene 95,10. Razlog takvog kretanja broja stanovnika varaždinskoga kraja povezan je s kretanjem broja stanovnika Grada Varaždina. Naime, u Gradu Varaždinu nalazi se polovica stanovništva (50,99%, 2021. godine) varaždinskoga kraja, dok su preostale jedinice lokalne samouprave mnogo manje.³ Time se kretanje broja stanovnika Grada Varaždina zapravo ogleda na kretanje stanovništva varaždinskoga kraja u cjelini. Naime, i na području Grada Varaždina kod popisnih godina 1981., 1991. i 2001. zabilježen je porast, dok je kod ostalih popisnih godina (2011. i 2021.) zabilježen pad broja stanovnika, a rezultat toga je da je u cijelom promatranom razdoblju 1981. – 2021. zabilježen pad broja stanovnika za 3161 stanovnika (s 39.545 stanovnika na 36.384 stanovnika), što je indeks promjene 92,01.

Detaljnije promatrajući nižu prostornu razinu, razinu jedinice lokalne samouprave, u Tablici 1. može se uočiti kako je posljednjim popisom stanovništva kod svih jedinica lokalne samouprave zabilježen pad broja stanovnika (indeksi promjene su manji od 100,00). Također se može uočiti da dvije općine, Jalžabet i Sveti Ilija, svakim popisom u promatranom razdoblju (1981. – 2021.) bilježe pad broja stanovnika (indeksi promjene su manji od vrijednosti 100,00). Nasuprot tome, kontinuirani porast broja stanovnika (indeksi promjene imaju vrijednosti veće od 100,00 kod svih popisa osim kod posljednjeg, 2021.) bilježe tri općine: Gornji Kneginec, Sračinec i Trnovec Bartolovečki.

Promjena broja stanovnika na razini naselja provedena je za promatrano razdoblje 1981. – 2021. korištenjem indeksa promjene za popisne godine 1981. i 2021. (Slika 2.). Na kartografskom prikazu vidljivo je da je veći broj naselja kod kojih je u promatranom razdoblju zabilježen pad broja stanovnika (46 naselja) nego onih kod kojih je zabilježen porast (39 naselja). Pritom na području općina Petrijanec i Vinica niti jedno naselje u promatranom razdoblju nema porast broja stanovnika. S druge strane, najveći broj naselja kod kojih je u tom razdoblju zabilježen porast broja stanovnika je na području Grada Varaždina (6 naselja), zatim na području Općine Cestica (5 naselja), a ostale općine imaju do tri naselja s povećanjem broja stanovnika: Sveti Ilija (3 naselja), Trnovec Bartolovečki i Vidovec po dva naselja, a općine Gornji Kneginec, Jalžabet i Sračinec po jedno naselje.

Promatrajući prostornu komponentnu naselja kod kojih je došlo do najvećeg smanjenja broja stanovnika (tamnoplava boja na Slici 2.), može se uočiti da su ona smještena na rubnim dijelovima pripadaju-

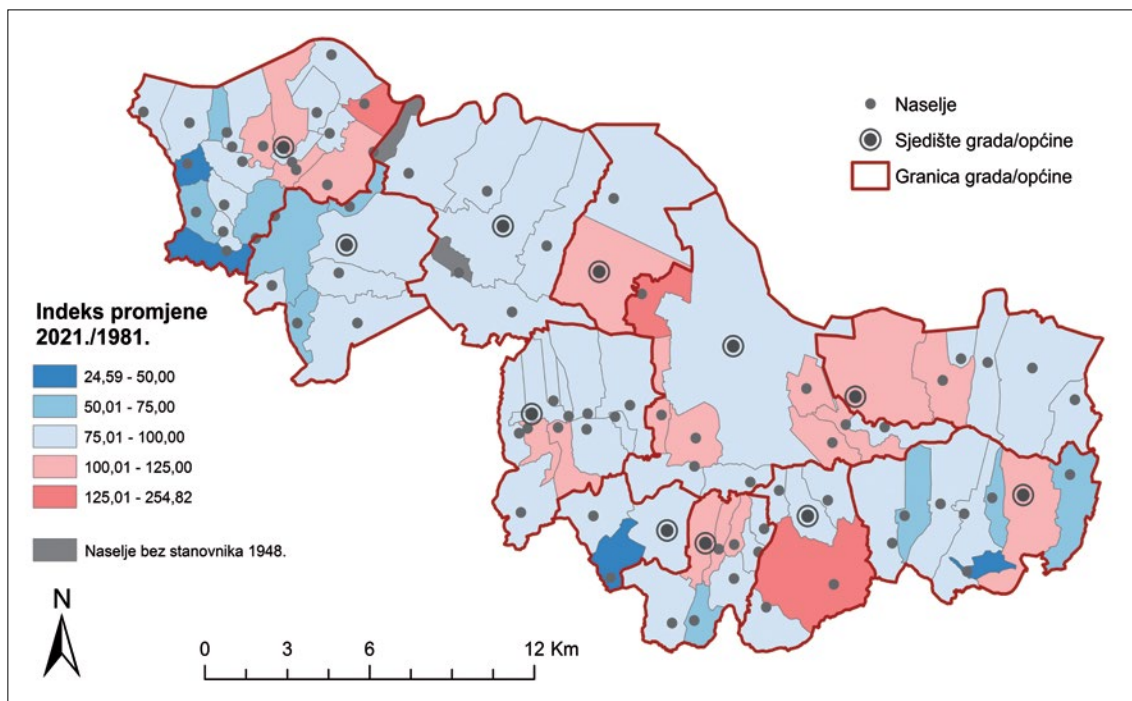
³ Na primjer, sljedeća po veličini je Općina Trnovec Bartolovečki gdje je prema posljednjem popisu živjelo 7,17% stanovništva varaždinskoga kraja.

Tablica 1. Kretanje broja stanovnika varaždinskoga kraja od 1981. do 2021. godine

GRAD/OPĆINA / Sjedište	1981.	Indeks promjene 1981. – 1991.	1991.	Indeks promjene 1991. – 2001.	2001.	Indeks promjene 2001. – 2011.	2011.	Indeks promjene 2011. – 2021.	2021.
O. BERETINEC	2.171	103,13	2.239	102,19	2.288	95,10	2.176	94,58	2.058
Beretinec	1.037	101,54	1.053	100,09	1.054	98,67	1.040	95,19	990
O. CESTICA	5.998	96,53	5.790	98,07	5.678	102,25	5.806	93,44	5.425
Cestica	453	107,06	485	101,24	491	102,65	504	95,04	479
O. GORNJI KNEGINEC	4.787	103,97	4.977	105,67	5.259	101,71	5.349	91,98	4.920
Gornji Kneginec	1.576	101,33	1.597	104,20	1.664	98,38	1.637	87,78	1.437
O. JALŽABET	3.833	97,86	3.751	99,49	3.732	96,86	3.615	88,66	3.205
Jalžabet	942	107,54	1.013	105,13	1.065	100,09	1.066	94,37	1.006
O. PETRIJANEC	4.508	103,73	4.676	106,80	4.994	96,36	4.812	95,14	4.578
Petrijanec	1.440	101,81	1.466	99,86	1.464	97,61	1.429	93,98	1.343
O. SRAČINEC	4.408	103,68	4.570	103,15	4.714	102,72	4.842	97,38	4.715
Sračinec	3.457	104,51	3.613	103,10	3.725	104,62	3.897	98,31	3.831
O. SVETI ILIJA	3.627	98,90	3.587	98,47	3.532	99,41	3.511	92,48	3.247
Sveti Ilija	508	106,69	542	100,37	544	113,05	615	93,33	574
O. TRNOVEC BARTOLOVEČKI	6.129	105,63	6.474	105,84	6.852	100,47	6.884	89,82	6.183
Trnovec	3.551	108,28	3.845	107,33	4.127	101,47	4.185	90,32	3.778
G. VARAŽDIN	45.844	106,52	48.834	100,49	49.075	95,66	46.946	93,72	43.999
Varaždin	39.545	105,82	41.846	99,02	41.434	93,74	38.839	93,68	36.384
O. VIDOVEC	5.450	99,56	5.426	102,08	5.539	97,94	5.425	90,75	4.923
Vidovec	824	102,67	846	100,12	847	100,47	851	90,25	768
O. VINICA	3.974	101,89	4.049	92,54	3.747	90,45	3.389	89,41	3.030
Vinica	1.172	104,27	1.222	103,85	1.269	84,71	1.075	89,21	959
VARAŽDINSKI KRAJ U CJELINI	90.729	104,02	94.373	101,10	95.410	97,22	92.755	93,02	86.283

Izvor: www.dzs.hr (20. 9. 2022.)

ćih općina. S druge strane, naselja s najvećim povećanjem broja stanovnika (tamnocrvena boja na Slici 2.) nisu ujedno i sjedišta jedinica lokalnih samouprava te su prostorno smještena na cijelom području varaždinskoga kraja. Također je potrebno napomenuti da sjedišta većeg broja (6) jedinica lokalne samouprave imaju pad broja stanovnika, dok manji broj (5) sjedišta ima porast broja stanovnika. Promatrajući jedino gradsko naselje, grad Varaždin, vidljivo je da u razdoblju 1981. – 2021. ima pad broja stanovnika. Time se može zaključiti da se na području varaždinskoga kraja ne događa proces urbanizacije koji podrazumijeva porast broja stanovnika grada. Međutim, u okolnim naseljima došlo je do povećanja broja stanovnika i time se može reći da je riječ o procesu suburbanizacije. Naime, grad Varaždin »zapošljava viškove radne snage iz svoje poljoprivredne okolice pa te općine i njihova naselja, uz činjenicu i da su dobro prometno smještena (uz cestu i/ili željeznicu), bilježe pozitivno ukupno kretanje broja stanovnika« (Spevec, 2011: 65). U prilog tome ide i činjenica da se mnogi odlučuju za stanovanje izvan grada jer to nudi brojne pogodnosti (npr. jeftinije cijene nekretnina), uz istodobno mjesto zaposlenja u obližnjem gradu, gdje se nalaze i druge funkcije koje gradovi nude.

Slika 2. Indeks promjene broja stanovnika varaždinskoga kraja (1981. – 2021.)
(Izvor: www.dzs.hr (20. 9. 2022.); SRPJ, DGU; DARH, GDI GISDATA)

U ovom su radu od varijabli demografskih obilježja u korelacijski odnos stavljene vrijednosti: za razdoblje 1981. – 2021. indeks promjene broja stanovnika jedinica lokalne samouprave; broj stanovnika u 2021.; gustoća stanovništva u 2021. Vrijednosti navedenih varijabli prikazane su dalje u tekstu u Tablici 3. (poglavlje 3.3).

3.2 Tipovi krajolika (2018.) te varijable obilježja tipova i uzoraka krajolika

Kao što je već navedeno (poglavlje 2.1), na području varaždinskoga kraja je za promatranu godinu (2018.) ustanovljeno šest tipova krajolika: *Izgrađeno zemljište*, *Travnato zemljište*, *Poljoprivredno zemljište*, *Šumsko zemljište*, *Grmlje/sukcesija šume* i *Vodene površine* (Slika 3.). Pritom su izračunati površinski udjeli svih tipova krajolika (Tablica 2.).

Poljoprivredno zemljište je najzastupljeniji tip krajolika koji zauzima više od polovice (57,78%, 2018. godine) površine varaždinskoga kraja. Sljedeći površinski najzastupljeniji tip krajolika je *Šumsko zemljište* (19,28%). Treći najzastupljeniji tip krajolika *Izgrađeno zemljište* zauzima 10,31%, a na Slici 3. može se uočiti da postoji gotovo kontinuirano izgrađeno područje na potezu grad Varaždin – susjedne općine.

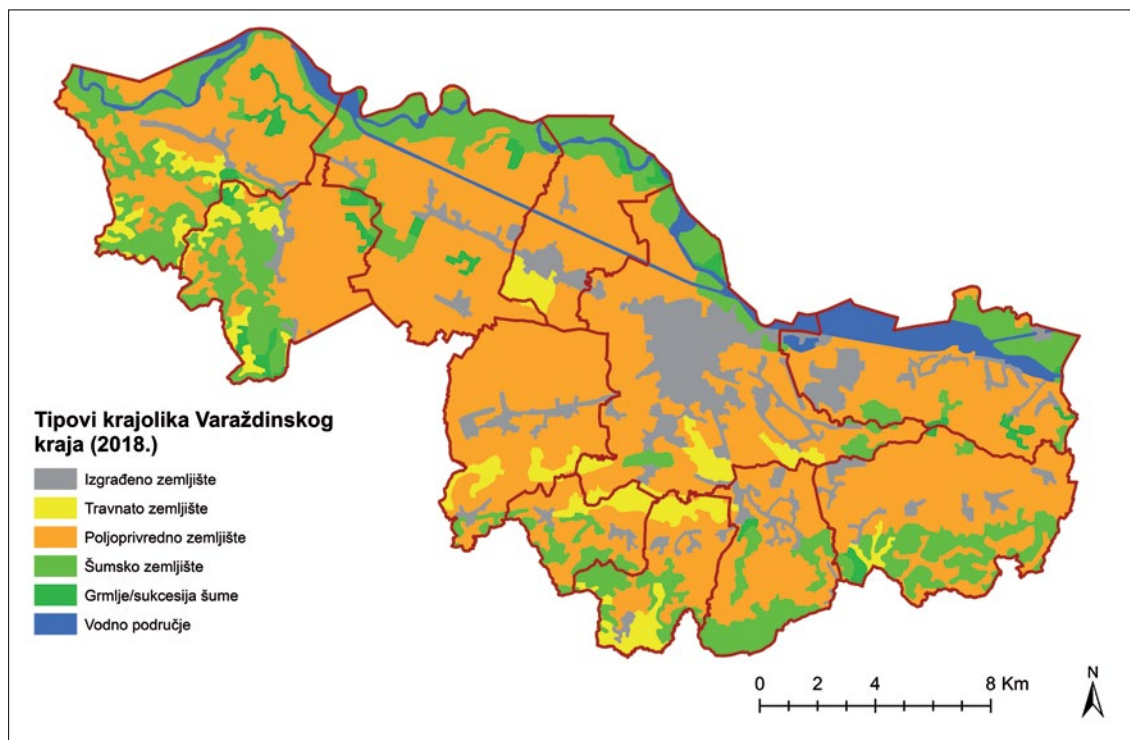
Nakon tipova *Poljoprivredno zemljište*, *Šumsko zemljište* i *Izgrađeno zemljište*, *Travnato zemljište* sljedeći je površinski najzastupljeniji tip krajolika varaždinskoga kraja (6,07%). *Vodno područje* (4,36% površine) i *Grmlje/sukcesija šume* (2,20% površine) su površinski najmanje zastupljeni tipovi krajolika.

Promatrajući prostornu komponentu, na Slici 3. može se vidjeti da su u 2018. godini tipovi krajolika *Izgrađeno zemljište*, *Poljoprivredno zemljište* i *Grmlje/sukcesija šume* ravnomjerno raspoređeni na cijelom području varaždinskoga kraja. *Šumsko*

Tablica 2. Površina i površinski udjeli tipova krajolika varaždinskoga kraja (2018.)

Tip krajolika	2018.	
	Površina (km ²)	Udio (%)
Izgrađeno zemljište	38,17	10,31
Travnato zemljište	22,47	6,07
Poljoprivredno zemljište	214,01	57,78
Šumsko zemljište	71,42	19,28
Grmlje/sukcesija šume	8,15	2,20
Vodno područje	16,14	4,36
Varaždinski kraj u cjelini	370,36	100,00

Izvor: CLC 2018

Slika 3. Tipovi krajolika varaždinskoga kraja (2018.) (Izvor: CLC 2018; SRPJ, DGU)

zemljište nalazi se približno ravnomjerno na cijelom području varaždinskoga kraja, no ovaj tip krajolika je manje zastupljen na području općine Vidovec. *Vodno područje* se nalazi samo na sjevernom području varaždinskoga kraja, odnosno samo na području sjeverno položenih jedinica lokalne samouprave: Cestica, Petrijanec, Sračinec, Varaždin i Trnovec Bartolovečki. *Travnato područje* se ne nalazi na području općina Petrijanec i Trnovec Bartolovečki, dok se na vrlo maloj površini nalazi na području općine Gornji Knežinec.

U ovom radu su od varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika u korelacijski odnos stavljene sljedeće vrijednosti: za promatranu godinu 2018. udjeli površine tipova krajolika unutar JLS-a; prosječna površina uzoraka tipova krajolika (u km²). Vrijednosti navedenih varijabli navedene su dalje u tekstu u Tablici 3. (poglavlje 3.3).

3.3 Korelacijska analiza varijabli demografskih obilježja i varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika

U ovom je radu povezanost demografskih i obilježja uzoraka krajolika varaždinskoga kraja promatrana primjenom korelacijske analize koja je provedena na razini jedinice lokalne samouprave i ukupnog područja varaždinskoga kraja. Kao što je već spomenuto (poglavlje 3.1), u korelacijski odnos su stavljene varijable demografskih obilježja: indeks promjene broja stanovnika u razdoblju 1981. – 2021.; broj stanovnika u 2021.; gustoća stanovništva u 2021. (Tablica 3.). S druge strane, kao što je prethodno navedeno (poglavlje 3.2), od varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika su za svaki tip krajolika za 2018. godinu zasebno uneseni: udjeli površine tipova krajolika unutar JLS-a; prosječna površina uzoraka tipova krajolika (u km²).

Rezultati provedene korelacijske analize pokazali su da su kod gotovo svih promatranih varijabli vrijednosti korelacijskog ranga r_s različite od 0.⁴ To znači da kod većine promatranih varijabli postoje

⁴ Unošenjem vrijednosti iz Tablice 3. u računalni program IBM SPSS Statistics korištenjem Spearmanova koeficijenta korelacije ranga, rezultati korelacijskog odnosa dobiju se na tri decimale te su, zbog što preciznijeg prikaza povezanosti promatranih varijabli, u ovom istraživanju isto prikazane na tri decimale.

Tablica 3. Varijable demografskih obilježja i varijable obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja

VARIJABLE	PROSTORNA JEDINICA												
	O. Beretinec	O. Cestica	O. Gornji Kneginec	O. Jalžabet	O. Petrijanec	O. Sračinec	O. Sveti Ilija	O. Trnovec Bartol.	G. Varaždin	O. Vidovec	O. Vinica	O. Varaždinski kraj u cjelini	
Varijable demografskih obilježja													
Indeks promjene broja stanovnika 1981. – 2021.	94,8	90,45	102,78	83,62	101,55	106,96	89,52	100,88	95,98	90,33	76,25	95,10	
Broj stanovnika u 2021.	2058	5425	4920	3205	4578	4715	3247	6183	43999	4923	3030	86283	
Gustoća stanovništva u 2021.	166,77	117,58	221,52	84,36	95,51	200,64	188,12	168,57	734,79	153,46	93,23	232,97	
Varijable obilježja tipova i uzoraka krajolika (za 2018.)													
Udio površine (%) tipa Izgrađeno zemljište unutar JLS-a	0,84	2,91	3,95	3,07	3,60	3,59	7,63	11,17	12,60	3,18	1,56	10,31	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Izgrađeno zemljište	0,34	1,25	0,72	0,34	1,14	1,36	0,78	0,79	1,51	1,48	0,84	0,87	
Udio površine (%) tipa Travnato zemljište unutar JLS-a	7,95	5,09	10,21	2,40	1,73	1,93	17,66	-	4,25	3,28	5,02	6,07	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Travnato zemljište	3,17	1,10	2,47	0,93	1,20	2,20	2,39	-	2,29	1,53	1,08	1,40	
Udio površine (%) tipa Poljopriv. zemljište unutar JLS-a	76,62	68,37	73,16	79,53	75,9	84,29	51,16	65,67	72,95	91,02	77,27	57,78	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Poljoprivredno zemljište	6,79	2,80	4,83	4,08	8,78	15,99	3,47	3,87	5,82	10,58	11,9	2,40	
Udio površine (%) tipa Šumsko zemljište unutar JLS-a	14,59	17,48	12,33	13,94	12,52	5,97	23,55	9,64	4,66	2,52	13,87	19,28	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Šumsko zemljište	2,33	1,08	1,79	0,97	1,77	2,27	3,19	0,85	1,26	1,17	1,15	1,23	
Udio površine (%) tipa Gmrlje/sukcesija šume unutar JLS-a	-	2,33	0,35	1,06	1,81	0,59	-	1,59	0,50	-	2,28	2,20	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Gmrlje/sukcesija šume	-	0,50	0,25	0,41	0,38	0,33	-	0,28	0,36	-	0,41	0,39	
Udio površine (%) tipa Vodno područje unutar JLS-a	-	3,82	-	-	4,44	3,63	-	11,93	5,04	-	-	4,36	
Prosječna površina (km2) uzoraka tipa Vodno područje	-	1,65	-	-	2,83	4,12	-	1,69	3,62	-	-	1,79	

Tablica 4. Rezultati korelacijske analize varijabli demografskih obilježja te varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja

VARIJABLE	Varijable demografskih obilježja		
	Indeks promjene broja stanovnika 1981. – 2021.	Broj stanovnika u 2021.	Gustoća stanovništva u 2021.
Varijable obilježja tipova i uzoraka krajolika (za 2018.)			
Udio površine (%) tipa Izgrađeno zemljište unutar JLS-a	0,462	0,713*	0,713*
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Izgrađeno zemljište	0,245	0,581*	0,270
Udio površine (%) tipa Travnato zemljište unutar JLS-a	-0,173	-0,018	0,382
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Travnato zemljište	0,473	0,000	0,691*
Udio površine (%) tipa Poljoprivredno zemljište unutar JLS-a	-0,070	-0,441	-0,448
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Poljoprivredno zemljište	0,140	-0,448	-0,224
Udio površine (%) tipa Šumsko zemljište unutar JLS-a	-0,420	-0,259	-0,154
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Šumsko zemljište	0,308	-0,315	0,441
Udio površine (%) tipa Grmlje/sukcesija šume unutar JLS-a	-0,617*	-0,100	-0,450
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Grmlje/sukcesija šume	-0,828**	-0,276	-0,544*
Udio površine (%) tipa Vodno područje unutar JLS-a	-0,029	0,314	0,086
Prosječna površina (km ²) uzoraka tipa Vodno područje	0,714*	-0,200	0,429

** Vrijednosti koje su unutar raspona $-1,0 < r_s \leq -0,8$; $0,8 \leq r_s < 1,0$ imaju potpunu korelaciju

* Vrijednosti koje su unutar $-0,8 < r_s \leq -0,5$; $0,5 \leq r_s < 0,8$ imaju jaku korelaciju, dok one vrijednosti u rasponu $-0,5 < r_s < 0,0$; $0,0 < r_s < 0,5$ ukazuju na slabu korelaciju

Izvor: www.dzs.hr (20. 9. 2022.); izračunato korištenjem baze podataka CLC 2018

korelacijski odnosi, odnosno ukazuju na povezanost gotovo svih promatranih varijabli (Tablica 4.).⁵ Kako je navedeno (poglavlje 2.3), jakost korelacije ovisi o vrijednosti pokazatelja r_s – što je udaljenija od vrijednosti 0, to se korelacija pojačava.

Rezultati su pokazali da postoji jedna potpuna korelacija, i to negativnog smjera ($r_s = -0,828$) te da vrijedi – što je manji indeks promjene broja stanovnika (1981. – 2021.), to je veća prosječna površina uzoraka tipa *Grmlje/sukcesija šume* i obratno. To znači da se smanjenjem broja stanovnika (1981. – 2021.) povećavaju, odnosno okrupnjavaju uzorci tipa *Grmlje/sukcesija šume* i obratno.

Rezultati su također pokazali da postoji sedam jakih korelacija, od čega ih je pet pozitivnog, dok su dvije negativnog smjera. Pritom su rezultati istraživanja pokazali da postoje jake korelacije ($r_s = 0,713$) te da vrijedi – što je veći broj stanovnika i gustoća stanovništva u 2021., to je veći udio površine tipa *Izgrađeno zemljište* i obratno. Time je utvrđeno da kada je npr. indeks broja stanovnika veći (i ujedno veće povećanje ili manje smanjenje broja stanovnika) ili je gustoća stanovništva veća, to je veća površina tipa *Izgrađeno zemljište* jer dolazi do izgradnje stambenih objekata, industrijskih objekata i sl. Osim toga, utvrđena je jaka korelacija pozitivnog smjera ($r_s = 0,581$), pri čemu vrijedi – što je veći broj stanovnika u 2021., to je veća prosječna površina uzoraka tipa *Izgrađeno zemljište* i obratno. To znači da su na području varaždinskoga kraja gdje je veći broj stanovnika veći i uzorci tipa *Izgrađeno zemljište* i obratno.

Rezultati su ukazali na jaku korelaciju pozitivnog smjera ($r_s = 0,691$), pri čemu vrijedi – što je veća gustoća stanovništva varaždinskoga kraja u 2021., to je veća prosječna veličina uzoraka tipa *Travnato zemljište*, odnosno na tim područjima su krupniji uzorci ovog tipa krajolika i obratno. Također je utvrđena jaka korelacija pozitivnog smjera ($r_s = 0,714$), pri čemu vrijedi – što je veći indeks promjene broja stanovnika (1981. – 2021.), to je veća prosječna površina uzoraka tipa *Vodno područje* i obratno.

⁵ Korelacijska veza nije utvrđena samo između varijabli Broj stanovnika u 2021. i Prosječna površina uzoraka tipa *Travnato zemljište* ($r_s = 0,000$)

Rezultati su pokazali da postoje dvije jake korelacije negativnog smjera koje se odnose na obilježja tipa *Grmlje/sukcesija šume*. Time je utvrđeno da je povećanjem indeksa promjene broja stanovnika 1981. – 2021. manja površina tipa *Grmlje/sukcesija šume* ($r_s = -0,617$), i obratno. Također, jaka korelacija negativnog smjera ($r_s = -0,544$) ukazuje na to da se povećanjem gustoće stanovništva smanjuje prosječna površina uzoraka tipa *Grmlje/sukcesija šume* i obratno.

4. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Vrlo važan čimbenik dugoročno uravnoteženog društveno-gospodarskog razvitka nekog područja je stanovništvo (Spevec, 2011), a u ovom je radu u kontekstu analize krajolika varaždinskoga kraja analizirana povezanost odabranih demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja. U ovom su radu analizirani rezultati popisa stanovništva varaždinskoga kraja u cjelini, pri čemu je od 1981. do 2001. godine svakim popisom zabilježen kontinuiran porast broja stanovnika, dok je u posljednja dva popisa zabilježen pad broja stanovnika. Kao rezultat navedenog utvrđeno je da je u posljednjih četrdeset godina ukupan broj stanovnika varaždinskoga kraja smanjen za 4446 stanovnika – sa 90.729 stanovnika (1981.) na 86.283 (2021.), što je indeks promjene 95,10. U radu se došlo do zaključka da je takvo kretanje stanovništva varaždinskoga kraja zapravo odraz kretanja stanovništva grada Varaždina. Naime, više od polovice (50,99%, 2021. godine) stanovništva varaždinskoga kraja odnosi se na stanovništvo grada Varaždina, gdje je utvrđeno kretanje broja stanovnika, kao i kod varaždinskoga kraja u cjelini – kontinuiran porast broja stanovnika od 1981. do 2001., a sljedećim popisima pad broja stanovnika. Ostalih deset jedinica lokalne samouprave imaju višestruko puta manje stanovnika nego grad Varaždin i time imaju manji utjecaj na kretanje varaždinskoga kraja u cjelini, a u posljednjih četrdeset godina je šest općina imalo pad broja stanovnika, dok ih je četiri imalo porast. Analiza kretanja broja stanovnika na razini naselja u promatranom razdoblju (1981. – 2021.) pokazala je da su naselja s najvećim smanjenjem broja stanovnika smještena na rubnim dijelovima pripadajućih jedinica lokalne samouprave, što je sličnost i s ostalim dijelovima Republike Hrvatske (npr. srednja Lika, Jovanić, 2017). S druge strane, naselja s najvećim povećanjem broja stanovnika na području varaždinskoga kraja nisu ujedno i sjedišta jedinica lokalnih samouprava, nego su ta naselja prostorno smještena na cijelom području varaždinskoga kraja. To nije zajedničko s ostalim dijelovima Republike Hrvatske, gdje upravo sjedišta imaju najveće povećanje broja stanovnika (na primjer, Krapinsko-zagorska županija (Spevec, 2011), srednja Lika (Jovanić, 2017) i dr.), ali niti s varaždinskim krajem za razdoblje 1948. – 2001. kada su gotovo sva sjedišta jedinica lokalne samouprave imala veći porast broja stanovnika u odnosu na prosječni porast Varaždinske županije (Spevec, 2011). S obzirom na to da je kod jedinog naselja gradskog tipa, Varaždina, od 1981. do 2021. zabilježen pad broja stanovnika, dok je u okolnim naseljima zabilježen porast broja stanovnika, u radu se došlo do zaključka kako je riječ o procesu suburbanizacije.

Korelacijskom analizom demografskih obilježja te varijabli obilježja tipova i uzoraka krajolika utvrđena je povezanost gotovo svih promatranih parova varijabli, što znači da gotovo sva promatrana obilježja stanovništva imaju utjecaj na obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja. S obzirom na to da je u posljednjem međupopisnom razdoblju (2011. – 2021.) kod svih jedinica lokalne samouprave utvrđen pad broja stanovnika te da je od 1981. do 2021. utvrđen pad broja stanovnika kod većeg broja (46) naselja nego s porastom broja stanovnika (39 naselja), može se zaključiti da će se, ako ne dođe do nekih značajnih promjena na području varaždinskoga kraja, depopulacija nastaviti. Rezultate dobivene u ovom istraživanju potrebno je uzeti u obzir pri prostornom planiranju (na primjer, u prostornim planovima, procjenama utjecaja na okoliš i sl.), osobito kada se kod velike većine naselja varaždinskoga kraja može očekivati nastavak utvrđenih demografskih procesa. Naime, kako je u radu utvrđena povezanost demografskih obilježja te obilježja tipova i uzoraka krajolika varaždinskoga kraja, smanjivanje broja stanovnika utjecat će i na razvoj obilježja tipova i uzoraka krajolika. Tako će smanjivanjem stanovnika doći do okrupnjavanja uzoraka tipa krajolika *Grmlje/sukcesija šume*, sukladno u radu utvrđenoj potpunoj korelaciji negativnog smjera ($r_s = -0,828$) te će doći i do povećanja površine tog tipa krajolika sukladno u radu utvrđenoj jakoj korelaciji negativnog smjera ($r_s = -0,617$). Smanjivanjem gustoće stanovništva nastavit će se smanjivati prosječna površina uzoraka tipa *Grmlje/sukcesija*

šume (vrijednost korelacije $r_s = -0,544$) te će doći do smanjivanja prosječne veličine uzoraka tipa *Travnato zemljište* ($r_s = 0,691$). S druge strane, na područjima u kojima dođe do povećanja broja stanovnika i gustoće stanovništva doći će do povećanja površine tipa *Izgrađeno zemljište* ($r_s = 0,713$), a s povećanjem broja stanovnika povećat će se prosječna površina uzoraka tipa ($r_s = 0,581$).

LITERATURA

1. Cvitanović, M., 2014: Promjene zemljišnog pokrova i načina korištenja zemljišta u Krapinsko-zagorskoj županiji od 1978. do 2011., Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb
2. Čuka, A., 2010: Preobrazba dugotočnog krajolika kao odraz suvremenih sociogeografskih procesa, Doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar
3. Dumbović Bilušić, B., 2015: Krajolik kao kulturno naslijeđe: metode prepoznavanja, vrjednovanja i zaštite kulturnih krajolika Hrvatske, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Zagreb
4. Faivre, S., Pahernik, M., 2007: Structural influences on the spatial distribution of dolines, Island of Brač, Croatia, *Zeitschrift für Geomorphologie*, vol. 51, br. (4), str. 487 – 503.
5. Fuerst-Bjeliš, B., Lozić, S., Perica, D., 2001: Man and the environment in the central Velebit area – Baške Oštarije and surroundings, *Acta geographica Croatica* 35 (1), 111 – 132.
6. Fuerst-Bjeliš, B., 2003: Reading the Venetian Cadastral Record: An Evidence for the Environment, Population and Cultural Landscape of the 18th Century Dalmatia, *Hrvatski geografski glasnik* 65 (1), 47 – 62.
7. Hamzić, M., 2020: Promjene naseljenosti otoka Krka, *Pilar*, vol. 14, br. 27 (1) – 28 (2), str. 139–160
8. Hamzić, M., Fuerst-Bjeliš, B., Pahernik, M., 2020: Strukturna obilježja uzoraka krajolika Srednje Like – primjena prostorne i regresijske analize, *Kartografija i geoinformacije*, vol. 34, br. 19, str. 14–39. DOI: 10.32909/kg.20.35.1
9. Jovanić, M., 2017: GIS analiza i razvojna tipologija krajolika Srednje Like, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb
10. Lajić, I., Nejašmić, I., 1994: Metodološke osobitosti demografskog istraživanja hrvatskog otočja, *Društvena istraživanja* vol. 3, br. 4-5, str. 381–396
11. Lajić, I., Mišetić, R., 2006: Otočni logaritam, aktualno stanje i suvremeni demografski procesi na jadranskim otocima, *Institut za migracije i narodnosti, Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka*, Zagreb
12. Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme* vol. 29, br. 2, str. 169–199. DOI:10.11567/met.29.2.3
13. Lukić, A., 2012: Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, *Meridijani*, Samobor.
14. Nejašmić, I., 1991: Depopulacija u Hrvatskoj – korijeni, stanje, izgledi, *Globus*, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
15. Pahernik, M., 2000: Prostorni raspored i gustoća ponikava SZ dijela Velike Kapele – rezultati računalne analize susjedstva, *Geoadria*, vol. 5, str. 105 – 120.
16. Pokos, N., 2003: Metodološke promjene u popisima stanovništva, *Hrvatska revija*, vol. 3, br. 1, str. 29–35
17. Spevec, D., 2011: Prostorne značajke demografskih resursa i potencijala Krapinsko-zagorske, Varaždinske i Međimurske županije, *Hrvatsko geografsko društvo*, Zagreb
18. Šošić, I., Serdar, V., 2002: *Uvod u statistiku*, Školska knjiga, Zagreb
19. Turk, I., 2021: Žumberak: Demografska problematika i mogućnost revitalizacije, *Institut društvenih znanosti Ivo Pilar*, Zagreb

PODACI

1. Baza podataka: Digitalni atlas Republike Hrvatske (DARH), Državna geodetska uprava
2. Baza podataka: Središnji registar prostornih jedinica (SRPJ), Državna geodetska uprava
3. DZS (2022a): Državni zavod za statistiku: Naselje i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.–2001., u: www.dzs.hr. (Pristupljeno 20.9.2022.)
4. DZS (2022b): Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., u: www.dzs.hr. (Pristupljeno 20.9.2022.)
5. DZS (2022c): Državni zavod za statistiku: Prvi rezultati Popisa 2021., u: www.dzs.hr. (Pristupljeno 20.9.2022.)

SUMMARY

The main purpose of this paper is to analyze the connection between selected demographic characteristics and characteristics of landscape types and patterns in the Varaždin region. The approach of defining landscape types and patterns was used, which implies the use of land cover/land use data, i.e. the Corine Land Cover database for the year 2018 (CLC 2018), while from the demographic data, census data from all population censuses in the period 1981 – 2021 were analyzed. The correlation analysis of this work was carried out using Spearman's rank correlation coefficient, which is included in the computer program IBM SPSS Statistics version 20. The cartographic representations used enabled better spatial analysis, and were made using the basic software package ArcGIS Desktop version 10.0 from ESRI.

The results showed that in the last three intercensal periods, a decrease in the total number of inhabitants of the Varaždin region as a whole was recorded, and in the last intercensal period, a decrease in the number of inhabitants was determined in all local self-government units. At the settlement level, for the period 1981 - 2021, there were more settlements with a decrease in the number of inhabitants (46) than with an increase in the number of inhabitants (39), whereby more centers of local self-government units had a decrease in the number of inhabitants (6), while a smaller number of centers had an increase in the number of inhabitants (5). Variables of demographic characteristics were put into a correlation relationship: index of change in the number of inhabitants in the period 1981 - 2021; number of inhabitants in 2021; population density in 2021, and regarding the variables of characteristics of landscape types and patterns, the following were entered separately for each landscape type in 2018: shares of the area of landscape types within the LGU; average area of samples of landscape types (in km²). Correlation analysis established the connection of almost all observed pairs of variables.

ANALIZA UTJECAJA INTRAPERSONALNE KOMUNIKACIJE NA EMOCIJE STUDENATA SVEUČILIŠTA SJEVER PUTEM UPITNIKA EMOCIONALNE REGULACIJE I KONTROLE (ERIK)

ANALYSIS OF THE INTRAPERSONAL COMMUNICATION INFLUENCE ON UNIVERSITY NORTH STUDENTS' EMOTIONS THROUGH EMOTIONAL REGULATIONS AND CONTROLS QUESTIONNAIRE (ERIK)

Monika BLAŽON

Sveučilište Sjever

Trg dr. Žarka Dolinara 1, Koprivnica

mbalzon@unin.hr

Received / Primljeno: 3. 4. 2023.

Accepted / Prihvaćeno: 12. 5. 2023.

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

UDK / UDC: 316.77-057.875(497.525.1+497.523)“20”
159.942+165.321

Damira KEČEK

Sveučilište Sjever

Trg dr. Žarka Dolinara 1, Koprivnica

dkecek@unin.hr

Antonija MANDIĆ

Sveučilište Sjever

Trg dr. Žarka Dolinara 1, Koprivnica

amandic@unin.hr

SAŽETAK

U informacijskom vremenu nemoguće je ne komunicirati. Informacije kao proizvod komuniciranja nedjeljiv su dio cijelog procesa. Upravo su komunikacija i prijenos informacija predmet brojnih istraživanja. Vještina komuniciranja i ovladavanja emocionalnim elementima ključni su parametri za postizanje uspjeha u akademskom kontekstu. Studenti kao populacija iznimno su izloženi afektivnim elementima koji, osim što utječu na akademski uspjeh, utječu i na sve komunikacijske aspekte ključne za uspješno izvršavanje zadatka. Cilj ovog istraživanja jest raspoznati razinu emocionalne regulacije i kontrole studenata Sveučilišta Sjever te ispitati postoji li razlika u emocionalnoj regulaciji i kontroli studenata s obzirom na znanstveno područje, razinu studija, spol i dob. Istraživanje je specifično jer je ograničeno na geografski prostor koji obuhvaća dva sveučilišna grada Koprivnicu i Varaždin te je nastalo kao dio diplomskog istraživanja. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja može se zaključiti kako većina studenata Sveučilišta Sjever dobro razumije, izražava i upravlja svojim emocijama te da njihove emocije i raspoloženja imaju velik utjecaj na njihovo mišljenje i pamćenje. Emocionalna regulacija i kontrola ispitanika razlikuje se s obzirom na spol, dok razlika s obzirom na znanstveno područje, razinu studija i dob ne postoji.

Ključne riječi: komunikacija, intrapersonalna komunikacija, razmišljanje, emocije

Key words: communication, intrapersonal communication, thought processes, emotions

UVOD

Ljudi posjeduju prirodnu predispoziciju komuniciranja jedni s drugima i stvaraju socijalne interakcije. Komunicirati se može na razne načine, a time se izražavaju osobne želje, ideje i osjećaji te različite fizičke, emocionalne i psihološke potrebe. U ljudskoj je prirodi da se svakodnevno komunicira s drugima i da se stvaraju socijalne interakcije. Postoji mnogo različitih definicija komunikacije. Brojni teoretičari kao što su Herbert Marshall McLuhan u djelu *Razumijevanje medija*, Emory Griffin u djelu *A first look at communication theory* te H. Lasswell u djelu *The Structure and Function of Communication in Society* dali su svoje definicije, a jedna od njih je ona koja komunikaciju definira kao razmjenu informacija. Prema Elezović (1992) komunikacija kao pojam u društvenim znanostima označava sveukupnost različitih oblika veza i dodira između pripadnika društva.

Prema Vregu (1998) osobno intrapersonalno komuniciranje događa se u čovjekovoj nutrini kao procesi u mozgu. Interni dijalog kao unutarnji govor obično označava tišinu, mentalni govor, uzbuđenje kada se pomisli na nešto, plan ili rješavanje problema u mislima. Interpersonalna komunikacija je ona koja uključuje minimalno dva sudionika, govornika i sugovornika. Odvija se putem nekog određenog komunikacijskog kanala, ima svoj cilj te povratnu informaciju sugovornika, odnosno primatelja poruke. Može se promatrati i kao proces koji se sastoji od izvora (pošiljatelj poruke), sadržaja poruke, određenog kanala kojim poruka putuje, primatelja te od povratne veze ili reakcije na primljenu poruku. Stupanj kojim osoba ovlada komunikacijom u vanjskom svijetu odredit će stupanj uspjeha kod drugih ljudi – osobni, emocionalni, socijalni i financijski. Stupanj uspjeha koji osoba iskusi u sebi – sreća, radost, oduševljenje, ljubav ili bilo što drugo – neposredan je rezultat načina na koji osoba komunicira sama sa sobom.

U informacijskom vremenu nemoguće je ne komunicirati. Informacije kao proizvod komuniciranja nedjeljiv su dio cijelog procesa. Upravo su komunikacija i prijenos informacija predmet brojnih istraživanja. Vještina komuniciranja i ovladavanja emocionalnim elementima ključni su parametri za postizanje uspjeha u akademskom kontekstu. Studenti kao populacija iznimno su izloženi afektivnim elementima koji, osim što utječu na akademski uspjeh, utječu i na sve komunikacijske aspekte ključne za uspješno izvršavanje zadatka. Kvaliteta života ne ovisi samo o onome što se osobi događa, nego i o onome što čini u vezi s time. Osoba sama određuje kako će se osjećati i djelovati. Ne može se komunicirati s drugima a da se prethodno ne komunicira sa sami sa sobom. Komunikacija ima svoju osnovu u intrapersonalnoj komunikaciji.

Komuniciranjem sami sa sobom ili s nekim javljaju se neke pozitivne ili negativne emocije. One se ne događaju slučajno, nego ih osoba stvara sama. Emocionalna inteligencija je sposobnost pojedinca da prepozna osjećaje, svoje i tuđe, te da ih može jasno identificirati, razumjeti i kontrolirati. »Emocionalna inteligencija je bitan faktor samomotiviranja, motivacije drugih, uspješne komunikacije, stvaranja pozitivnog ozračja u međuljudskim odnosima te prepoznavanja situacija i trenutaka koji su ključni za vlastiti napredak i razvoj.« (Takšić, 2006) Kako se mijenja odnos neke osobe prema drugoj osobi ili objektu, mijenja se i njezina emocija prema toj osobi ili objektu. Bilo da su ti odnosi stvarni, pohranjeni u sjećanju ili zamišljeni, popraćeni su osjetnim signalima koje nazivamo emocijama. Sa stajališta emocionalne inteligencije, onaj tko posjeduje takve sposobnosti smatra se dobro prilagođenim i emocionalno vještijim pojedincem, dok onaj tko ih ne posjeduje u dovoljnoj mjeri može biti oštećen u emocionalnom i socijalnom funkcioniranju.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

Kako bi se utvrdila razina emocionalne regulacije i kontrole studenata Sveučilišta Sjever te njezina povezanost sa sociodemografskim osobinama studenata, definirani su sljedeći ciljevi istraživanja:

CILJ 1: Raspoznati razinu emocionalne regulacije i kontrole studenata Sveučilišta Sjever.

CILJ 2: Ispitati postoji li razlika u emocionalnoj regulaciji i kontroli studenata s obzirom na stupanj obrazovanja, studijski smjer, spol i dob.

te su postavljene istraživačke hipoteze:

H1: Specifičnost interesnog područja znanosti utječe i diferencira emocionalnu regulaciju i kontrolu studenata Sveučilišta Sjever

H2: Različite razine studija utječu na emocionalnu regulaciju i kontrolu studenata Sveučilišta Sjever te ih diferenciraju

H3: Dobna razlika utječe na emocionalnu regulaciju i kontrolu studenata Sveučilišta Sjever te ih diferencira

H4: Spolna razlika utječe te diferencira utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje studenata Sveučilišta Sjever.

UZORAK I METODE

Podaci za istraživanje emocionalne regulacije i kontrole prikupljeni su online anketom. U anketnom istraživanju sudjelovalo je 405 studenata preddiplomskih, diplomskih i poslijediplomskih studija Sveučilišta Sjever. U Tablici 1 prikazana je razdioba ispitanika prema spolu, dobnoj skupini, području znanosti i razini studija.

U uzorku su prevladavale studentice. Prva dobna skupina, od 18 do 25 godina, daleko je nadmašila drugu dobnu skupinu koju je činilo samo 14% ispitanika. Istraživanju su se najviše odazvali studenti tehničkog područja znanosti, a najmanje studenti društvenog područja znanosti. Više od 4/5 ispitanika činili su studenti preddiplomskog studija.

U analizi podataka korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Osnovni deskriptivni statistički pokazatelji izračunati su za opis osnovnih značajki podataka u istraživanju. Kolmogorov-Smirnovljevim testom ispitana je distribucija podataka dobivenih istraživanjem. Uočeno je da ona statistički znatno odstupa od normalne razdiobe pa su za ispitivanje statističkih značajnosti razlika između skupina ispitanika korišteni Mann-Whitneyjev i Kruskal-Wallisov test koji pripadaju skupini neparametarskih testova. Test za višestruko uspoređivanje detektirao je uzorke koji se statistički znatno razlikuju. Statistički značajnima smatrane su razlike potvrđene na razini $p < 0.05$.

Tablica 1. Razdioba ispitanika prema spolu, dobi, području znanosti i razini studija

		Broj ispitanika	Postotak
Spol	Muško	186	45,9
	Žensko	219	54,1
Dobna skupina	18 - 25	348	85,9
	26 - 55	57	14,1
Područje znanosti	Društveno	36	8,9
	Tehničko	237	58,5
	Biomedicina i zdravstvo	132	32,6
Razina studija	Preddiplomski	346	85,4
	Diplomski i poslijediplomski	59	14,6

Izvor: Blažon (2022)

UPITNIK EMOCIONALNE REGULACIJE I KONTROLE (ERIK)

Upitnik emocionalne regulacije i kontrole (Takšić, 2002) sastoji se od 20 čestica (faktora) kojima je cilj procjena (negativnih) efekata emocija i raspoloženja na mišljenje, pamćenje i ponašanje, kao i sposobnost emocionalne kontrole (Tablica 2). Čestice se mogu promatrati kroz tri dimenzije: F4 - Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje, F5 - Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje i F6 - Kontrola emocionalnih reakcija. Ispitanici su svoje stavove u ovom dijelu upitnika vrednovali na Likertovoj skali koja se sastojala od pet stupnjeva (1=Uopće ne, 2=Uglavnom ne, 3=Kako kada, 4=Uglavnom da, 5=U potpunosti da).

Tablica 2. Upitnik emocionalne regulacije i kontrole (ERIK)

Čestica(faktor)
F4 Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje
3 Kada me strah nečeg ili nekog, obično ne mogu reći ništa pametno.
4 Kada mi se nešto loše dogodi, osjećam se kao da su mi "sve lađe potonule".

Čestica(faktor)

5 Kad sam lošeg raspoloženja, primjećujem uglavnom loše stvari.

6 Kad sam lošeg raspoloženja, problem mi je riješiti čak i jednostavan zadatak.

7 Kad se jako razbjesnim, kao da mi "padne mrak na oči".

9 Kad se razljutim, slabo primjećujem događaje oko sebe.

10 Kad sam lošeg raspoloženja, čak mi se i mali problem čini nesavladiv.

18 Raspoloženje mi snažno utječe na razmišljanje.

F5 Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje

1 Dobro pamtim situacije u kojima sam bio ljut.

13 Najbolje se sjećam događaja uz koje me vežu negativne emocije.

14 Ne zaboravljam lako ljudima koji su me naljutili ili rastužili.

15 Osobi koja me povrijedila ubuduće prilazim s povećanim oprezom.

17 Posebno dobro se sjećam trenutaka u kojima sam bio žalostan.

19 Teško zaboravljam stvari koje su me uzrujale.

F6 Kontrola emocionalnih reakcija

2 Kada me netko naljuti, odmah i vrlo brzo reagiram.

8 Kad se jako uživim u raspravu, ponekad imam osjećaj da sam u svemu u pravu.

11 Kad sam lošeg raspoloženja, sitne popravke u kući radije ću obaviti drugi put.

12 Moji su osjećaji ponekad izvan moje kontrole.

16 Ozbiljno počnem raditi tek kad mi ostane malo vremena za obavljanje posla.

20 U bijesu i ljutnji izvičem se i na onoga tko mi nije ništa skrivio.

ANALIZA REZULTATA

U sklopu ovog istraživanja za opis osnovnih značajki podataka izračunati su osnovni deskriptivni statistički pokazatelji, dok su sa svrhom ispitivanja statističkih značajnosti razlika između skupina studenata primijenjeni Mann-Whitneyjev i Kruskal-Wallisov test.

U Tablici 3 prikazani su izabrani deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na emocionalnu regulaciju i kontrolu prema području znanosti. Studenti društvenih studija najveći stupanj slaganja prema aritmetičkoj sredini pokazali su na pitanjima broj 1, 14 i 15. Sva pitanja spadaju u kategoriju F5 »Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje«, što pokazuje da studentima društvenih studija emocije i raspoloženja najviše utječu na pamćenje, a manje na mišljenje i kontrolu emocionalnih reakcija. Studenti tehničkih studija najveći stupanj slaganja prema aritmetičkoj sredini pokazali su na pitanjima broj 1 i 15 koja spadaju isto tako u kategoriju F5 »Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje«, što pokazuje da i studentima tehničkih studija emocije i raspoloženja najviše utječu na pamćenje. Studenti biomedicine i zdravstva najveći stupanj slaganja prema aritmetičkoj sredini pokazali su na pitanjima broj 18, 1, 2 i 15. Kruskal-Wallisovim testom testirane su statistički značajne razlike između studenata u pogledu emocionalne regulacije i kontrole s obzirom na područje znanosti te je utvrđeno da specifičnost interesnog područja znanosti ne utječe i ne diferencira emocionalnu regulaciju i kontrolu studenata Sveučilišta Sjever.

Studenti preddiplomskih studija te studenti diplomskih i poslijediplomskih studija najveći su stupanj slaganja prema aritmetičkoj sredini pokazali na pitanju broj 1 i 15 (Tablica 4). Vidljivo je da studenti dobro pamte situacije u kojima su bili ljuti i osobi koja ih je povrijedila ubuduće prilaze s povećanim oprezom. Oba pitanja spadaju u faktor F5 »Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje« iz čega se može zaključiti da kod svih studenata emocije i raspoloženja jako utječu na pamćenje. Prema rezultatima Mann-Whitneyjeva testa može se zaključiti da ne postoji statistički značajna razlika u emocionalnoj regulaciji i kontroli između studenata različitih razina studija na temelju čega se hipoteza H2 odbacuje, tj. različite razine studija ne utječu i ne diferenciraju emocionalnu regulaciju i kontrolu studenata Sveučilišta Sjever.

Tablica 3. Izabrani deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na emocionalne regulacije i kontrole prema području znanosti s rezultatima Kruskal-Wallis testa

Čestica(faktor)	Područje znanosti						Kruskal-Wallis test	
	Društveno		Tehničko		Biomedicina i zdravstvo			
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	H	p
F4 Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje								
3 Kada me strah nečeg ili nekog, obično ne mogu reći ništa pametno.	3,24	3	3,00	3	3,02	3	1,474	0,479
4 Kada mi se nešto loše dogodi, osjećam se kao da su mi "sve lađe potonule".	3,47	3,5	3,18	3	3,27	3	1,991	0,369
5 Kad sam lošeg raspoloženja, primjećujem uglavnom loše stvari.	3,32	3	3,19	3	3,27	3	0,602	0,740
6 Kad sam lošeg raspoloženja, problem mi je riješiti čak i jednostavan zadatak.	2,88	3	3,07	3	3,01	3	0,543	0,762
7 Kad se jako razbjesnim, kao da mi "padne mrak na oči".	3,15	3	2,65	3	3,09	3	12,629	0,002
9 Kad se razljutim, slabo primjećujem događaje oko sebe.	3,00	3	2,73	3	3,01	3	6,278	0,043
10 Kad sam lošeg raspoloženja, čak mi se i mali problem čini nesavladiv.	2,85	3	2,76	3	2,76	3	0,529	0,768
18 Raspoloženje mi snažno utječe na razmišljanje.	3,62	4	3,41	3	3,55	4	1,843	0,398
F5 Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje								
1 Dobro pamtim situacije u kojima sam bio ljut.	3,76	4	3,88	4	4,00	4	1,866	0,393
13 Najbolje se sjećam događaja uz koje me vežu negativne emocije.	2,44	2,5	2,57	2	2,67	3	1,352	0,509
14 Ne zaboravljam lako ljudima koji su me naljutili ili rastužili.	3,62	4	3,06	3	3,34	3	7,278	0,026
15 Osobi koja me povrijedila ubuduće prilazim s povećanim oprezom.	4,18	4	3,72	4	3,98	3	7,319	0,026
17 Posebno dobro se sjećam trenutaka u kojima sam bio žalostan.	3,15	3	2,89	3	3,27	3	9,303	0,009
19 Teško zaboravljam stvari koje su me uzrujale.	3,38	3,5	3,06	3	3,18	3	3,027	0,220
F6 Kontrola emocionalnih reakcija								
2 Kada me netko naljuti, odmah i vrlo brzo reagiram.	3,26	3	3,26	3	3,39	3	1,154	0,562
8 Kad se jako uživim u raspravu, ponekad imam osjećaj da sam u svemu u pravu.	3,18	3	3,04	3	3,30	3	5,001	0,082
11 Kad sam lošeg raspoloženja, sitne popravke u kući radije ću obaviti drugi put.	2,97	3	3,03	3	3,06	3	0,199	0,905
12 Moji su osjećaji ponekad izvan moje kontrole.	2,97	3	2,96	3	3,11	3	1,293	0,524
16 Ozbiljno počnem raditi tek kad mi ostane malo vremena za obavljanje posla.	2,76	3	3,26	3	3,20	3	3,671	0,159
20 U bijesu i ljutnji izvičem se i na onoga tko mi nije ništa skrivio.	2,71	3	2,41	2	2,68	3	5,294	0,071

Tablica 4. Izabrani deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na emocionalne regulacije i kontrole (ERIK) prema razini studija s rezultatima Mann-Whitneyjeva testa

Čestica (faktor)	Razina studija				Mann-Whitneyjev test	
	Preddiplomski		Diplomski i poslijediplomski			
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	Z	p
F4 Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje						
3 Kada me strah nečeg ili nekog, obično ne mogu reći ništa pametno.	2,99	3	3,14	3	-1,069	0,285
4 Kada mi se nešto loše dogodi, osjećam se kao da su mi "sve lađe potonule".	3,18	3	3,43	3	1,750	0,080
5 Kad sam lošeg raspoloženja, primjećujem uglavnom loše stvari.	3,25	3	3,16	3	0,681	0,496
6 Kad sam lošeg raspoloženja, problem mi je riješiti čak i jednostavan zadatak.	3,05	3	2,97	3	-0,483	0,629
7 Kad se jako razbjesnim, kao da mi "padne mrak na oči".	2,81	3	2,95	3	-0,875	0,381
9 Kad se razljutim, slabo primjećujem događaje oko sebe.	2,84	3	2,85	3	0,020	0,984
10 Kad sam lošeg raspoloženja, čak mi se i mali problem čini nesavladiv.	2,74	3	2,87	3	1,037	0,300
18 Raspoloženje mi snažno utječe na razmišljanje.	3,44	3	3,58	4	1,071	0,284
F5 Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje						
1 Dobro pamtim situacije u kojima sam bio ljut.	3,89	4	3,99	4	-0,947	0,345
13 Najbolje se sjećam događaja uz koje me vežu negativne emocije.	2,66	3	2,33	2	2,167	0,030
14 Ne zaboravljam lako ljudima koji su me naljutili ili rastužili.	3,19	3	3,26	3	0,564	0,573
15 Osobi koja me povrijedila ubuduće prilazim s povećanim oprezom.	3,81	4	3,97	4	-1,029	0,303
17 Posebno dobro se sjećam trenutaka u kojima sam bio žalostan.	3,07	3	2,94	3	0,921	0,357
19 Teško zaboravljam stvari koje su me uzrujale.	3,13	3	3,13	3	-0,193	0,847
F6 Kontrola emocionalnih reakcija						
2 Kada me netko naljuti, odmah i vrlo brzo reagiram.	3,29	3	3,34	3	0,555	0,579
8 Kad se jako uživim u raspravu, ponekad imam osjećaj da sam u svemu u pravu.	3,14	3	3,15	3	0,044	0,965
11 Kad sam lošeg raspoloženja, sitne popravke u kući radije ću obaviti drugi put.	3,04	3	3,01	3	0,167	0,867
12 Moji su osjećaji ponekad izvan moje kontrole.	3,01	3	3,00	3	-0,070	0,944
16 Ozbiljno počnem raditi tek kad mi ostane malo vremena za obavljanje posla.	3,23	3	3,08	3	-0,795	0,427
20 U bijesu i ljutnji izvičem se i na onoga tko mi nije ništa skrivio.	2,49	2	2,66	3	1,471	0,141

Tablica 5. Izabrani deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na emocionalne regulacije i kontrole (ERIK) prema starosti s rezultatima Mann-Whitneyjeva testa

Čestica (faktor)	Dobne skupine				Mann-Whitneyjev test	
	18 - 25		26 - 55		Z	p
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan		
F4 Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje						
3 Kada me strah nečeg ili nekog, obično ne mogu reći ništa pametno.	2,98	3	3,28	3	-1,899	0,058
4 Kada mi se nešto loše dogodi, osjećam se kao da su mi "sve lađe potonule".	3,22	3	3,32	3	0,538	0,591
5 Kad sam lošeg raspoloženja, primjećujem uglavnom loše stvari.	3,26	3	3,07	3	1,044	0,297
6 Kad sam lošeg raspoloženja, problem mi je riješiti čak i jednostavan zadatak.	3,06	3	2,86	3	-0,952	0,341
7 Kad se jako razbjesnim, kao da mi "padne mrak na oči".	2,80	3	3,05	3	-1,463	0,144
9 Kad se razljutim, slabo primjećujem događaje oko sebe.	2,82	3	3,00	3	-1,184	0,237
10 Kad sam lošeg raspoloženja, čak mi se i mali problem čini nesavladiv.	2,77	3	2,72	3	-0,078	0,938
18 Raspoloženje mi snažno utječe na razmišljanje.	3,46	3	3,54	4	0,493	0,622
F5 Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje						
1 Dobro pamtim situacije u kojima sam bio ljut.	3,92	4	3,86	4	0,811	0,417
13 Najbolje se sjećam događaja uz koje me vežu negativne emocije.	2,62	3	2,44	2	0,927	0,354
14 Ne zaboravljam lako ljudima koji su me naljutili ili rastužili.	3,18	3	3,35	3	0,883	0,377
15 Osobi koja me povrijedila ubuduće prilazim s povećanim oprezom.	3,84	4	3,88	4	0,040	0,968
17 Posebno dobro se sjećam trenutaka u kojima sam bio žalostan.	3,03	3	3,07	3	-0,184	0,854
19 Teško zaboravljam stvari koje su me uzrujale.	3,13	3	3,14	3	-0,171	0,865
F6 Kontrola emocionalnih reakcija						
2 Kada me netko naljuti, odmah i vrlo brzo reagiram.	3,29	3	3,39	3	0,614	0,539
8 Kad se jako uživim u raspravu, ponekad imam osjećaj da sam u svemu u pravu.	3,15	3	3,07	3	-0,382	0,703
11 Kad sam lošeg raspoloženja, sitne popravke u kući radije ću obaviti drugi put.	3,05	3	2,96	3	0,503	0,615
12 Moji su osjećaji ponekad izvan moje kontrole.	3,05	3	2,77	3	-1,478	0,139
16 Ozbiljno počnem raditi tek kad mi ostane malo vremena za obavljanje posla.	3,26	3	2,84	3	-2,038	0,042
20 U bijesu i ljutnji izvičem se i na onoga tko mi nije ništa skrivio.	2,52	2	2,54	3	0,378	0,706

Studenti obje dobne skupine su najveći stupanj slaganja prema aritmetičkoj sredini pokazali na pitanju broj 1 i 15 (Tablica 5). Može se zaključiti da bez obzira na dob studenata njihove emocije i raspoloženja najviše utječu na njihovo pamćenje. Što se tiče kontrole emocionalnih reakcija i utjecaja emocija i raspoloženja na mišljenje, i kod jednih i kod drugih zabilježene su niže vrijednosti medijana. Prema rezultatima Mann-Whitneyjeva testa nema statistički značajnih razlika s obzirom na dob ispitanika pa se hipoteza H3 odbacuje. Bez obzira na godine studenti su vrlo slično odgovorili na sva pitanja.

Prema aritmetičkoj sredini najveći stupanj slaganja studenti su iskazali u pitanju 1, a studentice u pitanju 15 (Tablica 6). Studentice se uglavnom slažu da osobi koja ih je povrijedila ubuduće prilaze s povećanim oprezom, dok studenti dobro pamte situacije u kojima su bili ljuti. Kod studenata prosječna ocjena je veća od 4 samo kod pitanja broj 1 i 15, dok je kod studentica ocjena veća od 4 kod pitanja 1, 4 i 18. Najmanja prosječna ocjena zabilježena je kod studentica na pitanju broj 13, a kod studenata na pitanju broj 20. Studentice se ne sjećaju najbolje događaja uz koji ih vežu negativne emocije, dok se studenti uglavnom ne slažu s tvrdnjom da se u bijesu i ljutnji izviču na onoga tko im nije ništa skrivio. Manje vrijednosti medijana zabilježene su kod studenata. Analiza rezultata izabranih deskriptivnih statističkih pokazatelja i rezultata Mann-Whitneyjeva testa ide u prilog hipotezi da spolna razlika utječe i diferencira utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje studenata Sveučilišta Sjever.

Tablica 6. Izabrani deskriptivni statistički pokazatelji koji se odnose na emocionalne regulacije i kontrole (ERIK) prema spolu s rezultatima Mann-Whitneyjeva testa

Čestica (faktor)	Spol				Mann-Whitneyjev test	
	Ženski		Muški			
	Aritmetička sredina	Medijan	Aritmetička sredina	Medijan	Z	p
F4 Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje						
3 Kada me strah nečeg ili nekog, obično ne mogu reći ništa pametno.	3,35	3	2,64	3	6,399	0,000
4 Kada mi se nešto loše dogodi, osjećam se kao da su mi "sve lađe potonule".	3,54	4	2,87	3	-5,579	0,000
5 Kad sam lošeg raspoloženja, primjećujem uglavnom loše stvari.	3,40	3	3,03	3	2,983	0,003
6 Kad sam lošeg raspoloženja, problem mi je riješiti čak i jednostavan zadatak.	3,23	3	2,79	3	-3,606	0,000
7 Kad se jako razbjesnim, kao da mi "padne mrak na oči".	3,05	3	2,59	3	3,657	0,000
9 Kad se razljutim, slabo primjećujem događaje oko sebe.	2,93	3	2,74	3	1,642	0,101
10 Kad sam lošeg raspoloženja, čak mi se i mali problem čini nesavladiv.	3,06	3	2,42	2	-5,393	0,000
18 Raspoloženje mi snažno utječe na razmišljanje.	3,71	4	3,18	3	-4,783	0,000
F5 Utjecaj emocija i raspoloženja na pamćenje						
1 Dobro pamtim situacije u kojima sam bio ljut.	3,97	4	3,83	4	1,407	0,159
13 Najbolje se sjećam događaja uz koje me vežu negativne emocije.	2,65	3	2,52	2	1,092	0,275
14 Ne zaboravljam lako ljudima koji su me naljutili ili rastužili.	3,32	3	3,06	3	-1,977	0,048
15 Osobi koja me povrijedila ubuduće prilazim s povećanim oprezom.	4,08	4	3,57	4	4,490	0,000
17 Posebno dobro se sjećam trenutaka u kojima sam bio žalostan.	3,26	3	2,78	3	4,271	0,000
19 Teško zaboravljam stvari koje su me uzrujale.	3,26	3	2,98	3	2,405	0,016
F6 Kontrola emocionalnih reakcija						
2 Kada me netko naljuti, odmah i vrlo brzo reagiram.	3,41	3	3,17	3	-2,016	0,044
8 Kad se jako uživim u raspravu, ponekad imam osjećaj da sam u svemu u pravu.	3,26	3	2,99	3	-2,389	0,017
11 Kad sam lošeg raspoloženja, sitne popravke u kući radije ću obaviti drugi put.	3,17	3	2,88	3	2,378	0,017
12 Moji su osjećaji ponekad izvan moje kontrole.	3,29	3	2,68	3	-4,929	0,000
16 Ozbiljno počnem raditi tek kad mi ostane malo vremena za obavljanje posla.	3,10	3	3,33	3	1,706	0,088
20 U bijesu i ljutnji izvičem se i na onoga tko mi nije ništa skrivio.	2,77	3	2,24	2	-4,025	0,000

ZAKLJUČAK

Sposobnost preciznog i jasnog komuniciranja od iznimne je važnosti u svim socijalnim situacijama. Komunikacija i afektivni elementi od iznimne su važnosti kod studentske populacije. Upravo su komunikacija i utjecaj emocija te vlastita samoprocjena element uspjeha.

Prema rezultatima istraživanja može se zaključiti da većina ispitanika prepoznaje svoje emocije te ih dobro kontrolira i regulira te da njihove emocije i raspoloženja imaju velik utjecaj na njihovo mišljenje i pamćenje. Također, može se zaključiti kako se razlikuju emocionalne regulacije i kontrole s obzirom na spol, dok su s obzirom na razinu studija, područje znanosti i dob relativno slične. Utjecaj emocija i raspoloženja na mišljenje ispitanice ženskog spola su ocijenile višim ocjenama te se može zaključiti da kod žena emocije i raspoloženja imaju veći utjecaj na mišljenje nego kod muškaraca. Kako se od žena očekuje da pokazuju više emocija, pogotovo pozitivnih emocija kao što su sreća, empatija i naklonost te emocija kao što su tuga, strah, sram i krivnja (Chaplin, 2015), ta su pravila iskazivanja konzistentna s rodnim ulogama i stereotipovima za žene da budu više orijentirane na veze, njeugujuće i susretljive nego što su muškarci (Zahn-Waxler, Cole i Barrett, 1991).

Ovim istraživanjem djelomično je osviješteno ovo, još ne do kraja istraženo područje ljudske prirode te je pokazano da je intrapersonalna komunikacija uvjet za emocionalno izražavanje. Komuniciranje je vještina, a ne sposobnost pa je razvoj podučavanja studenata o komunikacijskim vještinama i njihovu utjecaju na emocije neupitan. Za buduća istraživanja planira se proširiti provedeno istraživanje koje će obuhvatiti i druga sveučilišta u Republici Hrvatskoj radi što boljeg raspoznavanja emocionalnih vještina i kompetentnosti studenata.

LITERATURA

1. Blažon, M. (2022). Utjecaj intrapersonalne komunikacije na emocije studenata Sveučilišta Sjever. Diplomski rad. Sveučilište Sjever.
2. Chaplin, T. (2015). Gender and Emotion Expression: A Developmental Contextual Perspective. *Emotion Review* 7(1), 14-21.
3. Elezović, S., Povijesni razvoj komuniciranja, 1992.
4. Jurković, Zvonimir. »Važnost komunikacije u funkcioniranju organizacije«. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues* 25.2 (2012): 387-399.
5. Lasswell, Harold D. The structure and function of communication in society In Schramm, W. & Roberts, D. F. (1971). *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press, pp. 84-99. Original published in Lyman Bryson (1948) (ed.) *The Communication of Ideas*. New York: The Institute for Religious and Social Studies.
6. McLuhan, Marshall. Razumijevanje medija. (Understanding Media, 1964) Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga, 2008.
7. LeBoutillier, Megan. »Ne« je potpun odgovor, V.B.Z., Zagreb, 1998.
8. Mejovšek, Milko (2013). Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima, Jastrebarsko : Naklada Slap, 2003
9. Takšić, Vladimir. Upitnici emocionalne inteligencije (kompetentnosti) UEK // Zbirka psihologijskih skala i upitnika / Lacković-Grgin, Katica ; Proroković, Ana ; Čubela, Vera i Penezić, Zvezdan Penezić (ur.)
10. Vreg, France (1998). Humana komunikologija. Etološki vidici komuniciranja, ponašanja, djelovanja i opstanka živih bića, Hrvatsko komunikološko društvo i Nonacom, Zagreb, str. 33
11. Zahn-Waxler, C., Cole, P. M. i Barrett, K. C. (1991). Guilt and empathy: Sex differences and implications for the development of depression. U J. Garber i K. A. Dodge (Ur.), *The development of emotion regulation and dysregulation* (str. 243–272). Cambridge, UK: Cambridge University Press

SUMMARY

In the information age, it is impossible not to communicate. Information as a product of communication is an indivisible part of the whole process. Communication and information transfer are the subject of numerous researches. The skill of communicating and mastering emotional elements are key parameters for achieving success in an academic context. Students as a population are extremely exposed to affective elements that, in addition to affecting academic success, also affect all communication aspects that are crucial for the successful completion of the task. The aim of this research is to identify the level of emotional regulation and control of students at the University of the North and to examine whether there is a difference in emotional regulation and control of students with regard to scientific field, level of study, gender and age. The research is specific because it is limited to the geographical area that includes the two university towns of Koprivnica and Varaždin and was created as part of the graduate research. Based on the obtained research results, it can be concluded that most students of the University of the North understand, express and manage their emotions well, and that their emotions and moods have a great influence on their thinking and memory. The emotional regulation and control of the respondents differs with regard to gender, while there is no difference with regard to the scientific field, level of study and age.

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

PETAR PUHMAJER: BAROKNE PALAČE U VARAŽDINU – REPREZENTATIVNA STAMBENA I JAVNA ARHITEKTURA 17. I 18. STOLJEĆA, ARTREZOR NAKLADA I INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI, ZAGREB, 2022., STR. 340

Autor knjige dr. sc. Petar Puhmajer, zaposlen kao konzervator savjetnik u Hrvatskom restauratorskom zavodu, diplomirao je povijest umjetnosti i engleski jezik na Filozofskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu 2002. godine, na kojem je 2012. godine doktorirao na temu baroknih palača u Varaždinu. Ova raskošna znanstvena monografija, objavljena točno deset godina nakon njegove disertacije, sukus je njegova znanstvenog rada, ali je i nadograđena autorovim novim spoznajama te raskošnim fotografskim materijalom i drugim slikovnim priložima. Iako je Varaždin poznat kao jedan od najljepših baroknih gradova Hrvatske, njegove barokne palače dosad nisu bile cjelovito obrađivane. Toga zahtjevnog zadatka prihvatio se povjesničar umjetnosti i konzervator specijaliziran za baroknu profanu arhitekturu Petar Puhmajer – naglašava u predgovoru urednica knjige dr. sc. Katarina Horvat-Levaj.

Varaždin je izniknuo iz tkiva srednjovjekovnoga grada, u 16. stoljeću dobiva novi izgled gradnjom renesansnih fortifikacija, ali preobrazba grada postupno se događa upravo tijekom dvaju baroknih stoljeća - 17. i 18. stoljeća. Vrijeme kada su Varaždin zbog načina života i raskoši koja je vladala gradom nazvali »malim Bečem«, bilo je nakon reformi apsolutističkog režima Marije Terezije, poslije 1755. godine. Tada je Varaždin nakon ustoličenja njezina miljenika, bana Franje Nadasdyja 1756. godine postao sjedište važnih institucija Banske Hrvatske: tu se on nastanio kao ban, tu je zasjedao Sabor, tu je bilo sjedište Banskoga suda i Hrvatskoga kraljevskog vijeća. Varaždin je tada bio glavni grad Hrvatske ili, točnije, tadašnje Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Brojne hrvatske velikaške obitelji poput Draškovića, Keglevića, Patačića, Sermagea, Batthyánya i Erdődyja sredinom 18. stoljeća dolaze u Varaždin graditi svoje barokne palače. U Varaždin se tada sele i zagrebački biskup i kaptol, svećenstvo i druge svjetovne institucije pa je prva šteta što je sav taj barokni uzlet, preobražaj i sjaj samo dvadeset godina poslije, 1776. godine, naprasno prekinuo katastrofalan požar nakon kojeg sve institucije i moćnici odlaze u Zagreb.

Srećom, danas mahom obnovljene plemićke i građanske barokne palače koje čine jedinstven graditeljski korpus unutar stare gradske jezgre zorno svjedoče o tom sjajnom baroknom razdoblju varaždinske povijesti. Njih dvadesetak, nastalih ponajviše u drugoj polovici 18. stoljeća, u ovom su izdanju temeljito i sustavno obrađene.

Velika je vrijednost knjige što je njezin autor Petar Puhmajer nastanak palača i njihova stilska obilježja analizirao u srednjoeuropskom kontekstu svjetovne arhitekture šireg područja nekadašnje Habsburške Monarhije, ponajprije Beča, te osobito Štajerske i Donje Štajerske (koja danas pripada Sloveniji), koja je imala presudan utjecaj na arhitekturu varaždinskih palača. Uz povijesni i urbanistički kontekst te uvid u naručitelje, autor donosi temeljite analize prostorne organizacije jednokrlnih i višekrlnih palača, stilsko-tipološke analize i elemente oblikovanja pročelja i unutrašnjeg uređenja, kontekst stambene i javne arhitekture te dvoraca kontinentalne Hrvatske. Bavi se i novim atribucijama uz već otprije poznate projektante i graditelje palača.

Shodno tome, monografija je podijeljena u dvije osnovna dijela. U prvom dijelu knjige analizira se varaždinska barokna profana arhitektura u europskom i hrvatskom kontekstu razdijeljen u nekoliko razlikovnih cjelina. Nakon uvoda nižu se poglavlja: »Ishodišta«, »Povijesni okvir«, »Urbanistički aspekti«, »Prostorna organizacija«, »Pročelja«, »Unutrašnje uređenje«, »Kontekst svjetovne arhitekture kontinentalne Hrvatske«, »Arhitekti i graditelj«. Slijedi zaključak prvog dijela knjige, a drugi dio donosi iscrpan katalog 19 varaždinskih palača (uključujući i dvije srušene). Uz razrađene opise, katalog je

upotpunjen brojnim fotografijama, nacrtima, tlocrtima i povijesnim ilustracijama pa se taj dio knjige doima poput knjige u knjizi. Obradene su: 1. Biskupska palača (srušena), 2. Gradska vijećnica, 3. Palača Czindery (srušena), 4. Palača Drašković, 5. Palača Eggersdorfer, 6. Palača Erdődy, 7. Palača Erdődy-Oršić, 8. Palača Herzer, 9. Palača Hinterholzer, 10. Palača Janković, 11. Palača Keglević, 12. Palača Patačić, 13. Palača Patačić-Puttar, 14. Palača Petković, 15. Palača Prašinski-Sermage, 16. Palača Varaždinske županije, 17. Palača Wassermann-Kreuz, 18. Palača Zagrebačkog kaptola i 19. Pavlinski majur. Knjiga završava prilogima: sažetkom na engleskom jeziku, popisom izvora, korištene literature i izvora slikovnih priloga, kratkim životopisom autora, kazalom imena, mjesta i građevina te autorovom zahvalom.

Nakladnici ove vrijedne znanstvene monografije koja rasvjetljava razne aspekte profane arhitekture Varaždina su Institut za povijest umjetnosti i ArTrezor naklada, uz još tri suizdavača: Državni arhiv u Varaždinu, Gradski muzej Varaždin i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti - Zavod za znanstveni rad u Varaždinu. Knjigu su recenzirali akademik Vladimir Marković i dr. sc. Andrej Žmegač, a objavljivanje potpomogli Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Na kraju možemo iskreno čestitati svim akterima koji su pridonijeli da ova raskošna monografija koja tumači i donosi nove spoznaje o najreprezentativnijim baroknim palačama Varaždina ugleda svjetlo dana. Ovo izdanje većeg formata (23 x 30 cm), mekog uveza s klapnama, prepoznat ćete po naslovnici koju krasi fotografija baroknog stubišta jedne od najstarijih varaždinskih palača Prašinski-Sermage u kojoj danas djeluje Galerija starih i novih majstora (u sklopu Gradskog muzeja Varaždina).

Petra SOMEK

SAŠA SENJAN: NAUČI PISATI NEPISMENE – KAMPANJE OPISMENJAVANJA U SJEVERNOJ HRVATSKOJ OD 1945. DO 1952. GODINE, MERIDIJANI, SAMOBOR, 2023. GODINE, STR. 384

Stopa pismenosti u svijetu danas je 87% posto, što znači da je gotovo 9 od 10 osoba diljem svijeta pismeno. No ne tako davne 1820. godine stopa pismenosti iznosila je svega – 12%. U posljednjih 200 godina znatno smo povećali stopu pismenosti, ali još postoje nerazvijene zemlje svijeta u kojima je niska stopa pismenosti, poput Malija (31% pismenih), Južnog Sudana (35% pismenih) ili Afganistana (37% pismenih). (Izvor: World Data).

Za probleme opismenjavanja stanovništva u sjevernoj Hrvatskoj koje je provodila poslijeratna socijalistička Jugoslavija zainteresirao se naš povjesničar Saša Senjan, inače učitelj povijesti u Osnovnoj školi Đurđevac. O toj temi napisao je doktorsku disertaciju »Narodno prosvjećivanje u sjevernoj Hrvatskoj (1945. do 1952.)« pod vodstvom mentora prof. dr. sc. Ive Goldsteina, koju je obranio na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 2022. godine. Njegova doktorska disertacija u ožujku 2023. godine dorađena je i objavljena u obliku knjige naslova »Nauči pisati nepismene« u izdanju izdavačke kuće Meridijani.

Kako stoji na koricama ovog izdanja, ono opisuje »jedan od najvažnijih događaja poslijeratne socijalističke Jugoslavije, a to je opismenjavanje stanovništva. Komunistička partija Jugoslavije postavila je ambiciozan plan - u roku od pet godina riješiti problem analfabetizma i usmjeriti društvo i gospodarstvo prema svijetloj budućnosti. Raširena nepismenost bila je prvorazredni problem, ali i izazov za novu vlast zato što ni jedna vlast do kraja Drugog svjetskog rata nije uspjela riješiti taj problem.« Sadržaj knjige razdijeljen je u 15. razlikovnih poglavlja: 1. Definiranje pismenosti, 2. Nepismenost i prosvjećivanje u Hrvatskoj prije Drugog svjetskog rata, 3. Opismenjavanje tijekom Drugog svjetskog rata, 4. Poslijeratni pristup narodnom prosvjećivanju, 5. Kronologija narodnog prosvjećivanja, 6. Organizacija narodnog prosvjećivanja, 7. Socijalni, ekonomski i psihološki profil nepismenih, 8. Dobno-spolne skupine nepismenih, 9. Uloga masovnih organizacija i kulturno prosvjetnih društava u narodnom prosvjećivanju, 10. Stručni podučavatelji na analfabetskim tečajevima, 11. Nestručni podučavatelji, 12. Analfabetski tečajevi, 13. Uloga medija u informiranju javnosti o narodnom prosvjećivanju, 14. Vrednovanje opismenjavanja i nastavak obrazovanja te posljednje 15. poglavlje - Zaključak.

Autor u knjizi donosi nove podatke i interpretacije te mnogo neobjavljenih izvora koje je prikupio u nekoliko arhivskih ustanova, kao i popis korištene literature. Recenzenti knjige su doc. dr. sc. Stipe Grgić i prof. dr. sc. Hrvoje Petrić, a urednica Petra Somek.

Knjiga će biti zanimljiva stručnjacima za povijest obrazovanja u ranom poslijeratnom razdoblju, ali i široj publici jer donosi zanimljive životne priče nepismenih pojedinaca i djelovanje stručnih, ali i nestručnih pojedinaca koji su vodili tečajeve opismenjavanja. Rezultati petogodišnje kampanje opismenjavanja bili su osrednji i, nažalost, nisu postignuti željeni ciljevi.

Knjiga rasvjetljava činjenicu da opismenjavanje stanovništva nakon Drugoga svjetskog rata nije bilo nimalo lak posao te navodi koji su sve koraci poduzeti kako bi se dokinula nepismenost u Hrvatskoj. Vrijednost je ovog izdanja u tome što priče pojedinaca stavlja u društveni, gospodarski i politički kontekst te u svakom novom poglavlju čitatelja upoznaje s novim problemima i zapletima u organiziranju i provođenju tečajeva opismenjavanja.

Još je grčki filozof Sokrat tvrdio da je svjesnost neznanja prvi korak stjecanja znanja. U Hrvatskoj danas imamo situaciju da je gotovo cjelokupna populacija pismena, ali još možemo govoriti o nekim drugim vrstama nepismenosti: informatičkoj, likovnoj, glazbenoj... Činjenica da smo pismeni ne znači da smo dovoljno educirani, jer pismenost je tek početak obrazovanja koje bi u trebalo biti cjeloživotno.

Petra SOMEK

ZNANSTVENI KOLOKVIJ »ŽIDOVİ U PODRAVINI«, UR. LIDIJA VRANAR, POVIJESNO DRUŠTVO KOPRIVNICA, 2023., STR. 56

Znanstveni kolokvij »Židovi u Podravini« održan je 6. studenoga 2021. godine u Koprivnici u organizaciji Povijesnog društva Koprivnica i Muzeja grada Koprivnice, a izlaganja grupe autora s tog skupa sada su objavljeni u istoimenom naslovu u nakladi Povijesnog društva. Iako mala i formatom i brojem stranica, ova knjižica donosi čak 11 kratkih tekstova vezanih uz djelovanje i rad Židova u Koprivnici i Podravini.

Nakon uvoda predsjednice Povijesnog društva Koprivnica Lidije Vranar, znanstvenica Ljiljana Dobrovšak piše o doseljavanju Židova u Podravinu sredinom 19. stoljeća, povjesničar Hrvoje Petrić o najstarijoj povijesti Židova uz podatke o njihovom broju u Podravini, Milivoj Dretar piše o dva stoljeća Židova u Ludbregu, Vladimir Miholek o Židovima u Đurđevcu, a Niko Maras o trgovačkoj obitelji Ernuszti u Đurđevcu i Koprivnici. Nadalje, Lidija Vranar bavi se djelovanjem židovske zajednice u Koprivnici između dva svjetska rata te koprivničkim Židovskim grobljem, a književnik Vjekoslav Prvčić nadahnuo piše o liječniku, najdugovječnijem ravnatelju koprivničke bolnice dr. Krešimiru Švarcu (1925. – 2017.) (kojega je i autorica ovih redaka poznavala i s nostalgijom ga se sjeća). Švarcova kći, liječnica Saša Švarc Janjanin donosi kratke biografije koprivničkih medicinara židovskog podrijetla: dr. Željka Selinger, dr. Alberta Heinricha, dr. Krešimira Švarca, dr. Branka Grüngolda i dr. Branka Heinricha. Maša Zamljačanec piše od ljudima i objektima židovskih obitelji. Nadalje, profesor s Arhitektonskog fakulteta Zlatko Karač piše o sinagogama u Koprivnici i Podravini, a knjižica završava tekstom sveučilišnog profesora Željka Krušelja o Židovima u ustaškom logoru Danica koji je, kako piše Krušelj, »većini bio ulaznica za smrt, što je neporeciva i neoprostiva povijesna činjenica«.

Ova knjižica je poput malog zbornika sažetih tekstova koji ovako sublimirani i objavljeni na jedno-mjestu zorno govore o ulozi židovske zajednice koja je imala važno mjesto u razvoju Koprivnice, Legrada, Đurđevca i drugih podravnih mjesta.

Knjižicu je uredila Lidija Vranar, recenzent je Dragutin Feletar, u uredništvu su bili Milivoj Dretar i Mirko Lukavski, koji je i grafički oblikovao naslov, a tisak je pomogla Židovska općina Koprivnica. Objavljene dokumentarne fotografije su iz fundusa Muzeja grada Koprivnice i arhiva obitelji Švarc te autora.

Petra SOMEK

SINIŠA GOLUB I PETRA SOMEK, UR.: ZAŠTO(TA) ZAŠTITA PRIRODE?, MEĐIMURSKA PRIRODA – JAVNA USTANOVA ZA ZAŠTITU PRIRODE I MERIDIJANI, MURSKO SREDIŠĆE – SAMOBOR, 2022., STR. 224

Druga knjiga novopokrenute biblioteke Kockavica zagonetnog naslova »Zašto(ta) zaštita prirode« (iste godine objavljena je prva knjiga istih nakladnika »Parkovi – spona gradova i prirode«) ide korak dalje u praktičnoj zaštiti prirode. Knjiga donosi primjere dobre prakse u upravljanju prirodnim vrijednostima s naglaskom na Međimurskoj županiji, tj. na radu Međimurske prirode – Javne ustanove za zaštitu prirode sa sjedištem u Križovcu nedaleko od Murskog Središća. Urednici knjige su ravnatelj javne ustavne Međimurska priroda mr. sc. Siniša Golub i urednica časopisa Meridijani Petra Somek. Uz Sinišu Goluba koji je napisao najveći broj tekstova i snimio najviše fotografija, ostali autori članaka i fotografija su djelatnici Javne ustanove Međimurska priroda: dr. sc. Mihaela Mesarić, Zoran Šardi, Vladimir Bašek, Sara Srša, Sara Kočiš, Ivana Rajko, Antonio Krušelj, Suzana Jambrošić, Roberta Radović, Ivana Horvat i Monika Cindrić te njihovi kolege koji upravljaju drugim zaštićenim područjima na sjeveru Hrvatske: Sanja Kopjar, Željka Kolar, Marta Lenac, Tatjana Arnold Sabo, Davor Mikulić, Ivana Buzuk, Željka Vrebač i Tomislav Kordi.

Autori u 30-ak raznolikih tema na konkretnim primjerima tumače što sve, kako i zašto rade ljudi čiji je posao zaštita prirode. Neki od naslova objavljenih tema su: »Međimurski lovci na krokodile«, »Nada je ta pernata stvar«, »Projekt 111 duplji«, »Planet Deponija: korist pojedincu trošak prirodi i društvu«, »Invazivac na tanjuru«, »Važnost planiranja u zaštiti prirode«, »Projekt Ergela: lekcija iz tuđih očekivanja«, »Matulov grunt: vrata drugačijeg doživljaja Međimurja«, »Najveće ovozemaljske učionice na otvorenom« i »Vječna tema: Ilegalna gradnja u zaštićenoj prirodi«, »Naše male pobjede u svakodnevici zaštite prirode«. Svi tekstovi dobro su opremljeni slikovnim materijalom, a jedno od poglavlja »Fotografija i poneka od tisuću riječi« na dvadeset stranica donosi intrigantne fotografije vezane uz ljepote i probleme zaštite prirode s opisima na tri jezika: hrvatskom, engleskom i mađarskom. Naime, knjiga je tiskana uz financijsku pomoć Europske unije u sklopu mađarsko-hrvatskog prekograničnog EU projekta Riverside pa su svi sažeci tekstova i svi potpisi pod slike trojezični.

Osim što odlično ilustrira i prezentira petnaestogodišnji rad Javne ustanove Međimurska priroda, knjiga donosi i raskošan slikovni materijal te još četiri teksta kolega iz drugih ustanova koje štite prirodu. To su sljedeći tekstovi: »Dravska park-šuma u Varaždinu – učionica u prirodi«, »Škola uz rijeku Koprivničko-križevačke županije«, »Prekogranična suradnja na području Rezervata biosfere Mura-Dava-Dunav« i »Revitalizacija posebnog ornitološkog rezervata Podpanj«.

Popularnog B5 formata, dobro ilustrirana, ova knjiga na dvjestotinjak stranica čitateljima na pristupačan način predstavlja neke od konkretnih izazova s kojima se svakodnevno nose čuvari prirode i djelatnici stručnih službi tih ustanova, čija je zakonska obaveza upravljati prirodnim vrijednostima. Međutim, zaštita prirode nije samo njihova nadležnost, nego je dužnost svih nas. Iako nije udžbenik, ova je knjiga dragocjen putokaz i priručnik svima nama, a osobito će biti zanimljiva onima koje interesira dublji uvid u složenu djelatnost zaštite prirode na lokalnoj i regionalnoj razini – od zastrašujuće administracije do teških, ali uzbudljivih akcija na terenu, u samoj prirodi!

Petra SOMEK

ŽELJKO KRUŠELJ: PODOBNOST, REPRESIJA, OSKUDICA, UZLET, BUNT: KOPRIVNICA U SOCIJALISTIČKOM RAZDOBLJU U OČIMA LOKALNIH MEDIJA (1945. – 1990.), MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA, 2022., STR. 288

Novinar, povjesničar, književnik, profesor na Sveučilištu Sjever Željko Krušelj napisao je svoju 13 knjigu koja se bavi Koprivnicom u poslijeratnom socijalističkom razdoblju kroz prizmu lokalnih medija. Kojih? Ponajviše tjednika Podravske novine, Glas Fronte (izašao je samo jedan broj), lokalnog tjednika Glas Podravine (jedno vrijeme preimenovanog u Koprivnički tjednik), omladinskih listova Susreti i LOK (List omladine Koprivnice). Svi su iznimno vrijedni izvori informacija o teškom životu građana poslijeratne Koprivnice i okolice tijekom komunističke ere, u kojoj je nedostajalo svega: namir-

nica, odjeće, kućanskih i uredskih potrepština, vozila, energenata, drva za ogrjev, čak i novinskog papira.

Uz neimaštinu i siromaštvo, u knjizi su dokumentirani uvjeti života običnih građana u represiji i ideologiji komunističkih vlasti. Knjiga donosi pregled cjelokupnog poratnog društva od druge polovice 1945. do 1990-ih kroz prizmu lokalnih tiskovina te konzultiranih izvora i literature.

Nakladnik knjige je Muzej grada Koprivnice čiji je ravnatelj dr. sc. Robert Čimin urednik naslova, a recenzenti doc. dr. sc. Krešimir Lacković i dr. sc. Dejan Pernjak.

Nakon uvodnog teksta autora pod naslovom »Grad koji nije puno obećavao«, sadržaj knjige razdijeljen je u nekoliko razlikovnih poglavlja. U prvom, pod naslovom »Prvi mjeseci poslijeratne Koprivnice kroz prizmu Podravske novine: podobnošću protiv građanskih vrijednosti« autor opisuje sumornu društvenu realnost te objašnjava zašto je izdavanje međuratnih Podravske novine prvo bilo zabranjeno, a potom je 22. rujna 1945. izlaženje ipak nastavljeno do broja 20 (do veljače 1946.), kada su novine prestale izlaziti. Autor analizira članove redakcije, kako su prenosili stavove i interese vlasti te koje su bile udarne vijesti i članci prema brojevima toga glasila.

U drugom poglavlju naslova »Između represije i neimaštine Koprivnica početkom 1950-ih u ogledalu Glasa Podravine« autor detaljno analizira aktere i sadržaj tog tjednika (izlazio je od 1950. do 1954. i od 1955. do 1990.), koji je također bio pod izravnim političkim diktatom, ali se poslije ipak uspio izgraditi u gradsko/županijski informativni tjednik. U trećem poglavlju naslovljenom »Prvi je direktor Juraj Mucko smjenom 1955. platio dramatično spašavanje Podravke, a kotar Koprivnica s čak 15 zajmova i garancija vrijednih 1,87 milijardi dinara omogućio je njezin razvoj« prvi je put detaljno opisano kako je lokalni tisak prenosio veliku aferu, u kojoj je lokalna zajednica sve do 1959. godine spašavala Podravku.

Četvrta cjelina naslova »Proljećarski susreti uoči Titovog posjeta Koprivnici u rujnu 1971. provokiraju dogmatsko partizansko vodstvo« autor analizira medijsko izvješćivanje lokalnih medija i stanje društva tijekom Hrvatskog proljeća 1971. godine. U petoj cjelini pod naslovom »Od stidljivog reformizma do provokacija, prkosa i bunta: koprivnički LOK 1980-ih« autor analizira tekstove objavljene u omladinskom listu Lok, koji je izlazio od 1979. do 1989. godine, i tadašnja zbivanja i inicijative vezene uz mlađu generaciju. Poput zagrebačkog Poleta, taj je medij postao ozbiljan kritičar društvenih procesa i zagovornik demokratizacije društva. Posljednja cjelina »Šoderica: medijska slika podravske rivijere 1980-ih« autor donosi osvrt na onodobni razvoj »podravske mora« kroz lokalne medije koje je do kraja 1990-ih, suprotno svim očekivanjima, nazadovalo.

Nakon prvog problemskog dijela knjige, koje je ilustrirano arhivskim fotografijama Ive Čičina-Mašanskera, Dragutina Feletara, Mirka Lukavskog, Ivana Šefa, Vladimira Kostijuka i Muzeja grada Koprivnice, na sljedećih 80 stranica knjige dan je izbor prijepisa odabranih novinskih tekstova, većinom iz Glasa Podravine (Koprivničkog tjednika), koji odlično ilustriraju sadržaj. Oni su grafički opremljeni faksimilima novinskih članaka tiskanih od prosinca 1951. do lipnja 1955. godine. Knjiga završava popisom korištenih izvora i literature, autorskim napomenama i zahvalama te bilješkom o piscu.

Ovom knjigom Željko Krušelj potvrđuje svoj status vrsnog povjesničara i novinara specijaliziranog za povijest novinarstva te poslijeratnu Jugoslaviju.

Petra SOMEK

IVICA ĐUROK, MIRKO ČURIĆ: ĐURO FRANKOVIĆ, MONOGRAFIJA, PEČUH, 2023., STR. 144

Sedam godina poslije smrti hrvatskog pisca, književnika, etnografa, znanstvenika i kulturnog djelatnika Đure Frankovića (György Frankovics) iz Mađarske, svjetlo dana ugledala je njegova monografija. Monografiju je uredio Zoltan Lišćević, recenzenti su Đuro Vidmarović i Ivan Stipić, a tiskana je u Pečuhu.

Monografija ima osamnaest poglavlja koja definiraju Frankovićev život te njegovo društveno, političko, kulturno i znanstveno stvaralaštvo. U prvom poglavlju naslovljenom »Rodna Podravina« prikazano je porijeklo Đure Frankovića iz mjesta Fok (Drávafok), odnosno Lukovišća, odakle su rodom

njegovi roditelji. Dan je i sažeti prikaz povijesnog razvoja Lukovišća, kao i života Frankovićeve obitelji. U poglavljima »Vrtić, osnovna i srednja škola«, »Pedagog u svom naselju« i »Visokoškolska izobrazba, viša škola u Pečuhu« prikazan je životni put Đure Frankovića kroz odgojno obrazovne ustanove kao dječaka, učenika i studenta. Poglavlje pod nazivom »Život poslije više škole« donosi nam životne izazove pred kojima se diplomirani nastavnici povijesti te južnoslavenske književnosti i jezika Đuro Franković našao i kamo ga je sve to odvelo. O njegovom novinarskom djelovanju doznajemo pregršt informacija u poglavlju pod nazivom »Novinar Đuro Franković«. U životu Đure Frankovića obitelj je bila važnija od svega. U kolovozu 1975. godine vjenčao se s Katom Dudar, 1976. godine rodio im se prvi sin Ivan, a 1981. godine drugi sin Danijel. Đuro Franković je doživio i rođenje troje unuka s kojima je provodio nezaboravne trenutke. Sve je detaljno obrađeno u poglavlju »Sklapanje braka - obiteljski život«. Poglavlje koje nosi naslov »Profesor i istraživač na višoj školi« donosi podatke o Frankovićevu djelovanju u Pečuhu, gdje predaje predmete vezane uz etnologiju, narodnu književnost i metodiku. U to vrijeme počinje izdavati svoje prve knjige. »Svijet politike i dobročinstava« je poglavlje u kojem spoznajemo jednu drugu dimenziju Đure Frankovića. Kao povjesničar, pratio je društveno-politička zbivanja na području tadašnjih država i znao je što će se dogoditi pa se aktivno uključio u ostvarivanje autonomije Hrvata u Mađarskoj. Bio je i sudionik osnivačkog Sabora HDZ-a u Zagrebu, gdje je preuzeo novu hrvatsku nacionalnu zastavu. Istinski se borio za priznavanje hrvatske narodne zajednice u Mađarskoj pa je 1990. godine izabran za prvog predsjednika Saveza Hrvata u Mađarskoj. U vrijeme njegova mandata osnovano je samostalno kazalište Hrvata, pokrenut je časopis Hrvatski glasnik, utemeljen znanstveni Hrvatski institut u Pečuhu i još mnogo toga. Nakon društveno-političkog angažmana, Franković se posvetio pisanju, izdavaštvu i organizaciji znanstvenih skupova, što detaljno doznajemo iz poglavlja naslovljenih »Život poslije politike« i »Konferencije - znanstveni skupovi - nastupi«. Svojim temperamentom, smislom za humor, ali nadasve stručnim i znanstvenim spoznajama ostvario je brojna poznanstva i prijateljstva, u što nas uvodi poglavlje »Poznanstva – prijatelji«. Događanja tijekom 2010. godine, kada je Pečuh bio prijestolnicom europske kulture, nezamisliva su bez Frankovića kada je bio urednik mnogih izdanja vezanih uz kulturu, sport i znanost, što doznajemo iz poglavlja »Europska prijestolnica kulture«. O brojnim nagradama, spomenicama i spomen-pločama puno više detalja doznajemo u poglavlju »Počasni građanin - dobitnik nagrade« i »U čast i sjećanje na Đuru Frankovića«. Poglavlje pod naslovom »Neumorni sabirač i čuvar hrvatskog identiteta« donosi podatke o gotovo cijelo životnom radu Đure Frankovića na svim poljima njegova interesa. Tu su preslike naslovnica knjiga, brošura, časopisa i slikovnica koje je objavio ili uredio. Književnik Đuro Vidmarović u poglavlju knjige pod naslovom »Svestrani Đuro Franković« rekapitulira životni put Đure Frankovića s naglaskom na njegovom političkom djelovanju i značaj koji je to djelovanje imalo za Hrvate u Mađarskoj. Zadnje poglavlje monografije o Đuri Frankoviću pod naslovom »Misli i razmišljanja o Đuri Frankoviću« donosi osobne iskaze činjenica, misli i razmišljanja osoba s kojima je Đuro Franković surađivao.

Zvonimir IŠTVAN

RANKO PAVLEŠ: KAKO SMO RASLI MOJ KVART I JA. IZGRADNJA I ODRASTANJE NA TARAŠČICAMA U KOPRIVNICI 1960-ih, MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, KOPRIVNICA 2022., STR. 352

S najvećim zadovoljstvom pročitala sam knjigu Ranka Pavleša o gradnji kvarta na Tarašćicama koja je oduševila ljude raznih struka koji danas žive ili su živjeli u Koprivnici. To mi je neobično drago jer potvrđuje važnost dječje igre i uspostavu društvenih veza u najranijoj mladosti. Osim što je memoarskog karaktera, knjiga je i edukativna, a autor joj je dodao dijelove kojima savjetuje roditelje, kao i društvo da odgoju djece u djetinjstvu i vezi s prirodom te njegovanju raznih vještina posvete najveću pažnju upravo u tom važnom dijelu života, razdoblju bogatih mogućnosti, novih spoznaja, ali i formiranja ličnosti koja će osobu obilježiti za cijeli život.

Kvartovska povijest nije nova. U vremenu kada je Zagreb bio podijeljen na niz gradskih općina te su općine pokrenule - kao što danas pokreću županije - akciju izrade monografije svojeg područja. U 21. stoljeću crvena nit izgradnje naselja stavlja težište na arhitekturu pa je tako nastala knjiga o Trnju u

Zagrebu te brojne druge raznih autora o gradovima i njihovim ljudima, a sve imaju izvorište u Zagrebu. Povijesti Zagreba kao metropole posvećena je najveća pažnja još od vremena izdanja Tkalčićava »Monumenta Zagrabienisia«, ali i gradonačelnika povjesničara dr. Stjepana Srkulja rodom iz Varaždina. Povijest Zagreba kao metropole nije se mogla izbjeći ni u doba socijalizma. Monografiju »Zagrebačka općina Trnje do 1945.« (Zagreb, 1981.) izradio je Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske po narudžbi gradske općine Trnje, ali knjiga je povučena iz prodaje zbog teksta pokojnog Slobodana Žarića, koji je na osnovi pouzdanih arhivskih izvora objavio da je Blaž Mesarić, rodom iz Međimurja, pod mučenjem izdao imena članova Četvrtog rajonskog komiteta ustašama i oni su svi stradali. Institut se pozvao na izvor i nije bio pozvan na odgovornost, ali su njegovi suradnici posije toga odbijali rad na monografiji »Crvena Trešnjevka« koju su ipak napisali djelatnici Instituta, ali je objavljena kao izdanje Saveza boraca Trešnjevka. Treća monografija o Peščenici nije nikada tiskana iako su je napisali njezini autori iz Instituta uz dominantnu ulogu Dragutina Feletara. Naime, kvartovske općine su nestale i formirana je jedinstvena općina Zagreb koja nikada nije poduzela akciju pisanja svoje povijesti, sve do akcije Školske knjige o tisućljetnom Zagrebu čiji su autori I. Kampuš i I. Karaman koja je doživjela dva izdanja. U današnje vrijeme istraživači se vraćaju posebnim dijelovima Zagreba, kao što Klemenčić piše o Trnskom. Da je to najbolji način prikaza povijesti jednoga grada, pokazuju i posebne monografije pisane o arhitekturi Zagreba, kao i ova knjiga o kvartu Taraščica jer se takvim pristupom mogu dati detalji o životu stanovnika. No takav je pristup ograničen vremenom spoznaje autora koji u njemu živi.

Pavleš je stoga izvanredno dobro postupio što je knjigu ograničio na vrijeme svojeg djetinjstva u jednom koprivničkom kvartu, opisujući vrijeme prije i poslije kao sporednu temu. No doba djetinjstva koje je opisao dok je kao dijete živio na Taraščicama savršeno je svjedočanstvo o odrastanju jednog dječaka otvorenih očiju i otvorenog uma te izvanrednog pamćenja i zapažanja. Do toga sam zaključka došla čitajući i ono što su pisali drugi o svojem djetinjstvu u Koprivnici, odnosno o kvartu kojim se bavi Ranko Pavleš. Knjiga daje pedagošku pouku, ali je i poticaj da se ljudi sjete najdojmljivijeg dijela svojeg života, tj. djetinjstva i da ga opišu uočavajući njegove karakteristike. Žao mi je što svoje djetinjstvo u objavljenim radovima nisam opisala još detaljnije i dublje ulazeći u psihologiju djeteta kakva sam bila.

Knjiga povjesničara Ranka Pavleša nije ni povijesna ni fikcija, ali je vrlo zanimljiva i poučna. Ona je zapravo povijesna dokumentacija o jednom odrastanju u dijelu Koprivnice koji je rastao zajedno s njim. Pavleš opisuje kuće tog naselja u nastajanju i njegove stanovnike, posvećujući posebnu pažnju djeci, njihovim igrama i druženjima. Ništa se tu ne skriva. Kuće nastale radi nastanjivanja vojnih kadrova, kuće koje su nastale kao dio programa Podravke da privuče i zadrži najbolje kadrove za svoju tvornicu koja je glavni faktor ne samo održanja, nego i povoljnog razvoja Koprivnice, grada koji je među rijetkima zadržao svoj industrijski karakter, ali nije zanemario ni karakteristike urbanog naselja koje ima velikih obaveza prema kulturi.

Knjiga ima nekoliko dijelova. Nakon kratkog predgovora povjesničara dr. Hrvoja Petrića, koji je podržao mogućnost daljeg obogaćivanja sadržaja tog kvarta, te predgovora muzealca i povjesničara Marijana Špoljara koji je dao kratak presjek povijesti Taraščica, što je vjerojatno bila i recenzija rukopisa za potrebe izdavača, Ranko Pavleš napisao je povijest Taraščica prateći povijest kvarta paralelno sa svojim odrastanjem. Bilježi razdoblje ranog djetinjstva i djetinjstva kada se interes djeteta sve više širi paralelno s njegovim spoznajama. No započeo je s pretpovijesti kvarta do 1950. godine. Nastavlja opisom gradnje kvarta od 1950. do 1958., kada u njemu još nije živio. Sljedeće poglavlje opisuje djetinjstvo Ranka Pavleša od proljeća 1958. do ljeta 1960., kada stanuje u Meštrovićevoj 20 (žuta zgrada). U četvrtom opisuje vrijeme kada živi kod bake na Braču te rekonstruira razvoj kvarta od ljeta 1960. do svibnja 1963. godine, kada se stalno nastanjuje u kući na Trgu slobode 2, u koju se Pavlešova obitelj doselila 1961. i nju doživljava kao dom. Od 1958. do 1963. obitelj je stanovala u Ulici Moše Pijade. Fascinantni su detalji o stanovanju i sredini oko njega, a iz vlastitih sjećanja znam da su posve vjerodostojni. Ranko ne zaboravlja spomenuti ni jedan samonikli dud, čijim sam se plodovima i ja sladila prolazeći pokraj njega u vrijeme kada je moja kći Elizabeta Wagner bila kod moje majke u Varaždinskoj 9. Razlika je samo što sam kuću duhova zapamtila kao gusto obraslu bršljanom, a taj bršljan Ranko ne spominje jer je već vjerojatno uništen. Rankova podjela djetinjstva na rano i kasno, odnosno sve do

1969. godine, čini seriju koja je objavljena i u koprivničkim novinama, barem većim dijelom. Dalje se tekst nastavlja opisom dječjih igara u otvorenom i zatvorenom prostoru s detaljnim opisom igračaka. U sljedećim poglavljima Pavleš govori o širenju svojih spoznaja koje su često ljubav prema priboru za pisanje, strast za skupljanjem, odnos prema snijegu, kupanju, vatri, ratnim dječjim igrama, a osobito je s ljubavlju opisana kuja Meda koju su djeca ilegalno održavala na životu u kvartu pune dvije godine. Otužna priča koja govori da je otvorenje utočišta za životinje bez doma nužnost i da bi ga svako kulturno društvo trebalo otvoriti jer sa životinjama samo dijelimo ovaj planet i nismo gospodari svega.

U sljedećem bloku Pavleš opisuje detalje o akcijama u raznim dijelovima godine, uz obilježavanje rođendana i izvođenja raznih nepodopština zaigrane djece, odnos prema drugim ljudima i grupama, željezničkoj stanici i ostalom. Možda bi trebalo taj blok tematski bolje razdijeliti u opisu tog dijela djetinjstva, kada radijus spoznaja postaje sve veći, a dojmovi sve jači, osobito u duhovnoj sferi.

Sljedeća grupa odnosi se na razdoblje koje Pavleš naziva drugi čin djetinjstva. U njemu dojmljivo opisuje svoje spoznaje o svijetu koji je postajao sve veći, a obuhvaćao je i zbivanja izvan kvarta. Taj blok svojim značajem znatno prelazi okvir Tarašćice i dio je povijesti Koprivnice u suvremenosti. Tu je bilo nužno da opiše svoje sjećanje na središte grada u koje je uključena i moja Marinkovićeva ulicu (danas Starčevićeva, a nekad davno Varaždinska kojom su prolazile grobne povorke, ali i limena glazba željezničara i vatrogasaca). Središte grada i njegova obilježja počeo je Pavleš upoznavati kada je bio učenik trećeg i četvrtog razreda osnovne škole. I ovaj se blok u nekim dijelovima poklapa s mojim sjećanjima iz vremena od 1948. do 1975., razdoblja kada sam bila vezana uz Koprivnicu kao stalno mjesto boravka moje obitelji, ali se u drugima jako razlikuje i bilo bi zanimljivo opisati te razlike i promjene. Pavleš oživljava moje sjećanja i na kioske gdje su se prodavale novine te Slavka Glavicu koji je bio najdugovječniji prodavač na kiosku. Bilo je nemoguće ne zamijetiti upornost njegove obitelji da zadrži tu djelatnost usprkos nastojanja Grada da i na tom području bude apsolutni gospodar. Potvrđujem da su do 1952. tiskovine prodavane i u dijelu današnje pivnice te da je jedno vrijeme ta vrsta trgovine bila i u kući gdje je trgovinu vodila gđa Pačić, udovica trgovca kolonijalnom robom. Nakon rušenja tu je u maloj baraki bio odvjetnički ured Ivice Vrapca. Kiosci na Tarašćicama bili su važan dio opskrbe dok ih nisu potisnule nove moderne trgovine u već dobro popunjenom i izgrađenom kvartu, u kojem se živjelo gradski za razliku od ruralnog dijela gdje je život i dalje imao obilježja seoskog. Ovdje je vjerno opisana i Pavlešova ljubav prema stripovima. Zanimljivo je da sam i ja sklonost prema stripovima njegovala punih trideset godina svojeg života. Isto bih mogla reći i za Pavlešovu sklonost za čitanjem, s tom razlikom što sam čitala sve do čega sam mogla doći, a Pavlešov ulazak u svijet knjiga ipak je donekle usmjerio njegov otac koji je svoju biblioteku podijelio na nekoliko dijelova s obzirom na korisnike. Što se tiče vrtića, odnosno obdaništa u Basaričekovoj ulici, sjećam se te kuće iz vremenu kada je bila isključivo vlasništvo kotarskog veterinara Wodehnala, koji ju je i sagradio u stilu secesije te izolirao od susjeda. Bila je doista izdvojeni posjed nalik na slavonsko-srijemski feud. Prekrasne ruže u prostoru između pročelja zgrade koje je nalikovalo na pticu raširenih krila i ceste naglašavale su izoliranost ovoga trnovitoga grada od okoline. No travnjak i voćnjak iza kuće bili su dostupni nama djeci pa smo micali letve s drvenih ograda vrtova i stvarali tajne prolazne s ceste do naših igrališta za koje odrasli nisu znali. No život stanara te kuće nije bio sretan. Vlasnici koja je bila Čehinja umrla je dijete, a onda i suprug pa je njezina otuđenost u sredini u kojoj nije odrastala i čiji jezik nije dobro znala bila očita, osobito zato što kao protestantkinja nije pripadala katoličkom krugu koji se formirao oko obližnjeg ženskog samostana. Ni ona ni kuća nisu prošle dobro. Kuću je 1941. zaposjela njemačka komanda, ostavivši vlasnici samo sjeverni dio. Njezina odvojenost nastavila se poslije 1945., kada je veći dio kuće pretvoren u jaslice, a onda i u prvi koprivnički dječji vrtić, vrlo potreban zbog zapošljavanja žena koje su došle raditi u Koprivnicu sa sela, čak i iz drugih krajeva Hrvatske. Udovica Wodehnal izgubila je svoj mir, a onda je njezin dio kuće od Grada kupio privatnik koji je i građevinski nastojao odijeliti svoj dio kuće od dječjeg vrtića. Kuća je tako izgubila cjelovitost pa ni nakon iseljenja vrtića nije vratila svoju ljepotu, a njezine bogate kaljeve peći kupljene u tvornici Zsolnaj u Pečuhu i namještaj od najbolje hrastovine iseljeni su iz Basaričekove 10 te im se gubi trag, odnosno barem ja ne znam gdje su završili. Wodehnalovi su bili pokopani na groblju sv. Duha, ali ne znam postoji li još njihov grob.

U dijelu gdje opisuje svoja opažanja o školi nedostaju detaljni opisi nastavnika, što je Pavleš mogao dati, ali nije imajući vjerojatno razlog takvog pristupa školi koja je bila u njegovu kvartu. Pavleš žestoko brani svoj kvart kao mjesto dobrog i sadržajnog odrastanja suprotstavljajući se time onima koji su ga smatrali zatvorom. No žali za radoznalošću kojom je pratio zbivanja u svom djetinjstvu. Žali i za osjećajem dugog vremena koje se izgubi kada se izađe iz djetinjstva. Žali i za gubitkom osjećaja osobnosti svakog doživljaja. Mislim da nitko dosad nije ukazao na posebnost ovoga razdoblja koje je važno u formiranju svake osobe koja je jedinstvena, ali zajedničko djetinjstvo stvara određenu vrstu dječjeg teritorijalnog identiteta.

Sljedeće poglavlje sadrži Pavlešov pogled na kvart danas. To je tužbalica na vrijeme poslije 1970., ali sa spoznajom da se i u Koprivnici može živjeti po vlastitoj mjeri i na svoj način. Kvart je danas potpuno izgrađen i ne može biti novih umetaka, a osjeća se i glad za novim prostorom za igrališta, kao kada je bilo slobodnog prostora za nevezanu igru. Možda bi neko drugo dijete trebalo opisati razvoj kvarta od 1970. do 1991., odnosno kakav je život u kvartu danas. Pavlešovo sjećanje na ovo razdoblje vrlo je oskudno u odnosu na doba njegova djetinjstva do 1970. godine. Žali za vremenom kada je cijeli kvart, a i širi prostor, bio mjesto svakodnevnog boravka djece sa zaključkom da se do danas sve promijenilo te da je »duša kvarta ostarjela«. Monografija je prepuna fotografija iz albuma obitelji koje su tu živjele, a zanimljivi su i Pavlešovi crteži te tlocrti koji nam omogućuju da knjizi pristupimo studijski. Na to nas potiču i prilozi drugih autora koje je Pavleš privolio da objave u monografiji svoja sjećanja na kvart, a onda je privučen ciljem koji si je zacrtao proširio to i na autore izvan Koprivnice pa je spomenuo nekoliko svjetskih autora koji su pisali o svojem djetinjstvu. No Pavleš djelo ne završava time. On važan dio knjige na kraju posvećuje iskazivanju potrebe da djetinjstvo treba biti slobodno, povezano s prirodom i spontano. Ono se odvija polako i u tom je dobu važno sve što se zbiva u okolici. Kada prođe, djetinjstvo je bespovratno izgubljeno, ali sjećanja su živa do duboko u starost. Moje je subjektivno mišljenje kako bi bilo dobro da se i sve vrste povijesti, kako povijesti pojedinca tako i povijesti grada, stavljaju u međudodnos vremena jer bi se tada i stranački život nekoga grada mogao bolje objasniti pa bi od toga imalo koristi i društvo širega prostora.

Moram priznati da se moja sjećanja iz djetinjstva jako razlikuju od Pavlešovih. Svoje djetinjstvo mogu podijeliti na ono do početka Drugoga svjetskog rata i na ono poslije tog razdoblja. To je raskrižje dobrim dijelom označeno nestankom građanskih obitelji s kojima smo do tada živjeli, kao i potpuno drugačijim životom poslije rata. Umjesto jačanja urbanizacije, proživjela sam poseljavanje grada jer je većina obitelji u Koprivnici hranila svinje kako bi došli do masti i nešto mesa. Susjedi su se rijetko družili, a stanovi su bili podijeljeni i dani na korištenje većem broju obitelji. Strah od budućnosti zamijenio je sretne božićne i uskršne blagdane. Cijeli je život postao nesiguran i obilježen svakidašnjom brigom za preživljavanje. Sve je bilo protkano strahom i gubicima, nepovratnim nestankom nekih ljudi, ali ne zbog premještanja u druga mjesta, nego zbog odvođenja u zatvore ili logore, a u ratu se to nastavilo. U vrijeme rata naše je djetinjstvo bilo znatno skraćeno i mi smo brzo odrastali, a iako nismo imali ni televizija ni drugih digitalnih sprava svakodnevno smo osjećali utjecaj politike na naš život. To je snažno utjecalo na naš karakter i ponašanje, ali i na svjetonazor.

Pavlešova knjiga je stoga optimistična i upućuje nas na zaključak da o djetinjstvu treba voditi računa i da djeci treba omogućiti samostalan i slobodan razvoj kako bi se razvili u bogate, samoinicijativne i prosperitetne ličnosti.

Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ

ROMANA MATANOVAC VUČKOVIĆ, PETAR MIŠEVIĆ, IVANA KANCELJAK, MATIJA KIKELJ, DOMINIK MIŠEVIĆ: UPRAVLJANJEM INTELEKTUALNIM VLASNIŠTVOM U ORGANIZACIJI - HRVATSKA GOSPODARSKA KOMORA, SVEUČILIŠTE SJEVER, SVEUČILIŠNI UDŽBENIK, ZAGREB, 2023., STR. 182

Prvo izdanje sveučilišnog udžbenika »Upravljanje intelektualnim vlasništvom u organizaciji« autorstvo je grupe autora (Romane Matanovac Vučković, Petra Miševića, Ivane Kanceljak, Matije Kikelj i Dominika Miševića) te izuzetno vrijedno jer upravo upravljanje intelektualnim vlasništvom postaje sve

aktualnija tema u organizacijama temeljenim na znanju i inovacijama. Koliko je bitno intelektualno vlasništvo, najbolje se može pokazati na primjeru brendiranja Hrvatske kao turističke destinacije u sve konkurentnijem svijetu te se u knjizi prikazuje i kao nezaobilazan koncept svakodnevnog poslovanja.

Autori su istaknuli kako su ovaj udžbenik namijenili prvenstveno studentima poslovne ekonomije i ostaloj poslovnoj zajednici, ali i svima koji se susreću s pravima intelektualnog vlasništva jer je na sažet način objašnjen koncept tog prava, kao i temeljna obilježja svakog od tih prava (patent, uporabni model, žig, industrijski dizajn, zemljopisne oznake, biljne sorte, poslovne tajne, autorska prava...). Knjiga obrađuje najvažnija zajednička i individualna obilježja pojedinih prava intelektualnog vlasništva, registracijske postupke zajedno s pripadajućim prikazima troškova, pretpostavke stjecanja i pravne zaštite. Vrlo vrijedan doprinos u ovom udžbeniku je pregled svih relevantnijih nacionalnih, europskih i međunarodnih pravnih izvora te strategija.

Udžbenik je moderno i pregledno koncipiran u 11 razrađenih poglavlja od uvodnih napomena o intelektualnom vlasništvu, preko propisa i institucija u tom području, patenata i uporabnih modela, žigova, industrijskog dizajna, o registriranim zemljopisnim oznakama i biljnim sortama do poslovnih tajni i autorskih prava. Knjiga se zaključuje zaštitama prava intelektualnog vlasništva u slučaju povrede te o raspolaganju tim pravima. Vrijedan prilog su i žigovi i znakovi Hrvatske gospodarske komore (Hrvatska kvaliteta i Izvorno hrvatsko) te postupak njihove dodjele. Zanimljivost je što se modernost koncepcije očituje u pretvaranju potpoglavlja u igru pitanja i odgovora, što podiže dinamiku i čitljivost, ali i olakšava pamćenje činjenica. Zapravo se unutar 11 glavnih poglavlja krije stotinjak pitanja i jasno strukturiranih odgovora koja, uz odlične, pregledne i jasne grafičke prikaze, može biti uzoran model budućim sveučilišnim udžbenicima.

Uredničku palicu drži Tomislav Galović, recenzenti su Igor Gliha i Siniša Petrović, dok su predstavnici izdavača – predsjednik HGK Luka Burilović te rektor Sveučilišta Sjever Marin Milković. Ovo prvo izdanje već je postalo nezaobilazna literatura publici koja se u svojem poslovanju susreće s intelektualnim tvorevinama jer se uspješne strategije upravljanja poduzećima temeljene na inovacijama (posebice poduzeća kreativnih i kulturnih industrija) te na promišljenim strategijama upravljanja intelektualnim vlasništvom.

Petar FELETAR

ANDRIJA BOGNAR: DEMOGRAFSKI RAZVOJ MAĐARA NA PODRUČJU DANAŠNJE HRVATSKE OD NAJRANIJIH VREMENA DO DANAS - DRUŠTVO MAĐARSKIH ZNANSTVENIKA I UMJETNIKA U HRVATSKOJ, ZAGREB, 2023., STR. 543

Vrijedna knjiga o temi koja do sada nije temeljito obrađena te koja predstavlja svojevrsno životno djelo akademika Andrije Bognara plod je gotovo dvadesetogodišnjeg praćenja demografskih kretanja Mađara u Hrvatskoj. Rukopis je autor pripremio na mađarskom jeziku te ga objavio 2020. pod naslovom »A magyarság nepesedesi fejlodése Horvátország mai területén a legregibb időktől maig«, a s obzirom na to da je prikazivao brojne neobjavljene podatke i vrijedan istraživački rad, izdavači su preveli i izdali zasebnu knjigu na hrvatskom jeziku.

Knjiga je koncipirana u 11 poglavlja od geografskih preduvjeta razvoja naselja, preko doseljavanja Mađara u srednjem vijeku, doba osmanske vladavine do najnovijih demografskih kretanja mađarskog stanovništva. Veći dio sadrži vrijedne dokumente o imenima mađarskih naselja u Baranji i Slavoniji te o brojnim nestalim naseljima. Određeni dokumenti prvi su put ugledali svjetlost dana, a prvi se put objavljuju i imena 334 nestalih i poginulih Mađara u Domovinskom ratu (1991. – 1995.), kao i više od 30 vrijednih povijesnih karata. Autoru je cilj bio pokazati uzroke zbog kojih su Mađari u velikom broju nestali s područja Hrvatske. Bavio se naseljavanjem Mađara na području današnje Hrvatske - u južnu Baranju, istočnu Slavoniju i zapadni Srijem na temelju povijesnih podataka, kao i promjenom njihova broja od vremena Arpadovića do danas. U knjizi su nabrojene značajne demografske promjene u 20. stoljeću kroz koje se ukazuje i na objektivne razloge procesa asimilacije Mađara u Hrvatskoj. Spomenimo i novije demografske podatke od 2011. do 2021. koji nam govore o drastičnom smanjenju broja

pripadnika mađarske manjine u Hrvatskoj na samo 10.315 osoba. Taj nam broj govori o odlasku stanovništva mlađe životne dobi, intenzivnoj asimilaciji, kao i vrlo nepovoljnoj starosnoj strukturi koja će trendove u sljedećem razdoblju još više ubrzavati.

Knjigu je uredio Laszlo M. Horvath, a izdana je uz potporu izdavača Društva mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj (DMZUH) te Mađarskog kulturnog društva »Any Endre« u Zagrebu, ali i Mađarskoj akademiji znanosti (čiji je autor član) te Vijeća mađarske nacionalne zajednice Grada Zagreba. Recenzenti mađarskog izvornika su Patrik Tatrai i Dinko Šokčević, dok su recenzenti hrvatskog prijevoda Nenad Pokos i Denis Njari. Knjiga sadrži ukupno 543 stranice, 89 tabela i velik broj geografskih karata te je vrijedan doprinos i mađarskoj i hrvatskoj povijesti.

Akademik Bognar bio je naš ugledni sveučilišni profesor i međunarodno priznati znanstvenik, geograf, geomorfolog čiji su radovi često citirani u časopisu Podravina, a koji nas je napustio 26. travnja 2019. godine. U predgovoru knjige navodi kako se temom počeo intenzivnije baviti još 1997. u sklopu projekta »Demografski razvoj Mađara u Hrvatskoj« te je od tada do smrti s izuzetnom upornošću i predanošću prikupljao podatke koji su ukoričeni u ovoj vrijednoj knjizi. Predstavljena je hrvatskoj javnosti u Zagrebu 25. svibnja u Institutu Liszt (Mađarski kulturni centar), a akademiku Bognaru želja je tada bila da knjigu tada promovira akademik Dragutin Feletar.

Petar FELETAR

MIHAELA MESARIĆ, ZORAN TURK: BELI I ČRNI RUDARI – RUDARSTVO UGLJENA I NAFTE NA ŠIREM PODRUČJU MURSKOG SREDIŠĆA, GRAD MURSKO SREDIŠĆE, 2023., STR. 167

U nakladništvu Grada Murško Središće, u sklopu projekta »Energy tour« (Traditional energy industry based joint tourism development on the Hungarian and Croatian side of the tri-border area), iz tiska je izašla vrlo uspješna monografija, povijesno-geografska studija pod naslovom »Beli i črni rudari« kao hvalevrijedan doprinos poznavanju međimurske industrijske povijesti, razvoju industrijske baštine te kreiranju novog turističkog proizvoda. Knjiga predstavlja povijest rudarstva, prvenstveno nafte i ugljena, sjeverne Hrvatske, ali i temeljni koncept budućih turističkih i kulturnih projekata koji su iznikli iz rudarske baštine. Ova monografija o rudarstvu na širem području Murskog Središća na znanstveni, ali i popularan način obrađuje povijest rudarenja ugljena i nafte, tehnologije rudarenja, život rudara i rudarke, utjecaj rudarstva na razvoj Murskog Središća, cijenu u obliku ozljeda i bolesti, kao i geoprostorna obilježja šireg područja Murskog Središća iz aspekta rudarstva.

Nakon uvodnih riječi gradonačelnika Murskog Središća Dražena Srpka te urednika Zorana Turka knjiga započinje poviješću rudarstva. U devet potpoglavlja detaljnije su obrađeni počeci razvoja rudarenja, eksploatacija nafte i ugljena, Peklenica od 1856. do zatvaranja šezdesetih godina 20. stoljeća i drugi međimurski ugljenokopi. Zatim su pregledno opisani tehnologija, rudari i rudarke, demografski i infrastrukturni rast, kao i društveni, kulturni i sportski život vezan uz rudarstvo. Opisan je velik tehnološki procvat Međimurja ponajviše zbog kompleksne tehnologije rudnika. Drugo veće važno poglavlje govori o geoprostornim obilježjima šireg područja Murskog Središća s aspekta rudarstva. Unutar sljedećih dvanaest potpoglavlja objašnjavaju se geološko-geomorfološki okvir, antropogeni oblici, geomorfološki procesi te druga obilježja kao dio rudarske geobaštine. Na samom kraju je navedeno sedamdesetak citiranih jedinica literature, kao i vrijedan popis izvorne arhivske građe i drugih izvora. Priloženi su i sažeci na hrvatskom, mađarskom, njemačkom i engleskom jeziku.

Autori monografije su stručna voditeljica Međimurske prirode – Javne ustanove za zaštitu prirode Mihaela Mesarić, koja je na temi geomorfologije Međimurja doktorirala na Geografskom odsjeku PMF-a u Zagrebu, te Zoran Turk, ravnatelj Centra za kulturu Rudar i predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Čakovcu, koji je ujedno i urednik knjige. Recenzenti su pokojni akademik Dragutin Feletar (autor brojnih radova o Peklenici i industriji Međimurja) te profesori Hrvoje Gračanin (Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu) i Nenad Buzjak (pročelnik Geografskog odsjeka PMF-a u Zagrebu). Knjiga je bogata fotografskim (mahom vrijednim crno-bijelim arhivskim fotografijama) i drugim grafičkim prilogima, a dizajn potpisuje Tomislav Brozović (grafičko uređenje i prijelom).

Vrijedna monografija predstavljena je javnosti 15. svibnja 2023. u Centru za kulturu Rudar kada je za sve uzvanike bio osiguran besplatni primjerak. Knjiga je jedna od rijetkih koja obrađuje problematiku rudarenja na području Republike Hrvatske te je svojevrstan spomenik svim junacima koji su u jamama ostavili zdravlje i život za boljitak svoje obitelji, svoga grada i Međimurja. Time se upravo rudarstvo utkalo u naš identitet. U zadnjim rečenicama knjige u sklopu recenzije pokojnog akademika Dragutina Feletara navodi se: »Ova knjiga je otrgla od zaborava prebogatu i prevažnu naftašku i ugljenarsku djelatnost u Međimurju te monografija predstavlja značajan prinos ekonomskoj i ekohistoriji Međimurja i Hrvatske.«

Petar FELETAR

UPUTE SURADNICIMA

Časopis »Podravina« objavljuje članke koji se recenziraju i one koji ne podliježu recenzentskom postupku. Članci koji se kategoriziraju kao znanstveni i stručni moraju imati dvije pozitivne recenzije.

Recenzirani radovi kategoriziraju se na sljedeći način:

1. Izvorni znanstveni članci, kratka priopćenja, prethodna priopćenja i izlaganja sa znanstvenog skupa sadrže neobjavljene rezultate izvornih istraživanja u potpunom ili preliminarnom obliku. Oni moraju biti izloženi tako da se može provjeriti točnost rezultata istraživanja.

2. Pregledni radovi sadrže izvoran, sažet i kritički prikaz jednog područja ili njegova dijela u kojemu autor i sam aktivno sudjeluje. Mora biti naglašena uloga autora izvornog doprinosa u tom području u odnosu na već objavljene radove, kao i iscrpan pregled tih radova.

3. Stručni rad sadrži korisne priloge iz područja struke i za struku, koji ne moraju predstavljati izvorna istraživanja. Časopis objavljuje i tekstove koji spadaju u grupu »građa« koja sadrži, prema pravilima za objavljivanje, pripremljene izvorne dokumente.

Kategoriju **članak** predlažu dva recenzenta, a u slučaju njihova neslaganja konačno mišljenje donosi uredništvo. Kategorizacija se navodi i objavljuje u zaglavlju članka.

Uredništvo i urednici pridržavaju pravo na manje izmjene teksta, lekture i grafičkih priloga, ali tako da to bitno ne utječe na sadržaj i smisao članka.

Uredništvo ne odgovara za navode i gledišta iznesena u pojedinim prilogima. Časopis izlazi u pravilu dva puta godišnje, a rukopisi se ne vraćaju.

Osim recenziranih članaka, časopis »Podravina« objavljuje recenzije i prikaze knjiga te periodike, a prema potrebi obavijesti, bilješke, reagiranja i slično.

Jednom prihvaćeni članak obvezuje autora da ga ne smije objaviti na drugom mjestu bez dozvole uredništva časopisa koje je članak prihvatilo, a i tada samo uz podatak o tome gdje je članak objavljen prvi put.

Prilozi za časopis »Podravina« moraju biti pisani na računalu, u jednoj od verzija programa MS Wordu. Potrebno je koristiti font Times New Roman. Veličina slova je 12 pt, a prored 1,5. U bilješkama je veličina slova 10 pt, a prored jednostruki.

Uredništvu treba dostaviti jedan ispis teksta i datoteku.

Članci se mogu predati osobno uredniku ili se šalju na adrese (s naznakom: Za časopis »Podravina«):

- Meridijani, Obrtnička 26, 10430 Samobor, petra@meridijani.com ili meridijani@meridijani.com
- urednik Hrvoje Petrić, Vinka Vošickog 5, 48000 Koprivnica, hpetric@ffzg.hr

Članci ne bi smjeli prelaziti opseg od dva arka (32 kartice), a autori dobivaju besplatno primjerak časopisa »Podravina« te prema mogućnostima i do deset primjeraka separata.

Tablice, grafički prilozi (crteži, karte i dr.) i fotografije šalju se odvojeno izvan Word teksta u visokim rezolucijama te ih je potrebno numerirati (Sl. 1., sl. 2...). U Word dokumentu potrebno je označiti gdje dolaze grafički prilozi i fotografije uz koje treba napisati i potpise pod slike. Tablice (skraćeno Tab.) treba predati zajedno s tekстом u Wordu. Potpis tablica stavlja se iznad, a izvor ispod nje. Izvorni znanstveni članci u pravilu ne smiju koristiti grafičku dokumentaciju drugih autora. Ako se koristi takva dokumentacija, obvezno treba citirati autora. Kod objavljivanja starih karata i grafika treba navesti autora, izvor ili ustanovu gdje se grafički prilog čuva te signaturu ako postoji.

Svaki je autor dužan dostaviti sljedeće podatke o članku i sebi:

- a) naslov članka
- b) ime(na) autora
- c) naziv i adresu ustanove u kojoj autor radi
- d) e-mail i telefon autora

e) za članke koji se recenziraju potrebno je priložiti sažetak, a on treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i kratki zaključak. Treba ga pisati u trećem licu i izbjegavati pasivne glagolske oblike, a optimalan opseg sažetka je tekst koji ima oko 250 riječi

f) ključne riječi na jeziku članka.

Članci se objavljuju u pravilu na hrvatskom, njemačkom, slovenskom i engleskom jeziku.

CITIRANJE I PISANJE BILJEŽAKA

Prezime autora piše se velikim tiskanim slovima (verzal), a ime običnim slovima (kurent). Naslov članka se piše običnim slovima, a naslov djela udesno nagnutim slovima (kurziv). Kod citiranja članka se može, ali i ne mora staviti »str.« ili »s.« Najbolje je samo napisati broj stranice. Kada se isto djelo ponovno navodi u članku na drugome mjestu, treba upotrijebiti skraćeni naziv, a navodi se samo prvo slovo imena autora i prezime te prvih nekoliko riječi djela ili članka i broj stranica.

Drugi način ponovna citiranja sadrži prezime autora, prvo slovo imena verzalom, godina izdanja i broj stranice. Ako je isti autor iste godine napisao dva ili više teksta, onda se citira godina s dodatkom malog slova po abecedi, 1991.a, 1991.b, 1991.c itd.

Na kraju članka se može, ali i ne mora priložiti popis literature i izvora, i to abecednim redom.

A WORD TO ARTICLES' CONTRIBUTORS

»Podravina« magazine publishes articles and papers, subject to review and those which are not. Papers, categorized as scientific, must have 2 (two) positive reviews.

The reviewed papers are categorized in the following manner:

- 1. Original scientific articles, short notes, previous notes, scientific conference presentation** - with yet unpublished results of original research in complete or preliminary form; must be laid out so that accuracy of research can be verified.
- 2. Revised papers** - with original, abbreviated, concise and critically viewed summary of a certain field of work or its part, with active participation of the author; his/her original contribution in the field, in comparison to already published papers and their detailed overview, must be included.
- 3. Professional articles** - with useful contributions in the field of expertise, and/or aimed at professionals in that field; this does not have to be an original research.

The magazine also publishes articles from the category Materials/Documents, regulated as prepared original documents.

The category is proposed by two reviewers. In case they disagree on the category, it will be decided by the Editorial staff. The category is listed and published in the article title/heading. The editors have the right to make small amendments, corrections and editing of written and graphic material, as long as it doesn't affect the content and meaning of article in a substantial way.

The editorial staff will not be responsible for opinions expressed in articles and published papers. As a rule, the magazine is published twice a year; contributed papers and documents are not returned to senders.

»Podravina« magazine also publishes reviews on books and periodicals; occasionally, it will publish notes, annotations, comments, reactions etc.

Once an article is accepted, the author cannot publish it elsewhere without editorial approval, provided the republishing is done with remarks on where it had been published first.

Contributions for magazine must be computer-written, in a Microsoft Word format. Accepted font is Times New Roman, size 12 pt with 1,5 paragraph spacing; notes should be lettersize 10 pt, with single spacing. The editors should receive 1 hardcopy printout and a digital file.

Articles and papers can be delivered to the editors in person, or sent to the below listed addresses, with a note - »Podravina« magazine:

- Editor Hrvoje Petrić, Department of History, Filozofski fakultet, Ivana Lucica 3, HR - 10000 Zagreb, Croatia, e-mail: hpetric@ffzg.hr, or
- Publisher »Meridijani«, Meridijani, p.p. 132, 10.430 Samobor (for »Podravina«), e-mail petra@meridijani.com, meridijani@meridijani.com

The articles should not exceed the size limit of 60.000 characters (32 pages); authors get a free copy of the magazine.

Tables, graphic attachments (drawings, maps, etc.) and photos are sent separately from the Word text in high resolutions and must be numbered (Fig. 1, Fig. 2...). Descriptions of graphics and photographs must be written in Word according numbers. Tables (abbreviated Tab.) should be submitted together with the text in Word. The signature of the table is placed above, and the source below it. In general, original scientific papers cannot use graphic documentation by other authors; if such documentations/graphics is used, the original author should be quoted; in using old maps, charts and graphics, author name should be included, together with the source and/or institution where the original graphics is kept, as well as signature, if existing.

Each author must submit the following data on the paper and the author:

- a) paper title
- b) author name(s)
- c) institution name/address the author is employed with
- d) e-mail address and phone number
- e) reviewed articles must be accompanied with a summary in english language, and additional summary in one of the world's languages; summary should have a general overview of the topic, methodology, results and short conclusion; it should be in neutral gender, avoiding passive verbs; ideally, it should be a 250 word-summary.
- f) key words in Croatian language or in english.

QUOTATIONS AND REMARKS

Author's last name is written in printed, capital letters, with first name in small letters; the title should be in small, regular letters, while the the work is in italics; in quoting books and articles, it's optional to include page, with »p« (page); the best practice is to write the page number only; when the same work is cited in the paper somewhere else, an abbreviated title should be used, with author's last name and first name initial, first few words of the paper/article and number of pages.

Another way to quote is to use the author's last name, his first name initial (small letters) publication year and page number; if the same author in the same year has 2 or or more texts published, then the year is cited with a letter appendix (ie., 2005a, 2005b, 2005c, etc).

Finally, the article/paper may, but not necessarily, be submitted with a list of literature ad sources used in alphabetical order.

Tiskano u Hrvatskoj, kolovoz 2023.

Cijena 19,91 € / 150,00 kn